

OBSAH / CONTENTS / INHALT

Štúdie a články/Articles/Studien

BAHENSKÁ, Marie: Paní doktorová, ošetrovatelka, slečna doktor- ka. Obraz ženy ve zdravotnických profesích na stránkách Žen- ských listů.....	3
KIČKOVÁ, Adriana: Ženy a štruktúra československého minister- stva zahraničia	15
MALÍNSKÁ, Jana: České politické strany a jejich (ne)ochota podílet se na řešení ženské otázky (1860-1914)	23
MUSILOVÁ, Dana: Ženy v intelektuálních profesích v první polovi- ne 20. století.....	49
NEČASOVÁ, Denisa: Veřejná sféra a genderová analýza po únoru 1948: příspěvek do diskuze.....	62
SOZANSKÁ, Nina: Verejná odborná škola pre ženské povolania v Nitre a jej činnosť v rokoch 1939-1945	76

Materiály/Materials/Materialien

PRELOVSKÁ, Daniela: Žilinský zjazd Zväzu slovenských múzeí z 20. decembra 1945	92
---	----

Rozhl'ady/Horizons/Horizonte

AL-ABSIOVÁ, Eva – AL-ABSI, Marwan: Verejnú sféru arabskej ženy (tradicionalizmus verzus arabské myslenie).....	111
ČECHOVÁ, Mariana: Sophiina predestinácia v klasických naratí- voch (Cinderella) a v pojmových modeloch (M R. Coxová).....	120
KARLÍKOVÁ, Janka: Dáma s fotoaparátom. (Zo života a tvorby vý- znamnej fotografky Márie Holoubkovej-Urbasiówny)	127
PINTÉROVÁ, Beáta: Osudy Šarloty Hevessy – pedagogičky v Pod- zoborskom regióne.....	136
SZEKERESOVÁ-KOVÁCSOVÁ, Judita: Príbeh Izabely Bošňákovej rodenej Péterovej.....	146

Anotácie/Annotations/Glossen

BYSTRICKÝ, Valerián – ROGULOVÁ, Jaroslava (eds.). Storočie procesov. Súdny, politika a spoločnosť v moderných dejinách Slovenska. (Zuzana Hasarová)..... 153

Kodžiki. Kronika dávneho Japonska. (Róbert Hegedüs)..... 154

VORAGINE, Jakub de. Legenda aurea a Čechy. (Ján Jakubej) 155

Kronika/Chronicle/Chronik..... 157

Bibliografia publikačnej činnosti Katedry histórie FF UKF za roky 2008-2013 (Miroslav Palárik)..... 163

PANÍ DOKTOROVÁ, OŠETŘOVATELKA, SLEČNA DOKTORKA. OBRAZ ŽENY VE ZDRAVOTNICKÝCH PROFESÍCH NA STRÁNKÁCH ŽENSKÝCH LISTŮ^{1*}

Marie BAHENSKÁ

Univerzita v Hradci Králové, Historický ústav
bahenska@mua.cas.cz

BAHENSKÁ, Marie. Mrs Doctor, a Nurse, Miss Doctor. Woman in Medical Professions on Pages of the Magazine Women's Letters. The contribution deals with the contemporary perception and image of women in the professions that were connected with medicine. The professions as a nurse or doctor caused in the 19th century quite a lot of interest among the public. The prestigious women's magazine Women letters (Zenske listy) was published by Czech Women production society and was edited by Eliska Krásnohorská, brought rich information on this subject.

Klíčové slová: Ženské listy; Eliška Krásnohorská; obraz ženy; ženy v medicíně

Keywords: Women's Letters; Eliška Krásnohorská; image of woman; women in medicine

Název příspěvku se inspiruje třemi zásadně odlišnými obrazy ženy ve vztahu k lékařství, jak je znalo a definovalo 19. století. Označení paní doktorová vyjadřovalo jednoznačnou vazbu k manželovu povolání, vysoce prestižnímu a respektovanému. Reflexe, ale i sebereflexe ženy prostřednictvím manželovy profese byla obecnou praxí 19. století. Výmluvný je v této souvislosti názor Jana Evangelisty Purkyněho na ambice jeho vnučky stát se lékařkou – až se za některého provdá, bude z ní paní doktorová. Ošetřovatelka je naopak povoláním, pro něž 19. století nepřechýlený název vůbec nepoužívalo. Jednalo se o výhradně ženskou činnost, blízkou tomu, co bylo označováno za přirozené vlastnosti a tradiční úkoly ženy. Na rozdíl od práce lékaře bylo však ošetřování nemocných chápáno jako úloha ryze pomocná, ošetřovatelky byly podřízeny lékařům a povinny plnit jejich příkazy. Identifikace lékařského povolání s muži je patrná také z titulu slečna doktorka, ještě výmluvnější je pak varianta slečna doktor, užívaná např. v dobové publicistice. V roce 1900, v souvislosti s rozhodnutím otevřít ženám lékařské a farmaceutické fakulty na rakouských univerzitách, se objevil i názor, že bude

¹ * Příspěvek vznikl s podporou Grantové agentury ČR, projekt Ženská práce a moderní společnost v českých zemích, reg. č. 13-29729S.

nutné hledat český překlad pro latinský výraz *doctor*, který vždy existoval pouze v mužském rodě². Velká část komentářů k tématu vysokoškolského studia vyznívala v neprospěch žen a nezanedbatelný byl počet až nenávistných reakcí³, jejichž důvodem byly jednoznačně obavy z konkurence na přeplněném pracovním trhu⁴.

Pohled na ženu v medicíně se v 19. století pomalu, ale významně proměňoval. Definitivní zlom v dlouholetém podceňování, často dokonce zesměšňování lékařek přinesla až první světová válka. Studentky, a to nejen medicíny, bývaly do té doby vděčným terčem vtipů a karikatur. Kritici jim vyčítali rezignaci na ženskou roli v rodině a společnosti, odmítali uznat jejich duševní schopnosti ke studiu⁵, ze strany státu velmi dlouho nepřicházela podpora univerzitního studia žen ani nostrifikace jejich lékařských diplomů získaných v zahraničí. Zájemkyně o studium na lékařské fakultě se musely spokojit nejprve s pozicí hospitantek (od roku 1896 na německé, o dva roky později na české lékařské fakultě), odpor z kruhů vyučujících i studentů byl i tak značný⁶. Dalším omezením bylo přijetí pouze těch studentek, které odmaturovaly na gymnáziu, což v praxi znamenalo první absolventky pražské Minervy, maturující v roce 1895. Lékařské a lékárnické studium bylo dívkám povoleno teprve ministerským výnosem ze dne 3. září 1900⁷. Tato situace se pochopitelně odrážela v dobovém ženském tisku, který se rozvíjel

² Doktorky a lékárnice. Národní politika, 16. 9. 1900. Citováno dle: Archiv Náprstkova muzea, scrap book Ženská otázka, č. 17, s. 104.

³ „Nehledíme-li k abnormitám, za jakéž dlužno považovati zálibu ženy k studiu vysokému z pouhé vědychtivosti a záliby či – hysterie, musí se považovati nával studentek k studiu lékařství za příkaz hořkého vyhledávání chleba, to jest ženské studentky budou z pravidla tou tříští proud, který se nevešel do širokého řečiště manželství, jediného přirozeného povolání ženy. ... Střední škola je pro zdraví dívky na rozpuku jedem a lékařské pětiletí přímo hříchem na tvor, jehož zevní formy již z daleka určují jeho přírodní povolání, a jenž – budí ve vážné rozpravě i to vysloveno – tak zhusta bývá upomínán na toto své určení, jehož negace jest rozhodně hříchem. Žena – nenáleží-li vůbec k oněm nerudným zjevům neženskosti, jež vytvořilo hnutí emancipační – musí krnět jako studující university, a srdce její rozhodně mine se s uskutečněním rozšafných tužeb, jež cíle vědomá příroda v srdce ženské vložila – pakliže se jí nepodaří cestou lékařského diplomu úlovek chotě, což není přece vyloučeno a dokonce může být i tajným přáním a cílem mnohé studentky medicíny a farmacie. Avšak v největší, rozhodující části případů jest tato náprava, tento vážný krok správy vyučovací, zhoršením oněch společenských poměrů, či lépe řečeno nepoměrů, z nichž zrodila se sociologická nestvůra pod jménem „seburčení ženy“!“ Doktorky a lékárnice. Národní politika, 16. 9. 1900. Citováno dle: Archiv Náprstkova muzea, scrap book Ženská otázka, č. 17, s. 103–104.

⁴ Např. Hlas národa, 22. 9. 1900. Citováno dle: Archiv Náprstkova muzea, scrap book Ženská otázka, č. 17, s. 104.

⁵ Viz např. ALBERT, Eduard. Die Frauen und das Studium der Medicin. Wien : Alfred Hölder, 1895, 38 s.; von BISCHOFF, Theodor-Ludwig-Wilhelm. Das Studium und die Ausübung der Medicin durch Frauen. München : Th. Riedel, 1872.

⁶ Honzáková, Anna. K zápasu o lékařské studium. In Honzáková, Albína (ed.). Československé studentky let 1890–1930. Almanach na oslavu čtyřicátého výročí založení ženského studia Eliškou Krásnohorskou. Praha : Ženská národní rada 1930, s. 66–76.

⁷ SVOBODNÝ, Petr. Lékaři v českých zemích 1848–1939. In SVOBODNÝ, Petr a HAVRÁNEK, Jan (ed). Praha : Ústav dějin – Archiv UK, Archiv AV ČR, 1996, s. 126–146; Dějiny Univerzity Karlovy III, 1802–1918, Praha : Karolinum, 1997.

od 70. let 19. století a postupně se stával nejen informačním zdrojem o vývoji ženského hnutí v zahraničí, ale také tribunou aktuálních ženských požadavků.

Prestižním a v mnoha ohledech výjimečným časopisem byly z tohoto hlediska *Ženské listy*. Eliška Krásnohorská, od roku 1874 jejich dlouholetá hlavní redaktorka, nastavila časopisu výrazně vyšší úroveň, než jakou obvykle dobové ženské tituly měly⁸. V *Ženských listech*, které pod jejím vedením vycházely až do roku 1911, byly otázky ženského vzdělání a zaměstnání doma i v zahraničí jedním z nejdůležitějších témat. Od založení *Minervy*, prvního dívčího gymnázia v Rakousko-Uhersku, se pozornost upírala také na osudy prvních studentek, potenciálních budoucích vysokošolaček. Právě tím, že jde výhradně o pohled z ženského zorného úhlu, je obraz ženy ve zdravotnických profesích na stránkách *Ženských listů* zajímavým materiálem k analýze a interpretaci.

Jaké bylo většinové společenské mínění o profesích, které v oboru medicíny mohly vykonávat ženy? S pozitivním hodnocením se setkávalo povolání ošetřovatelky, dříve spojováno jen s řádovými sestrami. Žena, která v nemocnicích plnila roli pomocného, obvykle nekvalifikovaného personálu, byla symbolem obětavosti, soucitu, pomoci trpícím: „Lékařové neméně toužili po obsluze ženské, připisující jemným jejich rukám, soucivnímu pohledu, něžným slovům, opatrnému dotknutí a přísnému pořádku šťastné léčení. ... Žena podobá se u lože nemocného andělu života, který zápasí s andělem smrti. Obsluha ženina jest lékem nejmocnějším a přítomnost její i laskavá péče proměňuje jizdbu nemoci v chrámek lásky a dobroty. ... bývá obsluha ženina vítána a povolána, aby mírnila bolesti a bděla nad každým hnutím nemocného.“⁹ Profese lékařky naproti tomu až do 60. let 19. století existovala jen v říši snů a fantazie. Změnu přinesly univerzity v Paříži a Curychu, které od počátku 60. let přijímaly ženy, včetně cizinek, k řádnému studiu medicíny¹⁰. I nadále však zůstával obraz ženy-medičky a poté lékařky spíše výjimečným a v českém prostředí dlouho vyvolávaly jakékoli snahy o rovný přístup žen a mužů ke studiu medicíny veskrze negativní reakce. Karolína Světlá např. vzpomíná, jak nepříjemné chvíle prožívala v roce 1889, v době, kdy spolu s *Ženským výrobním spolkem českým* usilovala o povolení lékařské praxe pro Annu Bayerovou: „Někteří páni doktoři dříve velmi horlivě mě pozdravující jdou teď kolem mne, jako by mě neznali.“¹¹ Smutné

⁸ K významu Elišky Krásnohorské pro formování *Ženských listů* podrobněji HECZKOVÁ, Li-buše. První léta časopisu *Ženské listy*. Co chtěla kritička Eliška Krásnohorská? In ČADKOVÁ, Kateřina - LENDEROVÁ, Milena - STRÁNÍKOVÁ, Jana (edd.). *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zasetí historiografie*. Pardubice : Univerzita Pardubice, 2006, s. 323–333.

⁹ LUŽICKÁ, Věnceslava. Dobrovolná služba v nemocech. *Ženské listy*, 1873, roč. 1, č. 2, s. 9–10.

¹⁰ Podrobněji např. *Das Frauen Studium an den Schweizer Hochschulen*. Zürich : Rascher, 1928; MÜLLER, Verena E. Marie Heim-Vögtlin - die erste Schweizer Ärztin (1845–1916). Ein Leben zwischen Tradition und Aufbruch. Baden : Verlag für Kultur und Geschichte, 2007, s. 91–114; MAURER, Trude (ed.). *Der Weg an die Universität. Höhere Frauenstudium vom Mittelalter bis zum 20. Jahrhundert*. Göttingen : Wallstein Verlag, 2010.

¹¹ ŠPIČÁK, Josef (ed.). *Polemika s dobou. Karolína Světlá ve vzpomínkách a korespondenci současníků*. Praha : Odeon, 1969, s. 155.

zkušenosti Anny Bayerové¹² a Bohuslavy Keckové, prvních Češek, které získaly ve Švýcarsku lékařský titul, jen potvrzují značnou konzervativnost v názorech na uplatnění ženy v lékařském povolání.

Ženské listy přinášejí k naznačené problematice tři základní okruhy textů, jimiž jsou dění v zahraničí, vzdělání ošetřovatelek a profesní situace žen-mediček a lékařek. V následující části se zaměříme na obraz jednotlivých témat, jejich četnost a případné hodnocení popisované záležitosti redakcí či konkrétní autorkou.

Zprávy týkající se studia medicíny v cizině od roku 1874 pravidelně přinášela rubrika Směs, která měla spíše informativní než hodnotící charakter. Tomu také odpovídá rozsah těchto textů, obvykle jde jen o stručné a věcné zmínky, novinky či statistické údaje z jednotlivých zemí, získávané ze zahraničních periodik a literatury. Číselná data nejčastěji přinášejí počty mediček a lékařek v zahraničí, bohužel většinou bez uvedení konkrétního zdroje. Lze pouze předpokládat, že Krásnohorská vycházela z novin a časopisů, zřejmě získávala informace také od krajanek, v případě Švýcarska byla spolehlivou spolupracovnicí již zmíněná Anna Bayerová. Pečlivě sledované byly údaje o uplatnění lékařek v praxi, zejména jejich jmenování na vedoucí místa v nemocnicích či státní službě. Leckdy mají tyto zprávy jistý nádech senzace či exkluzivity. Už v roce 1873, kdy Ženské listy ještě řídila Věnceslava Lužická, tvořily takové informace součást rubriky Drobné zprávy. V prvním čísle se tak můžeme dočíst o Louise Alkinové, absolventce lékařského studia v Curychu, která byla zvolena za lékaře v Birmingham and Midland hospital¹³. Údajně šlo o první případ, kdy byla do této funkce zvolena žena. Odezvu vyvolalo studium první černošské studentky medicíny v Paříži, kterou Ženské listy popisovaly jako „plnokrevnou černošku“.¹⁴

V jiných případech jsou zprávy ze zahraničí zřejmě motivovány apelováním na českou čtenářskou veřejnost a vyzdvihují – snad jako vzorový příklad veřejného působení žen – jejich záslužné aktivity ve zdravotnictví: „Zakladatelky spolku tohoto (Zdravovědný spolek paní v Londýně – pozn. MB), přesvědčeny jsou, že jedna z nehlavnějších příčin špatného zdravotního stavu lidu spočívá v neznalosti zdravotní vědy, sestoupily se, aby šířily v národě zdravotní vědu a učinily je lidu přístupnými.“¹⁵ V podobném duchu jsou zprávy z ciziny otiskovány v dalších ročnících časopisu, stabilní zájem budilo zejména dění ve Spojených státech amerických, Velké Británii a Švýcarsku. V roce 1875 Ženské listy např. psaly o úmrtí Harriet Huntové, první ženské lékařce v Bostonu, kde provozovala praxi 40 let¹⁶. O rok později upozorňovaly na úroveň ženského vzdělání ve Švédsku, včetně státní podpory vzdělávání v oboru lékařství a ošetřovatelství¹⁷. Význam

¹² BAHENSKÁ, Marie. Žena v medicíně: Anna Bayerová. In VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla – MARTÍNEK, Jiří a kol. Cesty k samostatnosti. Portréty žen v éře modernizace. Praha : Historický ústav AV ČR, v. v. i., 2010, s. 70–90.

¹³ Ženské listy, 1873, roč. 1, č. 1, s. 8.

¹⁴ Černá studentka. Ženské listy, 1887, roč. 15, č. 5, s. 93.

¹⁵ Ženské listy, 1873, roč. 1, č. 7, s. 62.

¹⁶ Ženské listy, 1875, roč. 2, č. 3, s. 44.

¹⁷ Kurzy pro ošetřovatelky nemocných byly ve Švédsku zřízeny státem při akademické nemocnici v Uppsale roku 1867, přístup na univerzity byl ženám povolen roku 1870. Ženské listy, 1876, roč. 4, č. 10, s. 173.

ženského působení ve zdravotnictví měla podtrhnout i zpráva o udělování „záslužného řádu pro ošetřovatelky nemocných“¹⁸, který založila britská královna Viktorie.

Pozornost a samostatný článek, jehož autorkou je Anna Bayerová, si zasloužila první lékařka v Curychu Marie Heim-Vögtlinová¹⁹. Zpráva v rubrice Směs informovala o první Srbce, Draze Ljočačevé, která v Curychu získala doktorský titul²⁰. Zájmu se těšilo Rusko, kde v druhé polovině 19. století rovněž existovala možnost průpravy v oboru lékařství. V roce 1896 Ženské listy psaly o položení základního kamene k budově lékařské ženské univerzity v Petrohradě²¹, ale už o dvacet let dříve detailně popisovaly založení školy pro ošetřovatelky²². Tzv. běh pro opatrovnice nemocných byl otevřen v listopadu 1875 při Derptské chirurgické akademii díky Spolku pro opatrování raněných a nemocných vojáků. Spolek sídlil v Petrohradě, v jeho čele byla ruská carevna a svůj význam prokázal mj. za prusko-francouzské války. V mírových dobách pečoval o vzdělávání ošetřovatelek, v Petrohradě byly založeny čtyři tzv. lazarety, kde budoucí pomocnice lékařů získávaly v tříletém kurzu základy své profese. Krokem kupředu se stalo právě zřízení běhu pro opatrovnice nemocných při lékařské fakultě derptské univerzity, který fungoval při chirurgické klinice a byl ukončen po roce teoretické i praktické výuky zkouškou, opravňující k ošetřovatelské činnosti.

Z hlediska svého rozsahu a detailnosti zprávy z ciziny poněkud zaostávají za domácími. Až na výjimky se jednalo o noticky, převzaté statistické údaje nebo stručné personálie. Zprávy zůstávají u své prvotní, tj. ryze informativní funkce, obvykle nebývají spjaty s konkrétní autorkou a nemají ani hodnotící charakter. Pro čtenářky tak mnohdy mohly splývat s řadou krátkých zpráv odlišného rázu v téže rubrice, graficky nijak výrazně oddělené. Přes naznačenou zkratkovitost a zdánlivou nesystematičnost je redakce zjevně pokládala za důležité, ať už pro možnou inspiraci, dodání sebevědomí ženské populaci či jako zajímavé kuriozity, leckdy se odehrávají v zemích pro českého čtenáře vzdálených až exotických.

Významným tématem 70. let 19. století bylo na stránkách Ženských listů vzdělávání ošetřovatelek. Kvalifikace pro tuto profesi v českých zemích až dosud neexistovala, proto bylo natolik průlomové rozhodnutí Ženského výrobního spolku českého o pořádání ošetřovatelského kurzu. Cesta k jeho realizaci vedla od zahraničních vzorů, především Florence Nightingalové a spolkových odborných škol v Anglii, Německu, Rusku a Švédsku. Domácí škola ošetřování nemocných byla propagována od samého počátku, už proto, že šlo o vlastní aktivitu spolku. Ideálním předobrazem ošetřovatelky byla ovšem v první polovině 70. let 19. století stále ještě pomocná pracovnice, respektující své nadřizené. „... budou na slovo poslouchati předpisy a rozkazy lékařův“²³, citovaly Ženské

¹⁸ Ženské listy, 1879, roč. 7, č. 9, s. 138

¹⁹ B...ová, Anna. První lékařka v Curychu. Ženské listy, 1876, roč. 4, č. 3, s. 37–38.

²⁰ Ženské listy, 1879, roč. 7, č. 4, s. 55.

²¹ Ženské listy, 1896, roč. 24, č. 9, s. 197.

²² KOVAŘOVICOVÁ, Mína. Ústav ku vzdělání opatrovnic nemocných na Rusi. Ženské listy, 1876, roč. 4, č. 6, s. 82–83.

²³ Ženské listy, 1873, roč. 1, č. 4, s. 33.

listy slib ošetřovatelek vyškolených pro práci v nemocnicích díky Spolku Alice pro dobrovolnou službu v nemocech v německém Darmstadtu.

Vzdělání ošetřovatelek a jejich roli při péči o nemocné byla však věnována stále větší pozornost, právě pro jeho dosavadní nedostatky a sepětí s řadou předsudků. „Vzhledem k léčení panuje u valné části ženštin nejen nevědomost hustá jako tma egyptská, leč i vášnivý odpor proti všemu vědění, proti každému výkladu a důvodu rozumovému,“ kritizovala Eliška Krásnohorská²⁴. Příležitost k důkladnější přípravě pro ošetřovatelskou profesi vnímá jako „povinnost lidskosti, zejména pak ženskosti“²⁵. Ve svém poměrně obsáhlém článku poprvé seznamuje veřejnost s plánem na založení školy pro ošetřovatelky a argumentuje přáním lékařů mít k dispozici dostatečný počet stálých kvalifikovaných ošetřovatelek.

Kromě nesporných zásluh při péči o nemocné ve státních či městských zařízeních se čím dál častěji také objevoval názor, že ve zdravotnictví vyškolené ženy mohou plnit důležitou roli v rámci rodiny, přispět k zajištění preventivních zdravotních opatření a šířit osvětu v oblasti hygieny²⁶. Tento úkol je chápán jako součást vlasteneckého působení, v člancích se s jistou mírou dobového patosu líčí sepětí zdravotnického vzdělání s národními cíli: „... kterak bychom odchovati mohly národu řadu vycvičených a osvícených ošetřovatelek nemocných...“²⁷ Ošetřovatelství je charakterizováno jako „umění“, které je třeba „vědou a cvikem“ zdokonalovat²⁸ – odtud pak pramení nutnost dobré průpravy. Jako velmi sebekritický příklad se uváděla dobrovolná práce žen v nemocnicích po prusko-rakouské válce. Byly sice ochotné vypomáhat, ale „samaritánské služby milosrdné omezily se pouze na poskytnutí nějakých lahůdek, občerstvujících a sílicích nápojů, na dodání prádla, obvazadel, cupaniny a p.“²⁹. Autorka článku otevřeně přiznává, že taková pomoc není k ničemu a že samotná snaha nemůže dostatečně nahradit praktické zkušenosti a znalosti.

Nároky lékařů na kvalitní ošetřovatelky však byly nemalé: „...musí býti toho dbalá, aby zbytečnými řečmi aneb snad dokonce pláčem a litováním nemocného nepobouřila, chování k nemocnému příjemné, milé, soucitné, tak jako ženu pravou cit v každém její chování chrakterizuje, jest-li však toho potřeba, vystoupení pevné a rázné, zároveň však trpělivost, která bez toho tvoříc základ ženskosti, má zde ještě býti zvýšema myšlenkou humanity, to jsou základní rysy charakteru, kterému můžeme s dobrým svědomím svěřiti nemocného...“³⁰ Specifikem českých zemí pak bylo již výše zmíněné zdůrazňování významu dobrých ošetřovatelek pro zdárný vývoj celého národa, tedy pro tehdejší dobu charakteristické zařazení vlasteneckých úkolů a cílů nad ženské požadavky: „Vycvičenými vzdělanými ošetřovatelkami nemocných nejsnadněji rozšíří se v národě tělověda

²⁴ KRÁSNOHORSKÁ, Eliška. Ošetřovatelky nemocných. *Ženské listy*, 1874, roč. 2, č. 5, s. 40.

²⁵ KRÁSNOHORSKÁ, ref. 24, s. 39.

²⁶ LUŽICKÁ, Věnceslava. Dobrovolná služba v nemocech. *Ženské listy*, 1873, roč. 1, č. 2, s. 10; OPICOVÁ, Augusta. Ošetřovatelky nemocných. *Ženské listy*, 1873, roč. 1, č. 1, s. 4; *Ženské listy*, 1874, roč. 2, č. 1, s. 72–74.

²⁷ OPICOVÁ, ref. 26, s. 4.

²⁸ OPICOVÁ, ref. 26, s. 4.

²⁹ LUŽICKÁ, ref. 26, s. 9.

³⁰ Náčrtky ošetřování nemocných. *Ženské listy*, 1874, roč. 2, č. 1, s. 74.

a zdravotní věda. Nauka zdravotní věda pak musí vniknouti v jádro národu, aby se zabránilo škůdcům zdraví lidského a zároveň ničitelům lidského a národního blahobytu. Tu může nejprospěšněji účinkovati dobrovolná obsluha nemocných. Jest to ve prospěch národního blaha, když vycvičené ošetřovatelky konati budou služby u lůžka nemocných, když poučeny a vycvičeny jsou v oboru zdravotní vědy, poučovati budou lid, kterak se chovati za čas epidemie i v rozličných případech nemoci a kterak šetřiti zdraví svého.“³¹

Snahu dostat těmto požadavkům a zároveň ženám zajistit nové, dosud nedostupné povolání, projevil v Praze už v roce 1874 Ženský výrobní spolek český. Ve spolupráci se Spolkem lékařů českých zahájil „první běh školy ošetřovatelky v Praze (jenž jest první svého druhu v Rakousku)“.³² Kurz pro budoucí ošetřovatelky nemocných spojoval teoretickou i praktickou výuku, na přednáškách participovali vyučující medicíny a významní přednostové pražských klinik i praktičtí a odborní lékaři, např. Vilém Petters, V. Weiss, Antonín Erpek, Josef Hála, Vítězslav Janovský, Čeněk Křížek, J. Steffal. Praxe byla zajištěna v pražském městském chorobinci a teprve po složení zkoušek teoretických i praktických mohly absolventky nastoupit na místa v nemocnicích. Pro ženy, které se spokojily s teoretickou částí průpravy, se tento kurz stal jakýmsi „domácím lékařem“ pro potřeby vlastní rodiny. První praktická zkouška se konala 13. prosince 1874 a zúčastnilo se jí 11 posluchaček, vedených dr. Křížkem³³. Teoretická zkouška se odbývala o týden později v místnostech Ženského výrobního spolku českého za přítomnosti dr. Petterse, Erpeka, Hály a Janovského. Dle názorů organizátora kurzu byl „výsledek zkoušky theoretické ... u všech posluchaček velmi dobrý“³⁴.

Informace o výsledcích prvního ročníku jsou přítomny jen velmi stručné a jako by skryté v rubrice Zprávy spolkové a školní³⁵, včetně nabídky zápisu do druhého běhu, jehož zahájení bylo naplánováno na duben. S první větší reklamou se setkáme až na titulní straně únorového čísla – poděkování spolkového výboru všem zainteresovaným za „jejich záslužnou ochotu a snahu“³⁶. Veřejně poděkováno bylo „slovutným a veleváženým pánům Jos. Huleschovi, purkmistru král. hlavn. města Prahy, rytíři Klenkovi z Vlastimilů, vrchnímu řediteli chud. ústavu, J. Makovskému, řediteli městské nemocnice, J. Sommerovi, správci městské nemocnice, kteří laskavostí svou přispěli ku provedení a zdaru Prvního běhu školy ošetřovatelek v Praze ... jakož i slavnému Spolku Českých Lékařův...“³⁷ V následujícím čísle už najdeme graficky výrazný inzerát o zahájení dalšího ošetřovatelského kurzu, včetně informací o podmínkách přijetí³⁸. Za zakladatele kurzu byl označen Spolek českých lékařů a Ženský výrobní spolek český – přesně v tomto pořadí. Teoretickou část výuky zajišťovali Václav Steffal, Vítězslav Janovský, Josef Hála a Antonín Erpek, kteří přednášeli tělovědu, zdravotní vědu,

³¹ LUŽICKÁ, ref. 26, s. 10.

³² Ženské listy, 1875, roč. 3, č. 2, titulní strana.

³³ Ženské listy, 1875, roč. 3, č. 2, s. 13.

³⁴ Ženské listy, 1875, roč. 3, č. 2, s. 27.

³⁵ Ženské listy, 1875, roč. 3, č. 1, s. 13.

³⁶ Ženské listy, 1875, roč. 3, č. 2, titulní strana.

³⁷ Ženské listy, 1875, roč. 3, č. 2, titulní strana.

³⁸ Ženské listy, 1875, roč. 3, č. 10, s. 162–163.

teorii ošetřování a chirurgické ošetřování. Praktickou výuku umožňoval chorobinec na Karlově pod vedením Čenka Křížka a Josefa Hály. Potvrzovalo se, že „posluchačky, které chtějí dosáhnouti diplomu opravňujícího je k vykonávání služby ošetřovatelské, musejí navštěvovati nejen všechny přednášky, leč i vykonávati veškerá cvičení“³⁹.

Výbor Ženského výrobního spolku se ztotožňoval s představami Elišky Krásnohorské o potřebě kvalitních ošetřovatelek a v poměrně obsáhlém komentáři vyzdvihoval význam školy jako jedině toho druhu v Rakousku, potřebu kvalifikovaného zdravotnického personálu a přínos těchto vědomostí i v rodinách. Zároveň žádal „veškerou žurnalistiku vlasteneckou“⁴⁰ o propagaci a podporu této aktivity. V textu můžeme najít i prvky reklamy – reference ošetřovatelek, kterým spolek dokázal zprostředkovat místo. Děkovné inzeráty se opakovaly ve stejném znění a výrazné grafice s každým dalším ročníkem kurzu, stejně jako výsledky závěrečných zkoušek, které ovšem byly i nadále součástí rubrik Zprávy spolkové a školní.

Výraznější sebezprezentaci spolku lze poprvé zaznamenat v roce 1878, kdy se v rubrice Listárna redakce hodnotí úspěch kurzů: „Ukázalo se naopak, že jak obecnost, tak páni lékaři jsou úplně uspokojeni obezřelostí a poslušností těchto ošetřovatelek, a že dobré vlastnosti těchto neplynou nikterak z nevědomosti, nýbrž právě z jasnějšího pojmu o významu lékařských nařízením z dobrých disciplinárních pravidel, jim v kursu vštípených, i z praktické dovednosti, které tam cvikem dobře řízeným nabyly.“⁴¹ Ze zvolených formulací můžeme usuzovat, že veřejnost zprvu projevovala jisté pochybnosti o účelnosti školy. Stejně tak je zřetelný důraz na submisivitu ženy v ošetřovatelské roli, kdy si musí být vědoma své podřízenosti lékaři a ochotna plně ji akceptovat. Při hodnocení čtvrtého kurzu bylo znovu připomínáno, že studium a zaměstnání v tomto oboru plně souzní s ženskými povinnostmi a bude „znakem nejženštějšího vzdělání a ctí ušlechtilého srdce“⁴². Poslední zpráva týkající se kurzu ošetřování nemocných připomíná zahájení jeho pátého a zároveň posledního běhu⁴³. Kurzy skončily kvůli potížím s praxí v chorobinci – bez praktické zkoušky postrádala škola svůj původní smysl a cíl.

Téma ošetřovatelek tím v Ženských listech ztratilo na významu, od 80. let 19. století je vytlačovaly stále četnější zprávy o lékařském studiu prvních Češek ve Švýcarsku. Zlom ve vyobrazení ženy je od této doby více než patrný. Ošetřovatelka byla v dané situaci již profesí etablovanou a především společensky akceptovatelnou. Od prvních opatrných zmínek o významu ženy v ošetřovatelském procesu, zpočátku obhajovaném vazbou na národní zájmy a rodinné povinnosti, se obraz ošetřovatelky posunul ke vzdělané a samostatné pracovníci, byť odborně podřízené lékaři.

³⁹ Ženské listy, 1875, roč. 3, č. 10, s. 162.

⁴⁰ Ženské listy, 1875, roč. 3, č. 10, s. 163.

⁴¹ Ženské listy, 1878, roč. 6, č. 11, s. 176.

⁴² Ženské listy, 1880, roč. 8, č. 2, s. 25.

⁴³ Ženské listy, 1881, roč. 11, č. 14, s. 60.

Žena-lékařka jako samostatné téma se začíná objevovat v druhé polovině 70. let 19. století. Jméno Anny Bayerové poprvé zaznamenáváme v roce 1876. Ženské listy tehdy otiskly její dopis o Curychu⁴⁴, kam odjela za studiem. Text však nijak nereflektuje genderové poměry na lékařské fakultě, má vzdělávací charakter a předznamenal dlouholetou spolupráci Bayerové jakožto autorky reportážních a cestopisných črt s českou žurnalistikou. Ve svém dalším článku Bayerová sice představila české veřejnosti první švýcarskou lékařku⁴⁵, ale mnohem více než její cesty k profesi si všímala zařízení ordinace a čekárny, příjemného vzhledu a chování vůči pacientům. Spojuje tak její povolání s vlastnostmi, které byly od ženy očekávány bez ohledu na stupeň vzdělání: „... jde hlas o její zručnosti a jistotě lékařské a zvláštní vlídnosti, jemnosti a dobrém srdci. ... mile působí klid její a jistota spojená s tak milou, něžnou šetrností... neodchází od nemocné, aby mimo pomoc lékařskou nebyla jí podala též útěchy ze srdce šlechetného.“⁴⁶ V podobném duchu se nese zpráva Vítězslava Janovského o disertaci Františky Tiburtiusové, první německé lékařky. Práci hodnotí kladně, ale mezi hlavní kritéria řadí fakt, že je „obširná a plynně elegantním slohem psaná“, teprve v samém závěru přichází na řadu informace, že „obstojí zajisté vždy též před soudnou stolicí přísné vědecké kritiky“.⁴⁷ Odborné kvality F. Tiburtiusové nejsou posuzovány vůbec.

Zprávy o Češkách studujících ve Švýcarsku se stávají čtenějšími od začátku 80. let 19. století, ale jen výjimečně mají formu samostatného článku. Z hlediska žánrového převažují sloupky ve stávajících rubrikách (nejčastěji Směs nebo Zprávy spolkové a školní), které jsou v některých případech doplněny komentářem redakce. Základní informaci o završení studia Bohuslavy Keckové Ženské listy přinesly jen jako nevýrazný odstavec, bez uvedení konkrétního autora a jakéhokoli zvýraznění: „První česká lékařka. Krajanka naše, slečna Kecková z Karlína, která se ve Švýcarsku věnovala studiu lékařskému, dle zpráv listů českých jmenována na universitě v Curychu doktorkou medicíny.“⁴⁸ Poněkud obširněji bylo referováno o ukončení studia Anny Bayerové, kde se – opět však v jediném odstavci a anonymně – navíc připomínaly obavy z její profesní budoucnosti: „Lékařka česká. Vážená naše spolupracovnice ... slečna Anna Bayerová, ... věnovavši se již po léta s neodolatelnou snahou studiím lékařským v Curychu a posléze v Bernu, odkudž nám zasýlala mnoho zajímavých článků a zpráv, skončila na universitě Bernské své studium a nabyla dne 30. listopadu m. r. (tj. 1881 – pozn. MB) stupně doktorky medicíny. Pomněme na neobvyklost takovéto životní dráhy pro dívku českou, i představíme si, s jakými obtížemi bylo spojeno i nastoupení studia, a jaké energie, jaké vytrvalé lásky ku zvolenému předmětu bylo třeba, aby slečna přes všechny překážky při dlouholeté, namáhavé a drahé té přípravě vytrvala. ... Srdečné blahopřání naše zajisté provázeno jest blahopřáním všech čtenářek našich. Jaká bude další dráha doktorky Bayerové

⁴⁴ Ženské listy, 1876, roč. 4, č. 1, s. 5–6.

⁴⁵ B...ová, ref. 19, s. 37–38.

⁴⁶ Tamtéž.

⁴⁷ Ženské listy, 1876, roč. 4, č. 6, s. 84–85.

⁴⁸ Ženské listy, 1880, roč. 8, č. 9, s. 154 (rubrika Zprávy spolkové a školní).

a bude-li jí popřáno ovoce svých studií prakticky užítkovati mezi námi, ve vlasti její i naší, ještě nevíme...“⁴⁹ Zpráva o úspěchu české medicíny přišla přibližně s šestitýdenním zpožděním, to však nelze chápat jako doklad nezájmu, ale spíše jako důsledek měsíční periodicity časopisu. Příznačné je naopak připomenutí, jak nezvyklou cestou je pro dívku studium, a vyjádření obav z jejího uplatnění.

V dalších letech je průběžně sledována praxe Anny Bayerové a její působení v zahraničí, stejně tak pokračovala její autorská spolupráce s časopisem. Se ziskem lékařského titulu se kromě reportáží častěji objevovaly články vzdělávací, týkající se především dívek a péče o jejich zdravotní stav⁵⁰. Role lékařky jako osvětového činitele byla v ženských časopisech poměrně frekventovaná a jejich referáty sloužily především jako návody k řádné péči o nemocné. Vrátime-li se k otázce uplatnění, výrazně se v Ženských listech odráží zklamání z nemožnosti prvních lékařek pracovat v Čechách. Dříve než otevřená kritika tohoto stavu přicházely náznaky – zpráva o pobytu Bayerové v Drážďanech, „neb praktické působení ve vlasti jest nemožno“⁵¹, o ženské poliklinice v Berlíně, která zaměstnává jen ženy-lékařky⁵² nebo o ruských doktorkách medicíny zaměstnávaných v Taškentu⁵³. Kritičtější tón je patrný v komentáři o zamítnutí žádosti Bohuslavy Keckové, která usilovala o složení zkoušek na pražské lékařské fakultě a povolení praxe, „byla však u vysoké instance úřední odmrštěna“⁵⁴. Ženské listy poté konstatují, že obě české lékařky našly náhradní řešení – Kecková „podrobila se zákonitě zkoušce z babičství a usadila se ... v Karlíně ... jakož pomocnice ku porodu“ a Bayerová „mešká teď v Bernu, aby tam své důkladně studie ještě doplnila a pak si tam v cizině upravila působíště“⁵⁵. Tuto skutečnost nijak podrobněji nekomentují, přesto je ze zprávy patrný nesouhlas, tím spíše, že v zahraničí v této době ženy jako lékařky již pracovat mohly. Možná s jistou dávkou zadostiučinění a velkou měrou podpory se proto nadšeně píše o praxi Bayerové, „ovšem ne doma, ale daleko domova ... ve Švýcarsku v lázeňském městě Teufenu ... jakož lékařka pro ženy a dítky, požívá tam již na počátku své dráhy vlídné, mnohostranné důvěry“⁵⁶. Obraz ženy-lékařky se nejen v tomto případě prolíná s otázkou vlastenectví a stejně tak přetrvává ve vylíčení jejich úspěchů faktor výchovného působení. U lékařky se stejně jako samotná schopnost diagnostikovat a léčit nemoc oceňovala osvětová a vychovatelská role, podobně jako u ošetřovatelek. Do popředí toto hledisko vystupuje při jmenování Bayerové a Keckové státními lékařkami v Bosně a hodnocení jejich práce: „...působí (Kecková – pozn. MB) na sedmý již rok v Mostaru, stále vycházejí úřední zprávy co nejčestnější. Úspěchy všestranné

⁴⁹ Ženské listy, 1882, roč. 10, č. 1, s. 7 (rubrika Směs).

⁵⁰ Např. BAYEROVÁ, Anna. O zdraví a významu jeho. Krátká epištola k dívkám našim, přednesená začkám Ženského výrobního spolku českého. Ženské listy, 1882, roč. 10, č. 7, s. 98–99; BAYEROVÁ, Anna. Dívčí zdravotní péče. Ženské listy, 1883, roč. 11, č. 3–6, s. 33–41, 52–55, 70–73, 85–90.

⁵¹ Ženské listy, 1882, roč. 10, č. 8, s. 122 (rubrika Směs).

⁵² Ženské listy, 1882, roč. 10, č. 11, s. 174 (rubrika Směs).

⁵³ Ženské listy, 1884, roč. 12, č. 5, s. 84 (rubrika Směs).

⁵⁴ Ženské listy, 1882, roč. 10, č. 12, s. 191 (rubrika Směs).

⁵⁵ Ženské listy, 1883, roč. 11, č. 4, s. 58 (rubrika Směs).

⁵⁶ Ženské listy, 1883, roč. 11, č. 7, s. 108 (rubrika Směs).

ného jejího přičinění, v němž nejen jako lékařka, ale jako pravá vychovatelka lidu vyniká, docházejí zasloužené pozornosti.“⁵⁷ Je tedy zřejmé, že příslušnost k lékařskému stavu ženu nezbavovala tradičních atributů, jimiž byla poměřována její činnost a prospěšnost.

Jednoznačně odsuzující stanovisko vůči poměrům panujícím v rakouském univerzitním prostředí nacházíme poprvé v roce 1882 v textu podepsaném Klárou Baldovou. V závěrečném odstavci vyjadřuje své pohoršení: „Nepokořujeme-li nás to nad míru, že má Rakousko na př. již několik občanek, které v cizině dosáhly hodnosti doktorek medicíny a kterým v domově není zákonitě nijak možno aniž dovoleno, aby nabyly platného potvrzení své hodnosti a spolu práva užití jí prakticky? Dvě z občanek těch jsou Češkami – a nikdo u nás toho si nevšímá, nikdo nepomýšlí, že jest to nespravedlivým omezováním práva ve státě ústavním a moderním.“⁵⁸ Tento radikální náhled, spojený s apelem na veřejnost, aby řešila ženskou otázku jako celek, tedy nejen ve vztahu k jedné profesi, je mezi ostatními články tohoto desetiletí ryzí výjimkou.

Velkým tématem se lékařské studium žen stává na přelomu 19. a 20. století, kdy se očekává povolení studia medicíny ženám na pražské lékařské fakultě. Už v polovině 90. let 19. století si Ženské listy všímaly složité situace prvních medicetek v Praze⁵⁹. Absolventky Minervy byly nejprve jako hospitantky přijaty na německou lékařskou fakultu, díky ochotě profesora Rabla, který poté čelil osočování ze strany německých studentů. Očekávání a naděje jsou zřejmé v roce 1897, kdy je povoleno studium žen jako řádných studentek na filozofické fakultě. Ve všech zprávách však převažuje obecný zájem o aktivity té části emancipačního hnutí, která usilovala o rovný přístup ke vzdělání. Obraz ženy-lékařky či ženy-ošetřovatelky v tomto případě ustupuje širším ženským zájmům a v určitých okamžicích je úzce provázán s otázkou národnosti.

Nesporný zájem o problematiku ženského studia medicíny Ženské listy prokazují v roce 1900. Bezprostředně po vydání ministerského nařízení o přístupu žen ke studiu medicíny a farmacie bylo detailně publikováno – opět však v rubrice Směs⁶⁰. Více než reflektování změny poměrů na univerzitách se připomíná role Minervy jako dosud jediného přípravného školského zařízení pro dívky, které chtějí studovat medicínu. Jisté personifikování lékařské profese s konkrétní ženou přichází až s prvními promocemi v pražském Karolinu. Největší pozornost si logicky zasloužila první lékařka vystudovaná v Praze Anna Honzáková, která promovala v roce 1902, ale stejně pečlivě Ženské listy sledovaly její následovnice – Růženu Machovou, Marii Peigerovou, Elišku Vozábovou⁶¹. Sloužily také jako zdroj praktických informací a uváděly adresy a ordinace hodiny nových lékařek, hodnotily i obor, který si pro svou praxi zvolily.

Se vstupem do nových poměrů a symbolicky také do nového století se výrazně mění obraz ženy na stránkách Ženských listů. O lékařkách se dovídáme věcně

⁵⁷ Ženské listy, 1883, roč. 11, č. 4, s. 58 (rubrika Směs).

⁵⁸ Ženské listy, 1900, roč. 28, č. 3, s. 62 (rubrika Směs).

⁵⁹ Z kroniky ženského studia v Rakousku. Ženské listy, 1895, roč. 23, č. 11, s. 202–207.

⁶⁰ Ženské listy, 1900, roč. 28, č. 10, s. 209–211.

⁶¹ Ženské listy, 1904, roč. 32, č. 2, s. 21–23, č. 4, s. 80, č. 8–9, s. 165; Ženské listy, 1907, roč. 35, č. 7, s. 145.

a praktické údaje, které mohly být užitečné pro dobové čtenářky, ale hlubší reflexe jejich životního i profesního osudu chybí. Jakoby se opakoval scénář z konce 70. let 19. století – v momentě, kdy se daná profese dostatečně etablovala a přestala být v očích veřejnosti bílou vránou, vytrácela se z hledáčku redakčního zájmu. Žena-lékařka přestávala být jevem výlučným, negativní i pozitivní reakce na její působení ze stránek novin a časopisů mizí. Jakékoli pochybování o schopnostech lékařek pak vyvrátila první světová válka. Při péči o raněné totiž nezáleželo na tom, stojí-li za titulem MUDr. ženské či mužské příjmení. S trochou nadsázky tedy můžeme konstatovat, že úbytek zpráv o působení žen v lékařské profesi je dokladem o jejich zdomácnění v tomto oboru.

Z analýzy Ženských listů lze doložit, jak odlišné bylo vnímání ženy na různých úrovních působení ve zdravotnictví a jak opatrná byla i sebe/prezentace úspěchů v této oblasti. Žena-ošetřovatelka byla od počátku vnímána jako žádoucí a pozitivní prvek v léčebném procesu, bez ohledu na její odborné znalosti. Vycházelo se spíše z tradičních povinností ženy, k nimž odjakživa patřila péče o nemocné v rodině, odtud se vyvozovaly její schopnosti přinášet nemocným úlevu a vhodným způsobem s nimi zacházet. Poněkud patetický obraz ženy jako anděla spásy a strážkyně u lůžka nemocného byl postupem doby vystřídán civilnějším a praktičtějším pojetím. Pokud měla žena přinášet nemocným skutečný prospěch, nestačily k tomu už jen její „přirozené vlastnosti“ – trpělivost, pečlivost, obětavost nebo soucit. Byl požadován a oceňován vzestup kvalifikace ošetřovatelek, zveřejňovaly se reference absolventek ošetřovatelské školy, uváděly příklady přínosného působení ošetřovatelek v zahraničí. Žena-lékařka je vykreslena odlišným způsobem. Nejprve téměř jako atrakce a veskrze mimořádný zjev, byť očima redakce Ženských listů chápaný v pozitivním smyslu. Obraz lékařky je však zároveň v českých poměrech obrazem ženy s nejistou budoucností, jejíž vzdělání nemusí být nutně předpokladem k zaměstnání v oboru. Frekvence tohoto tématu (tj. význam lékařského studia a uplatnění lékařek) kolísá, od pouhých noticek v rubrikách Drobné zprávy a Směs v 70. letech 19. století k rostoucímu zájmu o české studentky v zahraničí. Výrazná změna přichází s povolením studia medicíny na rakouských univerzitách. Ženské listy od tohoto okamžiku pečlivě sledovaly data promócí prvních lékařek vystudovaných v Praze, všímaly si jejich praxe, ale většina zpráv je pojata jen jako prostý komentář. Nesetkáme se např. s hodnocením, jaký přínos mají lékařky pro pacientky nebo jaké je jejich veřejné a osvětové působení. Zatímco práce ošetřovatelky je hodnocena z hlediska její prospěšnosti pro nemocné, tj. skutečně ve vztahu k medicíně, žena v lékařské profesi je vnímána zčásti symbolicky – jako závěrečný krok emancipačních snah, jako „výsledek“ boje za rovný přístup obou pohlaví ke vzdělání. Vzhledem k tomu, že univerzitní vzdělání žen mělo početnou skupinu odpůrců a názor na jeho užitečnost se prosazoval jen velmi pozvolna, vyobrazení ženy ošetřovatelky více odpovídalo ideálu ženského zaměstnání a představě o jejím zapojení do zdravotnictví.

ŽENY A ŠTRUKTÚRA ČESKOSLOVENSKEHO MINISTERSTVA ZAHRANIČIA

Adriana KIČKOVÁ

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Katedra histórie
akickova@ukf.sk

KIČKOVÁ, Adriana. **Women and the Structures of the Czechoslovak Foreign Ministry.** This article outlines the development of the Czechoslovak Ministry of Foreign Affairs' organizational structure since 1918, emphasizing the participation of women in the Ministry.

Klíčové slová: ženy; Ministerstvo zahraničných vecí; diplomatická služba

Keywords: women; Ministry of Foreign Affairs; diplomatic service

Vznikom samostatného Československého štátu v roku 1918 vystúpili do popredia aj praktické otázky spojené s budovaním organizačných štruktúr nového štátu. Medzi prvoradé úlohy patrilo vybudovať ministerstvo zahraničných vecí.¹ Stavalo sa takpovediac na „zelenej lúke,“ keďže organizačná štruktúra ministerstva tohto typu a ďalšie praktické otázky spojené s jeho vytváraním narážali na problémy spojené predovšetkým s vhodným personálnym obsadením. Podnety do budovania ministerstva zahraničných vecí vniesol návrat Tomáša G. Masaryka z emigrácie do Prahy na Vianoce roku 1918. Rozhodným spôsobom sa podieľal na riešení organizačných a personálnych otázok. Listy, ktoré adresoval ministrovi zahraničných vecí E. Benešovi, obsahovali mnoho odporúčaní v súvislosti s obsadzovaním pozícií nielen diplomatických zástupcov na ministerstve zahraničných vecí. Nosným kameňom novobudovanej diplomatickej služby sa stali absolventi viedenskej konzulárnej akadémie.²

Ministerstvo sa spočiatku usídlilo v reprezentatívnom Toskánskom paláci, ktorého vlastníkom sa stal štát. V roku 1923, po získaní Černínskeho paláca, následnej rekonštrukcii a dostavbe sa novým sídlom ministerstva zahraničných vecí stala v roku 1934, práve táto budova.³ Organizačne sa úrad ministerstva

¹ Československá republika ako nový štát bol do svojho samostatného objavenia sa na politickej mape Európy súčasťou Rakúsko - Uhorskej monarchie. Vtedajšie ministerstvo zahraničia premenované od roku 1895 na Cisárske a kráľovské ministerstvo cisárskeho a kráľovského domu a zahraničných vecí sídlilo vo Viedni s platnosťou práce pre celú vtedajšiu monarchiu. V jeho štruktúrach našli uplatnenie koncom 19. a začiatkom 20. storočia aj muži, pochádzajúci z územia dnešného Slovenska alebo Čiech. ŽUPANIČ, Jan - HORČIČKA, Václav - KRÁLOVÁ, Hana. Na rozcestí. Rakousko-uherská zahraniční služba v posledních letech existence monarchie. Praha : Pankrác, 2009, s. 9-78.

² ŽUPANIČ, ref. 1, s. 79-105.

³ Bližšie: www.mzv.cz

zahraničných vecí členil do *prezídia* akéhosi nadriadeného organizačného centra a piatich odborov, ktoré sa vnútorne sa ďalej delili na oddelenia. Najdôležitejší bol odbor A - *politický*, ktorý riešil všetky otázky cudziny vrátane otázok kultúrnych či finančných. Nasledoval odbor B - *právny*, venoval sa všetkým otázkam právneho charakteru. Odbor C - *administratívny*, riešil otázky a problému československých občanov v zahraničí ako i cudzích štátnych príslušníkov na území Československej republiky.

Odbor D - *národohospodársky*, rozdelený podľa geografických teritórií sa venoval obchodným záležitostiam republiky. Posledný odbor E - *spravodajský*, zaoberal sa informáciami tak politického ako i hospodárskeho charakteru o zahraničných partneroch republiky.⁴ V súčinnosti s budovaním základov ministerstva dochádzalo aj k vytváraniu a budovaniu diplomatických zastupiteľstiev republiky. Do konca mája roku 1920 riadila republika prostredníctvom ministerstva zahraničných vecí 20 veľvyslanectiev a 28 konzulátov.⁵ Spoločne s dokončovanou organizačnou dostavbou ministerstva vzrastal aj počet osôb zamestnaných na ministerstve. Od diplomatov cez administratívny personál po služobný a technický personál. Definitívne bolo československé ministerstvo zahraničných vecí dobudované prijatím organizačného štatútu 12. mája 1921. Nový organizačný štatút bol prijatý v marci roku 1925.⁶

Rozsiahlu agendu spojenú s udržiavaním a budovaním zahraničných vzťahov začalo po vzniku ministerstva zahraničných vecí vybavovať široké spektrum ženských síl. Ich zamestnávanie je možné sledovať v dvoch samostatných etapách. Prvá, od roku 1918 do roku 1945. Druhá od roku 1945 do roku 1992. Do roku 1945 pracovali ženy prevažne v administratívnych pozíciách od písárok⁷,

⁴ LINDNER, Hugo (ed). Batovcův almanach .Politický kalendář republiky Československé na rok 1921, zákony, rady, pokyny, statistika. Ročník 29, Praha, 1921, s. 158-59.

⁵ DEJMEK, Jindřich - KOLÁŘ, František. Zrození a počátky diplomacie Československa. In Československo na pařížské mírové konferenci 1918-20. Praha, 2001, s. 7-42.

⁶ Archív Ministerstva zahraničných vecí (ďalej AMZV), Generální sekretariát - A (J. Masaryk - V. Clementis) , 1945-54, kartón č. 78.

⁷ Napr. ANNA ABRACHTOVÁ - pracovala ako pisárka na československom konzuláte v Kolíne nad Rýnom od roku 1920 do októbra roku 1921. Narodila sa 12. júla 1895 v Záhrebe. Plynule hovorila slovensky, srbsky, taliansky, francúzsky a nemecky. MARIE DOČEKALOVÁ - narodila sa ako Marie Eisenwortova 11. septembra 1897. Pôsobila ako pisárka v službách československého generálneho konzulátu vo Viedni od roku 1920 do roku 1930. V roku 1920 sa vydala za Jana Dočekala. Ovládala nemecký jazyk. SIDÓNIA GOLDMANOVÁ - narodila sa 10. mája 1901 vo Viedni. Pôsobila ako pisárka na československom zastupiteľskom úrade v Hamburgu od roku 1920 do júla roku 1921. Podala výpoveď z rodinných dôvodov. Plynule hovorila francúzsky a nemecky. VIOLET HOGGOVÁ - narodila sa 12. augusta 1899. Pôsobila ako pisárka na československom veľvyslanectve v Londýne od roku 1919 do roku 1922. KATARÍNA MUNNESOVÁ - narodila sa 4. decembra 1894 ako Katarina Ruhrigová. V roku 1922 sa vydala za úradníka Heinza Munnessa. Na ministerstve pracovala od roku 1922 do roku 1925 ako pisárka. Ovládala, podľa osobného dotazníka, nemčinu, francúzštinu a slovenčinu. LILIAN ROBERTSOVÁ - narodila sa 14. júla 1877. Pôsobila na československom vyslanectve vo Washingtone ako pisárka od roku 1920 do roku 1921. MARYNA KOSSATKYNA - pôsobila ako pisárka na československom generálnom konzuláte v Paríži do roku 1919 do roku 1920. AMZV, Personálne spisy 1918- 45, Osobné spisy A. Abrachtová, M. Dočekalová, S. Goldmanová, V.Hoggová, K. Munnesová, L. Robertsová, M. Kossatkyna.

cez tlmočníčky⁸, vedúce kancelárske úradníčky⁹ po ministerské komisárky.¹⁰ Ženy resp. žena sa objavila aj v neobvyklej pozícii ako kurička.¹¹ Pracovné pozície pre ženy ministerstvo inzerovalo aj prostredníctvom vlastného špecializovaného tlačového orgánu – Úředního Věstníku ministerstva zahraničních věcí. Ponúkané pracovné pozície zahŕňali len administratívne funkcie.¹²

Na druhej strane je nutné povedať, že ministerstvo sa snažilo „nezaostávať“ za svetom a monitorovalo „nové trendy“ spojené so zamestnávaním žien

⁸ Napr. slečna TATJANA ARCHIPOVÁ – pracovala od októbra 1933 do augusta 1935 ako tlmočníčka na československom veľvyslanectve v Helsinkách. Tlmočila z fínskeho a švédskeho jazyka. Narodila sa 11. septembra 1914 v Petrohrade v Rusku. Jej mesačný honorár bol 1000 korún československých. MARIE ARSTEINOVÁ – tlmočníčka z francúzskeho jazyka, narodila sa 26. mája 1901 v Prahe. Vyštudovala dievčenské lýceum v Prahe, maturitu zložila v roku 1917. Absolvovala kurz slovenského jazyka v roku 1919. Do služieb ministerstva nastúpila v roku 1920. MARIE GINETYTE – ako tlmočníka nastúpila na konzulárny československý úrad do Litvy v októbri 1921. Ovládala ruský a litovský jazyk. Výpoveď podala v roku 1922 z dôvodov rodinných, presnejšie pre chorobu jej matky. REGINA JERMOLAVIČAITĚ – tlmočníka, ovládala litovčinu, poľštinu a ruštinu. Narodila sa 5. júna 1897. Pôsobila na československom veľvyslanectve v Kaunase. od roku 1928. Ministerstvo zahraničia ju zamestnávalo od roku 1926. VASILKA KERTEVA – pôsobila ako prekladateľka v rokoch 1924-30 na československom veľvyslanectve v Sofii. MARIE KRÁTKA – narodila sa 2. októbra 1910 ako Marie Stoudeková . Pôsobila ako prekladateľka na československom generálnom konzuláte v Paríži od roku 1929 do roku 1948. Ovládala francúzštinu, ruštinu a nemčinu. AMZV, Personálne spisy 1918-45, Osobné spisy – T. Archipová, M. Arsteinová, M. Ginetyte, R. Jermolavičaitė, M. Krátka, V. Kerteva.

⁹ Napr. BOŽENA DÍŤETOVÁ – narodila sa 4. júla 1898. Od roku 1921 pôsobila v službách ministerstva zahraničia najprv na československom konzuláte v Záhrebe neskôr na ústredí v Prahe. Ovládala nemčinu, srbo-chorváštinu a ruštinu. V marci roku 1938 odchádza do výslužby. MARIE DOLEŽALOVÁ – narodená 15. augusta 1885. Na ministerstve pracovala od roku 1929 do roku 1941. MÁRIA DVOŘÁČKOVÁ – narodená 12. apríla 1889. Ovládala nemčinu a poľštinu. Na ministerstve pracovala od 1919 do roku 1930. MARIE JANDOVÁ – narodená 29. októbra 1897. Hovorila nemecky, rumunsky, anglicky a francúzsky. Na ministerstve pôsobila od roku 1919 do roku 1929. LUDMILA ZAVADILOVÁ – narodila sa 8. júna 1897. Do služieb ministerstva nastúpila v roku 1920. Ovládala nemčinu a francúzštinu. Pôsobila na československom vyslanectve vo Viedni. Do výslužby bola daná v decembri 1948. AMZV, Personálne spisy 1918 – 45, Osobné spisy – B. Diťetová, M. Doležalová, M. Dvořáčková, M. Jandová. AMZV, Personálne spisy 1945 – 92, Osobný spis – L. Zavadilová.

¹⁰ Napr. HELENA BERNARDOVÁ – narodila sa 18. júla 1891. V štruktúrach ministerstva zahraničných věcí začala pôsobiť v roku 1923. Ovládala nemčinu a francúzštinu. JIŘINA ČERMÁKOVÁ – narodila sa 2. novembra 1912 v Rusku. Na ministerstve zahraničia začala pôsobiť od roku 1936. Plynule hovorila rusky, nemecky, francúzsky a anglicky. Od roku 1938 do roku 1939 pôsobila na vyslanectve československej republiky v Budapešti. Po vojne pôsobila na ústredí ministerstva v Prahe. Ministerskou komisárkou sa stala 1. apríla 1948. AMZV, Personálne spisy 1918 – 45, Osobné spisy – H. Bernardová, J. Čermáková.

¹¹ Vo fondoch ministerstva zahraničných věcí sa nachádza osobný spis takejto ženy ide o MARIU ZELLEROVÚ. Osobný spis uvádzal len dátum začiatku jej pracovnej činnosti. Širšie informácie spis neobsahuje. AMZV, Personálne spisy 1918- 45, Osobný spis – M. Zellerová. Bližšie informácie týkajúce sa pracovnej náplne kuričovní na ministerstve zahraničia pozri: AMZV, I. Sekce Prezídium 1918-54, Oddelení I/5 Archivní věci, kartón č. 68.

¹² Věstník ministerstva zahraničných věcí uverejnil 29. apríla roku 1920 inzerát nasledovného znenia: „Ministerstvo zahraničních věcí přijme ihned deset pomocných sil ženských pro službu u zastupitelských úřadů Republiky Československé v cizině, zejména v Německu. Požaduje psaní na stroji, znalost českého těsnopisu, dokonalá znalost češtiny nebo slovenštiny a aspoň obzbojná znalost němčiny. Plat dle ujednání.“

aj na iných ako administratívnych funkciách diplomatickom v prostredí. Prostredníctvom vlastných diplomatických zastupiteľstiev podniklo ministerstvo zahraničných vecí dve konkrétne iniciatívy sledujúce zodpovedanie otázky o zastúpení resp. vykonávaní diplomatickej funkcie ženou v zahraničných diplomatických službách. Prvý raz takúto požiadavku vyslalo 25. apríla 1923. Pražské ústredie požiadalo svoje vyslanectvá v Paríži, Ríme, Bruseli, Londýne, Berlíne, Madride, Sofii, Štokholme, Berne a Haagu aby vhodným spôsobom prešetrili či sa v uvedených krajinách pripúšťajú do koncepcnej služby diplomatickej a konzulárnej ženskej sily. Ak sa v uvedených službách takéto sily nachádzali mali zistiť v akej hodnosti pracovali. Pražské ústredie súčasne žiadalo československé vyslanectvá aby k spiatocnej správe pripojili aj zákonné predpisy alebo interné normy upravujúce sledovanú otázku zastúpenia žien v diplomacii.¹³ Zaslané informácie potvrdili panujúci pohľad na ženy v diplomatických službách. Ženy v diplomacii neboli zamestnané v pozícii diplomata.¹⁴ Ministerstvo zopakovalo požiadavku na získanie nových informácií v tomto smere druhý raz, v roku 1930. Dňa 2. decembra 1930 zaslalo na svoje zastupiteľské úrady v zahraničí depešu žiadajúcu získanie informácií o možnostiach zamestnávania žien v diplomacii.¹⁵ Zaslané informácie, zastupiteľská priložili k svojim správam aj zákonné opatrenia dotknutých krajín, opäť potvrdili prevládajúce negatívne postoje vo vzťahu k žene v diplomatických funkciách. Ku konkrétnej realizácii, zamestnaniu žien vo vyšších funkciách na ministerstve zahraničia došlo v Československej republike až po roku 1945.¹⁶

¹³ AMZV, Prezídium I/1 a I/2, Běžná spisovna, kartón č. 72.

¹⁴ Jedinú výnimku v tomto smere predstavovala sovietska diplomatka Alexandra Kollontaj, prvá žena menovaná do funkcie veľvyslanca najprv v Nórsku (v roku 1923), potom v Mexiku a neskôr v Švédsku. Bližšie: VAKSBERG, Arkadij. Alexandra Kollontaj. Paríž : Fayard, 1996, 515 s.

¹⁵ Podrobne v tomto smere reagovali československé zastupiteľstvá v Rige, Kaunase, Lisabone, Kodani, Madride, Aténach, Londýne, Washingtone, Sofii, Helsinkách, Štokholme, Ríme, Buenos Aires , Amsterdame. napr. Zastupiteľstvo v Rige informovalo, že na základe ústavy boli lotyšské ženy rovnoprávne v štátnej službe. V praxi ale v zahraničnej službe bola podľa správy zamestnaná len jedna žena. Mnoho ich pracovalo v pomocnej službe kancelárskej. Podľa správy si však nadriadení žien sťažovali na problémy spojené s vydatými ženami (po pôrode mali nárok na trojmesačné voľno a boli vraj často choré). Lotyšské ministerstvo zahraničia malo preto v úmysle vydaté ženy pomaly prepúšťať z kancelárskej služby. V Bulharsku podľa informácií nášho zástupcu v minulosti boli menované dve ženy do diplomatickej služby prechodne na podradné miesta. Podľa odpovede zástupcu bulharského ministra zahraničia Bulharsko nepomýšľalo na vstup žien do diplomatickej služby z dôvodov zásadných. Ženy v Bulharsku nemali ani volebné právo. Fíni mali predpisy upravujúce vstup žien do diplomacie. Vstup žien do štátnej služby upravovali predpisy č. 112 a 114 z 23. apríla 1926 a č. 311 z 25. novembra 1927. Nariadenie z roku 1927 hovorilo, že do fínskej zahraničnej služby môžu vstúpiť okrem mužov aj ženy. Na ministerstve zahraničia zamestnávané boli ale nie na vedúcich postoch. V koncepcnej službe zamestnávali iba istú slečnu Lisitzin, v oddelení pre Spoločnosť národov na základe jej jazykových kompetencií v podobe ruského jazyka. Veľká Británia v diplomatickej službe nezamestnávala ženy, čo potvrdzoval aj tzv. Sex Disqualification /Removal/ act z roku 1919 v bode 1 a 4. Ženy zamestnané na zahraničných misiách boli len v pozícii kancelárskych síl. Vyslanec vo svojej správe priložil aj predpisy týkajúce sa zamestnávania žien v kancelárskej a pomocnej účtovnej službe a predpisy týkajúce sa zamestnávania žien v postavení tajomníčok. AMZV, Prezídium I/1 a I/2, Běžná spisovna, kartón č. 72

¹⁶ Treba povedať, že rokoch 1944 - 45 pracovala ako tlačový ataché v Ríme JUDr. Marie BROFTO-

Po obnovení republiky v roku 1945¹⁷, dochádza k znovu opätovnému vytváraní organizačnej štruktúry ministerstva zahraničia, vrátane úradníctva, ktorého zloženie prešlo výraznejšou modifikáciou.¹⁸ Došlo k zvýšeniu počtu úradníkov a úradníčiek pochádzajúcich zo Slovenska.¹⁹ Pracovná činnosť ako i prístup k práci boli predmetom každoročného osobného hodnotenia každého zamestnanca, ktoré sa zakladalo do osobného spisu. Nadriadení hodnotili odborné vzdelanie, spôsobilosť pre prácu, znalosť jazykov, správanie v zamestnaní i mimo neho. Zvýšený význam malo takéto hodnotenie po roku 1948. Prvým odborom po roku 1945 sa stalo *prezídium*, vnútorne malo ďalších sedem oddelení. Druhým v poradí sa stala *politická sekcia*, vnútorne členená teritoriálne. V nej vznikli štyri špecializované oddelenia. Tretím odborom bola *spravodajská sekcia* a štvrtým *národohospodárska sekcia*. Význam oboch poklesol oproti medzivojnovému obdobiu. Naopak, vrástol význam *administratívnej a právnej sekcie*. Celkovo, je možné povedať, že obsadzovanie jednotlivých pozícií ženami v novej štruktúre ministerstva malo rastúcu tendenciu.²⁰

Po februárom prevrate v roku 1948 a uchopení moci komunistami sa novým ministrom zahraničia stal slovenský komunista Vladimír Clementis (1902-1952).

VÁ, vydatá Mullerová, pôvodným povoláním žurnalistka. Plynule komunikovala v angličtine, nemčine, francúzštine a taliančine. AMZV, Personálne spisy 1918 - 45, Osobné spisy- M. Broftová

¹⁷ V rokoch 1939 - 1945 prestala Československá republika existovať. Na jej mieste vznikol Protektorát Čechy a Morava a Slovenský štát. Z ministerstva zahraničia ako samostatného orgánu zostali fungovať len dve sekcie - prezídium a administratívna sekcia. Ministerstvo ako samostatná inštitúcia prestalo existovať na začiatku roku 1941. Dokumenty československé zahraniční politiky. Od rozpadu Česko-slovensky po uznání československé prozatímní vlády 1939 - 40. Praha: AV ČR, 2002, s. 17-18. Bližšie informácie k prechodu diplomatických československých zastupiteľstiev do rúk Nemecka pozri: NĚMEČEK, Jan. Soumrak a úsvit československé diplomacie. 15. březen a československé zastupitel'ské úrady. Praha : Academia, 2008, 636 s.

¹⁸ Z hľadiska žien je v tomto smere nutné spomenúť napr. MAGDALENU TRHLÍKOVÚ - narodila sa 14. júla 1920 ako Júlia Luďvová. Ovládala niekoľko jazykov ako ruštinu, angličtinu, nemčinu, švédčinu, dánčinu a nórčinu. Do služieb ministerstva nastúpila v roku 1945. Od roku 1948 pôsobila v severských krajinách ako legačný ataché. Začala v Štokholme, neskôr bola preložená do Haagu. V roku 1950 sa vydala za advokáta Zdeňka Trhlika. Zomrela v roku 1965. MARTA ŘÍHOVÁ - narodila sa 11. novembra 1906 vo Viedni. Na ministerstve zahraničia začala pracovať od roku 1930, najmä pre svoje jazykové kompetencie. Plynulo hovorila rusky, nemecky, anglicky, francúzsky a srbochorvátsky. Od roku 1931 do roku 1938 pôsobila na československom konzuláte v Sarajeve. V roku 1939 bola presunutá na ústredie do Prahy. Od roku 1946 do roku 1950 pracovala na veľvyslanectve v Káhire. Od roku 1954 do roku 1957 ako konzulárny referent na zastupiteľskom úrade v Bruseli. Následne bola znova presunutá na ústredie kde ostala až do svojho odchodu do dôchodku v roku 1970. AMZV, Personálne spisy 1945-92, Osobný spis - M. Thrlíková, M. Říhová.

¹⁹ Veľkú zásluhu na danej skutočnosti mal prvý tajomník ministra zahraničia Vladimír Clementis. Podrobnejšie informácie o Cemetisovi, poskytuje kniha: ČIERNY, Ján. Vladimír Clementis diplomat. Bratislava : Literárne informačné centrum, 1999, 201s. DRUG, Štefan. Vladimír Clementis - život a dielo v dokumentoch. Bratislava : Osveta, 1993, 436s. Časť jeho pozostalosti je uložená v Národnom archíve v Prahe v neinventarizovanej podobe.

²⁰ Bližšie informácie o realizácii prevratu v štruktúrach ministerstva pozri: DEJMEK, Jindřich. Československá diplomacie v únoru a březnu 1948. Příspěvek k mezinárodním aspektům komunistického převratu a k destrukci česko-slovenských demokratických elit stalinistickým režimem. In Český časopis historický, 2010, roč. 108, č. 1, s. 70-114.

Napriek politickým zmenám v republike, bezprostredne po prevrate, k výraznejším organizačným zmenám na ministerstve zahraničia pod jeho vedením spočiatku nedošlo. Zvýšila sa iba dôležitosť niekoľkých oddelení – v rámci sekcie politickej išlo o tzv. sovietske oddelenie a oddelenie pre strednú a juhovýchodnú Európu. V jej čele stála žena Marta Gottwaldová – Čepičková.²¹ Väčšie zmeny sa týkali hlavne personálnych výmen na niekoľkých postoch, avšak počet nahradených osôb nedosahoval vysokého počtu. Výraznejšia organizačná premena ministerstva, ktorá zasiahla nielen jeho úradníctvo, sa udiala 15. februára 1949.²² Základ nového modelu tvorili štyri primárne skupiny, ktoré riadili štyria poverení námestníci ministra zahraničia s presne vymedzenými právomocami a kompetenciami.²³ *Skupina A* – najdôležitejšia mala šesť odborov, najvýznamnejší bol sovietsky. *Skupina B* – spadali sem napr. protokolárne záležitosti, archív, knižnica atď. *Skupina C* – viedla od roku 1949 prvá žena v takto vysokom poste na ministerstve zahraničia Gertrúda Sekaninová – Čakrtová.²⁴ Po obsahovej

²¹ MARTA GOTTWALDOVÁ – ČEPIČKOVÁ (1920-1998) sa narodila v Kopřivnici 5. augusta v roku 1920 ako dcéra Klementa Gottwalda (neskoršieho ministerského predsedu a prezidenta Československej republiky) a Marty Gottwaldovej. Vzdelanie získala čiastočne v Československej republike, čiastočne v Sovietskom zväze, kde v roku 1940 na gymnáziu maturovala. V Moskve začala študovať na vysokej škole históriu. Po ukončení štúdia v roku 1945 a získaní titulu doktorky filozofie, pracovala v moskovskom rozhlase. Po čase odcestovala do Belehradu, kde pracovala v rozhlase. Od 15. januára 1946 začala Marta Gottwaldová pracovať ako tlačový ataché na československom zastupiteľskom úrade v Juhoslávii. V roku 1947 sa vrátila do Prahy a o rok neskôr sa vydala za Alexeja Čepičku (neskoršieho československého ministra spravodlivosti). V roku 1948 začala Marta Gottwaldová Čepičková pracovať na ministerstve zahraničných vecí (nastúpila 17. mája 1948) ako vrchná ministerská komisárka. Plynulo hovorila rusky, srbsky, nemecky, čiastočne francúzsky. Z manželstva s Čepičkom mala dve dcéry – Alenu a Klementu. Po politickom páde manžela v 50. rokoch 20. storočia musela Marta Gottwaldová opustiť svoje miesto na ministerstve zahraničia. Prešla do služieb ministerstva školstva. Zomrela v roku 1998 na následky nehody. PERNES, Jiří – POSPÍŠIL, Jaroslav – LUKÁŠ, Antonín. Alexej Čepička, šedá eminence rudého režimu. Praha : Brána, 2008, s. 164-176.

²² AMZV, Generální sekretariát – A (J. Masaryk – V. Clementis), 1945-54, kartón č. 116.

²³ Návrh organizačného štatútu pozri: AMZV, Generální sekretariát – A (J. Masaryk – V. Clementis), 1945-54, kartón č. 115.

²⁴ GETRÚDA SEKANINOVÁ – ČAKRTOVÁ (1908-1986) sa narodila ako Gertrúda Stiasna 21. mája 1908 v Budapešti. Vyštudovala gymnázium a následne absolvovala právnickú fakultu Karlovej univerzity. Prvú štátnu skúšku vykonala 5. februára 1929, druhú 22. júna 1931 a tretiu 9. marca 1932. Titul JUDr. získala 15. apríla 1932. Do roku 1938 pracovala ako advokátsky koncipient. Od roku 1938 do roku 1939 pôsobila ako samostatná advokátka. Počas 2. svetovej vojny bola najprv väznená v koncentračnom tábore Terezín, potom Osvedčín a naposledy Trachenberg pri Vratislavi. Žiadosť o prijatie do služieb ministerstva zahraničia podala 10. júla 1945. Závodná rada ministerstva zahraničia nemala proti jej prijatiu z hľadiska spoľahlivosti žiadne námietky čo vyjadrila aj písomnou formou 19. júla 1945. Pracovať v štruktúrach ministerstva začala od roku 1945. V osobnom hodnotení z rokov 1945 a 1946 (v tom čase oficiálne pôsobila ako referent pre Maďarsko, Nemecko, Rakúsko a Japonsko) sa písalo, že „že sa dr. Sekaninová osvedčila ako veľmi svedomitá, usilovná a nanajvýš bystrá pracovníčka. Počas trvania mierovej konferencie v Paríži bola zástupkyňou generálneho sekretára československej delegácie, členkou talianskej politickej územnej komisie a územnej komisie pre Fínsko. Jej výborná znalosť jazykov je veľkým prínosom v prípadoch rýchleho a presného vypracovania elaborátov v cudzích jazykoch.“ Dňa 14. júla 1948 vláda, na základe návrhu ministra zahraničia, menovala dr. Sekaninovú československým pozorovateľom na VII. zasadanie Hospodárskej a sociálnej rady Organizácie spojených národov v Ženeve. Bola zahájená 19. júla. JUDr. Gertrúde Sekaninovej mala byť vy-

stránke zodpovedala skupina za agendu medzinárodných organizácií vrátane Organizácie spojených národov atď. Poslednú skupinu D – hlavným jadrom jej pracovnej činnosti bolo tzv. kádrové oddelenie a školiace oddelenie.²⁵ Uvedená reforma sa s menšími obmenami, udržala aj po zatknutí ministra zahraničia Vladimíra Clementisa a jeho nahradením Viliamom Širokým (1902-1971) v roku 1950. Nový minister na postoch tajomníkov ponechal len už vyššie uvedenú Sekaninovou-Čakrtovú, ostatných personálne vymenil. Dňa 31. januára 1953 bol vystriedaný Viliamom Širokým. Nahradil ho Václav David (1910-1996). Vo svojom kresle zostal nasledujúcich pätnásť rokov. Zriadil tzv. kolégium ministra zahraničných vecí, v máji 1953. Uvedený orgán slúžil ako najvyššia inštitúcia v rámci ministerstva. Kolégium sa schádzalo na pravidelných stretnutiach, ktoré okrem štyroch tajomníkov ministra navštevovali aj vedúci teritoriálnych odborov. Do rekonštrukcie ministerstva sa nový minister zahraničia pustil na prelome rokov 1957/58. Obnovil generálny sekretariát, zvýšil počet teritoriálnych odborov, medzinárodný odbor rozčlenil do troch samostatných celkov. Prvým teritoriálnym odborom zostal naďalej odbor sovietsky, dopĺňalo ho osem ďalších odborov.²⁶ Ďalšie personálno-organizačné zmeny vo vnútornej štruktúre ministerstva sa udali až po augustových udalostiach v roku 1968.

---

plácaná diéta 60 frankov, okrem ubytovania, v neskrátenej podobe po dobu jej účasti na zasadnutí. Cestovala lietadlom, keďže sa predpokladalo, že služobná cesta bude trvať 21 dní. Na úhradu cestovných výdavkov dostala ako zálohu 28 000 Kčs. Podľa platných predpisov mala vyúčtovanie cesty uskutočniť do 14 dní po ukončení cesty. Vrchnou odborovou radkyňou sa stala od 1. apríla 1947; ministerskou radkyňou od 1. apríla 1948. Po reorganizácii ministerstva zahraničia bola od 1. marca 1949 menovaná námestníčkou ministra zahraničia a poverená vedením skupiny C. Odborovou prednostkou sa stala od 1. apríla 1949. V júli 1949 sa vydala za Kazimíra Čakrta, ktorý pracoval na ministerstve financií. Vládnym rozhodnutím z 23. októbra 1951 bola menovaná vedúcou československej delegácie na VI. Valné zhromaždenie Organizácie spojených národov, ktoré bolo zahájené 6. novembra 1951. Diéty stanovilo ministerstvo do 5800 frankov na deň. Ako vedúca mala nárok na 20% príplatok k príslušným diétam podľa ustanovenia paragrafu 10 ods. 2 predpisu o náhradách cestovných výdavkov pri zahraničných cestách. (Vestník ministerstva zahraničia č. 21 z 8. augusta. 1950). V roku 1957 Ministerstvo zahraničných vecí odvolalo dr. Sekaninovou z postu námestníka ministra zahraničia. Bola presunutá do štruktúr ministerstva školstva. Tam mala riadiť odbor pre veci legislatívne a právne. Pri príležitosti Sviatku práce dňa 1. mája 1968 bol Gertrúde Sekaninovej-Čakrtovej prepožičaný prezidentom republiky Rád republiky. V roku 1968 sa stotožnila s obrodným procesom v Československu, v tom čase už ako poslankyňa Národného zhromaždenia. Stala sa súčasťou novej komisie, ktorá mala pripraviť novú ústavu Československej socialistickej republiky. Angažovala sa v Československom zväze žien. V apríli 1968 sa stala jeho predsedníčkou. Dňa 18. októbra 1968 vystúpila spolu s ďalšími 3 ľuďmi (Boženou Fukovou, Františkom Kriegelom a Františkom Vodslňom) v Národnom zhromaždení voči prijatiu zmluvy o dočasnom pobyte sovietskych vojsk na území Československej socialistickej republiky. V októbri roku 1969 bola vylúčená z Komunistickej strany a zbavená mandátu poslankyne. Angažovala sa aj vo Výbore pre nespravodlivo stíhaných a podpísala aj Chartu 77. Za svoje postoje bola sledovaná Štátnou bezpečnosť, ktorá na ňu viedla sledovací spis s označením Sára. Zomrela 29. decembra 1986. AMZV, Personálne spisy 1945-92, Osobný spis Gertruda Sekaninová- Čakrtová.

²⁵ AMZV, Generálny sekretariát – A (J. Masaryk – V. Clementis) , 1945-54, kartón č. 116

²⁶ Spravovali geograficko-politické časti napr. tzv. ľudové demokracie ako Juhoslávia; Nemecko; Rakúsko; západnú Európu; Škandináviu; Veľkú Britániu a jej domíniá; Spojené štáty; Japonsko; Čínu; Indiu, Pakistan i Blízky východ. Celkovo udržiavala Československá republika v roku 1959, teda rok po reforme diplomatické vzťahy s 57 štátmi v ktorých pracovalo celkovo 77 za-

Možno teda povedať, že v prvej etape datovanej do roku 1945, vrátane vojnového obdobia, našli ženy uplatnenie predovšetkým v rozličných administratívnych funkciách, čo dokladá vysoký počet žien zamestnaných na pozíciách ako koncipientka, pomocná sila, úradníčka atď.²⁷ V druhej etape datovanej od roku 1945 sa situácia so zamestnávaním žien zreteľne zveľadila. Zamestnávané boli najmä v dôsledku jazykových a organizačných kompetencií, čo sa odrazilo aj na širšom uplatnení žien na československých zastupiteľských úradoch v zahraničí.²⁸ Vyslané ženy ovládali minimálne tri cudzie jazyky ale nebolo výnimočné ak jazykov ovládali viacero.²⁹ Najvýznamnejšou ženskou predstaviteľkou, ktorá sa stala zástupkyňou československého ministra zahraničia a prvou ženou, ktorá na takúto vysokú funkciu dosiahla bola Gertrúda Sekaninová – Čakrtová.

---

stupiteľských úradov. DEJMEK, Jindřich. *Diplomacie Československa I* diel. Praha : Academia, 2012, s. 175-77.

²⁷ V archívnych záznamoch ministerstva však nájdeme okrem iného napr. aj údaje o upratovákach, pisárkach, slúžkach a ďalších.

²⁸ Napr. ako šifrantky, úradníčky, tlmočníčky, tajomníčky, pisárky, telefonistky, vedúce kancelárií, konzulárne úradníčky atď. Najviac žien pracovalo na veľvyslanectvách v Moskve, Londýne a Washingtone.

²⁹ Napr. Anna Liškářová ovládala francúzštinu, ruštinu, nemčinu, angličtinu, srbochorvátčinu; Magdaléna Trhlíková ovládala ruštinu, angličtinu, nemčinu, švédčinu, dánčinu a nórčinu. Znalosť jazykov zvyšovalo finančné ohodnotenie ženy v podobe príplatku k stálemu platu.

ČESKÉ POLITICKÉ STRANY A JEJICH (NE)OCHOTA PODÍLET SE NA ŘEŠENÍ ŽENSKÉ OTÁZKY (1860–1914)¹

Jana MALÍNSKÁ

Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR
malinska@mua.cas.cz

MALÍNSKÁ, Jana. Czech Political Parties and their (Un)willingness to take Part in Addressing the Women's Question (1860–1914). The aim of this study is to map out the approaches taken by Czech political parties to the issue of women's suffrage in regional government and legislative bodies, which was part of the "women's question". In this connection it will be necessary to ascertain the extent and the nature of the public activities enabled by key civil and political laws, as Czech political parties managed to utilize the space provided by existing legislation for the benefit of the civil and political equality of women and the extent of influence of the Catholic church on Czech society, which placed women outside the public arena.

Klíčové slová: České politické strany; volební právo; české ženské hnutí

Keywords: Czech political parties; Suffrage; Czech women's movement

V předkládané studii se pokusím pomocí některých ze základních občanských a politických zákonů, vybraných stranických programů a tisku, dobových textů a literatury zmapovat přístupy českých politických stran k řešení tzv. *ženské otázky*, především jednoho z nejdůležitějších politických požadavků, totiž zisku volebního práva² žen do samosprávy, českého zemského sněmu a do poslanecké sněmovny říšské rady. V této souvislosti se budu zajímat o rozsah a charakter veřejných aktivit mužů a žen umožňovaný základními občanskými a politickými zákony a o to, do jaké míry čeští politici / české politické strany využili „manévrovacího prostoru“ daného stávající legislativou ve prospěch občanské a politické rovnoprávnosti žen. Kromě existujícího právního rámce bude nutné vzít v potaz také kulturní a náboženské tradice. Zjištěné informace by měly vyústit v objasnění otázky, zda české politické strany byly skutečně jen neochotné přispět k řešení problémů žen v soukromé a veřejné sféře.

¹ Studie vznikla s podporou na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace „RVO 67985921“.

² V textu a v textových poznámkách je používáno – volební právo; všeobecné, rovné, přímé a tajné volební právo atd. V citacích a v názvech článků a studií je respektováno – volební právo; všeobecné, rovné, přímé a tajné volební právo nebo hlasovací právo, všeobecné, rovné, přímé a tajné hlasovací právo atd.

Vymezení pojmu ženská otázka

Pod pojem *ženská otázka* byl zahrnován komplex problémů, dotýkajících se soukromého i veřejného života mužů a žen, které se ve sledovaném období (1860–1914) kvalitativně a kvantitativně proměňovaly podle kulturní (včetně vzdělávání), sociální a politické úrovně celé české společnosti nebo i její části. Z nich také vyplývaly cíle českého liberálního ženského hnutí; nejvýznamnějším bylo budování vyššího dívčího školství. Proto v druhé polovině let šedesátých³ a v sedmdesátých letech⁴ 19. století bylo hlavní náplní výrobních a vzdělávacích spolků zřízení odborných škol připravujících dívky z nižších sociálních vrstev na jejich uplatnění v profesním životě. Také v osmdesátých letech přispívaly ženské organizace neustále rozšiřovaným spolkovým školstvím k uspokojování sociálních potřeb žen. České politické strany, vyjma České strany lidové,⁵ od roku 1906 České strany pokrokové⁶, se ve svých programech otázkou všeobecného či odborného vzdělávání dívek a žen a jejich profesního uplatnění speciálně nezabývaly. Problémy českého školství (chlapeckého a v menší míře i dívčího) řešila česká politická reprezentace na úrovni obecní, zemské nebo říšské. Do každodenních školských aktivit liberálních ženských spolků žádná ze stran nezasahovala.

³ Do roku 1867 reguloval jejich aktivity spolkovací zákon publikovaný 26. listopadu 1852. Č. 253, Reichsgesetzblatt (dále RGBL) 1852. Ukončil působnost prozatímního spolkovacího zákona č. 171 ze 17. března 1849 a nejvyššího rozhodnutí z 19. října 1843, které dosud platilo pro akciové spolky. Vrátil se k formulacím shodným s jazykem předrevolučního spolkovacího zákona z roku 1843. Obnovil trojstupňovou povolovací praxi – císař, ministerstvo vnitra, zemský politický úřad (v Čechách místodržitelství). Nepředpokládal existenci politických sdružení a zakazoval zakládat spolky zasahující do zákonodárné a výkonné moci. Všechny povolené typy organizací byly pod kontrolou státní správy, jež měla rozsáhlé regulující a dohlížecí pravomoci. Vztahoval se na celou monarchii vyjma Vojenské hranice. MALÍNSKÁ, Jana. České ženské hnutí v zápase o politické zrovnoprávnění žen. Role spolků a politických stran v letech 1819–1914. Disertační práce na FF UK Praha. Praha, 2007, s. 62.

⁴ Č. 134, z 15. listopadu, RGBL 1867. Tento spolkovací zákon, bez podstatných změn, platil do roku 1918.

⁵ „Výchově ženy budiž věnována bedlivá pozornost. Obecné a měšťanské školy dívčí vychovávejte dívku s bedlivým zřetelem k budoucímu mravnímu, hospodářskému a výchovnému významu jejímu v rodině. Při tom budiž vzdělávána též k potřebné samostatnosti. [...] Buďte zřizovány pro ženy dle potřeby zvláštní školy odborné (zejména školy hospodyňské) aneb buďte připuštěny za řádné posluchačky na školy odborné již existující; pro vrstvy dělnické buďte pořádány výklady kočovné (dle vzoru cestující školy kuchařské v Hessensku). [...] Vedle toho budiž organizováno střední školství dívčí. Stát ať zřizuje vyšší ústavy dívčí, jež by i ženám poskytovaly uceleného vzdělání humanitního. Při ústavech těchto (s vyloučením jazyků klasických) staňte se jazyk mateřský a historie středem vyučování humanitního. [...] Vedle ústavů těch dle potřeby státem buďte zřizována gymnasia dívčí chlapeckým obdobná, kde by ženy nabývaly přípravného vzdělání pro studium na vysokých školách. [...] Kde ústavů takových nebude, buď dívkám zjednan přístup na gymnasia chlapecká. Absolventky gymnasií buďte přijímány za řádné posluchačky na vysokých školách. Ve všech školách dívčích buď věnována pilná pozornost zdravému vývoji tělesnému, zejména buď pěstován vhodný tělocvik. Rámcový program České strany lidové (realistické). Praha : nákl. výkonného výboru České strany lidové, 1900, s. 64–65.

⁶ Program České strany pokrokové. Praha : Edvard Leschinger, 1912, s. 72–126, zvláště s. 112–115.

Na začátku let devadesátých byl naplněn požadavek ženského gymnazijního⁷ a posléze i univerzitního⁸ vzdělání. Na konci tohoto desetiletí a především v prvních letech století dvacátého rozšířila řady českých liberálních ženských organizací nová generace mladých středoškolsky či dokonce vysokoškolsky vzdělaných žen. Díky jim získala *ženská otázka* nový rozměr. Stávající okruh problémů byl rozšířen o další významný cíl. Sociálnědemokratické a národněsociální ženské hnutí, k němuž se v prvních letech století dvacátého připojily feministický a posléze politicko-feministický proud liberálního ženského hnutí, zahájily boj o úplná občanská a politická práva žen, jímž vstoupily do oblasti dosud výhradně ovládané muži – do politiky.

Základní občanské a politické zákony

Co základní občanské a politické zákony umožňovaly a jak vymezovaly soukromý a veřejný prostor, v němž se chtěli muži a ženy realizovat? V rovině občanského práva to byl *Všeobecný občanský zákoník* [*Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesamten Deutschen Erbländer der Österreichischen Monarchie*]⁹ (dále ABGB), který nekompromisně podřídil ženu muži v občanských zákonech a v osobních právech. Tím se postavil proti potenciálnímu, francouzskou revolucí vybojovanému občanskému egalitářskému uspořádání mezi pohlavími. Nejdůležitějším ustanovením ABGB, tak jako v jiných evropských právních normách publikovaných po roce 1800, je nedotknutelnost soukromého vlastnictví, čímž vytvářel vstřícné podmínky pro potřeby nastupujícího kapitalismu a nového hegemonu – buržoazie.¹⁰ V rovině politické byl ABGB doplněn v letech 1860–1869 soubor ústavních zákonů (v roce 1860 říjnovým diplomem,¹¹ v roce 1861 únorovou ústavou¹² a v letech 1867–1869 dualistickou prosincovou ústavou)¹³ vycházejících z liberálních požadavků buržoazie, které mimo jiné upravovaly možnosti působení mužů a žen ve veřejné sféře. Paragraf dvanáctý zákona č. 142/1867 ř. z.

⁷ Soukromá střední škola dívčí spolku pro ženské studium, Minerva byla založena v roce 1890. Podrobněji viz MALÍNSKÁ, Jana. Financování českého dívčího gymnázia Minerva, spolku pro ženské studium. In *Moderní dějiny*, 2009, roč. 17, č. 1, s. 1–33.

⁸ Řádné a mimořádné studium žen na filozofických fakultách státních univerzit umožnil zákon č. 84, z 23. března, RGBl 1897. Řádné studium žen na lékařských fakultách státních univerzit umožnil zákon č. 149, z 3. září, RGBl 1900.

⁹ Zákony o manželství a rodině, o právech mezi rodiči a dětmi, o právu poručnickém a opatrovníckém ad. *Všeobecný občanský zákoník*, č. 946, z 1. června 1811; účinnost od 1. ledna 1812.

¹⁰ OFFEN, Karen. *European Feminism 1700–1950. A Political history*. Stanford : University Press, 2000, s. 20; Viz též: BAHENSKÁ, Marie – HECZKOVÁ, Libuše – MUSILOVÁ, Dana. *Iluze spásy. České feministické myšlení 19. a 20. století*. České Budějovice : Veduta, Hradec Králové : Univerzita Hradec Králové, 2011, s. 16–17.

¹¹ Císařský diplom ze dne 20. října 1860 k uspořádání vnitřních státoprávních poměrů v monarchii. RGBl 1860, č. 226.

¹² Č. 20–22, z 26. února, RGBl 1861.

¹³ Dualistická prosincová ústava ve své genezi souvisela s říjnovým diplomem, který se stal základem nového ústavního období po pádu neoabsolutismu a byl centralistický pro společné záležitosti říše a autonomistický pro jednotlivé země. Únorová ústava zůstala centralistickou pro celou říši a zároveň zaváděla centralismus pro Předlitavsko. Prosincová ústava opustila ideu jednoty říše a zavedla dualismus. Pro Předlitavsko potvrdila převahu centralismu.

stanovil: „Rakouští občané státní mají právo se shromažďovati a spolky tvořiti. Vykonávání práv těchto řídí se dle zvláštních zákonů.“ Oněmi zvláštními zákony byly zákon č. 135/1867 ř. z. o právu shromažďovacím a č. 134/1867 ř. z. o právu spolčovacím.¹⁴ Daný legislativní rámec, který jen s nepatrnými úpravami platil do rozpadu habsburské monarchie, vytvořil poměrně stabilní prostor pro široké občanské aktivity. Přestože byla prosincová ústava považována v mnohém ohledu za vrchol rakouského ústavního vývoje, především pro svou širokou chartu občanských svobod, nepřiznala ženám rovná občanská, natož politická práva.

Volební řády do zemského sněmu a do obcí

Po desetiletí neoabsolutistické vlády, jež zapříčinila obrovské materiální a lidské ztráty na italských bojištích, zcela rozvrátila hospodářský a bankovní sektor, nastal na počátku šedesátých let dle slov Františka Josefa I. „čas přiměřených oprav“ realizovaných prostřednictvím říjnového diplomu a únorové ústavy. Ta kromě základního zákona o říšském zastupitelstvu obsahovala patnáct zemských zřízení, doplněných konstrukčně shodnými, ale v drobnostech se odlišujícími zemskými volebními řády,¹⁵ které však měly vzhledem k rozdílům v národnostní a sociálněekonomické skladbě jednotlivých zemí různý dopad na míru politického zapojení obyvatel.¹⁶ Volební právo vycházelo z principů práva na politické spolurozhodování ve státě, vlastnictví (census) a vyššího vzdělání (tzv. honorače). V praxi bylo realizováno prostřednictvím kurií: velkostatkářské, obchodních a živnostenských komor, měst a průmyslových míst a venkovských obcí, do nichž byli voliči zařazováni podle výše odváděných ročních přímých daní. Volební kurie představovaly kompromis mezi stavovským systémem zájmového zastoupení a buržoazními představami o vládě majetných kruhů. S principem zastoupení bylo ve volebním řádu nakládáno podivuhodným způsobem: „Každý volič může své volební právo vykonat jen v jednom volebním okrese a z pravidla jen osobně. Výjimečně mohou vykonat své hlasovací právo oprávnění voliči v kurii velkých statků prostřednictvím zmocněnce. Ten musí být v této kurii oprávněným voličem a smí zastupovat jen jednoho oprávněného voliče.“¹⁷ Z toho vyplývá, že

¹⁴ Viz přehledně: MALÝ, Karel a kol. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. Praha : Linde a. s., 19992, s. 183–193; heslo: Rakousko (dějiny ústavní). In Ottův slovník naučný 1904, sv. 21, s. 196–220.

¹⁵ Zemská zřízení (Landes-Ordnung) a volební řády do zemských sněmů (Landtags-Wahlordnung) pro království: Čechy, Dalmácie a Halič (a Vladiměř, s vévodstvími Osvětim, Zátor a velkovévodstvím Krakov); pro velkovévodství: Dolní Rakousy (pod Enží) a Horní Rakousy (nad Enží); pro vévodství: Bukovina, Horní a Dolní Slezsko, Korutany, Kraňsko, Salzbursko a Štýrsko; pro markrabství: Morava; pro zemi Vorarlbersko; pro hrabství povýšená na knížectví Tyrolsko; jedno zemské zřízení a jeden volební řád pro markrabství: Istrie, na knížectví povýšená hrabství Gorice a Gradiška, a město Terst se svým okolím.

¹⁶ MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel a kol. Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004. I. díl: období 1861–1938, Brno : Doplněk, 2005, s. 26.

¹⁷ Č. 20, RGBl 1861, příloha II, D, § 16. „Jeder Wähler kann sein Wahlrecht nur in Einem Wahlbezirk, und in der Regel nur persönlich ausüben. Ausnahmsweise können Wahlberechtigte der Wählerklasse des großen Grundbesitzes ihr Stimmrecht durch einen Bevollmächtigten ausüben. Derselbe muß in dieser Wählerklasse wahlberechtigt sein und er darf nur Einen Wahlberechtigt-

zákon ukládal oprávněným voličkám z kurie velkostatku volit osobně (přímo), ve výjimečných případech nepřímou – prostřednictvím zmocněnce, z kurií měst a venkovských obcí volit osobně (přímo). Četné stížnosti oprávněných voliček ze třetí a čtvrté kurie adresované říšskému soudu, jimž bylo různými způsoby bráněno ve výkonu přímé volby, potvrzovaly komplikovanost, nejednoznačnost a genderově neutrální formulace volebního práva umožňující ambivalentní interpretaci.¹⁸

Z textu volebního řádu pro Království české je zřejmé, že pro zákonodárce byla představa voličky rovnoprávné s mužskými voliči natolik absurdní, že nepocíťovali potřebu explicitně vyloučit ženy z pasivního volebního práva. Této nedůslednosti využilo české feministické a politicko-feministické hnutí při sněmovních volbách v letech 1908 a 1912. Je však nutné připomenout, že ani v šedesátých letech, ani ve dvou následujících desetiletích účast žen v obecních a sněmovních volbách nevyrůstala z emancipačního úsilí žen samotných, ale z tradičně pojímaného zájmového zastoupení.¹⁹ Sněmovní volební řád byl od svého publikování do zániku Rakousko-Uherska několikrát novelizován (1870, 1873, 1884/1886, 1901). Úpravy upřesňovaly nebo potvrzovaly oprávněnost aktivního a pasivního volebního práva, případně snižovaly volební census.²⁰ Volební právo do zemského sněmu v kurií měst a venkovských obcí bylo až do roku 1918 podmíněno výkonem volebního práva do obce.

Také provizorní obecní zákon ze 17. března 1849 (platný do roku 1864) definoval oprávněného voliče na základě censu. Oprávněnými voličkami byly tudíž plátkyně daní z nemovitostí (pozemků a domů), živností a výdělečné činnosti se stálým pobytem v obci. Zákon však ženám neumožňoval vyrovnanou participaci na politickém životě v obci a výrazně je diskriminoval, o čemž svědčí § 30, který výslovně určil, že provdané ženy se musely nechat zastupovat svými manžely, vdovy, rozvedené a svobodné ženy zmocněncem. Navíc jim zakazoval politické vystupování.²¹ Rámcový říšský obecní zákon z roku 1862 ani na jeho základě roku 1864 publikované obecní zákony²² nepřinesly žádné změny ve pro-

---

gten vertreten.“

¹⁸ O několika případech viz: BADER-ZAAR, Birgitta. Das Frauenwahlrecht vor Gericht. Reklamationen und Beschwerden in der österreichischen Reichshälfte der Habsburgermonarchie. In VOJÁČEK, Milan. Reflexe a sebereflexe ženy v české národní elitě 2. poloviny 19. století. Praha : Scriptorium, 2007, s. 11–27.

¹⁹ Viz též: MALÍŘ, Jiří. Die Teilnahme von Frauen an den Ergänzungswahlen in den mährischen Landtag 1865. In SVATOŠ Michal et al. Magister noster. Sborník statí věnovaných in memoriam prof. PhDr. Janu Havránkovi, CSc. Praha : Karolinum, 2005, s. 419–431, zde s. 429.

²⁰ Podrobněji viz: MALÍNSKÁ, Jana. Volební právo žen do říšské rady, českého zemského sněmu a do obcí v letech 1848–1914. In Střed/Centre, 2009, roč. 1, č. 1, s. 24–57, zde s. 42–43. Ve studii je uvedena další literatura k tématu.

²¹ Viz též: BADER-ZAAR, Birgitta. Frauenbewegung und Frauenwahlrecht. In RUMPLER, Helmut – URBANITSCH, Peter. Die Habsburgermonarchie 1848–1918, Band VIII, Politische Öffentlichkeit und Zivilgesellschaft, 1. Teilband, Vereine, Parteien und Interessenverbände als Träger der politischen Partizipation. Wien : Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2006, s. 1005–1027, zde s. 1010.

²² Zákon z 16. dubna č. 7/1864 z. z. pro Čechy; zákon z 15. března č. 4/1864 z. z. pro Moravu. §16 stanovil: „Nesvéprávné osoby vykonávají volební právo prostřednictvím právního zástupce, v manželském společenství žijící ženy prostřednictvím svého manžela, ostatní svéprávné ženy

spěch volebního práva žen. Ve statutárních městech²³ Praze a Liberci bylo volební právo vykonáváno na základě zvláštních volebních řádů z roku 1850,²⁴ které stanovením vysokého censu značně omezily počty mužských voličů. Ženy z volby do městské samosprávy vyloučily zcela.

Volební řády do říšské rady

Až do 2. dubna 1873 určovalo volební právo do zemských sněmů strukturu a složení poslanecké sněmovny říšské rady. Tuto praxi změnila zákony č. 40/1873, „jímžto se změňuje základní zákon o zastupitelstvu říšském, daný dne 21. prosince 1867 (č. 141 zák. říšsk.)“²⁵, a č. 41, „jenž se týče volení údvů poslanecké sněmovny rady říšské“²⁶. Zákon č. 41/1873 konkretizoval podmínky pro pořádání voleb v jednotlivých volebních sborech, zavedl samostatnou legislativu pro volby do říšské rady nezávislou na zemských sněmech a ponechal výkon volebního práva pouze ženám z kurie velkostatku. „... toliko ve voličské třídě držitelů velkých statkův (platitelů největší daně) mají právo voliti také osoby ženské, ježto jsou soběprávné, mají 24 let věku a nejsou z práva volebního vyloučeny.“²⁷ „Osoby ženské mohou volební právo v této třídě voličské [kurie velkostatku, JM] vykonávati týmž způsobem, jak vykonávají voličské právo sněmovní.“²⁸ To znamenalo dle článku II., § 12: „Každý volič může své právo volební vůbec vykonávati jen osobně. V případech zvláštních může se právo volební ve voličské třídě velkých statkářů (největších poplatníkův) vykonávati způsobem plnomocenství.“²⁹ Pasivní volební právo přičkl každému obyvateli „mužského pohlaví, který má

---

prostřednictvím zmocněnce.“ [„Nicht eigenberechtigte Personen üben durch ihre gesetzlichen Vertreter, die in ehelicher Gemeinschaft lebenden Frauen durch ihre Ehegatten, andere eigenberechtigte Frauen durch einen Bevollmächtigten das Wahlrecht aus.“

²³ Do roku 1918 byly statutárními městy v Čechách Praha a Liberec, na Moravě Brno, Olomouc, Znojmo, Jihlava, Kroměříž a Uherské Hradiště, ve Slezsku Opava, Frýdek a Bílsko.

²⁴ Vyhláška místodržitelská od 1. května 1850. Obecní řád Pražský [Kundmachung des k. k. Statthalters v. 1. Mai 1850. Gemeinde-Ordnung für Prag], Zákoník zemský a Věstník vládní pro korunní zemi Českou [Landes-Gesetz- und Regierungs-Blatt für das Kronland Böhmen] 1850, č. 85, s. 124–156; Vyhláška c. kr. místodržícího dne 21. prosince 1850. Obecní řád města Liberce [Kundmachung des k. k. Statthalters v. 21. Dezember 1850. Gemeinde-Ordnung für die Stadt Reichenberg], Zákoník zemský a Věstník vládní pro korunní zemi Českou 1850, č. 202, s. 370–396.

²⁵ Č. 40, z 2. dubna, RGBI 1873.

²⁶ Č. 41, z 2. dubna, RGBI 1873. Určitou pojistkou, zajišťující fungování říšské rady, byly již volební zákony z 29. června 1868 o přímé volbě v případě, že by některý ze zemských sněmů odmítl volby provést, a 1872 „nouzově přijatý“ o vypsání přímé volby, pokud některý z poslanců nevykonával svou funkci a bylo ho třeba nahradit. Č. 82 z 29. června, RGBI 1868; č. 24, z 13. března, RGBI 1872.

²⁷ Č. 41, RGBI 1873, článek II., § 9. „... Nur in der Wählerclassen des großen Grundbesitzes (der Höchstbesteuerten) werden auch Frauenpersonen, welche eigenberechtigt, 24 Jahre alt und vom Wahlrechte nicht ausgeschlossen sind, als wahlberechtigt behandelt.“

²⁸ Č. 41, RGBI 1873, článek II., § 14. „Frauenpersonen üben ihr Wahlrecht in dieser Wählerclassen [des großen Grundbesitzes, JM] in der für die Ausübung ihres Landtagswahlrechtes bestimmten Weise aus.“

²⁹ Č. 41, RGBI 1873, článek II., § 12. „Jeder Wahlberechtigte kann sein Wahlrecht in der Regel nur persönlich ausüben. Ausnahmsweise kann in der Wählerclassen des großen Grundbesitzes (der Höchstbesteuerten) das Wahlrecht im Vollmachtwege ausgeübt werden.“

nejméně od tří roků rakouské občanství státní, dokonal 30. rok věku svého a má v některé této zemi právo volební (§ 9.) anebo může tam do sněmu volen býti³⁰. Novela ze 4. října 1882³¹ rozšířila řady voličů snížením censu v kurii městské a venkovských obcí z 10 na 5 zlatých přímých daní ročně a dala volební právo do říšského zastupitelstva i těm mužům, kteří neměli volební právo do zemského sněmu. Demokratizace volebního práva pokračovala i v Badeniho reformě publikované 14. června 1896. Zákon č. 168 zvýšil počet členů poslanecké sněmovny a zavedl vedle čtyř existujících kurií, rozdělených dle výše odváděných přímých daní, kurii pátou (všeobecnou) zohledňující požadavek všeobecného volebního práva. Ženám však nebylo do páté kurie volební právo uděleno. Zákon č. 169 novelizoval volební řád.³² Zákony č. 15–18 ze dne 26. ledna 1907³³ bylo do říšského zastupitelstva zavedeno volební právo, jehož „všeobecnost“ se nevztahovala ani na celou plnoletou a plnoprávnou mužskou populaci. „Oprávněna k volbě poslance jest každá osoba mužského pohlaví, která dokonalá 24. rok věku, má rakouské stání občanství, ... v obci (statkovém obvodu), ve kterém má vykonati volební právo, v den, kterého jest volba rozepsána, nejméně jeden rok své bydliště má ...“³⁴. Ženám, včetně dosud oprávněných voliček z kurie velkostatku, nebylo volební právo uděleno. Pasivní volební právo přiřknul pouze každé osobě „mužského pohlaví, která nejméně tři léta má rakouské stání občanství, dokonalá 30. rok věku a podle ustanovení volebního řádu do říšské rady není vyňata nebo vyloučena z volebního práva“.³⁵

Reflexe politických požadavků žen v programech a tisku politických stran

Programy vyjadřovaly zájmy konkrétní politické strany definované soustavou ideálů předkládaných voličům jako cíle, „pro jejichž dosažení usiluje o nabytí moci ve státě“.³⁶ Strany jimi prezentovaly své vidění světa, formulovaly svou představu budoucího uspořádání společnosti a zdůrazňovaly odlišnosti v cílech, v pojetí společenské struktury, v chápání morálky, v taktice atd. Z výše uvedeného je zřejmé, že výpovědní hodnota programových dokumentů je poznamenána vysokým stupněm subjektivity. Proto bylo nutné provádět zároveň s jejich analýzou komparaci s dobovými politickými texty a se stranickým tiskem,³⁷ kte-

³⁰ Č. 41, RGBI 1873, článek II., § 19.

³¹ Č. 142, z 4. října, RGBI 1882.

³² Č. 168 a č. 169, ze 14. června, RGBI 1896.

³³ Č. 15–18, z 26. ledna, RGBI 1907.

³⁴ Č. 15, RGBI 1907, článek II., § 7. „Wahlberechtigt zur Wahl eines Abgeordneten ist jede Person männlichen Geschlechtes, welche das 24. Lebensjahr zurückgelegt hat, die österreichische Staatsbürgerschaft besitzt ... in der Gemeinde (Gutsgebiet), in welcher das Wahlrecht auszuüben ist, am Tage der Ausschreibung der Wahl seit mindestens einem Jahre ihren Wohnsitz hat ...“

³⁵ Č. 15, RGBI 1907, článek II., § 7. „Wählbar als Abgeordneter ist jede Person männlicher Geschlechtes, welche die österreichische Staatsbürgerschaft seit mindestens drei Jahren besitzt, das 30. Lebensjahr zurückgelegt hat nach den Bestimmungen der Reichsratswahlordnung nicht vom Wahlrechte ausgenommen oder ausgeschlossen ist.“

³⁶ HARNÁ, Josef (ed.). Politické programy českého národního socialismu 1897–1948. Praha : Historický ústav, 1998, s. 7.

³⁷ Denní tisk hrál v českých poměrech vždy důležitou roli a téměř každý stranický deník si pro

rý nad rámec formulace programů významným způsobem reflektoval orientaci a činnost stran.

Ideologie, programové a zájmové priority v nacionálních, sociálních, církevně politických či agrárních otázkách formovaly též rozdílné přístupy českých politických stran³⁸ k požadavku českého liberálního³⁹, sociálnědemokratického a národněsociálního ženského hnutí získat úplná občanská práva včetně politických. Vliv na zmíněné principy a vztah obou pohlaví měla také po staletí v české společnosti zachovávaná konzervativní tradice utvářená učením katolické církve, jež odkazovala ženy k rodinnému krbu a k závislosti na muži v duchu výroku Adolfa Fischhofa proneseného na jednání ústavního výboru říšského sněmu v Kroměříži: „Ženy mají být v rodině i mimo ni zastupovány muži a nic jiného si nepřejí...“⁴⁰ Muži byli ochotni akceptovat něžné pohlaví v roli pomocnic při bojích na barikádách, při politických demonstracích či volebních zápasech, ne však jako zastupitelky v zákonodárných sborech nebo v samosprávě.⁴¹

Základní občanské a politické zákony vymezily rámec, v němž působily ženské organizace⁴² a politické strany⁴³ formující se od šedesátých letech 19. století

---

sebe získal monopolní postavení. Stranický tisk se mohl stát diktátorem ve straně, byl-li v sukromých rukách. „Tisk nepůsobí pouze na masy, nezískává je a neformuje jenom jejich přání, nýbrž také podléhá náladě mass, stává se pouhým tlumočnickem přání lidu, třeba jen chvilkových, a to třeba proti intencím politického vedení národa, jež nuceno je pak k postupu kolísavému. Proto je nutno, aby se strana bránila diktátu svého tisku.“

–Žd.– Strany politické a jejich tisk. In *Přehled. Týdeník věnovaný veřejným otázkám, 1904–1905*, roč. 3, č. 9, 26. 11. 1904, s. 170–171; č. 10, 3. 12., 1904, s. 181–182, zde s. 170.

³⁸ Do výběru českých politických stran (působících v Čechách) jsem nezařadila dvě šlechtické honorační strany – Stranu konzervativního velkostatku (založena v lednu 1860) a Stranu ústavovného velkostatku (založena v druhé polovině šedesátých let), neboť nebyly orientovány do oblastí, jimiž se zabývalo liberální, dělnické, katolické či agrární ženské hnutí. Stejně tak nebyla začleněna Strana českého živnostnictva a obchodnictva (národněliberální tábor) založena v roce 1909, protože problematika, jíž se věnovalo ženské hnutí, nespadala do okruhu jejího zájmu.

³⁹ České liberální ženské hnutí reprezentovalo jen velice malou část ženské populace.

⁴⁰ SPRINGER, Anton (ed.). *Protokolle des Verfassungs-Ausschusses im Oesterreichischen Reichstage 1848–1849*. Leipzig : Hirzel, 1885, s. 189. [„Frauen seien in und außer der Familie vom Manne vertreten und wünschen auch nichts anders.“]

⁴¹ BADER-ZAAR, Birgitta. *Frauenbewegung und Frauenwahlrecht*, s. 1007.

⁴² Spolek byl, dle zákona č. 134/1867 ř. z., právnickou osobou, mohl vystupovat jako nositel práv a povinností, nabývat vlastnictví atd.

⁴³ Politická strany existovala pouze de facto, nikoli de iure. Ani ústava ani rakouský právní řád neupravovaly jejich postavení ve společnosti a neznaly pojem politická strana. Proto se musely opírat o společnické, shromažďovací a volební zákony, které jim však nemohly poskytnout dostatečné právní záruky. Tento stav byl důsledkem konzervatismem a absolutismem ovlivňovaného vývoje rakouského právního řádu, na který v době projednávání a schvalování příslušných předpisů působil střet liberálních názorů s konzervatismem a zbytky neoabsolutismu. Zvláště liberálům vyhovovala právní nezakotvenost politických stran, z níž vyplývalo, že je není možné ani povolit ani zakázat a že jejich existenci nelze právně zjistit. Podle rakouského právního řádu mohli být stíháni pouze členové ilegálních politických stran na základě ustanovení trestního zákona. Na jeho základě bylo možné trestat za členství v tajných spolcích či politických stranách v případě, že činnost byla prohlášena za státu nebezpečnou. Podle příslušných paragrafů trestního zákona byli hlavně v sedmdesátých a osmdesátých letech 19. století stíháni členové Rakouské a Československé sociálně demokratické strany dělnické. MALÝ, Karel a kol. *Dějiny*

do táborů národněliberálního a sociálnědemokratického. Téměř o tři desetiletí později přibýly další, vytvářené nově vznikajícími politickými subjekty – stranami křesťansko-sociální a katolickou, národněsociální a agrární.

NÁRODNĚLIBERÁLNÍ TÁBOR byl tvořen největším počtem politických stran – Národní stranou (1860) a jejím osamostatněným liberálním křídlem, Národní stranou svobodomyšlnou (1874). Koncem devadesátých let 19. století byl rozšířen o politické subjekty, zformované z bývalých pokrokářů, Českou stranou radikálně pokrokovou (1897–1908) a Českou stranou státoprávní (1899–1908), které se v roce 1908 spojily v Českou stranu státoprávně pokrokovou. V roce 1900 se počet stran zvýšil o Masarykovu Českou stranu lidovou, jež v průběhu roku 1905 fúzovala s částí pokrokářů, vedených Aloisem Hajnem, v Českou stranu pokrokovou (ustavena v lednu 1906).

Od počátku své existence chtěla být NÁRODNÍ STRANA (STAROČESKÁ), navzdory narůstající heterogenosti společnosti, jediným představitelem českého národa – stranou všenárodní. Problémy spjaté s občanskou a politickou rovnoprávností mužů a žen nebyly tématem, jímž by se staročeští vůdci zabývali ve svých prohlášeních a memorandech, publikovaných ve stranickém tisku, případně v roce 1905 zveřejněném *Programu strany národní*.⁴⁴ Respektovali ustanovení volebního zákona z roku 1861 příkazující oprávněným voličkám osobní (přímou) volbu, mnozí vystupovali proti neoprávněnému jednání hejtmanů bránícím ženám v přímé volbě. Ctíli literu zákona, ale pro rozšíření politických práv žen nic nepodnikali. Konzervativní smýšlení vedení staročeské strany potvrdila též anketa z listopadu 1907, připravená představitelkami Výboru pro volební právo žen Františkou F. Plamínkovou a Marií Tůmovou, jež obsahovala jedinou otázku: „Jaký názor mají na požadavek rovného volebního práva žen jednotliví členové a jak se k němu staví Národní strana“.⁴⁵ Odpověď Karla Mattuše, předsedy Národní strany, můžeme považovat za reprezentativní: „Požadavky nové doby, které se vtělily v zákony, v nároky zákonů a v přesvědčení průkopníků obecného pokroku směřují k tomu, aby se žena co do práv a povinností, pokud to vůbec příroda sama snese a zvláštní povolání pohlaví připouští, na roveň postavila muži. Z toho názoru

---

českého a československého práva do roku 1945, s. 252–253; MALÍŘ, Jiří. Od spolků k moderním politickým stranám. Vývoj politických stran na Moravě 1848–1914, Brno : Filosofická fakulta Masarykovy univerzity, 1996, s. 24.

⁴⁴ Z jedné třetiny byl věnován úvahám, jež se týkaly rozvoje ekonomiky (velkého průmyslu, živnostníků, dopravy, zemědělství a sociálního zákonodárství). Zabýval se jí v sedmi paragrafech z čtyřadvaceti. Kromě toho se hlásil k naplnění českého státního práva v rámci habsburské monarchie, jejíž zachování považoval za nezbytné. V programu byla dále zdůrazněna potřeba samosprávy, zemské autonomie, opravy volebního řádu do českého zemského sněmu a rozšíření jeho kompetencí, národní a jazykové rovnoprávnosti, občanských svobod, svobody vyznání, zvelebování českého vyššího a menšinového školství, zkvalitnění vzdělání zaměstnanců v zemské či státní službě, zavedení penzijního pojištění v plném rozsahu, sociálního zákonodárství, pojištění movitého i nemovitého majetku proti živelným pohromám a spolupráce s ostatními politickými stranami. BRÁF, Albín – ŠOLC, Jindřich – MATTUŠ, Karel. Program ‚Strany národní‘. Praha : JUDr. Edvard Baštýř a spol., 1905.

⁴⁵ Národní archiv Praha (dále jen NA Praha), fond Český klub, Praha (1872–1917), sign. VI., složka č. 65 – korespondence z roku 1907, kart. 21. Nedatovaný dopis Výboru pro volební právo žen adresovaný JUDr. Karlu Mattušovi, předsedovi Národní strany.

plyne přesvědčení muže, že ženě náleží aktivní právo volební do samosprávných orgánů, do sněmu i do říšské rady, kteréž sluší vykonávati osobně nikoli plnomocně... Pasivní právo volební však ženě upíráme, nechť aby činností politikou byla odváděna od vznešeného povolání, jež buď výhradně neb aspoň především pohlaví tomu je vykázáno.“⁴⁶

Na rozdíl od staročechů se NÁRODNÍ STRANA SVOBODOMYSLNÁ (MLADOČESKÁ) od svého osamostatnění v roce 1874 až do první světové války opírala o několik politických programů. Prvním byl osmibodový program přijatý ustavujícím sjezdem 27. prosince 1874. Ve své době představoval nejlépe formulovaný program hlásící se k liberálním zásadám v politice,⁴⁷ v zemědělském, průmyslovém a obchodním podnikání, a k všestrannému rozvoji vzdělanosti českého národa. Až do začátku 20. století vytvářel základ ke všem následujícím programovým dokumentům – *Osvědčení Národní strany svobodomyslné před vstupem poslanců do rady říšské* (1879),⁴⁸ *Provolání k volbám do sněmu království Českého roku 1889*,⁴⁹ *Provolání k volbám do poslanecké sněmovny říšské rady z roku 1891*, *Provolání k volbám do sněmu království českého r. 1895* (schváleno na VI. valném sjezdu strany 29. září) a *Provolání k volbám do rady říšské r. 1897*.⁵⁰ Požadavek na zavedení všeobecného volebního práva, který byl vedením strany akcentován v roce 1893 i na půdě říšské rady, byl zařazován pouze do programů publikovaných do poloviny devadesátých let. Koncepti svolání k volbám z roku 1897 ovlivnila tzv. etapová politika prosazená Josefem Kaizlem na nymburském sjezdu v roce 1894. Znamenala obrat od opoziční a radikální politiky k politice oportunní a zodpovědnější. Státoprávní požadavky se zúžily na jazykovou otázku a státní právo již nebylo předpokladem k naplnění národních potřeb, ale konečným cílem, k ně-

⁴⁶ NA Praha, fond Český klub, Praha (1872–1917), sign. VI., složka č. 65 – korespondence z roku 1907, kart. 21. Koncept dopisu ze dne 27. listopadu 1907 psaný JUDr. Karlem Mattušem.

⁴⁷ Dokument hájil svobodu svědomí, rovné právo všech náboženských vyznání a konstituční zásady, usiloval o zdokonalování parlamentarismu, o rozšíření pravomocí obecních a okresních samospráv a bojoval proti reakci. Podporoval aktivní politiku na českém zemském sněmu a požadoval opravu volebního řádu podle zásad všeobecného volebního práva. Program Národní strany svobodomyslné, 27. prosince 1874. CIBULKA, Pavel (ed.). Politické programy českých národních stran 1860–1890. Edice politických programů. Praha : Historický ústav AV ČR, 2000, s. 213–215; původně publikováno: Rezoluce Národní strany svobodomyslné. In Národní listy, 1874, roč. 14, č. 355, 28. 12., s. 1; ŠKARDA, Václav. Národní strana svobodomyslná a její program. Praha : Edvard Beaufort, 1897, s. 18–23.

⁴⁸ Osvědčení Národní strany svobodomyslné před vstupem poslanců do rady říšské – usneseno na III. valném sjezdu strany v Praze dne 14. září 1879. CIBULKA, Pavel (ed.). Politické programy českých národních stran 1860–1890, s. 253; původně publikováno: Třetí sjezd Národní strany svobodomyslné. In Národní listy, 1879, roč. 19, příloha k č. 222, 17. 9., s. 1–2; ŠKARDA, Václav. Národní strana svobodomyslná a její program, s. 23–24. Mladočechem nešlo o zavedení všeobecného, rovného, přímého a tajného volebního práva, ale pouze o podstatné rozšíření okruhu voličů.

⁴⁹ Provolání k volbám do sněmu království Českého roku 1889 – schválené na V. valném sjezdu strany dne 16. června 1889. CIBULKA, Pavel (ed.). Politické programy českých národních stran 1860–1890, s. 284–288; původně publikováno: Národe český! In Národní listy, 1889, roč. 29, č. 173, 25. 6., s. 1–2; ŠKARDA, Václav. Národní strana svobodomyslná a její program, s. 25–36.

⁵⁰ ŠKARDA, Václav. Národní strana svobodomyslná a její program, s. 111–124; Národe český! In Národní listy, 1895, roč. 35, č. 308, 7. 11., s. 1–2; ŠKARDA, Václav. Národní strana svobodomyslná a její program, s. 132–137; Lide český, voličové! In Národní listy, 1897, roč. 37, č. 51, 20. 2., s. 1.

muž vede cesta přes postupné naplňování dílčích kroků. *Program Národní strany svobodomyslné* z března 1907 byl zaměřen na realizaci liberálních požadavků v oblasti politiky a hospodářství. Otázku rovnosti mužů a žen v oblasti občanských a politických práv žádný z uvedených dokumentů neřešil.

Národní listy, mladočeský tiskový orgán, byly k veřejným a politickým aktivitám žen vstřícnější. Informovaly a mnohdy obsírně komentovaly manifestační i protestní schůze pořádané ženskými organizacemi, na nichž byla požadována politická práva, především právo volební. Na rozdíl od programů a v rozporu s názory značné části členů strany byly v *Národních listech* publikovány články podporující politické aktivity žen, včetně kandidatury Boženy Vikové-Kunětické. K nim náležel i článek Olgy Stránské: „Žena česká nesmí setrvávat v citovosti, chce-li dospět k rovnocennosti a rovnoprávnosti, ba dokonce chce-li se stát pro postup kulturního a národního života nezbytnou. [...] To je i životní podmínka nejen našeho národa, ale i ženského hnutí. [...] Paní Viková-Kunětická je celým svým vývojem dál a to ji předurčuje pro významný úkol, který byl na ní českými ženami a národní politickou veřejností vložen. [...] Nejlepší svědectví o její kvalifikaci podává první kandidátní její řeč ve volebním okrese, kterou účinně řekla vše, co jako žena, jako individualita, jako občanka a jako budoucí poslanec říci mohla. Osvětlnila svůj poměr k voličstvu tak, že není na její vývody námitek. To platí.“⁵¹ Shodný názor sdílel též Emil Tréval v článku *Jest ženská kandidatura české politice prospěšná?*: „Žádný však v pravdě osvícený a tím nutně o duševní pokrok a vývoj se snažící duch nepopře, že jsou vynikající ženy, které intelektem i srdcem vysoko vynikají nad průměrné muže; vždyť v řadách učenců i umělců světových není žena tak vzácným zjevem. [...] Je-li tedy vzdělání žen a rovnoprávnost jejich s muži prospěchem politiky všelidské, moderním heslem všech pokrokových, celkově ne třídně na lidstvo pohlížejících duchů, je tím spíše též prospěchem politiky české. [...] Již z těchto několika důvodů musíme otázku, zda ženská kandidatura na mandát poslanecký je ku prospěchu české politiky, zodpovědět kladně a to se vši rozhodností.“⁵²

Úspěšná kapitalistická industrializace probíhající v české společnosti od poloviny osmdesátých let přispěla k růstu produktivity a k její konkurenceschopnosti v Předlitavsku, podpořila též rozvoj oblasti politické a kulturní. Zmíněné stimuly posílily dynamičnost sebeuvědomování a emancipačních snah jednotlivých sociálních vrstev a skupin – dělnictva, žen, živnostníků i studentstva, které zvláště po obnovení české univerzity (1882), po technice druhé české vysoké školy v Praze, začalo vnímat svou nezastupitelnost v dosud nerovnoprávném národním kolektivu. Sociální a politické změny posilovaly politický radikalismus, spjatý s mnohdy nesnášenlivým nacionalismem, přijatý v druhé polovině osmdesátých let mladočeskou stranou. Jeho ideologové, bratři Eduard a Julius Grégrové, kolem sebe soustředili četné radikální stoupence, včetně studentů, kteří položili základy k POKROKOVÉMU HNUTÍ.

⁵¹ STRÁNSKÁ, Olga. Paní Božena Viková-Kunětická. In *Národní listy*, 1912, roč. 52, č. 150, 2. 6., s. 18.

⁵² TRÉVAL, Emil. Jest ženská kandidatura české politice prospěšná? In *Národní listy*, 1912, roč. 52, č. 160, 12. 6., s. 2.

Program českých pokrokových studentů se vyvíjel od I. sjezdu českých studentů v roce 1887 do perzekuce Omladiny o šest let později. Návrh politického, sociálního a kulturního programu (z roku 1887) obsahoval mnoho nedořešených problémů (např. v otázce státního práva nerozhodl, zda bude převládat historické nebo přirozené právo). T. G. Masaryk jej přesto hodnotil pozitivně: „Je pokusem formulovat národní princip sociálně“.⁵³ Od června 1890 do ledna 1891 vycházel v *Časopisu českého studentstva* Antonínem Hajnem vypracovaný program českého studentstva. Precizněji formuloval státoprávní, sociální a kulturní požadavky, jež převzal z předchozího dokumentu. Hajnův program náležel k prvním, do nichž byl zařazen požadavek udělení volebního práva ženám. „Je velikou zásluhou pokrokářů, že učinili ženskou otázku v nejširším smyslu předmětem veřejné diskuse; [...] Nedostatky tyto lze a dlužno vytknout, ale přesto zůstane zásluha o věc neoslabena. Avšak radikálně abstraktní je požadavek, aby se právo voličské udělilo ženám; nehledíc k tomu, že tohoto práva užít má a užije.“⁵⁴

Pokrokáři i ve svém tisku – *Časopisu českého studentstva* a *Časopisu pokrokového studentstva* – podporovaly politické snahy žen. V únorovém čísle 1908 se *Časopis pokrokového studentstva* zabýval ženskými kandidaturami pro zemský sněm a také otázkou, „nakolik se mohou ženy spoléhati na dnešní politické strany“. Autor si odpověděl: „Dokud bylo jednání o volebním právu žen vzdáleno, všechny strany (nemluvím zde o klerikální, s níž nebylo vůbec jednáno) slibovaly pomoc; tak zejména při podání petice s 24.000 podpisy za všeobecné právo volební do sněmu v jarním loňském zasedání. V důsledku toho odhodlaly se ženy kandidovat do sněmu ženu. [...] Strany do dnes se neshodly. Zvítězily zájmy stran, stavů, jednotlivců nad ideou.“⁵⁵

Z pokrokového hnutí se koncem devadesátých let 19. století vyprofilovaly dvě politické strany: ČESKÁ STRANA RADIKÁLNĚ POKROKOVÁ (1897–1908) a ČESKÁ STRANA STÁTOPRÁVNÍ (1899–1908). Strana radikálně pokroková,⁵⁶ v čele s Antonínem Hajnem, se chtěla stát „nejvěrnější strážkyní původního pokrokářského radikalismu“.⁵⁷ Za dobu své existence vytvořila tři politické programy obsahující kromě jiných také požadavek udělení volebního práva ženám. Nejvýznamnější z nich vznikl v roce 1897 u příležitosti I. sjezdu,⁵⁸ druhý, vyjadřující se k cílům české

⁵³ MASARYK, T. G. Fortschrittliche Bewegung, Fortschrittspartei und Omladina in Böhmen. In Die Zeit. Wiener Wochenschrift für Politik, Volkswirtschaft, Wissenschaft und Kunst, 1894, roč. 1, Bd. I, č. 7, 17. 11., s. 97–99; č. 8, 24. 11., s. 114–116; č. 9, 1. 12., s. 131–132, zde s. 131; MASARYK, T. G. Pokrokové hnutí, strana a Omladina. In Čas. List věnovaný veřejným otázkám, 1895, roč. 9, č. 16, 20. 4., s. 243–244; č. 17, 27. 4., s. 258–260; č. 19, 11. 5., s. 291–294, zde s. 293; MASARYK, T. G. Česká otázka. Snahy a tužby národního obrození; Naše nynější krize. Pád strany staročeské a počátkové směrů nových; Jan Hus. Naše obrození a naše reformace. Praha: Masarykův ústav AV ČR, Ústav T. G. Masaryka, o. p. s., Praha 2000, s. 223.

⁵⁴ MASARYK, T. G., Fortschrittliche Bewegung, s. 131; MASARYK, T. G., Pokrokové hnutí, strana a Omladina, s. 293; MASARYK, T. G., Naše nynější krize, s. 223.

⁵⁵ Ženské kandidátky poslance pro zemský sněm. In Časopis pokrokového studentstva, 1907–1908, roč. 11, č. 5, únor 1908, s. 110–111.

⁵⁶ Zakládající členové – Alois Hajn, Antonín Čížek, Antonín Klouda, Jiří Pak ad.

⁵⁷ HAJN, Alois. Politické strany u nás. Pardubice: Osvěta lidu, 1903, s. 33.

⁵⁸ Program a úkoly strany radikálně pokrokové. Řeči a usnesení ustavujícího sjezdu. Praha: Samostatnost, 1897; HAJN, Alois. Politické strany u nás, s. 33–37.

politiky, o rok později⁵⁹ a na III. sjezdu strany v roce 1900 byla projednána programová usnesení, zvláště pak knižně publikovaný ambiciózní školský program, jenž vůbec nebral ohled na možnosti malé politické strany.⁶⁰

Tiskovými orgány strany byly týdeníky *Samostatnost* a *Osvěta lidu*. V úvodníku nultého čísla *Samostatnosti* definoval Antonín Hajn základní myšlenky rovnoprávnosti národů, politické, ekonomické, sociální a kulturní rovnosti žen a mužů vložené do prvního programového dokumentu strany z roku 1897.⁶¹ „I ženu zahrnuje strana radikálně pokroková do tohoto snažení svého, vycházejíc z názoru, že muž a žena dohromady činí teprve člověka a že tedy práva příslušející mužům patří stejnou měrou i ženám.“⁶² Kromě toho se dokument vyslovil pro udělení občanských svobod v nejširším slova smyslu, pro všeobecné, rovné, přímé a tajné volební právo pro muže i ženy, pro demokratizaci sociálního, politického a vzdělávacího systému.⁶³ Oba tiskové orgány podporovaly emancipační snahy žen, ale zároveň je sledovaly kritickými očima. Je to patrné v článcích k I. sjezdu československých žen, na němž mimo jiné požadovaly všeobecné volební právo.⁶⁴ Po roce 1905 *Samostatnost* věnovala značnou pozornost hnutí žen za volební právo.⁶⁵ O dva roky později, když ženy nezískaly volební právo do poslanecké sněmovny říšské rady, nabídla jim *Samostatnost* prostor k prohlášení, v němž se obracely na všechny „spravedlivé muže, ... kteří oprávněnost našich požadavků uznali, a pomoc svou nám přislíbili, neboť věříce dosud v poctivost českého muže, doufáme, že za jejich slovy následovati budou skutky!“⁶⁶

Program státoprávní strany vycházel též z programu pokrokářského hnutí, ale na rozdíl od něj akcentoval antisemitismus a nacionální hledisko, které dominovalo ve všech jeho bodech. *Ženské otázky* pozornost nevěnoval.⁶⁷ Program i činnost státoprávníků nebyly ostatními liberálními stranami hodnoceny příznivě. Dříve než se sloučila se stranou radikálně pokrokovou, podpořila ve sněmovních

⁵⁹ K cílům a prostředkům české politiky. Jednání 2. sjezdu strany radikálně pokrokové. Praha : Samostatnost, 1898.

⁶⁰ Školský program pro národní školu obecnou i měšťanskou. Zpráva o 3. sjezdu strany radikálně pokrokové. Praha : Samostatnost, 1900.

⁶¹ [HAJN, Antonín.] Naše úkoly. In Samostatnost. Orgán radikálně pokrokový, 1897, roč. 1, č. 0, 3. 4., s. 1.

⁶² HAJN, Alois. Politické strany u nás, s. 34.

⁶³ Program a úkoly strany radikálně pokrokové. Řeči a usnesení ustavujícího sjezdu. Praha : Samostatnost, 1897.

⁶⁴ První sjezd žen československých. In Osvěta lidu. Politický týdeník pro severovýchodní Čechy, 1897, roč. 2, č. 14, 3. 4., [s. 6–7]; Sjezd českých žen. In Osvěta lidu, 1897, roč. 2, č. 21, 29. 5., [s. 5]; Sjezd českých žen. In Samostatnost, 1897, roč. 1, č. 6, 8. 5., s. 48; KELLNER, Vít. Dojmy a reflexe ze sjezdu českých žen, In Samostatnost, 1897, roč. 1, č. 8, 22. 5., s. 61–62; č. 9, 29. 5., s. 69–70; č. 10., 5. 6., s. 78–79; č. 11, 12. 6., s. 88–89; ad.

⁶⁵ O právech žen... In Samostatnost, 1905, roč. 9, č. 81, 7. 10., s. 403; Sněm království Českého. In Samostatnost, 1905, roč. 9, č. 86, 28. 10., s. 438; České učitelstvo pro všeobecné rovné právo hlasovací. In Samostatnost, 1905, roč. 9, č. 94, 25. 11., s. 482; Volební právo žen do sněmu království Českého. In Samostatnost, 1908, roč. 12, č. 94, 1. 10., s. 1; Pro volební právo žen. In Samostatnost, 1908, roč. 12, č. 12, 12. 2., s. 62; ad.

⁶⁶ Ženy české mužům českým. In Samostatnost, 1907, roč. 11, č. 38, 11. 5., s. 203.

⁶⁷ Program strany státoprávní. Praha : Výkonný výbor strany, 1900.

volbách v roce 1908 v obvodě kutnohorském společně s mladočeskou stranou a národními socialisty svou kandidátku, učitelku Boženu Zelinkovou.⁶⁸

Ke sloučení strany radikálně pokrokové a státoprávní v ČESKOU STRANU STÁTOPRÁVNĚ POKROKOVOU (1908–1918)⁶⁹ významně přispělo, kromě jejich vlastních vnitřních problémů, uzákonění všeobecného volebního práva. Nově vytvořená strana navazovala na radikální mladočešství, částečně přetrvával i pokrokářský demokratismus, sociální reformismus a intelektuálské doktrinářství. Ve spektru českých politických stran se strana státoprávně pokroková pohybovala mezi mladočechy,⁷⁰ národními socialisty⁷¹ a realisty,⁷² s nimiž příležitostně spolupracovala.

Teprve 7. dubna 1912 byl na valném sjezdu České strany státoprávně pokrokové přijat široce koncipovaný programový dokument, jenž nahradil dosud platné programy obou zakladatelských stran.⁷³ Zaujímal stanovisko k aktuálním politickým a společenským problémům a úkolům. Byl prvním, který se zabýval samostatností národa. „Základním úkolem strany jest usilování o provedení státní samostatnosti zemí českých na základě českého státního práva...“⁷⁴ Program však nespécifikoval rozsah faktické samostatnosti v rámci rakousko-uherského mocnářství, eventuálně zda mělo jít o zcela suverénní český stát. Čeští pokrovní studenti a poté i strana radikálně pokroková se snažili dostat původnímu programu vstřícnému oprávněným požadavkům žen v oblasti občanských a politických práv. Pokrokářský a radikálně pokrokový tisk informoval o aktivitách ženského hnutí a podporoval úplné zrovnoprávnění žen.

*Rámcový program*⁷⁵ ČESKÉ STRANY LIDOVÉ (1900–1905) vycházel z Masarykova realismu zformulovaného na začátku devadesátých let do *Návrhu programu lidové-*

⁶⁸ Voličové sněmu království Českého! In Samostatnost, 1908, roč. 12, č. 13, 15. 2., s. 63–64.

⁶⁹ Podrobněji viz: TOMEŠ, Josef. Česká strana státoprávně pokroková v letech 1908–1914. In Acta Universitatis Carolinae. Studia historica. Řada: Philosophica et historica, 1982, roč. 25, č. 3, s. 117–150.

⁷⁰ Vztah státoprávních pokrokářů k mladočechům byl značně problematický, přestože vyšli z radikálního mladočešství počátku devadesátých let. Mezi státoprávními pokrokáři a vedením Karla Kramáře panovalo napětí, které se periodicky vybijelo v tisku a na veřejných schůzích. Shodný pro obě strany byl požadavek českého historického státního práva (realisté jej neakceptovali), včetně odmítnutí socialistických idejí a teorií (národní socialisté se tvářili, že je přijali). Mladočeši i státoprávníci se opírali o stejné společenské vrstvy. Zásadní rozdíl mezi nimi však byl v hierarchizaci úkolu české národní politiky vzhledem k řešení české otázky. TOMEŠ, Josef. Česká strana státoprávně pokroková v letech 1908–1914, s. 136.

⁷¹ S národními socialisty spolupracovala v letech 1908–1911. Dočasné spojení odhalilo slabiny kooperace malé strany se stranou masovou mající rozsáhlé odborové organizace. Nově uzavřené spojení národních socialistů se staročechy a mladočechy před říšskými volbami v roce 1911 uspíšilo jejich rozchod. KOŘÁLKA, Jiří. Češi v habsburské říši a v Evropě 1815–1914, s. 121.

⁷² Před říšskými volbami, které se konaly v červnu 1911, začali státoprávní pokrokáři spolupracovat s realisty a na říšské radě ve Sdružení neoddvislých poslanců. V následujícím roce obě strany jednaly o koordinaci politického postupu.

⁷³ Státoprávně a pokrokové. Program strany státoprávně pokrokové. Praha : Výkonný výbor strany, 1913.

⁷⁴ Státoprávně a pokrokové, s. 20.

⁷⁵ Rámcový program České strany lidové byl na tehdejší poměry značně rozsáhlý. Podle jeho kritiků, k nimž patřili také národohospodář Albín Bráf nebo státovědec František Joklík, vůbec nebral v potaz agitační charakter podobných dokumentů. Spíše se blížil politologické studii. Rámcový program České strany lidové (realistické). Praha : nákl. výkonného výboru České stra-

ho,⁷⁶ podkladu pro diskusi o moderním programu strany mladočeské. Na vypracování rámcového programu se společně s T. G. Masarykem⁷⁷ (všeobecný politický program) podíleli Eduard Körner (jazykový program), bývalí staročeši Cyril Horáček st. a Josef Gruber (hospodářský a sociální program),⁷⁸ František Drtina (kulturní a školský program)⁷⁹ a Václav Bouček (statut strany)⁸⁰. Ve všeobecném politickém programu, zabývajícím se současnou politickou situací a konkrétními úkoly,⁸¹ které z ní vyplývaly pro nově založenou stranickou organizaci, T. G. Masaryk zdůraznil, že moderní politika musí zvažovat postavení českého státu a národa vzhledem k hospodářským a politickým podmínkám v národě samotném i k zahraničněpolitické situaci.⁸² V rámci tématu ochrany minorit věnoval ženám následující řádky: „Moderního požadavku, aby také ženy připuštěny byly do politiky, neodmítáme, jako že vůbec uznáváme a hlásáme plnou kulturní a tudíž i politickou rovnocennost obou pohlaví. Jest však otázkou politické moudrosti podle daných okolností rozsoudit, není-li v daném okamžiku pro ženu jiného a vydatnějšího zaměstnání v oborech jiných, nežli v politice. Rovnoprávnost pohlaví nespočívá v tom, aby ženy dělaly, co dělají mužové, nýbrž v tom, aby plnému využití ženské síly pro společnost nebylo bráněno.“⁸³

ČESKÁ STRANA POKROKOVÁ (1906–1914) vznikla sloučením České strany lidové, Hajnova Pokrokového občanského klubu pro Hradecko, Pardubicko a Chrudimsko a Pokrokového klubu pro Moravu. Program nového politického subjektu, vycházející z *Rámcového programu České strany lidové* a návrhu z pera

---

ny lidové, 1900.

⁷⁶ Návrh programu lidového. In *Čas*, 1890, roč. 4, č. 44, 1. 11., s. 689–694. Svou koncepcí byl nesporně průkopnickým činem. Národními listy byl odmítnut.

⁷⁷ T. G. Masaryk byl zároveň redaktorem celého dokumentu.

⁷⁸ Významné místo v dokumentu zaujal výrazně reformistický hospodářský program zabývajícím se oblastmi agrární, průmyslovou, živnostenskou; pozornost věnoval též bankám, českému střednímu odbornému a technickému školství atd. Sociální program obsahoval některé požadavky sociálních demokratů – k nim například náležely osmihodinová pracovní doba pro muže i ženy ve všech oborech pracovní činnosti a kratší pracovní doba pro nezletilé, nemocenské a úrazové pojištění, sociální a starobní zabezpečení atd. „Snaha po všestranném rozvoji hospodářských sil má mít jisté meze z důvodů sociálně politických. Hospodářskému rozvoji národa sluší rozuměti jakožto rozvoji celku, nikoliv jen určitých vrstev jeho. [...] Tak zejména kartely podnikatelů považujeme sice za nutný produkt dnešního hospodářského vývoje, ale škodlivé jich účinky cestou zákonodárnou i správní budtež obmezeny.“ *Rámcový program České strany lidové (realistické)*, s. 31.

⁷⁹ Obsáhlý kulturní a školský program se kromě mnoha jiných aktuálních témat věnoval koedukaci v základním a středním školství a dívčímu školství. Citace – viz poznámka č. 5.

⁸⁰ V závěru páté kapitoly *Poměr naší strany ke stranám ostatním* je vyzdvížena potřeba kvalitního programu. „Program politické strany je proto nad míru důležitý. Ovšem programem ještě není vypočítání mnohých a radikálních požadavků – ty se dají dnes velmi snadno opsat; program je poslední formulací dlouholetého, pečlivého a svědomitého přemýšlení o stavu a vývoji celého národa, program je heslový výraz myšlenkového a sociálního směru, jevícího se v celé práci kulturní.“ *Rámcový program České strany lidové (realistické)*, s. 94.

⁸¹ Reforma veřejné správy a samosprávy, autonomie, nutnost zavedení všeobecného volebního práva do zákonodárných sborů, ochrana minorit a jejich škol, česko-německý smír, rovnoprávnost národů, zahraniční politika atd.

⁸² *Rámcový program České strany lidové (realistické)*, s. 2–5.

⁸³ *Rámcový program České strany lidové (realistické)*, s. 11.

Aloise Hajna *Ku programu pokrokové strany československé*,⁸⁴ byl proto kompromisem. Fúze s částí bývalých pokrokařů přispěla ke zreformování českých stranicko-politických poměrů, umožnila straně jednoznačný odklon od mladočechů a před blížícími se volbami upevnila spojení se sociálními demokraty, s nimiž ostatně Česká strana lidová spolupracovala již v době bojů o všeobecné volební právo v roce 1905. Teprve po šesti letech od založení strany byl v lednu 1912 na III. sjezdu strany přijat definitivní, opatrně formulovaný program,⁸⁵ odrážející situaci ve straně, v národní i mezinárodní politice,⁸⁶ jehož konečnou redakci provedl T. G. Masaryk. Autoři obezřetně volili slova, jimiž formulovali stanovisko ke svému pojetí státního práva.⁸⁷ Obdobě postupovali i v otázkách týkajících se rovnoprávnosti národů, menšin, včetně občanského a politického zrovnoprávnění žen, autonomie, práva, naplňování základních principů demokracie ve vnitřní i zahraniční politice atd. Deník *Čas* i obdeník *Osvěta lidu* kromě plnění úkolů daných programem informovaly o aktivitách ženského hnutí. Členky strany přispívaly do obou periodik. Rubriky *Ženská hlídka v Čase* (1908–1911) a *Ženské hnutí* v měsíčníku *Naše doba* (1909/1910–1925) vedla Olga Stránská-Absolonová.⁸⁸

Krátce po ustavení pokrokové strany⁸⁹ byl při výkonném výboru založen ženský pracovní odbor. Česká strana pokroková se tak stala první z národněliberálních stran, která se v praxi pokoušela realizovat požadavek občanské a politické rovnoprávnosti a otázku společenského uplatnění žen. První kroky byly učiněny na II. sjezdu strany v červnu 1908. Do nejvyššího orgánu strany – výkonného výboru – byla sjezdem kooptována významná feministka a publicistka Olga Stránská-Absolonová. Kromě ní ve straně působily spisovatelka a publicistka Pavla Buzková, publicistka a pacifistka Pavla Moudrá, Věra Marie Babáková a mnohé další. Toto vše se dalo navzdory § 30, spolkového zákona č. 134/1867 ř. z.,⁹⁰ který zakazoval ženám účast v politických spolcích a stranách. Přístup pokrokařů a realistů k „slabšímu pohlaví“ se stal inspirací pro mladočeskou stranu,

⁸⁴ HAJN, Alois. *Ku programu pokrokové strany československé*. Pardubice: nákl. a redakci vydavatelstva „Osvěty lidu“, 1905, s. 3.

⁸⁵ Program České strany pokrokové. Praha : Edvard Leschiger, 1912.

⁸⁶ Program souhlasil s reformami použitelnými v monarchii a nepostavil se proti Trojspolku. „Co se Trojspolku týká, nejsme jeho zásadními odpůrci: je prostředkem k cíli; běží tedy o cíl a tak se jakožto prostředek osvědčuje. [...] Je nesprávné posuzovat Trojspolek a jeho jednotlivé členy pouze politicky, nepřihlížet k hospodářskému rozvoji nové doby. [...] Rakousku tudíž je potřeba ve svém zájmu míru se sousedy, politiky kulturní a tudíž té svobody, bez níž mnohonárodnostní stát se udržet nemůže.“ Program České strany pokrokové. Praha: Edvard Leschiger, 1912, s. 31–33. Stručně poznámky k programu viz též HEIDLER, Jan. *České politické strany v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, s. 38–41.

⁸⁷ „Pro spory o státní právo historické a tzv. právo přirozené je podle vyložených zásad věc prostá: právu historickému dáváme obsah právem přirozeným, tj. spoléháme na svou hospodářskou, kulturní a mravní mohoucnost a vyspělost, že časem plně uskutečníme pokrokové a demokratické snahy po politické samostatnosti.“ Program České strany pokrokové, s. 18–19.

⁸⁸ Podrobněji viz: MALÍNSKÁ, Jana. *Žena v politice: (ne)žádoucí*. Olga Stránská-Absolonová. In Bahenská Marie – MALÍNSKÁ, Jana et al. *Ženy a politika (1890–1938)*. Střed/Centre, Supplementum 1, Praha : Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i., 2014. V tisku.

⁸⁹ Ustavující sjezd České strany pokrokové se konal 21. ledna 1906 v Pardubicích.

⁹⁰ Jeho novela byla přijata začátkem roku 1913; s účinností od 1. ledna 1915. Vzhledem k válečnému událostem však v platnost nevstoupila.

jež do svého vedení přijala Boženu Vikovou-Kunětickou, předsedkyni ženského odboru, kandidující v roce 1912 na poslance českého zemského sněmu.

SOCIÁLNĚDEMOKRATICKÝ TÁBOR se vyvíjel autonomně a až do devadesátých let v něm přetrvávala spolupráce německých a českých sociálních demokratů. Byl tvořen RAKOUSKOU DĚLNICKOU STRANOU⁹¹ založenou v roce 1874 (členy byli němečtí i čeští dělníci) a od roku 1878 SOCIALISTICKOU ČESKOSLOVANSKOU STRANOU V RAKOUSKU⁹². Již na sjezdu v Hainfeldu⁹³ Češi upevnili svou autonomní organizaci, kterou o pět let později potvrdil II. sjezd české sociálně demokratické strany v Českých Budějovicích (24.–26. prosince 1893) přijetím organizačního řádu. Na sjezdech rakouské sociálně demokratické strany ve Vídni (březen 1894) a v Praze (duben 1896)⁹⁴ prosadili čeští delegáti přeměnu již jen formálně jednotné strany ve volnou federaci sociálně demokratických stran jednotlivých národností definitivně schválenou VI. sjezdem ve Vídni (6.–12. června 1897).

Rakouská dělnická strana disponovala politickým programem vypracovaným německými a českými socialisty dle vzoru programového dokumentu Sociálně demokratické strany Německa přijatého na ustavujícím sjezdu v Eisenachu.⁹⁵ Základní požadavky se týkaly vlastnictví výrobních prostředků, práva národů na sebeurčení, uzákonění všeobecného volebního práva do zákonodárných a samosprávných orgánů pro všechny státní občany starší dvaceti let,⁹⁶ občanských práv a svobod, upravení vztahu státu a církve, zvláště v oblasti školství, zavedení normální (jednotné) pracovní doby, omezení práce žen v noci a ve zdraví nebezpečných provozech, odstranění práce dětí v továrnách a průmyslových dílnách atd.⁹⁷

Čeští sociální demokraté se nechali při tvorbě svého programu inspirovat v zásadních i dílčích požadavcích programovými dokumenty rakouské a německé

⁹¹ Na sjezdu v Hainfeldu byl název upraven: Sociálně demokratická strana dělnická v Rakousku.

⁹² Od sjednocovacího sjezdu českých sociálních demokratů v Brně-Lužánkách (25.–26. prosince 1887) byl používán název Československá sociálně demokratická strana dělnická.

⁹³ Ve dnech 30. prosince 1888 až 1. ledna 1889.

⁹⁴ Ve dnech 5. až 11. dubna 1896 se v Praze konal V. sjezd Sociálně demokratické dělnické strany v Rakousku, který schválil národnostní federalizaci rakouské sociální demokracie. PROKŠ, Petr (ed.). Politické programy Československé a Československé sociálně demokratické strany dělnické 1878–1948. Edice politických programů. Praha: Historický ústav AV ČR, 1999, s. 46.

⁹⁵ Politický program Sociálně demokratické dělnické strany v Německu. 7. až 9. srpna 1869, Eisenach. PROKŠ, Petr (ed.). Politické programy Československé a Československé sociálně demokratické strany dělnické 1878–1948, s. 11–12.

⁹⁶ Podle § 28 Všeobecného občanského zákoníku z roku 1811 byl státním občanem v Rakousku a po roce 1867 v Rakousko-Uhersku každý, jehož rodiče byli také státními občany. „Den vollen Genuß der bürgerlichen Rechte erwirbt man durch die Staatsbürgerschaft. Die Staatsbürgerschaft in den Erbstaaten ist Kindern eines Oesterreichischen Staatsbürgers durch die Geburt eigen. § 29 Fremde erwerben die Oesterreichische Staatsbürgerschaft durch Eintretung in einen öffentlichen Dienst; ...“ [„Plného užívání občanských práv se nabývá prostřednictvím státního občanství. Státní občanství v dědičných zemích náleží dětem zrozeným z rakouských státních občanů. § 29 Cizinci nabývají rakouského státního občanství vstupem do veřejné služby; ...“] Následná ustanovení téhož dokumentu a souvisejících zákonů učinily však ze ženy státního občana, který po desetiletí neměl základní občanská natož politická práva.

⁹⁷ Politický program Sociálně demokratické dělnické strany v Rakousku, 5. až 6. dubna 1874, Neudorfel u Vídeňského Nového Města. PROKŠ, Petr (ed.). Politické programy Československé a Československé sociálně demokratické strany dělnické 1878–1948, s. 13.

sociálně demokratické strany. Novinkou bylo upřesnění délky „normální“ pracovní doby pro obě pohlaví na deset hodin⁹⁸ a požadavek prodloužení základní povinné školní docházky do šestnáctého roku věku chlapců i dívek. Program českých sociálních demokratů přijatý břevnovským sjezdem v dubnu 1878 byl v mezinárodním kontextu hodnocen jako jeden z nejmodernějších.⁹⁹ Aktualizován a doplňován byl na sjezdech v Brně (15.–16. října 1882 a 25.–26. prosince 1887).¹⁰⁰ Přesto v původním programu i v novelách byla *ženská otázka* zredukována pouze na regulaci ženské práce. Politická práva žen nebyla a priori odmítnuta; aktuálně jejich role však spočívala v podpoře boje mužů.¹⁰¹

Na VIII. sjezdu rakouské sociálně demokratické strany v Hainfeldu byl poprvé jednoznačně vysloven požadavek týkající se volebního práva žen.¹⁰² „Sociálně demokratická strana v Rakousku domáhá se pro veškerý lid bez rozdílu národnosti, plemene a pohlaví osvobození z pout hospodářské závislosti, odstranění politického bezpráví a povznesení z duševní zakrnělosti. [...] Aniž by se nějak klamala o ceně parlamentarismu, formy moderního třídního panství, bude se domáhat všeobecného, rovného a přímého práva volebního bez rozdílu pohlaví do všech zastupitelských sborů s požitkem diet, jako důležitého prostředku agitace a organizace.“¹⁰³

⁹⁸ Pro práci v nebezpečných a zdraví škodlivých provozech program požadoval její zkrácení na osm hodin.

⁹⁹ Politický program Československé sociálně demokratické strany dělnické v Rakousku, 7. dubna 1878, Praha-Břevnov. PROKŠ, Petr (ed.). Politické programy Československé a Československé sociálně demokratické strany dělnické 1878–1948, s. 20–22.

¹⁰⁰ Politický program Sociálně demokratické dělnické strany v Rakousku, 15. až 16. října 1882, Brno-Lužánky. PROKŠ, Petr (ed.). Politické programy Československé a Československé sociálně demokratické strany dělnické 1878–1948, s. 24; Politický program Československé sociálně demokratické strany dělnické, 25. až 26. prosince 1887, Brno-Lužánky. PROKŠ, Petr (ed.). Politické programy Československé a Československé sociálně demokratické strany dělnické 1878–1948, s. 26–28.

¹⁰¹ MAREŠ, Jan – STROBACH, Vít. Třída dělníků a žen. Proměny chápání genderových vztahů v českém dělnickém hnutí (1870–1914). In *Střed/Centre*, 2012, roč. 4, č. 2, s. 34–68, zde s. 46.

¹⁰² Politický program Sociálně demokratické dělnické strany v Rakousku, 30. prosince 1888 až 1. ledna 1889, Hainfeld. PROKŠ, Petr (ed.). Politické programy Československé a Československé sociálně demokratické strany dělnické 1878–1948, s. 28–32.

¹⁰³ Občanská práva a svobody upřesnil zvláště v požadavku neomezovaného organizování dělníků v odborových spolcích. Od spolků a hnutí je však nutno odlišit koalice. Koalicí rakouské právo na jedné straně rozumělo kartely tj. zvláštní úmluvy podnikatelů, vlastníků výrobních prostředků, živnostníků atd., jejichž cílem bylo dosažení co nejvyšších zisků na úkor dělníků, ale také například nakupující veřejnosti. Na druhé straně koalicí byla úmluva (například stávká) pracujících, na jejímž základě chtěli dosáhnout zlepšení pracovních, mzdových a sociálních podmínek. Do vydání koaličního zákona č. 43, ze 7. dubna 1870 ř. z., byla každá stávká trestným činem. MALÝ, Karel a kol. Dějiny českého a československého práva do roku 1945, s. 254. V oblasti politické požadovali úplné zrovnoprávnění mužů a žen, zlepšení hospodářského postavení dělnictva, zabezpečení nemocenského a sociálního pojištění, zkrácení pracovní doby všech zaměstnanců, zákaz dětské práce a vyloučení žen ze zdraví nebezpečných provozů. Politický program Sociálně demokratické dělnické strany v Rakousku, 30. prosince 1888 až 1. ledna 1889, Hainfeld. PROKŠ, Petr (ed.). Politické programy Československé a Československé sociálně demokratické strany dělnické 1878–1948, s. 28–30.

Česká sociálně demokratická strana na svém VII. sjezdu (konec prosince 1906) reagovala na neudělení volebního práva ženám,¹⁰⁴ tvořícím více než polovinu všeho obyvatelstva monarchie, *Rezolucí o volebním právu žen*, v níž požadovala: „Jelikož v osnově nového zákona volebního je pominuto právo žen, jimž takto upřeno politické právo hlasovací vůbec, žádáme jménem sociálnědemokratických žen, aby strana a případně zvolení poslanci se vším úsilím právo to pro ženy žádali a všechno vykonali, abychom ho dosáhli. Všeobecné právo hlasovací bude jen tehdy všeobecným, až vztahovati se bude též na ženy, až i ony budou mít vliv na utváření zákonů, které až do dnes byly konány bez nich a proti nim.“¹⁰⁵

Ústřední sociálnědemokratický deník *Právo lidu* informoval nejen o dění ve straně, v níž od konce sedmdesátých let 19. století pracovaly i ženy, a o ženských dělnických spolcích, ale též o politických aktivitách liberálních ženských organizací. Uvádím jeden příklad za všechny. V prosinci 1905 podrobně informoval o manifestační schůzi, na níž byl založen Výbor pro volební právo žen: „V sále Národního domu vinohradského se konala včera odpoledne velice četně navštívená schůze žen českých všech vrstev za nejnaléhavější požadavek doby – všeobecné, rovné, přímé a tajné právo hlasovací. Schůze svolána byla hlavně proto, aby veřejnosti připomenula důrazně, že kromě mužů, o jichž volební právo se dnes jedná, jsou zde také ženy, tvořící polovici národa, jimž volební právo plnou měrou přísluší, ale o nichž v chystané osnově vládní není ani zmínky.“¹⁰⁶ Rozsáhlá zpráva je doplněna rezolucí žádající pro obě pohlaví uzákonění všeobecného, rovného, přímého a tajného volebního práva a úpravu § 30 zákona č. 134/1867 ř. z. opravňující ženy k členství v politických organizacích, event. je zakládat.

Programové dokumenty, vytvořené v rámci KATOLICKÉHO TÁBORA stranami KŘEŠŤANSKO-SOCIÁLNÍ V ČECHÁCH (1894) a NÁRODNÍ KATOLICKOU V KRÁLOVSTVÍ ČESKÉM (1897), spojovala idea křesťanství, resp. katolicismu, představující základní princip, na němž měl být budován hierarchicky strukturovaný stát s odpovídajícími institucemi. Katolicismus a víra v Boha byly programy používány jako mocenský a duchovní nástroj, který měl ovlivňovat život jednotlivce v soukromí i na veřejnosti, napomáhat obrodě společnosti a chránit ji před liberalismem a socialismem. Programové dokumenty křesťansko-sociálních a katolických stran zřizovaných v první polovině devadesátých let i později byly inspirovány encyklikou Lva XIII. *Rerum novarum*,¹⁰⁷ vydanou v roce 1891, a starší domácí křesťansko-sociální tradicí.

¹⁰⁴ Poslaneckou sněmovnou říšské rady byl zákon o všeobecném, rovném, přímém a tajném volebním právu schválen dne 1. prosince a panskou sněmovnou 21. prosince 1906.

¹⁰⁵ Politická rezoluce přijatá VII. sjezdem Československé sociálně demokratické strany dělnické, 22. až 25. prosince 1906, Praha-Vinohrady. PROKŠ, Petr (ed.). Politické programy Československé a Československé sociálně demokratické strany dělnické 1878–1948, s. 66–67.

¹⁰⁶ Manifestační schůze žen za všeobecné rovné právo hlasovací. In *Právo lidu*. Ústřední orgán Československé sociálně demokratické strany dělnické, 1905, roč. 14, č. 347, 11. 12., [s. 3].

¹⁰⁷ Encyklika se stala oporou rodícího se křesťansko-sociálního a křesťansko-demokratického hnutí prosazovaného jak laiky, tak i nižšími duchovními. *Rerum novarum* o dělnické otázce. Encyklika Lva XIII. Překlad: Bedřich Vašek. Olomouc: Lidové knihkupectví, 19352.

Na I. sjezdu v Litomyšli (8.–9. září 1894) byly schváleny vedle organizačních zásad základní programové teze politického křesťansko-sociálního hnutí.¹⁰⁸ V následujících letech byly doplňovány a precizovány. V roce 1897 byl program, dosud se obracející na dělnictvo, rozšířen o problematiku zabývající se rolnictvem a živnostníky. V oblasti politické požadoval pouze přímé volební právo rolníků a dělníků (mužů) do dělnických komor. Na postavení ženy v rodině a ve společnosti nahlížel v duchu konzervativní tradice: „Jsme rozhodnými zastánci ženy, jejíž sociální úlohu vidíme ve vedení domácnosti a výchově dětí, ... vidíme v ženě základ a sloup rodiny, kterážto činnost ženy ničím se nahradit nedá, a proto jest ... společnost lidská povinna, aby výrobní život byl tak uspořádán, by žena co nejméně byla vyloučena z továren, konfekcí, dílen, z úřadů a podobných, muži příslušejících povolání. Jest žádoucí, aby ženy v konfekcích a obchodech, měly svou organizaci, kde by ... vystoupiti mohly proti nemravným neb nesvědomitým pracedárcům. [...] Pro ženy neprovdané budiž zjednána možnost, aby se živily jako učitelky neb úřednice při poště a telegrafu a to v obmezeném počtu. [...] Žádáme naprosté odloučení žen od mužů v dílnách, obchodech a konfekcích, obmezení práce ženské v továrnách a průmyslu.“¹⁰⁹

Pokračovatelka, KŘEŠŤANSKO-SOCIÁLNÍ STRANA LIDOVÁ (1899), převzala stávající program a doplnila ho mírně modernizovaným pohledem na ženskou otázku v oblasti pracovněprávní. Vyslovila se též pro přijetí všeobecného, rovného, přímého a tajného volebního práva pro volbu do všech samosprávných a zákonodárných sborů podle zájmových skupin, do nichž však nepatřily ženy.

Program Národní strany katolické v království Českém členům ukládal bránit šíření liberalismu, potírat nevěrectví a být bezvýhradně oddaný církvi a dynastii. Požadoval jazykovou a národní rovnoprávnost a rovnocennost, federativní uspořádání habsburské monarchie a obnovení pravomoci sněmů obesílat poslaneckou sněmovnu říšské rady. Doporučil zachování volebního práva dle zájmových skupin (kurií), čímž odmítnul všeobecné, rovné, přímé a tajné volební právo.¹¹⁰ Usiloval o dohled církve nad školstvím a o zavedení konfesijní školy (základní stupeň vzdělání), dodržování volna o nedělích a katolických svátcích, o návrat mnoha oborů z tovární k řemeslné výrobě, zřízení společenstev pro řemeslníky a živnostníky (obdoba systému cechovních organizací), o pojištění dělnictva a řešení otázky zadluženosti všech drobných živností. K ženám zaujal obdobné stanovisko, jako program křesťansko-sociální strany.

Požadavky obsažené v programech obou proudů katolického tábora, až na uplatnění všeobecného volebního práva, byly téměř shodné.¹¹¹

¹⁰⁸ Program strany katolického dělnictva československého v Rakousku. Praha : nakl. neuveden, 1894.

¹⁰⁹ VRBA, Rudolf. Program české strany křesťansko-sociální. Praha : Václav Kotrba, 1897, s. 14, 33–35.

¹¹⁰ TOBOLKA, Zdeněk. Politické dějiny československého národa od r. 1848 až do dnešní doby, Díl III. 1879–1914, část 2. 1891–1914. Praha : Československý kompas, 1936, s. 108.

¹¹¹ Všeobecné volební právo, poprvé uplatněné při volbách do poslanecké sněmovny říšské rady v květnu 1907, bylo katolíky odmítnuto. Parlament měl být, podle jejich názoru, sjezdem velkých společenstev šlechty, církevní hierarchie, sedláků, řemeslníků, dělníků, případně i zástupců inteligence; v žádném případě žen. O legislativě by nerozhodovaly politické strany, ale zájmové

Tiskové orgány politického katolicismu *Čech* a *Katolické listy* věrně kopírovaly programy svých stran.

Český NÁRODNĚSOCIÁLNÍ TÁBOR byl reprezentován jen jednou stranou,¹¹² jejíž název byl od založení do roku 1918 několikrát upraven. Dne 4. dubna 1897 byla založena STRANA NÁRODNÍHO DĚLNICTVA ČESKOSLOVANSKÉHO,¹¹³ zárodek pozdější národně sociální strany. Ustavující sjezd ve dnech 9.–11. dubna 1898 schválil změnu názvu na NÁRODNĚ SOCIÁLNÍ STRANA V ČECHÁCH, NA MORAVĚ, VE SLEZSKU A V HORNÍCH A DOLNÍCH RAKOUSÍCH.¹¹⁴ Třetí sjezd strany roku 1902 učinil oficiálním již používaný název ČESKÁ STRANA NÁRODNĚ SOCIÁLNÍ. Národně sociální strana se snažila podchytit co nejvíce politicky aktivních občanů, a proto od počátku budovala síť přidružených a zájmových organizací. K nejdůležitějším zájmovým organizacím náležely odbory. Rychle našla i své místo ve struktuře politických stran. Nejpevněji zakotvila v Praze a v národnostně smíšených oblastech, kde podporovala české menšinové školství a spolky.

Formulovat jasný a věcný program nebylo snadné nejen kvůli komplikovanému vztahu ideje národní a sociální, ale také z důvodu sociálně nesourodé členské základny, již tvořili lépe situovaní průmysloví dělníci, řemeslníci, živnostníci a nacionálně zaměřená inteligence. V programu byly zdůrazňovány shodné

---

společenské složky. Tento princip, inspirovaný encyklikami, připomínal v mnohém stavovský stát. KLÁTIL, František. *Republika nad stranami. O vzniku a vývoji Československé strany národně socialistické (1897–1948)*. Praha : Melantrich, 1992, s. 34.

¹¹² Počátky vztahu národních a sociálních idejí nalezneme již v době, kdy začal proces národního obrození (jazykového a kulturního), ovlivňován zvyšujícím se počtem českého průmyslového dělnictva, přerůstat do hnutí politického. Pokusy mladočechů Františka Ladislava Chleborada a Josefa Baráka z konce šedesátých let 19. století, začlenit dělnictvo do celonárodního dění, nedosáhly však většího ohlasu. Přerušilo je nastupující sociálnědemokratické hnutí, které zpomalilo integraci dělnictva do české politiky. Sílicí německý nacionalismus poznamenal i vztahy uvnitř Rakouské dělnické strany, jejíž vedení nedokázalo dostatečně zohlednit požadavky jednotlivých národních stran, což zapříčinilo postupný rozpad rakouského sociálnědemokratického hnutí na samostatné národní dělnické strany. Vedle sociálnědemokratických organizací existovala v polovině devadesátých let řada dělnických spolků odmítajících internacionalismus a ztotožňujících se s národní společností. Když teprve v roce 1899 vyšlo vedení rakouské sociálně demokratické strany v národnostním programu částečně vstříc požadavkům jednotlivých stran, nemohl již tento krok zastavit prudce se rozvíjející národněsociální hnutí. KLÁTIL, František. *Republika nad stranami*, s. 8–20; HARNA, Josef (ed.). *Politické programy českého národního socialismu. Edice Politických programů*. Praha : Praha Historický ústav AV ČR, 1998, s. 15. Posílila ho též Badeniho volební reforma z roku 1896, díky jíž v březnu 1897 vstoupilo do poslanecké sněmovny pět českých sociálnědemokratických poslanců. Jejich odmítnutí českého státního práva dne 30. března se stalo impulsem ke konstituování strany národních dělníků a k formulování jejich programu a cílů. Shodou okolností se tentýž den sešla jedna ze skupin národních dělníků s úmyslem připravit program veřejného shromáždění, na němž by byly vyhlášeny názory a cíle hnutí. MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel a kol. *Politické strany*, s. 398; HAJN, Alois. *Politické strany u nás*, s. 70.

¹¹³ Manifestační schůze národního dělnictva. In *Národní listy*, 1897, roč. 37, č. 95, 5. 4., s. 1–2.

¹¹⁴ Oficiální pojmenování bylo příliš dlouhé a komplikované; běžně se proto užíval název Česká strana národně sociální. Nová strana měla stavovský (zájmový) charakter. Přesto, že ji zakládali dělníci, brzy ztratila tento charakter a profilovala se spíše jako maloburžoazní. Až do první světové války zůstalo vedení strany v rukou radikálních nacionálně orientovaných intelektuálů (většinou novinářů). HAJN, Alois. *Politické strany u nás*, s. 54–55; HARNA, Josef (ed.). *Politické programy českého národního socialismu*, s. 19.

zájmy všech členů strany, neboť náleželi k třídě pracujících. Byli „dělníky rukou a pera“. První komplexnější programový dokument, jehož autorem byl Václav Jaroslav Klofáč,¹¹⁵ schválil ustavující sjezd. Tento i následující programy byly koncipovány podle stejného modelu. Strana se nejdříve negativně vymezila vůči sociální demokracii, marxismu, materialismu i liberalismu a potvrdila své „věrné státoprávní stanovisko“. Poté v pozitivním programu byla pozornost věnována ekonomickým, politickým a občanským požadavkům dotýkajících se obou pohlaví.¹¹⁶ K pozitivním změnám ve společnosti se mělo docházet jen sociálními reformami.

Program podporoval též úplné zrovnoprávnění žen: „Žena budiž ve všech směrech postavena na roveň muži.“¹¹⁷ Vytvořil určitý prostor pro rozvoj národněsociálního ženského hnutí,¹¹⁸ které v letech 1908–1914 disponovalo časopisem *Ženské snahy*.¹¹⁹ Umožnil, aby se Františka Zeminová,¹²⁰ do první světové války jedna z nejvýraznějších ženských osobností strany, mohla již od roku 1905 podílet na úkolech ústředního výkonného výboru, nejvyšším stranickém orgánu.¹²¹ Pracovala jak v liberálních ženských spolcích, v nichž se setkávala s Františkou F. Plamínkovou,¹²² Karlou Máchovou, Marií Tůmovou a dalšími, tak i v národněsociální Zemské jednotě pracujících žen a dívek, která měla své pobočky na Moravě i na Slovensku.¹²³

V rámci diskuse o „Klofáčově programu“ vznikl v letech 1898–1900 speciální politický dokument z pera Víta Kellnera věnovaný *ženské otázce* a požadující rovnoprávnost a rovnocennost žen s muži především v možnostech vzdělávání a uplatnění ve vystudovaných oborech. V pracovněprávní oblasti mělo být oběma pohlavím bez rozdílu poskytnuto sociální a zdravotní pojištění, vdaným ženám v případě potřeby upravena pracovní doba atd. Kellnerův program zásadně odmítl celibát vnucený ženám v některých povoláních a tzv. svatební kauce.¹²⁴

¹¹⁵ Přesto, že V. J. Klofáč byl jedním z iniciátorů založení strany národních dělníků, stál v ústraní. Nechtěl posilovat názor, že stranu nevedou dělníci a navíc, že je pobočkou Národní strany svobodomyšlné. Důvodem k obezřetnosti byl totiž jeho zaměstnanecký poměr v redakci Národních listů, který trval až do roku 1899. KLÁTIL, František. *Republika nad stranami*, s. 21; TOBOLKA, Zdeněk. *Politické dějiny československého národa od r. 1848 do dnešní doby*. III/2, s. 131.

¹¹⁶ Manifestační schůze národního dělnictva, s. 1–2.

¹¹⁷ První program národně sociální strany (Klofáčův) byl přijat na I. řádném sjezdu strany v Praze. HARNA, Josef (ed.) *Politické programy českého národního socialismu*, 15. dubna 1898, s. 36–39.

¹¹⁸ V roce 1913 pracovalo ve třiceti organizacích čtyři tisíce osm set členek.

¹¹⁹ *Ženské snahy*. Orgán žen národně sociálních. Byl vydáván v letech 1908–1914 (roč. 1–7) v Praze v knihtiskárně národněsociálního dělnictva.

¹²⁰ Členkou strany byla od roku 1897.

¹²¹ Tuto skutečnost v roce 1911 potvrdil VI. sjezd strany přijetím organizačního řádu, který stvrdil poměrné zastoupení žen v ústředním výkonném výboru, v místních všeodborových a zájmových organizacích.

¹²² Františka F. Plamínková vstoupila do národně sociální strany na jaře 1918. ZEMINOVÁ, Fráňa. *Vůdčí hlava čs. feminismu*. HONZÁKOVÁ, Albína (ed.). *Kníha života, práce a osobnost F. F. Plamínkové*. Sborník k 60. narozeninám. Praha : Melantrich, 1935, s. 456.

¹²³ Informace o počtu organizací a členek byla součástí projevů, přednesených na sjezdu České strany národně sociální v roce 1913. KLÁTIL, František. *Republika nad stranami*, s. 56–58.

¹²⁴ Povinný celibát platil především pro učitelky. S ním souvisel také institut svatebních kaud, kterou byly ženy nuceny složit zaměstnavateli při přijetí do pracovního poměru a která, pokud se

„Z tohoto všeobecného programu o ženské otázce plyne požadavek pro každého příslušníka strany, aby dle něho také skutečně žil a jednal, zvláště aby osvojiv si vyšší a čistší názor na ženu a rodinu i v soukromém životě svém působil k mravnímu, politickému a sociálnímu osvobození žen a k povznesení jich na vyšší stupeň osvěty, který by jim za všech poměrů umožnil rovnocennou součinnost s muži a tak zabránil postupnému vzájemnému odcizování se mužů a žen v nejdůležitějších otázkách životních, jaké neblaze účinkuje v dnešní době na život rodinný a veřejný.“¹²⁵ Tento dokument svědčil o nedůslednostech v programu, neboť přes veškeré usilování o rovnoprávnost žen, byly stále považovány za objekt politiky, ne za rovnoprávné a rovnocenné partnerky. Stejný obraz skýtal i národněsociální tisk.¹²⁶ Teprve po roce 1918, díky vstřícnější situaci, našly ženy ve straně širší uplatnění.

Český AGRÁRNÍ TÁBOR byl v každé ze zemí Koruny české zastoupen jedním politickým subjektem – ČESKOU STRANOU AGRÁRNÍ (1899) a ČESKOU STRANOU AGRÁRNÍ PRO MORAVU A SLEZSKO (1904). Obě zemské strany vytvořily 19. května 1905 jednotný výkonný výbor, který na 19. června svolal sjezd české a moravsko-slezské agrární strany. Založením ČESKOSLOVANSKÉ STRANY AGRÁRNÍ byla dokončena integrace českého, moravského a slezského agrárního hnutí. V roce 1906 se ke straně připojila Udržalova POLITICKÁ SELSKÁ JEDNOTA dosud působící v rámci mladočeské strany.¹²⁷

Zpočátku byla agrární strana orientována na statkáře a bohatší sedláky. Malé a střední rolníky považovala za nestálý a politicky nespolehlivý živel, který měl být hospodářsky ovládnut.¹²⁸ Postupně však vyrůstala opozice v mladší generaci, v jejímž čele stál Antonín Švehla (ml.), požadující budování masové strany bez ohledu na velikost majetku pod heslem „Venkov jedna rodina“. Se svými stoupenci se rozhodl podpořit uzákonění všeobecného volebního práva.¹²⁹ Tento

---

vdaly, propadla v jeho prospěch. HARNA, Josef (ed.) Politické programy českého národního socialismu, s. 49.

¹²⁵ Náznaky a program České strany národně sociální o ženě čili o tak zvané ženské otázce. HARNA, Josef (ed.). Politické programy českého národního socialismu, 20. července 1900, s. 47–49.

¹²⁶ Strana mezi červnem 1897 a prosincem 1899 disponovala čtyřmi čtrnáctidenníky – Český dělník, České dělnické listy, Probuzení a Vpřed, které vycházely tak, aby se ke čtenáři dostal každý týden jeden z titulů. V prosinci 1899 se uvedené časopisy sloučily do jednoho titulu Česká demokracie vycházejícího od 5. ledna 1900 jednou týdně. Před volbami do poslanecké sněmovny říšské rady byla Česká demokracie vydávána od 21. října 1901 do února následujícího roku jako deník. Poté se pro nedostatek financí změnila v obdeník a za nějaký čas opět v týdeník. Deník České slovo, jenž převzal název od stejnojmenného Vydavatelského družstva, začal vycházet od 1. března 1907. KLÁTIL, František. Republika nad stranami, s. 30, 32–33.

¹²⁷ Zárodky agrárního hnutí v českých zemích lze nalézt již na začátku osmdesátých let. Českomoravský spolek selský pro Moravu a Slezsko (1883), Selská jednota pro království České (1889); Selská župa středočeská (1896) a Politická selská jednota (1896) působily v rámci mladočeské strany. Koncem roku 1896 se poslední dvě jmenované organizace spojily pod novým názvem Sdružení českých zemědělců pro království České. Předsedou byl zvolen Stanislav Kubr, místopředsedou Antonín Švehla st.

¹²⁸ Čeští agrárníci budou teprve studovat otázku rozšíření volebního práva. In Právo lidu, 1905, roč. 14, č. 281, 12. 10., [s. 2]; Český venkov a všeobecné rovné právo hlasovací. In Obrana zemědělců. Orgán Sdružení českých zemědělců pro království České, 1905, roč. 9, č. 92, 17. 11., s. 909.

¹²⁹ Švehlovo stanovisko ke všeobecnému volebnímu právu převzal Hlas národa z Obrany zemědělců již 19. listopadu 1905. „Má-li všeobecné a rovné právo hlasovací u nás stát se pokrokem opravdovým, nesmí venkov a města sloučeny býti dohromady ve volební okresy, nesmí býti

názor obhájil a prosadil i ve výkonném výboru. Poté, dne 3. prosince 1905, sbor důvěrníků strany schválil navrženou programovou změnu: „Program schvaluje, aby odstavec pojednávající o volebním právu doplněn byl následujícím: *Se vší rozhodností domáhati se budeme toho, aby zavedeno bylo všeobecné, rovné, tajné a přímé právo hlasovací do sborů zákonodárných tak, aby při volbách plně došly výrazu zájem, charakter a rovnocennost našeho venkova s městy i místy průmyslovými a přešlo se všemu majorizování se strany té neb oné, čímž docílena by byla ochrana menšin. Trváme na tom, aby venkov volil sám pro sebe a rovněž tak města a místa průmyslová.*“¹³⁰ [kursiva v originálu, JM]

Česká i Československá strana agrární vycházely ve svých programových zásadách z agrarismu, ideologie, podle níž se jedná o „politické, hospodářské a sociální hnutí všech, kteří hlásají, že půda a její řád mají rozhodující význam pro národ, stát a lidstvo“.¹³¹ Agrarismus usiloval o zrovnoprávnění zemědělského stavu s ostatními vrstvami společnosti a dle něj měl mu být zajištěn náležitý podíl na zákonodárné moci i na správě státu.

Politika agrární strany, její programy a tisk se *ženskou otázkou* téměř nezabývaly, protože ženy pracující v zemědělství pro ni nebyly ani rovnocenným, ani rovnoprávným partnerem. Situaci, v níž na venkově ženy žily, barvitě vylíčil Václav Karhan: „Agrárníky jsou dnes jenom velkorolníci a na nich závislí lidé. A tu musí být opětne konstatováno, že v žádném jiném stavu nepanuje mezi mužem a ženou takový nepoměr jako u sedláků. [...] ...selka; ta se dře od noci do noci, starost o rodinu, domácnost, skot i brav spočívá na ní, zatím co sedlák vykládá v hospodě svoje politické rozumy. Opakuji už po několikáté, že nikde jinde nestojí žena nad mužem mravně tak vysoko, jako právě ve stavu selském; kolik sedláků by dnes bylo žebráky, kdyby nebylo našich pracovitých, spořivých žen! Nyní volá je *Venkov* do svého tábora; ... Co vykonala strana agrární na prospěch vzdělání a povznesení venkovské ženy? Jak řešila otázku ženskou? [...] Pokrokový zemědělec *p. Mocker* z *Citolib* vyslovil se na voličských schůzích v okrese lounském pro *volební právo žen*; na dvou schůzích tropili si z toho agrárníci posměch, říkouce: *Žena patří do kuchyně a do postele!* [...] Marně volá *Venkov* selky do svého tábora; tam je místo jen pro ženy neuvědomělé, kterým je politika i život kulturní úplně lhostejný.“¹³² [kursiva v originálu, JM]

---

vydány na pospas vzájemnému ubíjení. Města nesmí přehlasovat venkov a tento zase města. Musí býti rozděleny ve zvláštní, svoje samostatné a neodvislé volební okresy. Voláme tedy ku všem, kdož účastenství berou na volební opravě, voláme ku nejširším vrstvám lidovým: Chceme všeobecné rovné hlasovací právo s rozdělením volebních okresů na venkovské a městské! Jen pod tuto podmínkou, jež nikterak rovnost volebního práva neobmezuje, může venkov býti pro rovné právo volební a o ně se zasazovat. Každé jiné východisko je pro nás nepřijatelné.“ O stanovisku českých agrárníků k otázce volebního práva. In *Hlas národa*, 1905, roč. 19, č. 319, 19. 11., [s. 5].

¹³⁰ Program české strany agrární. Praha : nakl. neuveden, [1907], s. 27; viz též: HARNÁ, Josef – LA-CINA, Vladislav (edd.). Politické programy českého a slovenského agrárního hnutí 1899–1938. Praha : Historický ústav AV ČR, 2007, s. 56; Agrárníci a všeobecné volební právo. In *Čas*, 1905, roč. 19, č. 334, 4. 12., s. 2; Čeští agrárníci pro všeobecné a rovné právo hlasovací. In *Právo lidu*, 1905, roč. 14, č. 341, 5. 12., [s. 2]; KUČERA, Martin. K reorganizaci České strany agrární (1904–1910), In *Český časopis historický*, 1998, roč. 96, č. 2, s. 307–342, zde s. 331–332.

¹³¹ Agrarismus. In *Malý encyklopedický slovník A–Ž*. Praha : Academia, 1972, s. 21.

¹³² KARHAN, Václav. Venkovské ženy a volby. In *Čas*, 1907, roč. 21, č. 123, 5. 5., s. 7.

Závěr

Ptáme-li se, zda, případně jak, dokázali čeští politici / české polické strany využít „manévrovací prostor“ stávajících zákonů ve prospěch občanské a politické rovnoprávnosti žen, nelze odpovědět jednoznačně. Mnozí zástupci z národněliberálních stran (staročeské a mladočeské) se k ženskému hnutí stavěli negativně s argumentem, že feminismus českých žen ohrožuje jednotný národní program. Na rozdíl od nich sociální demokraté, pokrokaři, realisté a národní socialisté ve větší či menší míře podporovali rozšiřování možností kvalitního vzdělávání žen, jež by vytvářelo podmínky pro jejich kvalifikované působení ve veřejné a politické sféře. V obou dělnických, realistické a pokrokových stranách, a na konci první dekády 20. století i ve straně mladočeské, pracovaly ženy přes zákaz § 30 spolkového zákona zpočátku v roli hostů, posléze se staly řádnými členkami. Uvedené strany dokázaly najít cestu k legalizaci členství žen. V rámci reorganizací těchto stran se na základě § 2 zákona č. 135/1867 ř. z. (shromažďovacího) ze dne 15. listopadu změnilo na tzv. organizace volné, umožňující členství ženám i mladistvím, čímž „obešly“ § 30 zákona č. 134/1867 ř. z. (spolčovacího). Leč navzdory transformaci, díky níž navenek budily dojem moderních politických subjektů, ovlivňovala smýšlení značné části členů i vedení stran konzervativní tradice. Výstižně tento stav komentovala americká Češka MUDr. Růžena Wisteinová z Chicaga: „90 % mužů [...] není z přesvědčení pro rovnoprávnost ženy, ale pouze z obavy, aby nebyli nemoderní“.¹³³

Samostatně se *ženskou otázkou* zabývaly pouze programové dokumenty České strany lidové a pokrokové. Ostatní liberální a demokratické strany se *ženské otázky* více či méně věnovaly v rámci určitého problému. Většina z těchto stran dala ženám též k dispozici prostor ve svém stranickém tisku.

Představitelé katolických a křesťansko-sociálních stran na rozdíl od svých kolegů ze stran demokratických a liberálních veřejně deklarovali přijetí konzervativních tradic a náboženství, které tvořily ideový rámec jejich programů a všech jejich veřejných aktivit. V tomto duchu byla pro ženu nejpřirozenějším místem soukromá sféra, odkud vedle péče o rodinu všestranně podporovala veřejné a politické aktivity svého manžela. Nepředpokládali tudíž, že by ženy mohly mít ambici prosadit se ve veřejném či v politickém životě.

Politici agrární strany usilovali jen o „účelovou“ rovnoprávnost – venkova s městy, a proto podpořili zavedení všeobecného, rovného, tajného a přímého volebního práva. Rovnoprávnost a rovnost žen s muži ve stranických programech ani ve svém tisku neřešili. Obdobně jako v případě katolických a křesťansko-sociálních stran nepočítali s tím, že by se větší počet venkovských žen chtěl uplatnit ve straně. Ani odpověď na otázku, zda se jednalo jen o neochotu řešit problémy spjaté s občanskou a politickou rovnoprávností žen, není jednoznačná. Z prostudovaných materiálů je zřejmé, že negativní roli hrály celková nepřipravenost a nevyspělost doplněná neochotou veřejnosti, úřadů a politické reprezentace

¹³³ STRÁNSKÁ, Olga. Zápas o pokrokovou ženu v Čechách. In *Ženská revue*, 1910, roč 5, č. 1, s. 3–6; č. 2, 25–27, zde s. 26.

přijmout moderní principy zastupitelského systému, dále nezkušenost voličů a přetrvávání určitých stereotypů, které byly vlastní stavovské mentalitě.

Míra nepřipravenosti, nevyspělosti, nezkušenosti a neochoty se odlišovala nejen v každém z pěti výše analyzovaných táborů, ale i v jednotlivých stranách v rámci jednoho tábora. K již zmíněným problémům lze v národněliberálních i pokrokových stranách přiřadit přílišný individualismus členů, v některých případech hraničící s nedisciplinovaností, a jejich nepřipravenost spolupracovat se ženami vstupujícími do uvedených stran. Těch se, přes veškerou snahu o nápravu, týkaly tytéž nedostatky jako jejich mužských protějšků. Negativně působily i ženská naivita a nadměru idealistický pohled na možnosti spolupráce obou pohlaví v rámci politických stran. Mnohé z žen působící před první světovou válkou v politických stranách nadto teprve hledaly své místo ve společnosti, svou identitu. Občanská a politická rovnoprávnost žen byla sice deklarována ve většině programových dokumentů, realita byla ovšem jiná.

Členky sociálně demokratické strany se potýkaly s obdobnými problémy jako ženy v národněliberálních a pokrokových stranách. Přestože ve straně či v některé z jejích dělnických organizací pracovaly již od sedmdesátých let 19. století, respektovaly ideologii a stranickou disciplínu, rovnoprávného postavení nedosáhly, ani přes mnohá zlepšení v osmdesátých a devadesátých letech 19. století a po přelomu století. Občanská a politická rovnost žen, spadající do rámce tzv. *ženské otázky*, měla být dle sociálních demokratů i demokratek řešena zároveň s osvobozením proletariátu.

Do národně sociální strany byly ženy přijímány od jejího založení v roce 1897. Přestože program V. J. Klofáče podporoval úplné občanské a politické zrovnoprávnění žen a vytvořil prostor pro rozvoj národněsociálního ženského hnutí, byly členky strany většinou svých stranických kolegů považovány za objekt politiky, ne za rovnoprávné a rovnocenné partnerky.

Ženy, vstupující do satelitních organizací katolických a křesťansko-sociálních stran, se zcela podřídily stranické disciplíně, neprosazovaly svou individualitu, neměly ambice uplatnit se v politice. Samy sebe považovaly za pomocnice svých partnerů. Mužům a ženám byla společná ideologie politického katolicismu. Z ní vyplývalo i jejich pojetí identity. Občanská a politická nerovnost žen nebyla ani jedním, ani druhým pohlavím vnímána jako problém vyžadující řešení.

Občanskou a politickou rovnoprávností žen se Česká posléze Československá strana agrární nezabývala. Nepřispěla ani k odbornému, natož k politickému vzdělávání žen, neboť stranou zakládané politické, odborné a zájmové organizace přijímaly do svých řad pouze muže. Venkovské ženy a dívky mohly pomáhat v kočovných knihovnách, v muzejních a divadelních odborech, tj. v neintelektuálních činnostech. Nezájmu agrární strany o práci žen odpovídalo i jejich mizivé zastoupení.

Do první světové války se s nastíněnými problémy vyvolanými nejen požadavky žen vstupujících do veřejné a posléze do politické sféry české politické strany vyrovnaly pouze částečně. Obě strany „konfliktu“ se musely postupně učit partnerské spolupráci, k jejímuž dalšímu rozvoji byla dána příležitost po vzniku první Československé republiky. A ženy jí náležitě využily.

ŽENY V INTELEKTUÁLNÍCH PROFESÍCH V PRVNÍ POLOVINĚ 20. STOLETÍ¹

Dana MUSILOVÁ

Historický ústav, Univerzita v Hradci Králové
dana.musilova@uhk.cz

MUSILOVÁ, Dana. Women in the Intellectual Professions in the first Half of the 20th Century. Women began to come in the intellectual professions in large numbers after World War I. Until then the most numerous group was formed by teachers. At the turn of 19th and 20th century, physician, pharmacist and teacher were on the increase. After the First World War, women have penetrated also into science, first into medicine. Lawyers had the greatest difficulties in finding employment. The situation improved after several interventions of women's organizations in the early thirties of the 20th century. However, stereotypical thinking and fear of men from qualified female competition still persisted and saw the woman primarily as wife and mother.

Klíčové slová: ženy; 20. století; intelektuální profese; věda; stereotypy

Keywords: women; 20th century; intellectual professions; science; stereotypes

Ještě na přelomu 19. a 20. století tvrdili odpůrci ženského studia, a mezi nimi rovněž mnozí významní a respektovaní lékaři, že ženy nemají fyzické ani duševní předpoklady ke studiu, resp. k výkonu intelektuálních profesí. Jejich argumenty však jen stěží zastíraly hlavní příčinu takových postojů – obavy z konkurence na trhu práce.² Ani konkurenční důvody však nemohly dlouhodobě bránit ženskému vysokoškolskému studiu, a tak na počátku 20. století vstupují na trh práce první lékařky, farmaceutky a absolventky filozofických fakult obou pražských univerzit. Trh práce do této doby prakticky postrádal ženské intelektuální profese. Jedinou výjimkou byly učitelky, které se na něm navzdory řadě překážek

¹ Tento text vznikl s podporou Grantové agentury ČR, grant č. 13-29729S.

² K největším odpůrcům ženského studia medicíny mezi českými lékaři patřil univerzitní profesor Eduard Albert, který působil ve Vídni. V roce 1895 zveřejnil útlý spisek s názvem Die Frauen und das Studium der Medizin, v níž snesl řadu argumentů, proč ženy nemohou studovat medicínu. Negativní reakce na sebe nenechaly dlouho čekat. K překvapení prof. Alberta se ozvali rovněž někteří kolegové s podezřením, že se obává ženské konkurence v oboru. Dokonce i vídeňské německé kruhy se podívovaly, že Albert jako Čech podkovává zcela konkrétní výsledky, jimiž česká společnost předčila Němce. Srovnej např.: BAHENSKÁ, Marie – HECZKOVÁ Libuše – MUSILOVÁ, Dana. Iluze spásy. České feministické myšlení 19. a 20. století. České Budějovice : Veduta 2011, s. 146 an; LENDEROVÁ, Milena – KOPIČKOVÁ, Božena – BUREŠOVÁ, Jana – MAUR, Eduard (eds). Žena v českých zemích od středověku do 20. století. Praha : Nakladatelství Lidové noviny 2009, s. 440, SVOBODNÝ, Petr. Lékařky v českých zemích v první polovině 20. století. In Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis, 1995, roč. 35, č. 1–2, s. 76–77.

a omezení již úspěšně etablovaly. Možnost získat potřebnou kvalifikaci k výkonu intelektuální profese přiváděla na pražské univerzity další zájemkyně o studium.

Rozšíření vzdělávacích a kvalifikačních možností pro ženy nalezlo ohlas rovněž v poradenství pro volbu povolání. Jedním z průkopníků tohoto nového oboru byl Josef Kafka, kustod Muzea království českého, redaktor časopisu *Šťastný domov* a v neposlední řadě autor četných prací věnovaných vedení domácnosti. Uprostřed první světové války, v roce 1916 vydal objemný katalog 350 ženských profesí.³ U každé profese vymezuje kvalifikační předpoklady, pracovní náplň a nastiňuje možnost uplatnění na trhu práce. Do výčtu zahrnul na dvou místech katalogu rovněž intelektuální profese. Za vhodnou pro ženy považuje učitelskou profesi, především z důvodu její návaznosti na tradiční ženskou roli, jejímž je horlivým zastáncem a propagátorem.⁴ Až na závěr katalogu zařadil 10 „akademických“ profesí,⁵ k jejichž výkonu je třeba dosáhnout středoškolského nebo vysokoškolského vzdělání. Tato pasáž je zajímavou reflexí soudobého stavu ženského vysokoškolského vzdělávání a postavení intelektuálních profesí na trhu práce; Josef Kafka však nepochybuje o rozšíření možností ženského vysokoškolského vzdělávání a pracovního uplatnění po skončení války.

Po první světové válce vzrostl nejen počet vysokých škol, vysokoškolských studentek a oborů, které mohly studovat (přibyly např. právo, architektura, umění), rozšířily se rovněž možnosti jejich širšího zakotvení v intelektuálních profesích. Tradičně vysoký podíl studujících žen vykazovala Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, kde tvořily od druhé poloviny dvacátých let 20. století do počátku druhé světové války asi polovinu z celkového počtu studentů.⁶ V roce 1930, zhruba 30 let po poté, co úřady povolily ženské studium, působilo na území Československa 645 lékařek, 535 středoškolských profesorek, 210 farmaceutek, 162 absolventek škol technického zaměření, 92 advokátek a 61 inženýrek ekonomie.⁷ Školy, nemocnice, lékárny, veřejná a státní správa, samospráva, svobodná povolání se staly prostorem, kde mohly realizovat svou kvalifikaci, intelektuální předpoklady, znalosti a dovednosti.

Etablování ženské práce ve stále větším množství oborů lidské činnosti nacházelo svůj odraz v rozšíření poradenství pro volbu povolání a institucí, které tento typ poradenství poskytovaly. Jednou z předních osobností oboru byla Juliána Lancová, zhruba o generaci mladší než její předchůdce v poradenství Josef Kafka. V roce 1929 publikovala nový katalog ženských povolání,⁸ který nabízí zajímavé

³ KAFKA, Josef. 350 ženských povolání: příručka nezbytná pro rodiče, jejich zástupce, vychovatele, rádce mládeže dívčí, dívky i ženy všech tříd, jež se připravují k manželství a hledají povolání a výdělek. Praha : F. Šimáček 1916.

⁴ Josef Kafka uvádí v katalogu na prvním místě povolání matky, manželky a hospodyně, na druhém profese, které mohla žena vykonávat v domácnosti. Kromě tradičních ženských profesí zaměřených na šití, vyšívání, pletení apod. sem řadí např. také překladatelství.

⁵ Bakteriologická laborantka, docentura a profesura filozofických věd na univerzitě, knihovnictví, lékárnictví, lékařství, muzejní konzervátorka, konkurzní správce, učitelka vyšších obchodních škol, učitelka střední školy, vědecká spolupracovnice.

⁶ LENDEROVÁ - KOPIČKOVÁ - BUREŠOVÁ - MAUR, ref. 2, s. 442.

⁷ LENDEROVÁ - KOPIČKOVÁ - BUREŠOVÁ - MAUR, ref. 2, s. 444.

⁸ LANCOVÁ, Juliána. Kniha ženských zaměstnání: praktický rádce při volbě povolání dívek. Praha : Melantrich 1929.

srovnání s Kafkovou příručkou z roku 1916, přinejmenším proto, do jaké míry se naplnila jeho vize budoucnosti akademických profesí. Katalog Juliány Lancové vykazuje řadu podobností, ale současně i odlišností od Kafkova. Odlišnosti nejsou pouze důsledkem zakotvení rovnoprávnosti, výsledků emancipačního procesu a vzniku nových ženských intelektuálních profesí, ale především odlišným pohledem Lancové na ženu a její postavení ve společnosti. Například mateřství a s ním související činnosti v domácnosti nechápe jako profesí. Na rozdíl od Kafky nevyčleňuje akademická povolání samostatně, ale zařazuje je do profesních jednotlivých skupin podle jejich charakteru. U každého povolání uvádí stejně jako její předchůdce kvalifikační předpoklady, pracovní a náplň a možnost uplatnění na trhu práce.

Juliána Lancová vytvořila osm profesních skupin: zemědělství a venkovní hospodářství, domácí hospodářství soukromé, ústavní a hotelové, řemeslo, průmysl a umělecké řemeslo, obchod, který dělí na kancelářská zaměstnání a zaměstnání v prodejnách, administrativu, sociální a zdravotní službu, vyučování a výchovu a umění. V první skupině uvádí zcela novou profesi „zemědělská inženýrka“, kterou nenajdeme v Kafkově katalogu. V roce 1916 ještě neexistovala možnost, aby žena získala v tomto oboru potřebnou profesní kvalifikaci. Teprve v roce 1921 promovaly první dvě absolventky zemědělského inženýrství – Anna Horynová a Marie Kuklová.⁹ Obdobně je tomu s komerční inženýrkou ve skupině obchod – kancelářská zaměstnání. První promoce v oboru se uskutečnila na Vysoké škole obchodní v roce 1921. Diplom převzala Ludmila Zálesáková.¹⁰ Do skupiny administrativa Lancová řadí rovněž ženy v zahraniční službě (ani tuto profesi Kafka z pochopitelných důvodů neuvádí), knihovní úřednice, archi-vářky a muzejní úřednice, právnická povolání pro ženy. Posledně jmenovanou profesi Kafka rovněž neuvádí (právnické studium bylo ženám zpřístupněno až po první světové válce), ostatní zařadil do samostatné skupiny akademických povolání. Rovněž ve skupině sociální a zdravotní služba najdeme jednu profesi, kterou nemohl znát. Jedná se o sociální pracovníci. Tato profese vznikla až na počátku dvacátých let 20. století v návaznosti na vznik první školy poskytující potřebnou kvalifikaci pro její výkon.¹¹ Rovněž skupina umění poskytuje zajímavý soubor nových profesí: inženýrka – architektka, spisovatelka – redaktorka, překladatelka, filmová herečka. Ani jednu z nich u Kafky nehledejme: první inženýrka – architektka Milada Pavlíková (později provdaná Petříková) promovala na Českém vysokém učení technickém až v roce 1921,¹² psaní nebylo dlouho

⁹ MASNEROVÁ, Jiřina. První studentky na pražské technice. In *Práce z dějin vědy*, sv. 3, Praha : Arenga 2002, s. 186. Marie Kuklová (1883–1973) se po promoci provdala a v oboru působila pod jménem Tumlířová. Později dosáhla jako první žena v Československu doktorátu technických věd, působila v manažerské pozici na Ministerstvu školství a národní osvěty (zabývala se zemědělským školstvím) a zasedala v Poslanecké sněmovně Národního shromáždění (1933–1939). Srovnej: MUSILOVÁ, Dana. Z ženského pohledu. Poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918–1939. České Budějovice : Veduta 2007, s. 116–117.

¹⁰ MASNEROVÁ, ref. 9, s. 186.

¹¹ K tomu srovnej: MUSILOVÁ, Dana. Úsilí o profesionalizaci sociální péče v meziválečném Československu (1918–1938). In *Slezský sborník*, 2009, roč. 107, č. 2–3, s. 201–217.

¹² MASNEROVÁ, ref. 9, s. 186.

považováno za profesi, ale za zábavu či rozptýlení, a ve filmech hrály před první světovou válkou divadelní herečky.

Ženám se po první světové válce otevřela ještě jedna profesní oblast, do níž začaly, byť s obtížemi a velmi zvolna, pronikat. Touto oblastí byla věda. Nejdříve se etablovaly v lékařské vědě. První docentka medicíny v Československu, Hedwig Langecker, byla habilitována v roce 1926 v oboru farmakologie na Německé univerzitě v Praze, kde působila až do dubna 1945.¹³ Do roku 1939 se habilitovaly další čtyři ženy; jedna na lékařské fakultě Univerzity Komenského v Bratislavě (Božena Štúrová-Kuklová), dvě na lékařské fakultě Univerzity Karlovy v Praze (Vlasta Říhová a Olga Valentová-Deningerová) a jedna na lékařské fakultě Německé univerzity v Praze (Maria Schmidt-Mittelbach). Brněnská lékařská fakulta nehabilitovala mezi dvěma světovými válkami ani jedinou ženu.¹⁴

Pouze tři z výše uvedených žen byly posléze jmenovány profesorkami. Jako první dosáhla v roce 1934 jmenování mimořádnou profesorkou Božena Štúrová-Kuklová¹⁵, a to na stejné univerzitě, kde se habilitovala. O čtyři roky později jí bylo svěřeno jako první ženě v Československu vedení univerzitní kliniky. Má tedy dvě prvenství: byla jako první žena jmenována univerzitní profesorkou a posléze také přednostkou kliniky. O několik měsíců později než Božena Štúrová-Kuklová byla mimořádnou profesorkou jmenována první docentka medicíny Hedwig Langecker. Jmenování se uskutečnilo na Německé univerzitě v Praze. Jako poslední dosáhla jmenování profesorkou Maria Schmidt-Mittelbach (1942), rovněž na Německé univerzitě v Praze.¹⁶

O vědeckou kariéru usilovaly po vzoru lékařek další absolventky Univerzity Karlovy a Německé univerzity v Praze. Jejich šance vzrostly po oddělení humanitních a přírodovědných oborů v roce 1920. Nejznámější z nich je bezesporu Milada Paulová, často mylně označovaná za první československou univerzitní profesorku.¹⁷ Habilitovala se již v roce 1925 jako první žena v Československu, mimořádnou profesorkou byla jmenována o deset let později (tedy rok po jmenování Boženy Štúrové-Kuklové v Bratislavě a Hedwig Langeckerové v Praze), řádnou až po druhé světové válce. Jejím oborem byla historie; specializovala se na dějiny slovenských národů a byzantologii.¹⁸

¹³ K této vědkyni se váže jedna zajímavost: Hedwig Langecker maturovala na děčínském gymnáziu a poté studovala medicínu na Německé univerzitě v Praze s budoucí významnou vědkyní a nositelkou Nobelovy ceny Gerty Therese Radnitzovou, provdanou Cori. ČECH, Pavel. Nebýt doma prorokem. Gerty Coriová na cestě za Nobelovou cenou. In *Cesty k samostatnosti. Portréty žen v éře modernizace*. Praha : Historický ústav 2010, s. 190 –215.

¹⁴ SVOBODNÝ, Petr. Tři poznámky k otázce, zda ženy bádají jinak: případ lékařek. In *Práce z dějin vědy*, sv. 3, Praha : Arenga 2002, s. 223.

¹⁵ Božena Štúrová, dívčím jménem Kuklová, se narodila v roce 1893 v Žamberku, tedy ve městě, v němž spatřil světlo světa její zhruba o dvě generace starší profesní kolega Eduard Albert, zapřísáhlý odpůrce ženského lékařského studia. Existuje-li ironie dějin, pak se v tomto příběhu naplnila měrou vskutku vrchovatou. Božena žila v Žamberku do roku 1899; nelze tedy vyloučit, že Eduarda Alberta potkávala během jeho pobytů v rodném městě, kde si nechal v roce 1889 postavit vilu. <http://www.zamberk.cz/index.php>, staženo 5. 2. 2014.

¹⁶ SVOBODNÝ, ref. 14, s. 223.

¹⁷ Srovnej např. *Československý biografický slovník*. Praha : Academia 1992, s. 525.

¹⁸ LENDEROVÁ – KOPIČKOVÁ – BUREŠOVÁ – MAUR, ref. 2, s. 444–445.

Ženy se profilyovaly jako vědkyně rovněž v dalších oborech. Na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy se kromě Milady Paulové habilitovaly Flora Kleinschnitzová v oboru československá literatura, Růžena Vacková v oboru archeologie (profesorkou jmenována v roce 1946) a Drahomíra Stránská v oboru etnografie. Právnická fakulta Univerzity Karlovy habilitovala v období mezi dvěma světovými válkami jedinou ženu, Jarmilu Veselou v oboru práva a trestního řízení.¹⁹ Na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy, zřízené v roce 1920, působily čtyři asistentky, z nichž dvě se habilitovaly. Znamější z nich je Albína Dratvová, která získala habilitaci v oboru filozofie exaktních věd (1932). Druhá docentka, Julie Moscheles, působila do roku 1922 jako asistentka na Přírodovědecké fakultě Německé univerzity v Praze, odkud odešla údajně kvůli nacionalistickým a antisemitským útokům studentů a některých profesorů. Po dlouhých letech působení na Univerzitě Karlově se v roce 1934 habilitovala v oboru antropogeografie.²⁰

Míra uplatnění žen v intelektuálních profesích se odvíjela od absolvovaného oboru, délky doby, po kterou v daném oboru působily a v neposlední řadě byla ovlivněna genderovými stereotypy přežívajícími uvnitř společnosti. Snazší přístup k zaměstnání měly po první světové válce lékařky nebo absolventky filozofických fakult než například právničky. Za téměř dvacet let od prvních promocií lékařek, filozofek a farmaceutek měla společnost dostatek času a možností poznat jejich schopnosti a pracovní výsledky. První generace lékařek promováných na pražských univerzitách do konce první světové války provozovala soukromé praxe nebo pracovala v nemocnicích. Práce na klinikách jim však byla odpírána. Anna Honzáková, první lékařka promovaná v roce 1902 na Univerzitě Karlově, se marně ucházela o místo asistentky na klinice, přestože měla od svých školitelů vynikající hodnocení. Vedení kliniky ji odmítlo s odůvodněním, „že by si nedokázala zjednat dostatečný respekt“.²¹ Absolventky filozofických fakult působily převážně jako středoškolské profesorky. Farmaceutky mohly najít uplatnění v lékárnách nebo v laboratořích. Jen menšina z nich však měla naději, že získá koncesi na vlastní lékárnu. Tento obor podléhal velmi přísné regulaci. Před první světovou válkou stát vůbec neuděloval ženám koncesi k samostatnému vedení lékárny. „Proč, není dobře jasno, a měly by se farmaceutky plným právem o ni ucházeti“,²² uvádí Josef Kafka ve své příručce k volbě povolání. Navzdory těmto omezením působilo na území Rakousko-Uherska na 40 lékáren, jejichž majitelkami byly ženy. Před úřady se však musely nechat zastupovat mužem s příslušnou kvalifikací.²³ První Československá republika byla k žadatelům o lékárenskou koncesi stejně přísná jako rakouský stát. Žadatel o lékárenskou koncesi musel splnit řadu podmínek, především patnáctiletou praxi v oboru.²⁴ K akceptaci lékařek, farmaceutek a středoškolských profesorek společností přispěla rovněž

¹⁹ LENDEROVÁ – KOPIČKOVÁ – BUREŠOVÁ – MAUR, ref. 2, s. 444.

²⁰ LENDEROVÁ – KOPIČKOVÁ – BUREŠOVÁ – MAUR, ref. 2, s. 444. O osobnosti Julie Moschelesové viz též : MARTÍNEK, Jirí. Radost z poznání nemusí vést k uznání. In Cesty k samostatnosti. Portréty žen v éře modernizace. Praha : Historický ústav 2010, s. 176–189.

²¹ LENDEROVÁ – KOPIČKOVÁ – BUREŠOVÁ – MAUR, ref. 2, s. 444.

²² KAFKA, ref. 3, s. 235.

²³ KAFKA, ref. 3, s. 235.

²⁴ LANCOVÁ, ref. 8, s. 258.

skutečnost, že je bylo možné identifikovat s pečovatelskou rolí, chápanou většinou žen a mužů jako prioritní v životě ženy. Lékařské, resp. učitelské povolání byly v této době navíc považovány spíše za poslání než za profesi, což výborně korespondovalo s obecným míněním o mateřské a hospodyňské a pečovatelské roli jako o „přirozeném“ ženském poslání.

Nebyly však řídké ani případy, že se vysokoškolačky po promoci provdaly a pracovní kariéru ani nezahájily, nebo se práci, pro kterou měly kvalifikaci, věnovaly jen příležitostně. Tak „zmizela“ například absolventka Filozofické fakulty Univerzity Karlovy Vlasta Kučerová, provdaná Borovičková, autorka originální rigorózní práce z roku 1912 věnované počátkům ženského hnutí v českých zemích.²⁵ Po první světové válce občas publikovala v ženském tisku a psala umělecké kritiky do různých časopisů. Dalším příkladem jiná absolventka Filozofické fakulty Univerzity Karlovy Anna Bečvářová, provdaná Vetterová. Studovala obor dějepis – zeměpis, promovala v roce 1907. V letech 1910–1911, to už byla dva roky vdaná za matematika Quida Vettera, složila zkoušky, které ji opravňovaly vyučovat dějepis a zeměpis na středních školách. Učila však pouze příležitostně. Do širšího veřejného povědomí vstoupila až po první světové válce, kdy se začala věnovat politické činnosti. V roce 1929 byla zvolena poslankyní Národního shromáždění, o pět let později kandidovala úspěšně ve volbách do senátu Národního shromáždění.²⁶

Největší obtíže provázely při hledání pracovního místa právničky. Státní úřady se k nim chovaly po celá dvacátá léta vysloveně odmítavě, stejně se zpočátku vymezovaly profesní komory – notářská i advokátní. Právníci neměli až do konce první světové války a ještě i krátce po ní kvalifikovanou ženskou konkurenci. Pohodlnou situaci narušily první promoce právnicek a jejich snaha uplatnit nabytou kvalifikaci. Snaha eliminovat nepohodlnou konkurenci se projevovala nejsilněji ve státní správě, která disponovala omezeným počtem pracovních míst, o něž se muži nechtěli dělit se ženami. Právničky se nemohly dostatečně opřít ani o veřejné mínění. Jen málokdo si v té době dovedl představit ženu v roli soudkyně, advokátky, notářky. Společnost neměla pro tyto role žádný předobraz v minulosti a neuměla si je ztotožnit s žádnou z tradičních ženských rolí. Proto se právničky setkávaly při hledání zaměstnání se značnými problémy, snad ještě s většími než o dvacet let dříve lékařky. Rozdíl byl ovšem v tom, že tentokrát se tato situace odehrávala v zemi, jejíž ústava zaručovala rovnoprávnost mužů a žen ve všech oblastech života společnosti. Genderové stereotypy však byly ve společnosti hluboce zakořeněny a k jejich odstranění či aspoň zmírnění nestačilo jen zakotvení zásady rovnoprávnosti žen a mužů. To byl pouze první a důležitý krok, který zejména liberální a socialisticky orientované aktivistky s nadšením přivítaly, v okamžiku euforie však zapoměly na setrvačnost genderových stereotypů. Svůj omyl si uvědomily nejpozději při zveřejnění výsledků prvních parlamentních voleb konaných na jaře 1920.

²⁵ KUČEROVÁ, Vlasta. K historii ženského hnutí v Čechách. Amerlingova éra. Brno : Ženská revue 1914.

²⁶ MUSILOVÁ, ref. 9, s. 117–118.

Do konce roku 1925 se žádné kvalifikované právničky nepodařilo získat stálé místo v některém z právnických oborů. První právníkou profesí, jejíž zástupci připustili možnost přijímání žen, bylo notářství. 28. února 1925 přijal Spolek československých notářů, odbor Praha, rezoluci, v níž konstatoval, že „není žádné zákonné překážky proti tomu, aby ženy za kandidátky notářství byly přijímány“.²⁷ Jaké jiné překážky, když ne zákonné, do té doby bránily uplatnění kvalifikovaných právniček v notářském povolání, lze celkem snadno odvodit. Svou roli, podobně jako v řadě jiných intelektuálních profesí, sehrály především konkurenční důvody. V notářské profesi našla uplatnění první doktorka práv promovaná na Univerzitě Karlově Anděla Kozáková-Jírová (1922), která po promoci neuspěla se žádostí o přijetí do zemské správy a až do roku 1925 pracovala jako úřednice na Ministerstvu sociální péče.²⁸ O něco později „kapitulovala“ rovněž advokátní komora a začala přijímat ženy za advokátní koncipientky. Státní správa však nadále „odolávala“ žádostem právniček o přijetí.

Mnohem vstřícnější postoj zaujala samospráva. Právničky získaly uplatnění zejména ve větších městech s rozsáhlejší agendou, obvykle v sociálním referátu. Takové místo v pražském Ústředním sociálním úřadu dostala po promoci Milada Horáková. Dostatečně výmluvným dokladem jejích profesních schopností bylo jmenování do manažerské pozice v referátu péče o dítě, samozřejmě až po složení všech potřebných zkoušek podmiňujících služební postup. Milada Horáková zůstala „svému“ referátu věrná až do prvního zatčení v roce 1940. V době, kdy působila jako poslankyně Národního shromáždění (1945–1948), čerpala neplacenou dovolenou. Po složení poslaneckého mandátu se ještě nakrátko vrátila do úřadu, brzy však byla jako „politicky nespolehlivá osoba“ propuštěna. Její další osudy jsou dostatečně známé a netřeba je na tomto místě komentovat.²⁹

Do zápasu uplatnění kvalifikovaných právniček ve státní správě, zejména v soudnictví, se kromě samotných absolventek, Sdružení vysokoškolsky vzdělaných žen, Ženské národní rady, poslankyň a senátorek zapojil také prezident Tomáš Garrigue Masaryk. Sdružení vysokoškolsky vzdělaných žen vzniklo v roce 1922 s cílem hájit stavovské zájmy akademiček. Jeho předchůdcem bylo Sdružení akademicky vzdělaných žen založené v roce 1908. Vedení spolku předpokládalo, že nově vzniklý československý stát provede legislativní změny zaručující rovnoprávnost žen a mužů ve všech oblastech života společnosti včetně profesní. Svou další činnost na poli ochrany ženských zájmů tedy považovalo za zbytečnou a v roce 1919 se rozhodlo činnost sdružení ukončit. Brzy se ukázalo, že rozhodnutí bylo přijato bez střízlivé analýzy situace a v euforii nad vznikem samostatného státu a že naplnění zásady rovnoprávnosti žen a mužů v československé ústavě bude dlouhodobou a obtížnou záležitostí. Založení nové organizace se „starým“ cílem na sebe nenechalo dlouho čekat. V rámci sdružení působila

²⁷ BALÍK, Stanislav – KELLER, Radek. Anděla Kozáková-Jírová, první Češka – JUDr. na pražské universitě. In Documenta Pragensia XIII. Žena v dějinách Prahy. Praha : Scriptorium 1996, s. 240.

²⁸ LENDEROVÁ – KOPIČKOVÁ – BUREŠOVÁ – MAUR, ref. 2, s. 443.

²⁹ K osobnosti Milady Horákové srovnej např.: KAPLAN, Karel. Největší politický proces. „M. Horáková a spol.“ Brno : Doplněk 1995, DVOŘÁKOVÁ, Zora – DOLEŽAL, Jiří. O Miladě Horákové. Milada Horákové o sobě. Praha : Eva 2001, DVOŘÁKOVÁ, Zora. To byla Milada Horáková. Praha : Eva 2009.

samostatná právnická sekce, mezi jejímiž členkami najdeme rovněž první doktor-ku práv Andělu Kozákovou-Jírovou a výše zmíněnou Miladu Horákovou.

Rovněž Ženská národní rada založená v roce 1923 a zejména její předsedkyně Františka Plamínková podporovaly právničky v jejich úsilí o profesní uplatnění. Rada v této věci úzce spolupracovala se Sdružením vysokoškolsky vzdělaných žen a jeho právnickou sekcí. Františka Plamínková zmínila v brožuře *Žena a demokracie* publikované v roce 1924 několik příkladů odlišného přístupu k akademičkám. Podivovala se nad tím, proč stát odmítá při nedostatku soudců přijímat kvalifikované právničky („když byla jedna přijata, sloužila bez nároku na plat – tak neslouží dnes žádný muž – a bez nároku na konečné přijetí“.) a jak je možné, že žena nemůže být asistentkou na technice. V této souvislosti je třeba zdůraznit, že Františka Plamínková neprosazovala přijímání právniček do státní správy jen proto, že jsou ženy. Důrazně však požadovala, aby byly, pokud existují, uvedeny adekvátní důvody, proč nejsou přijímány, když splňují potřebnou kvalifikaci pro příslušné pracovní místo. Skutečnost, že by ženy nebyly akceptovány jen proto, že jsou ženy, považovala za hanbu demokracie.³⁰

Poslankyně a senátorky Národního shromáždění se opakovaně zabývaly profesním uplatněním absolventek právnického studia. Poslankyně Františka Zeminová a Ludmila Pechmanová-Klosová vypracovaly ve druhém volebním období (1925–1929) návrh na přijímání právniček do všech oborů státní konceptní služby. Ve zdůvodnění uvedly, že ženy v zemích západní Evropy, dokonce v Egyptě a v Indii zastávají vedoucí pozice ve státních úřadech, v Československu jsou však stále diskriminovány.³¹ Senátorka Františka Plamínková apelovala jako členka rozpočtového výboru senátu na Ministerstvo spravedlnosti, aby se zaslalo o řešení situace absolventek právnického studia.³² V roce 1929 intervenovala krátce po jmenování vlády u ministra spravedlnosti dr. Adolfa Meissnera za přijetí právniček do soudnictví. Ministr přislíbil při jednání v ústavně právním výboru senátu přijetí absolventek s odkazem na nedostatek soudců. Několik právniček požádalo o přijetí a čtyři z nich byly ihned přijaty jakou soudní čekatelky.³³ Poslankyně Františka Zeminová neváhala po čase připomenout ministru spravedlnosti jeho závazek a v roce 1930 znovu podala návrh na přijímání právniček do všech oborů státní konceptní služby.³⁴ Absolventky právnického studia se objevily ve větším počtu v právnických profesích, zejména v soudnictví, až během třicátých let 20. století.³⁵

³⁰ PLAMÍNKOVA, Františka. *Žena v demokracii*. Praha : Svaz národního osvobození 1924, s. 18 an.

³¹ http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t2121_00htm, staženo 5. 2. 2014.

³² Archiv Poslanecké sněmovny parlamentu ČR Praha (APS PČR Praha), fond Senát (S), k. 16, 8. schůze rozpočtového výboru dne 1. prosince 1926, k. 18, 4. schůze rozpočtového výboru dne 6. listopadu 1928.

³³ Národní archiv Praha (NA Praha), fond Ženská národní rada (ŽNR), k. 22, Právní odbor 1925–1939, Jednatelská zpráva za rok 1929.

³⁴ http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t0107_00htm, staženo 5. 2. 2014.

³⁵ Československé soudnictví zaměstnávalo v roce 1933 44 právniček, z toho 28 soudních čekatelek. Čeho jsme docílili ... Deset let práce Sdružení vysokoškolsky vzdělaných žen v RČS. Praha : Sdružení vysokoškolsky vzdělaných žen 1933, s. 99.

Prezident Masaryk sledoval problémy právniček s profesním uplatněním pozorně a dlouhodobě. Nemohl si rozhodně stěžovat na nedostatek informací. Ženská národní rada a zejména její předsedkyně Františka Plamínková, nevynechaly jedinou příležitost, aby prezidenta informovaly o vývoji situace a o svém stanovisku v dané věci. Prezident dokonce vyjádřil v oficiálním projevu k desátému výročí vzniku samostatného Československa údiv nad skutečností, „že zejména naše úřady, státní a autonomní, brání se přípuštění žen v úřady, když se tu do značné míry jedná o ženy a dcery úředníků“.³⁶ Ve sborníku spisů a projevů Masarykova práce, vydaném v roce 1930 při příležitosti prezidentových osmdesátých narozenin, však chyběla kritická slova pronesená v jubilejním projevu na adresu „konzervativních kruhů“ bránících uplatnění žen ve státní správě. Zda je vyškrtl sám Masaryk, někdo z okruhu jeho blízkých spolupracovníků či editoři publikace, zůstává nezodpovězenou otázkou.

Tomáš Garrigue Masaryk byl svým zásadovým postojem v otázce rovnoprávnosti žen s muži mezi tehdejšími českými politiky spíše výjimkou. Zastával názor, že v demokratické společnosti nelze zpochybňovat tak samozřejmou věc, jakou je osobní svoboda ženy a její právo na svobodnou volbu povolání a zaměstnání. Současně si uvědomoval přetrvávající stereotypy ve vztahu k vysokoškolsky vzdělaným a profesně aktivním vdaným ženám. Při různých příležitostech opakovaně upozorňoval na nutnost jejich odstranění, aby se podařilo v praxi skutečně naplnit ústavní zásadu rovnoprávnosti. Svůj zájem o problémy profesního uplatnění vysokoškolaček prokázal i tím, že 30. ledna 1929 přijal delegaci Sdružení vysokoškolsky vzdělaných žen. Zajímalo ho, jak se uplatňují ženy s vysokoškolským vzděláním, v kterých oborech jsou jim kladeny překážky, a jak postupovat, aby byly co nejdříve odstraněny.

Ženy s profesemi obecně chápanými jako „mužské“, přijímaly obvykle hodnoty, struktury a modely chování vytvořené muži. Byl to nezbytný krok, aby se v ní vůbec mohly uplatnit. Akademický titul měl pro ženu nejen faktickou, ale také symbolickou hodnotu. Otvíral totiž snadněji vstup do světa mužů. Užívání titulu v nepřechýlené podobě – například paní doktor – mělo v tomto kontextu jasný symbolický význam. Nositelka jím dávala najevo, kam míří, jaké má ambice, deklarovala jím svou ekonomickou nezávislost, právo na svobodné rozhodování o svém osudu, tedy to, čím běžně disponovali muži. Jinak řečeno, vstupovala do světa mužů, kde byly tyto hodnoty odedávna naprostou samozřejmostí.

Vstup do profesního života, zvláště pak do intelektuální profese, byl spojen s rozhodnutím, zda se žena bude věnovat výhradně své profesi, nebo se pokusí sladit pracovní závazky s péčí o děti a domácnost. První generace vysokoškolaček se rozhodovala jednoznačně, buď profese, nebo sňatek a následná rezignace na profesní kariéru. Během dvacátých let 20. století však vstupuje do intelektuálních profesí nová generace žen. Pro mnohé z nich je již nepřijatelná absolutní volba mezi profesí a sňatkem. Typickou představitelkou této generace žen byly například první československá profesorka Božena Štúrová-Kuklová, která vychovala tři děti, nebo právnička, politička a feministka Milada Horáková. Spojení profesní kariéry a rodinného života však záviselo do značné míry na podpoře

³⁶ Masaryk – prezident a ženy. In Masaryk a ženy. Praha : Ženská národní rada 1930, s. 19.

a toleranci partnera a na spolehlivé pomocnici v domácnosti, bez níž se o profesní kariéře vůbec nedalo uvažovat. Právě v tomto okamžiku ovšem ženy "narušovaly" svět mužů orientovaný výhradně na veřejnou sféru a vnášely do něj hodnotu z privátního světa, kterou představovalo mateřství, respektive spojení pracovní kariéry s mateřstvím.

Doba, kdy se zastánci tradičního rozdělení rolí žen a mužů pohoršovali nad představou, že by před žáky či studenty předstoupila těhotná učitelka nebo profesorka, a z tohoto důvodu trvali na jejich celibátu, sice už minula, nicméně profesně aktivní vdaná žena byla stále považována za cosi výjimečného, za něco, co neodpovídalo tradičnímu pojetí ženství. Svědčí o tom mimo jiné četné diskuse na stránkách ženského tisku³⁷ i úvahy o opětovném zavedení celibátu.³⁸

Úsilí absolventek vysokých škol o dosažení rovnoprávného přístupu do intelektuálních profesí bylo o to složitější, že společnost v zásadě stále akceptovala genderové stereotypy. Přes veškerý pokrok v ženské emancipaci většina společnosti stále spatřovala hlavní poslání ženy v péči o manžela, děti a domácnost. Profesní aktivita žen, zejména v intelektuálních profesích, byla v zásadě považována za zbytečný luxus, který ženu odvádí od role matky, manželky a hospodyně. Tyto tendence zesílily zejména v době velké hospodářské krize v letech 1929–1933 a znovu v období druhé republiky, kdy byly profesně aktivní ženy skryté i veřejně obviňovány, že ubírají pracovní příležitosti mužům – živitelům rodin. Kritické ohlasy se neobjevovaly pouze v novinových článcích, dostalo se jim dokonce posvěcení z vědeckých kruhů. Filozof Emanuel Rádl publikoval v roce 1933 brožuru nazvanou o Ženském hnutí, v níž polemizoval se soudobým liberálním a socialistickým ženským hnutím a jejich pojetím ženy jako svébytného a svobodného individua. Žena byla v jeho představách především matkou. Její hodnota tedy nespočívala jen v ní samé, v její individualitě. Rádlůva kritika ženských aktivit realizujících se mimo mateřství vrcholí poznámkou, v níž označuje za šílené „vzdávat se domácího štěstí, intimního, teplého, přirozeného kvůli nějaké abstraktní činnosti veřejné“.³⁹

Sociolog Emanuel Chalupný hovořil v návaznosti na výsledky emancipačního procesu ve své Sociologii z roku 1937 o ženském jako o odchylce od normy. „...jasněji nežli dříve vysvitla skutečnost, že většina kultury je dílem muž, všechna normální měřítká kulturní jsou v podstatě mužská, a tudíž i sociologie jakožto věda o kultuře vykládá vlastně většinou povahu a dílo mužů; aby druhá polovina lidstva, ženská nebyla při tom jednostranně opominuta, uznal jsem za vhodné, aspoň v kapitole o pohlaví podat zevrubnější charakteristiku typu ženského, jevícího se v této spojitosti jako odchylka od kulturních kritérií normální (tzv. ženská logika atd.)“.⁴⁰ Takové názory, v mnoha ohledech extrémní, nebyly ovšem

³⁷ Srovnej např. texty Anny Malé, Betty Karpíškové, Josefa B. Kozáka, J. Šlamborové. BAHENSKÁ, Marie – HECZKOVÁ, Libuše – MUSILOVÁ, Dana. Ženy na stráž! České feministické myšlení 19. a 20. století. Praha : Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, v. v. i. 2010.

³⁸ Archiv Národního muzea Praha (ANM Praha), fond Sdružení vysokoškolsky vzdělaných žen (SVVŽ), k. 5, Oběžník k plánovanému zavedení celibátu učitelek.

³⁹ RÁDL, Emanuel. O ženském hnutí. Praha : Čin 1933, s. 72. K této problematice podrobně viz : BAHENSKÁ – HECZKOVÁ – MUSILOVÁ, ref. 1, s. 88–95, 214 – 220.

⁴⁰ CHALUPNÝ, Emanuel. Sociologie. Díl třetí. Skladba (statika), sv. 2 Sociologie věku, pohlaví,

v tehdejší vědecké světě ojedinělé. Ač se to může zdát na první pohled nepravděpodobné, ovlivňovaly ženské myšlení, zvláště žen ve vědě.⁴¹

Nezůstalo ovšem pouze u kritiky v akademické či tiskové rovině. V rámci protikrizových opatření vláda připravila návrh nařízení s úspornými opatřeními ve veřejném sektoru. Návrh a vzápětí i jeho realizace pod č. 252/1934 Sb. z. a n. (zavedlo dvojnásobně vyšší srážky z činovného vdaným ženám a jejich manželům včetně penzistek a penzistů) vyvolaly negativní reakci Ženské národní rady, ženských organizací hájících zájmy žen dotčených obsahem nařízení i jednotlivých aktivistek a feministek. Františka Plamínková protestovala brožurkou O právu žen na výdělečnou práci,⁴² v níž kritizovala zvolený způsob úspory státních financí. Její argumenty však měly obecnější charakter a ostře polemizovaly s rozšířeným názorem, že nastal čas vrátit ženu rodině. Osten její argumentace směřoval rovněž proti Emanuelu Rádlovi, s nímž vedla několik polemik včetně diskuse na vlnách Československého rozhlasu. Kritikům profesně aktivních žen jízlivě připomínala, „že když celá pokolení dělnických dětí vyrůstala na ulicích, protože otcové ani matky o ně nemohli pečovat kvůli dlouhé pracovní době a vyčerpání, nikdo se nestaral, aby matka byla navrácena rodině“.⁴³ Podobně kritická byla v projevu, který si připravila o rok později na zasedání senátu. Vypočítávala v něm formy diskriminace profesně činných žen. Největší pozornost věnovala přirozeně vládnímu nařízení č. 252 a zvláště zdůraznila absurditu rozhodnutí vlády trestat muže za to, že jejich partnerky pracují a přispívají ke zvýšení životní úrovně rodiny. Klade senátorům otázku, zda je finanční efekt úsporných opatření tak velký, aby se jím porušovaly principy demokracie, a sama si na ni odpovídá: „Demokratu jsou určité cesty a prostředky zakázány, jsou to cesty a prostředky k ovládnutí druhých mocí bez jejich souhlasu, cesty a prostředky, který by svou osobu nikdy neunesl“.⁴⁴ Argumentovala, že se nejedná o nic jiného než o to, aby vdané ženy uvolnily svá pracovní místa a o útok na osobní svobodu ženy a na demokracii. Pozastavila se nad tím, že stát dává přednost zisku státní pokladny ze snížení činovného ve výši 19,6 miliónu korun před dodržováním ústavní zásady rovnoprávnosti mužů a žen.⁴⁵ Učitelka Antonie Maxová, jedna z nejbližších přítelkyň Františky Plamínkové, přednesla 1. února 1934 na valné schůzi Jednoty učitelek moravských referát, v němž zdůvodňovala souvislost obsahu vládního nařízení 252 a rovnoprávnosti žen.⁴⁶ Rovněž Sdružení vysokoškolsky vzdělaných žen, jehož členek se významně dotýkala všechna připravovaná personální opatření ve veřejné správě, podniklo několik dopisových akcí, aby zabránilo jejich přijetí. Korespondovaly s kanceláří prezidenta republiky, vládou, Ministerstvem

---

rodiny a národa, 2. vydání. Praha : 1937, s. 5. K této problematice podrobně viz: BAHENSKÁ – HEČZKOVÁ – MUSILOVÁ, ref. 1, s. 96–97.

⁴¹ Srovnej např. DRATVOVÁ, Albína. Duše dnešní ženy. Praha : Československý Kompas 1947; DRATVOVÁ, Albína. Deník (1921–1961). Scientific Diary. Praha : Academia 2008.

⁴² PLAMÍNKOVÁ, Františka. O právu žen na výdělečnou práci. Praha : Ženská národní rada 1934.

⁴³ PLAMÍNKOVÁ, ref. 42, s. 11.

⁴⁴ ANM Praha, fond Plamínková F. F., k. 2. Nepřednesený projev v senátu z roku 1935.

⁴⁵ ANM Praha, fond Plamínková F. F., k. 2.

⁴⁶ MAXOVÁ, Antonie. Proč je rovnoprávnost žen ohrožena a jak ji nutno hájit. Praha : Říšský svaz čsl. učitelek 1934.

školství a národní osvěty, požádaly o pomoc poslankyně Německé sociálně demokratické strany dělnické,⁴⁷ avšak bez praktického výsledku.

Možná i tyto zkušenosti vedly Františku Plamínkovou k výtkám na adresu intelektuálek, že nedostatečně hájí svá práva. Recept viděla v jejich širší účasti na politickém životě. Vycházela jistě ze svých zkušeností senátorky, kterou byla poprvé zvolena v roce 1925. Naprostá převaha mužů mezi poslanci a senátory, ve vedení politických stran, v odborových organizacích a v dalších úrovních společenského života v ní vzbuzovala skepsi, přesto se nemínila vzdát. Vycházela z přesvědčení, že ženy mají těžší osud než muži, proto musí být solidární v boji za svá práva. Apelovala na solidaritu žen z různých společenských vrstev a považovala ji za základ úsilí o zlepšení postavení žen ve společnosti. Trápilo ji, že intelektuálky zřídka vstupují do politiky a málo využívají svého společenského vlivu ke změně „nespravedlivých řádů společenských“.⁴⁸ Kritický postoj Františky Plamínkové k politické angažovanosti intelektuálek byl v kontextu boje za ženská práva pochopitelný, stejně pochopitelný však byl jejich postoj. Svému studiu a profesní kariéře nezřídka obětovaly i osobní život a jen stěží si dovedly představit, že by se ještě vzdaly své práce, s níž se hluboce identifikovaly a která pro ně představovala nejen prostředek obživy, ale především společenské prestiže a důstojnosti.

Odeznění hospodářské krize a obavy z rostoucího nebezpečí ze strany nacisty ovládaného Německa dočasně utlumily hlasy volající po odstranění žen z pracovního trhu. S plnou silou však propukly na podzim 1938 po podpisu Mnichovské dohody, zejména s přílivem uprchlíků z pohraničí hledajících uplatnění ve vnitrozemí. Rychlé a hluboké změny ve všech oblastech života společnosti od podzimu 1938 ovlivňovaly také zásadně způsob uvažování a psaní o ženách a jejich roli ve společnosti. Odstoupené pohraničí obsadila po podpisu Mnichovské dohody německá armáda. Nacistický režim rychle pronikal do všech struktur společnosti včetně ženského hnutí. Výjimku představovaly pouze sociálně demokratické a komunistické ženské organizace, těm však nezbylo nic jiného než nedobrovolně ukončit činnost. Ostatní spolky se zcela podřídily oficiální ideologii, v níž bylo ženě vymezeno úzké pole působnosti v domácnosti a při výchově „nového“ člověka.

Ve zbytku Československa, v druhé republice, znovu ožilo v nebyvalé míře esenciální pojetí ženy, důraz na mateřství jako povinnou etapu v jejím životě, zpochybňování profesní aktivity žen, dokonce ústící v jejich vytlačování z pracovního trhu. Ženská národní rada se angažovala prioritně za záchranu republiky, přesto nepřestávala hájit práva žen, o čemž svědčí například odpor proti vládnímu nařízení umožňujícímu propustit vdané ženy pracující ve službách

⁴⁷ ANM Praha, fond Sdružení vysokoškolsky vzdělaných žen (SVVŽ), k. 3. Srovnej: korespondence sdružení s prezidentem ve věci snížení činovního pro manžele výdělečně činné ve státní službě, podání vládě ČSR ve věci řešení důsledků hospodářské krize propouštěním vdaných žen, odpověď poslankyň Fanni Blatné a Irene Kirpalové ve věci podpory požadavků sdružení, dopis sdružení zasláný československé vládě ve věci zákona o úsporných personálních opatřeních a další dokumenty.

⁴⁸ PLAMÍNKOVA, Františka. Ženská studovaná inteligence a politická činnost. In *List československých žen, 1936*, roč. 3, č. 8, s. 2.

státu. Slova Františky Plamínkové o souvislosti demokracie a ženské rovnoprávnosti pronesená v roce 1924 nabývala s postupujícími totalitními tendencemi na aktuálnosti.⁴⁹

Tendence upřít ženám právo na svobodnou volbu zaměstnání našly svou formální podobu ve vládním nařízení č. 379/1938 Sb. z. a. n., o úpravě personálních poměrů ve veřejné správě. Umožnilo mimo jiné zrušit služební poměr provdaných veřejných zaměstnankyň. Toto nařízení postihlo především učitelky a středoškolské profesorky,⁵⁰ početně nejsilnější skupinu mezi intelektuálními profesemi. Netrvalo dlouho a následovaly je rovněž jejich kolegyně působící na českých vysokých školách. To se už ovšem psal listopad 1939 a druhá republika již byla minulostí. Okupační režim našel řadu nových možností, jak ženy zaměstnat, ale to už je jiný příběh.

Závěrem zmiňme alespoň stručně další osudy některých žen, o nichž zde byla zmínka. První československá profesorka Božena Štúrová-Kuklová byla po vzniku Slovenské republiky zbavena možnosti vyučovat pro svůj český původ na univerzitě. K medicíně se mohla vrátit až po skončení druhé světové války.⁵¹ Válka přerušila rovněž kariéru Flory Kleinschnitzové. Nemoc jí zabránila vrátit se na univerzitu; zemřela v roce 1946.⁵² Milada Paulová žila po smrti otce v roce 1926 osamělý život uprostřed pedagogické a vědecké práce.⁵³ Růžena Vacková byla v roce 1952 ve vykonstruovaném procesu odsouzena k dlouholetému vězení. Julie Moscheles ztratila během druhé světové války všechny příbuzné (byli z rasových důvodů odvezeni do vyhlazovacích táborů), svůj byt i majetek. Po návratu z válečného exilu žila v naprosto nedůstojných podmínkách; s obtížemi budovala přerušenu vědeckou kariéru, dlouho neměla ani vlastní byt a po nějakou dobu dokonce žila na fakultě.⁵⁴ Milada Horáková se stala obětí největšího československého politického procesu, v němž byla odsouzena k trestu smrti a vzápětí popravena. Společně s ní stanula před soudním tribunálem politička Františka Zeminová, která se opakovaně pokoušela získat důstojné uplatnění pro kvalifikované právničky.

⁴⁹ PLAMÍNKOVA, ref. 30, s. 24.

⁵⁰ Učitelka Jiřina Zábránová (1903–1974) byla jednou z mnoha obětí tohoto vládního nařízení. Ve svých pamětech k tomu poznamenala: „Znovu se vyrukovalo s kampaní proti vdaným ženám, operovalo se nutností zaměstnat živitele rodiny, útočilo se „jen na ženské“ a zas se jim doporučovala pouze domácnost a děti, ale bylo to všechno zakrývání vlastní příčiny, tj. závisti, že oba mají příjem. [...] Podle paragrafu 8 vl. nař. č.379/1938 odcházely ze školní služby všechny vdané ženy, kde příjem obou členů rodiny přesahoval 1 700 Kč. Tehdy jsem odešla i já.“ ZÁBRANOVÁ, Jiřina. *Ohlédnutí*. Praha: Torst 1994, s. 175.

⁵¹ <http://www.zamberk.cz/index.php>, staženo 5. 2. 2014.

⁵² LENDEROVÁ – KOPIČKOVÁ – BUREŠOVÁ – MAUR, ref. 2, s. 448.

⁵³ LENDEROVÁ – KOPIČKOVÁ – BUREŠOVÁ – MAUR, ref. 2, s. 446.

⁵⁴ MARTÍNEK, ref. 20, s. 185–189.

VEŘEJNÁ SFÉRA A GENDEROVÁ ANALÝZA PO ÚNORU 1948: PŘÍSPĚVEK DO DISKUZE

Denisa NEČASOVÁ

Historický ústav, Masarykova univerzita v Brně
necasova@phil.muni.cz

NEČASOVÁ, Denisa. **Public Sphere and Gender Analysis in the post-February Czechoslovakia: a Contribution to Discussion.** The study deals with possibilities of gender oriented research of the post-February Czechoslovakia. Theoretical and methodological parts are documented on the example of the public sphere in the period. The text is focused on three major lines of gender oriented research (horizontal, vertical and contextual). The study presents dominantly the area of femininity and discourses of women as well as the Czech Lands. It is a contribution to discussion rather than a definite conclusion.

Klíčové slová: Gender history; komunismus; ženy; Československo

Keywords: gender history; communism; women; Czechoslovakia

„Mění se naše země a s ní se mění i lidé. A snad nejmarkantněji vidíme tyto změny právě na našich ženách.“¹ Takto jednoznačně hovořila již v roce 1949 nejvýznamnější představitelka organizací žen Anežka Hodinová-Spurná na 9. sjezdu KSČ. Již při pohledech do archivních materiálů, dobových periodik i literatury je zcela zjevné, že diskurzy o ženách se v mnoha ohledech únorem 1948 mění. Žena se stává aktivní budovatelkou socialismu, zapálenou bojovnicí proti imperialistickým štváčům, nadšenou slévačkou, kterou zajímá jen překračování norem a výchovu svých dětí raději svěří mateřským školám a jeslím. Zásadní otázkou však zůstává, jak se mění celkové genderové uspořádání tehdejší společnosti. Po-
tažmo, jakým způsobem můžeme tuto problematiku – která je velmi komplexní a mnohvrstevnatá – analyzovat.

Následující text představuje spíše příspěvek do diskuze, než ucelené vyčerpávající pojednání zakončené jednoznačnými závěry. Cílem této studie je nastínit, jaké možnosti genderového výzkumu se nabízí a jaké jsou jeho limity a specifika v souvislosti s konkrétní epochou – poúnorovým Československem. Představím zde tři vzájemně se protínající linie genderového výzkumu (horizontální, vertikální, kontextuální), které považuji za zcela zásadní. Obecnější úvahy teoreticko-metodologického rázu konkretizují na příkladech veřejné sféry v poúnorovém Československu, které čerpám z vlastního dlouhodobého výzkumu.² Ve snaze

¹ HODINOVÁ-SPURNÁ, Anežka. Příspěvek do diskuse. In Protokol IX. řádného sjezdu komunistické strany Československa. Praha : ÚV KSČ, 1949, s. 310.

² V tomto ohledu se jedná spíše o syntetizující přístup, což se projevuje rovněž tím, že zde uvádím řadu tvrzení, která nejsou vždy důkladně podložena argumenty či pramenným materiálem.

postihnout proměnu genderového uspořádání se však omezují pouze na oblast feminity a diskurzy o ženách, primárně rovněž čerpám především z prostředí českých zemí.³

Důležitou část výše uvedených otázek tvoří současný stav bádání, který ovlivňuje stávající obraz genderových analýz z faktografického i teoretického hlediska. Období po únoru 1948 v Československu nepatří mezi nejfrekventovanější. Mnohem více pozornosti je věnováno předchozím i následujícím letům 20. století. V českém a slovenském prostředí se na tuto epochu aspoň částečně v poslední době zaměřuje např. Květa Jechová, Hana Havelková, Denisa Nečasová,⁴ na Slovensku Marína Zavacká, Natália Veselská, Elena Londáková atd.⁵ Cenné podněty přináší rovněž Melissa Feinberg.⁶ Mezi autorky starších zahraničních publikací na dané téma náleží Hilda Scott, Alena Heitlinger, Barbara Jancar, Sharon L. Wolchic atd.⁷ Ve středoevropském prostoru se problematice postavení žen či genderovým analýzám v druhé polovině 20. století věnuje např. v Polsku Margorzata Fidelis, v Maďarsku Andrea Petö, v Německu Donna Harsch.⁸ I přes

---

Tento stav jsme vyřešila tím, že převážně odkazují na své předchozí práce, kde jsme tyto záležitosti již pojednány a dostatečně argumentovány.

- ³ Podklad tvoří především pramenný materiál pocházející z dobových periodik, dobové literatury a archivních pramenů.
- ⁴ JECHOVÁ, Květa. Cesta k emancipaci. Postavení ženy v české společnosti 20. století. Pokus o vymezení problému. In TŮMA, Oldřich – VILÍMEK, Tomáš (ed.). Pět studií k dějinám české společnosti po roce 1945. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2008, s. 69-130. HAVELKOVÁ, Hana. Konec idyly? Možné konceptualizace postavení žen v moderní české historii. In CVIKOVÁ, Jana – JURÁNOVÁ, Jana – KOBOVÁ, Lubica (eds.). Histórie žien : Aspekty písania a čítania, Bratislava : Aspekt, 2007, s. 72-80. NEČASOVÁ, Denisa. Buduj vlast – posílíš mír! Ženská hnutí v českých zemích 1945-1955. Brno : Maticе moravská, 2011.
- ⁵ ZAVACKÁ, Marína. Súdružky ženy. Ženská, rodová a rodinná tematika na okresných konferenciach Komunistickej strany Slovenska 1949-1957. Dostupné na internete: <http://www.saske.sk/cas/4-2006/index.html>. VESELSKÁ, Natália. Ženy a profese v reálnom socializme. In Dudeková, Gabriela et al. Na ceste k modernej žene. Kapitoly z dejín rodových vzťahov na Slovensku. Bratislava : Svet vedy, 2011, s. 423-450. LONDÁKOVÁ, Elena. Vývoj ženskej otázky na Slovensku po roku 1945. In KÁRNIK Zdeněk – KOPEČEK Michal (eds.) Bolševizmus, komunizmus a radikálny socializmus v Československu. Sv. 5. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR; Dokořán, 2005, s. 194-221.
- ⁶ FEINBERG, Melissa. Elusive Equality. Gender Citizenship and Limits of Democracy in Czechoslovakia 1918-1950. London : University of Pittsburg Press, 2006. FEINBERG, Melissa. Battling for peace : the transformation of the women's movement in Cold War Czechoslovakia and Eastern Europe. In REGULSKA, Joanna – SMITH, Bonnie E. (eds.). Women and Gender in Postwar Europe : from Cold War to European Union. Abington : Routledge, 2012, s. 16-33.
- ⁷ SCOTT, Hilda. Does Socialism Liberate Women? Experiences from Eastern Europe, Boston : Beacon, 1974. HEITLINGER, Alena. Women and state socialism: sex inequality in the Soviet Union and Czechoslovakia. London : Macmillan, 1979. JANCAR, Barbara. Women under Communism. Baltimore : Johns Hopkins University Press, 1978. WOLCHIK, Sharon L. The status of women in a socialist order : Czechoslovakia, 1948-1978. In Slavic Review 1979, roč. 38, č. 4, s. 583-602. WOLCHIK, Sharon – MEYER, Alfred G. (eds). Women, State and Party in Eastern Europe, Durham, North Carolina : Duke University Press, 1985.
- ⁸ FIDELIS, Malgorzata. Women, Communism, and Industrialization in Postwar Poland. Cambridge : Cambridge University Press, 2010. PETÖ, Andrea. Women's associations in Hungary : mobilization and demobilization, 1945-1951. In DUCHEN, Claire – BANDHAUFER-SCHÖFFMAN, Irene (eds). When the War Was over : women, war and peace in Europe, 1940-1956. London : Leicester University Press, 2000, s. 132-146. HARSCH, Donna. Revenge of the Domestic : women,

tento nemalý výčet jmen, za nimiž se skrývá řada publikací, jsou dosavadní výstupy spíše torzovité a celé téma na soustavnější zpracování čeká.

Horizontální linie genderového výzkumu

Dosavadní výzkum se ubírá několika základními směry. Jeden z nich sleduje horizontální linii problému a věnuje se analýze jednotlivých oblastí společnosti v souvislosti se ženami či genderovým uspořádáním. Těmito oblastmi se rozumí např. zaměstnanost, vzdělávání, veřejná angažovanost, rodina a domácnost, manželství a partnerské vztahy, legislativa atd. Pozornost badatelů a badatelek není rovnoměrně rozprostřena, některá témata jsou frekventovanější – např. otázka vzdělávání a zaměstnanosti žen, naopak jiná se těší nepoměrně menší pozornosti – např. sexualita. Bádání po této horizontální linii komplikuje skutečnost, že většina těchto oblastí neexistuje izolovaně, ale vzájemně se prolíná a ovlivňuje.

Při zkoumání této horizontální linie se často uplatňují kategorie veřejné a soukromé sféry, které jednotlivé výše uvedené oblasti společnosti dělí do těchto dvou skupin. Teorie veřejného a soukromého je v kontextu tohoto článku také zajímavé vzhledem ke skutečnosti, že ani jedna ze sfér nebyla v moderní společnosti chápána jako genderově neutrální. Naopak tyto sféry samy o sobě, a především vztahy mezi nimi, zakládaly poměrně výrazný nástroj konstrukce maskulinity a feminity, reálně však genderové nerovnosti. V genderovém bádání je „klasikou“ teorie oddělených sfér, která reflektuje genderově normativní a nerovné uspořádání společnosti na základě dichotomického chápání veřejného a soukromého. Ačkoli kořeny sahají mnohem hlouběji,⁹ její těžiště jako utřídujícího modelu společnosti spadá do 19. století. Mezi sférou veřejného a soukromého je vytyčena poměrně jasná, především však nepřekročitelná hranice. Ženy a feminita byly primárně spojovány se soukromou sférou, již se jako celku proto připisoval i femininní charakter. Sféra soukromého byla vnímána jako iracionální, subjektivní atd. Naopak muže a maskulinitu řadili k veřejné sféře vyznačující se racionálností, objektivitou atd. Obě sféry, stejně jako oba genderové konstrukty – feminita a maskulinita – tak stály ve vzájemné opozici. Veřejná sféra a maskulinita se však těšila jednoznačně vyššímu či dominantnějšímu mocenskému postavení ve společnosti.¹⁰ Teorie oddělených sfér se stala také předmětem výzkumu a zároveň teoretickým konceptem především v 2. polovině 20. století.¹¹

---

the family and communism in the German Democratic Republic. Princeton : Princeton University Press, 2007.

⁹ Teorie reflektující soukromou a veřejnou sféru jsou samozřejmě mnohem starší. Jejich historický přehled od antiky po současnost (tj. počátek 80. let 20. století, kdy kniha vznikla), navíc v souvislosti se ženami/genderem podává Jean B. Elstainová. Srov. ELSTAINOVÁ, Jean B. Veřejný muž, soukromá žena. Ženy ve společenském a politickém myšlení. Praha : Institut pro středoevropskou kulturu a politiku Praha, 1999.

¹⁰ GREEN, Joyce. Public/private. In CODE, Loraine (ed.). Encyclopedia of Feminist Theories. London, New York : Routledge, 2002, s. 412.

¹¹ Skvělou studii přinášející základní vhled do problematiky „oddělených sfér“ a zároveň mapující hlavní linie historiografických debat zejména v anglosaském prostředí napsala Daniela Tinková. Srov. TINKOVÁ, Daniela. „Oddělené sféry“ – tradiční polarita nebo dědictví 19. století? In ŘEPA, Milan et al. 19. století v nás. Modely, instituce a reprezentace, které přetrvávaly. Praha :

Všeobecně závaznou, jednotící definici veřejné sféry v současnosti nenalezeme.¹² Spíše lze hovořit o množství teoretických přístupů, z nichž některé stojí dokonce v jisté opozici. Neexistence všeobecně přijímané definice veřejné sféry vyplývá na jedné straně z principiální obtížnosti (či nemožnosti) jasně vymezit nejobecnější termíny,¹³ na druhé z historických proměn jejich forem a funkcí. V tomto kontextu považuji za nejpřínosnější poměrně „obecné“ ale přiléhavé vymezení české socioložky Hany Havelkové, která veřejnou sféru tematizuje v součinnosti se soukromou. Obě tyto sféry považuje za nepevné veličiny, které se vyznačují „pohyblivými atributy“. Podle Havelkové je lze „nejspíše charakterizovat jako dvě polohy existence, života jedince, a jejich podstatné určení je tedy filozofické.“¹⁴ Navíc vztah mezi těmito sférami Havelková považuje za stále otevřený a nekončící proces.

Moje neochota aplikovat v současnosti zavedenou, „přesnější“ teorii veřejné sféry – např. stále oblíbený koncept Hanah Arendt či v posledním desetiletí znovu velmi diskutované „inovované“ pojetí Jürgena Habermase – pramení rovněž ze skepse vůči možnosti transponovat teorie politického myšlení liberální západní euroamerické civilizace na prostředí komunistického Československa. Samozřejmě, některé prvky nacházíme stále společné. Např. Václav Bělohradský již dříve poukazoval na to, že výrazná politizace veřejného života rozhodně není komunistické specifikum.¹⁵ Stejně tak při hledání hranic veřejné sféry narážíme na obtíže společné oběma systémům v podobě ohromného rozvoje masmediální kultury, která silně proniká za dveře domovů a soukromou sféru částečně pohlcuje. I přes to se ale domnívám, že historický kontext poúnorového období v Československu zásadně měnil celkové pojetí veřejné sféry a vytvářel zde specifické podmínky. Tuto tezi nalezneme koneckonců rovněž u výše citované Hany Havelkové: „Analýza soukromé a veřejné sféry v komunistické éře vykazuje zcela fundamentální proměnu obsahů a funkcí těchto sfér, činností v nich vykonávaných i jejich společenského hodnocení.“¹⁶

Specifika veřejné sféry v poúnorovém období v Československu se pokusím přiblížit na několika konkrétních příkladech. Jedním z typických součástí veřejné sféry je oblast spolkové činnosti či aktivismu. Tato oblast se po únoru výrazně transformuje. Předně dochází k postupnému omezování dobrovolného spolčování v několika směrech. Z hlediska kvantitativního sledujeme jednoznačný trend směrem k minimalizaci počtu spolků. Stávající spolky buď byly nuceny sloučit se s jinými, nebo jim nebyla povolena další činnost. Během několika let existoval

---

Nakladatelství historický ústav, 2008, s. 458-470.

¹² Navíc na různé typy veřejného a soukromého poukazuje přehledně i patřičné heslo v sociologickém slovníku. Srov. BOUDON, Raymond et al. Sociologický slovník. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2004, s. 226-227.

¹³ BLOCH, Ruth H. Inside and outside the Public Sphere. In *The William and Mary Quarterly*. Third Series 2005, roč. 62, č. 1, s. 99-106.

¹⁴ HAVELKOVÁ, Hana. Dimenze „gender“ ve vztahu soukromé a veřejné sféry. In *Sociologický časopis* 1995, roč. 31, č. 1, s. 25.

¹⁵ Srov. BĚLOHRADSKÝ, Václav. *Přirozený svět jako politický problém : eseje o člověku pozdní doby*. Praha : Československý spisovatel, 1991.

¹⁶ HAVELKOVÁ, Hana. Dimenze „gender“ ve vztahu soukromé a veřejné sféry. In *Sociologický časopis* 1995, roč. 31, č. 1, s. 36.

pouze nepatrný zlomek dřívějších spolků.¹⁷ Obdobně restriktivně působil tlak na kvalitativní proměnu přeživších subjektů. Předně rokem 1951, kdy byl vydán zákon o dobrovolných organizacích, mizí termín „spolek“, který nahradila „dobrovolná organizace“. Nejedná se ale jen o terminologickou proměnu. Změnila se podoba, forma i funkce těchto subjektů. Jednoznačné převahy dosahovaly velké masové organizace sdružující miliony členů a členek.¹⁸ Význam těchto subjektů charakterizoval jeden z řečníků na IX. sjezdu KSČ poměrně jasně: „Mimostraničné organizace nám pomáhají vtahovat nejširší masy pracujícího lidu do aktivní veřejné činnosti, k naplňování budovatelských úkolů na všech úsecích našeho nového života. Bez těchto organizací, bez aktivních širokých mas, nebylo by možné plnit naše velké úkoly.“¹⁹ Cíle aktivit realizovaných v rámci organizací nově hovořily o podpoře komunistické strany a budování socialismu. Tyto masové organizace se také staly součástí Národní fronty – tedy oficiální politické reprezentace státu – a jejich vedení bylo přímo napojeno na ÚV KSČ. Propojení masových organizací s politikou strany a proklamativně i „veřejnou sférou“ dokládá např. i jeden z hlavních cílů Československého svazu žen, kterým bylo „získávat československé ženy pro boj za mír a vychovávat je k účasti na výstavbě socialismu a k účasti na veřejném životě.“²⁰ Politizace veřejného prostoru zde nabývala vrcholu. Důležitý moment představovaly v dané době také výrazné náborové agitace, každý občan a občanka měla ideálně vstoupit minimálně do jedné z několika masových organizací. Ačkoli se tak i dělo a ženy v nebývalém počtu tvořily součást veřejného prostoru, jejich reálný vliv na chod organizace, konkrétní činnost apod. byla naprosto mizivá. Stejně jako možnost ovlivnit charakter veřejné sféry prostřednictvím masové organizace žen.²¹

Jako další příklad dobových specifíků veřejné sféry může sloužit oblast rodiny a výchovy. Několik let poúnorového období se neslo ve znamení kolektivismu a tedy společného sdílení něčeho co bývá nazýváno „soukromým/soukromím“. Partnerské a rodinné vztahy se měly otevírat širšímu společenství, problémy se řešit společně. Především v této rovině pravděpodobně nejvíce zaráží kritika individualismu, který byl ztotožňován se sobectvím. Kolektivismus tak v dobovém veřejném prostoru nabýval jednoznačně morální hodnoty. Markantní je to rovněž na výchově dětí. Matky byly přesvědčovány o tom, aby své děti umísťovaly do mateřských škol a jeslí, kde se jim měla dostat lepší výchovy. Podle dobové publicistiky kolektivní výchova utvářela lepší charakter jedince, „nového, socialistického člověka“. V časopise *Vlasta* se např. můžeme dočíst o tom, jak je

¹⁷ Před únorem 1948 působilo v českých zemích 45 113 spolků a zájmových organizací, které se postupně zredukovaly na pouhých 650 v roce 1967. KAPLAN, Karel. Kořeny československé reformy 1968. Brno : Doplněk, 2002, s. 336.

¹⁸ Více k problematice poúnorového spolkového života RATAJOVÁ, Jana – RATAJ Tomáš. Podoba a proměny spolkového života v Praze v letech 1918- 1990. In Documenta Pragensia XVIII. Praha : Scriptorium, 2000, s. 351-362.

¹⁹ SLÁNSKÝ, Rudolf. Jak zajistit budování socialismu v naší vlasti. In Protokol IX. řádného sjezdu KSČ. Praha : ÚV KSČ, 1949, s. 144.

²⁰ Národní archiv Praha, f. 357/2, k. 68, Zpráva o činnosti ČSŽ za rok 1951, s. 1.

²¹ Na příkladu Československého svazu žen, více NEČASOVÁ, Denisa. Buduj vlast – posílíš mír! Ženské hnutí v českých zemích 1945-1955. Brno : Matice moravská, 2011, s. 214-260.

mateřská škola pro dítě ideální prostředí: „poroste vám přirozeněji a rychleji než u vašich sukni.“²² Hranice veřejné sféry se zde výrazně posunuly a prorůstaly do soukromé. Z genderového hlediska zde můžeme sledovat kontinuitu s předchozími desetiletími, kdy ženy byly s matkami často ztotožňovány, a za primární se považovala výchovná role. Matky se na jedné straně těšily symbolickému společenskému ocenění, na druhé žena jako jedinec ztrácela tlakem na kolektivní výchovu část svých mateřských kompetencí a ve výsledku i hlavní zdroj společenského uznání.²³ V těchto příkladech bychom mohli pokračovat dále a v každé oblasti společnosti, která více či méně je zasažena veřejnou sférou, objevit specifické proměny daného uspořádání nesoucí s sebou i genderové transformace.

Vertikální linie genderového výzkumu

Druhou linii možného genderového výzkumu bych nazvala vertikální. V zásadě představuje kvalitativní podoby analýzy jednotlivých oblastí i společnosti jako celku. Za výchozí bod dalších úvah mi opět poslouží dosavadní stav bádání. V současnosti stále mezi nejcitovanější teoretičku bezesporu patří Joan W. Scott, ale v mnoha publikacích nalezneme i řadu dalších jmen. Následný náčrt možností relativně komplexního výzkumu tedy čerpá z již klasické studie právě jmenované americké historičky,²⁴ ale abych neopakovala již několikrát reproduované, inspirovala jsem se rovněž textem americké kulturní antropoložky Sherry Ortner.²⁵ Výsledná „kategorizace“ je i terminologicky průnikem teorií obou badatelek.

Genderovou analýzu určité oblasti společnosti např. tematizovanou veřejnou sférou, můžeme sledovat ve čtyřech vzájemně se prolínajících, ale různorodých polích: kulturní ideologie, sociokulturní uspořádání, symbolický význam, osobní identita.

Kulturní ideologií zde rozumím hlavní myšlenkový systém(y) s atributy ideologie, který se recipročně, procesuálně a interaktivně podílí na vytváření genderového uspořádání společnosti. Ačkoli je jeho role v tomto směru dominantní, nutně nemusí být na první pohled zcela zjevná. V případě veřejné sféry komunistického poučného Československa bychom našli dvě kulturní ideologie, které stojí v jisté opozici. Navíc druhá uvedená představuje právě onu skrytější, explicitně nereflexovanou variantu.

Na prvním místě považuji za nutné uvést marxismus-leninismus.²⁶ Jedná se primárně o politickou ideologii, která se průnikem do všech oblastí života stá-

²² Vlasta 1953, roč. 7, č. 16, s. 10.

²³ Více k mateřství v daném období NEČASOVÁ, Denisa. Buduj vlast – posílíš mír! Ženské hnutí v českých zemích 1945-1955. Brno : Matice moravská, 2011, s. 367-374.

²⁴ SCOTT, Joan W. Gender : A Useful Category of Historical Analysis. The American Historical Review 1986, roč. 91, č. 5, s. 1053-1075.

²⁵ ORTNER, Sherry. Má se žena k muži jako příroda ke kultuře? In OATES-INDRUCHOVÁ, Libora (ed.) Dívčí vílka s ideologií. Klasické texty angloamerického feministického myšlení. Praha : Slon, 1998, s. 89-114.

²⁶ Zde se jedná pouze o stručný nástin, nikoli o hlubší analýzu. Více např. HAVELKOVÁ, Barbara. Genderová rovnost v období socialismu. In BOBEK, Michal et al. Komunistické právo v Česko-

vá oficiální kulturní ideologii. Marxismus-leninismus byl považován za jediný správný vědecký názor. Dokládá to mimo jiné i rozsáhlá publikace *Základy marxismu-leninismu*, která tuto ideologii charakterizuje jako „zákonitý výsledek vývoje vědeckého poznání za celá staletí“²⁷ a „nejpokrokovější světový názor současnosti“.²⁸ Naopak, kdo tvrdil něco jiného (včetně otázky postavení žen ve společnosti), byl přinejmenším zpátečník s buržoazními předsudky či „přijímal nekvalitní náhražky světového názoru, vhodné jen pro slabomyslné“.²⁹

Tzv. ženská otázka v podobě požadavku zrovnoprávnění žen má nezastupitelné místo v marxismu-leninismu. Byla deklamována jako jedna z podmínek úspěšného budování socialismu. Čistě ideologicky se komunisty proklamovaný požadavek rovnoprávnosti žen opíral ve své nejobecnější rovině o dvě základní teze: Předně byl považován za „organickou součást všeobecného sociálního emancipačního boje“,³⁰ tedy zdánlivých snah o vytvoření egalitářského společenského systému. S tímto požadavkem souvisel druhý axiom, uvědomující si jednoduchou matematickou skutečnost – že ženy tvoří přibližně polovinu populace, a že tedy bez jejich angažovanosti, bez jejich „získání pro boj za socialismus“ se nastolení „nových lepších zítřků“ bude velmi těžce uskutečňovat.³¹

Otázka rovnoprávnosti však v samotné ideologii marxismu-leninismu je sice na jednu stranu zdůrazňována, na druhou však vykazuje jisté problémy. Velký prostor nabízí skutečnost, že žádný z velikánů komunistického kánonu nepovažoval tuto problematiku ve skutečnosti za zásadní a ve svých pracích se jí příliš nevěnoval. Otázka rovnoprávnosti žen či obecněji, dobově řečeno ženská otázka není v marxismu-leninismu nijak výrazně propracovaná. Zároveň toto téma nebylo reflektováno jako samostatný problém, ale jak již napovídá citát výše, jako nedílná součást třídního boje za socialismus/komunismus. A jako poslední problém bych spatřovala v tom, že v dobových poúnorových textech se objevují jisté nejasnosti vyplývající z právě uvedených skutečností. Nejmarkantněji se konkrétně jedná o rozpolcenost v hodnocení významu únorového převratu (v tehdejší terminologii interpretovaného jako socialistické revoluce) na rovnoprávnost žen. Paralelně se objevují teze tvrdící, že ženy již rovnoprávnost „automaticky“ dosáhly samotným aktem revoluce stejně jako, že únorem 1948 byla teprve nastoupena cesta k rovnoprávnosti, jíž se ženy dočkají až v budoucnu. I přes výše uvedené, v ideologické praxi tj. v dobovém veřejném prostoru se velmi často setkáváme s apely na větší zapojení žen do veřejného života, které byly následovány i konkrétními podpůrnými projekty. Tehdejší prezident Klement Gottwald např. ve svém projevu k Mezinárodnímu dni žen v roce 1950 jasně hlásal: „Je nejen zájmem samotných žen, je zájmem celého státu (...), aby se co nejvíce žen aktivně a uvědoměle účastnilo na veřejném životě.“³²

---

slovensku. Kapitoly z dějin bezpráví. Brno : Masarykova univerzita, 2009, s. 179-206.

²⁷ *Základy marxismu leninismu*. Učební pomůcka. Praha : Státní nakladatelství politické literatury, 1960, s. 13.

²⁸ Tamtéž, s. 7.

²⁹ Tamtéž, s. 12.

³⁰ JIRKOVÁ, Marie, *Vzdělání a emancipace ženy*, Praha 1982, s. 42.

³¹ MARX, Karl – ENGELS, Bedřich – LENIN, Vladimír Iljič. *K ženské otázce*, Praha 1973, s. 86.

³² *Vlasta* 1950, č. 10, s. 3.

Druhou významnou kulturní ideologií určující genderové interakce v poúnorové společnosti byla ideologie oddělených sfér. Ačkoli oficiálně se považovala za buržoazní, překonanou a proto i potlačovanou, v tehdejší společnosti měla své pevně zakořeněné místo. Např. v článku *Ženy a výstavba socialismu* se vybízelo k boji „proti předsudkům, které jsou dědictvím starého světa, kterým podléhají jak muži, tak i ženy.“³³ Ideologie oddělených sfér působila jako vlivný kontinuální prvek myšlení přemostující tradiční genderové uspořádání a revoluční proměnou obrozující se „nový“ potenciál žen a mužů. Nejdůležitější prvek konceptu oddělených sfér tvořil stereotypní předpoklad „přirozené“ dělby rolí, vlastností a základních charakteristik maskulinity a feminity. V řadě situačních krajských hlášení se objevuje převažující názor, že ženino místo je v domácnosti a ona se nemá zapojovat např. do činnosti národních výborů: Muži v obci Rochov se shromáždili a „vykřikovali, že si vždy obec spravovali sami, že k tomu ženské nepotřebují ani teď.“³⁴ Zaznamenány jsou rovněž obavy manželů o chod domácnosti, výchovu dětí atd. v případě ženiny veřejné angažovanosti – kdo uklidí, navaří, vypere a postará se o děti, když žena bude na schůzích. „Ve většině se naráží na nepochopení mužů, kteří nedovolují svým ženám přijímání funkcí.“³⁵ Nalezneme zde i obecné obavy o existenci a budoucnost rodiny při zavádění takových „nových“ pořádků. Zároveň se ale dočteme o relativně častém nezájmu žen o veřejné záležitosti.³⁶

Marxismus-leninismus narážel na přežívající ideologii oddělených sfér ve dvou hlavních konfliktních bodech. První spočíval v pojetí politizace a kolektivizace života se zřejmou snahou o stírání rozdílů mezi veřejným a soukromým prostorem. Druhý tkvěl v samotném uspořádání genderových rolí, které v socialistickém poúnorovém pojetí bylo v jistém ohledu rozvolněnější a dosud nestabilizované. Vzájemným působením obou kulturních ideologií vznikala zajímavá směsice s individuálně, lokálně i časově převažujícím jedním nebo druhým trendem. Paradoxnost a nejednoznačnost vykresluje např. následující úryvek z časopisu *Vlasta*: „Jak by mohla matka vychovávat své děti, když by nepozorovala, co se děje ve světě? Vždyť politika je denní život a týká se každého z nás.“³⁷

Další směr možného genderového bádání o určité oblasti společnosti se může zaměřovat na sociokulturní uspořádání. Chápu tak poměrně širokou škálu problémů týkajících se sociální a kulturní struktury, hierarchizace i procesů spojené s jejím vytvářením a reprodukcí. Pro poúnorové období Československa bychom za jeden ze stěžejních bodů výzkumu mohli považovat např. povahu a dopad výsadního postavení KSČ na ženy a dobové podoby feminity. Role strany se postupně upevňovala, docházelo rovněž k výraznému ovlivňování zákonodárné, výkonné i soudní moci. Strana sama zapouštěla kořeny hlouběji postupně i v nižších patrech hierarchie. Prostřednictvím všech svých stranických úrovní i dalších institucí se KSČ pokoušela poměrně razantně prosazovat svoje politické

³³ *Vlasta* 1950, č. 41, s. 8.

³⁴ Národní archiv, f. 22, aj. č. 190/2, Zprávy z krajů o zakládání výborů žen při MNV.

³⁵ Národní archiv, f. 22, aj. č. 110, Zprávy z krajů 1953 – Jihlava.

³⁶ Více NEČASOVÁ, Denisa. *Buduj vlast – posílíš mír! Ženské hnutí v českých zemích 1945-1955*. Brno : Matices moravská, 2011, s. 362-367.

³⁷ *Vlasta* 1953, č. 21, s. 11.

i ideologické představy.³⁸ Na druhou stranu se ukazuje, že ochota KSČ prosazovat větší zastoupení žen ve veřejné sféře měla své limity. Nejvyšší představitel strany i představitelé na nižších úrovních velmi často považovali za důležitější jiné činnosti. Navíc ani oni nebyli imunní vůči poměrně „rezistentní“ ideologii oddělených sfér. Nalezneme různé doklady stereotypních náhledů na muže a ženy: „Není ojedinělým zjevem, že funkcionář okresů prohlásil, že žena ať se nemíchá do politiky.“³⁹ Výroky představitelů strany na nižší i vyšší úrovni o jisté méněcennosti žen nepatřily rovněž mezi raritu. V souhrnné zprávě o zakládání výborů žen v obcích se např. píše o nutnosti překonat konzervatismus funkcionářů, kteří používali v souvislosti se ženami a jejich veřejnou angažovaností přísloví o dlouhých vlasech a krátkém rozumu.⁴⁰ Tyto příklady poukazují na to, že marxismus-leninismus navzdory razantní propagandě neměl pevné postavení ve všech oblastech ani mezi členskou základnou domovské strany. Mimo jiné to napovídá o důležité skutečnosti, že KSČ se nevyznačovala jednoznačnou mocenskou nadvládou nad všemi oblastmi společnosti, jak je někdy v duchu klasického teorie totalitarismu interpretováno. O absolutním vlivu strany minimálně v souvislosti s prosazováním změn genderového uspořádání společnosti hovořit rozhodně nemůžeme. Především v menších lokalitách se tyto snahy neseťkávaly s velkým úspěchem.⁴¹

V souvislosti se sociokulturním uspořádáním, bych se rovněž stručně zastavila u tzv. veřejné angažovanosti žen, která tvořila často opakovanou a oficiálně jednu z nejdůležitějších podob působení žen ve veřejné sféře. Veřejná angažovanost měla v poúnorovém období poněkud specifickou podobu a tvořily ji dvě základní činnosti: politicko-výchovná činnost a promírové aktivity. Základem první z nich bylo aktivní, dobrovolné ideologické působení žen na své okolí, zejména na ostatní ženy, osvětlující komunistické hodnoty a priority. O přednostech komunismu pro stát či konkrétněji např. kolektivizace pro venkov měly „uvědomělé“ ženy přesvědčovat své sousedky a kolegyně ideálně při každé vhodné příležitosti. Doporučována byla např. obědová pauza, čekání ve frontě v obchodě, „při draní peří nebo jiné mechanické práci.“⁴² Kromě vysvětlování základních dogmat marxismu-leninismu i výhod praktické politiky KSČ se měli v rámci politicko-výchovné činnosti přesvědčovat ostatní k masovému zapojení do budování socialistického Československa. Rozpětí tohoto typu aktivity však bylo poměrně široké a nepřesně vymezené, v praxi tak byla interpretována účast na besedách, oslavy četných svátků a výročí, roznášení letáků, brigádnická práce v obci apod.

Promírové aktivity usilovaly v dobové rétorice o „spravedlivý mír ve světě“ a budování socialismu. Tímto druhým momentem se plně prolínaly s politikou výchovnou. Bylo tomu tak i v praktické rovině. Ženy přesvědčovaly nejen

³⁸ Více např. KAPLAN, Karel. Kořeny československé reformy 1968. Díl II. Brno : Doplněk, 2002, s. 91-404.

³⁹ Národní archiv, f. 22, aj. č. 5, Zpráva o činnosti ÚKŽ pro sekretariát ÚV KSČ 1948.

⁴⁰ Národní archiv, f. 357/2, k. 68, Zpráva o průběhu akce ustavování výborů žen při národních výborech.

⁴¹ Více NEČASOVÁ, Denisa. Buduj vlast – posílíš mír! Ženské hnutí v českých zemích 1945-1955. Brno : Matice moravská, 2011, s. 301-312.

⁴² Národní archiv, f. 357/2, k. 69, Činnost a úkoly výborů žen, s. 14.

o pozitivěch komunismu a strany, ale také o momentálním rozložení sil (a hodnot) mezinárodní politiky, agresivitě imperialistů atd. V době míru paradoxně bojovali za mír podepisováním mnoha petic např. o ukončení války v Koreji, sběrem starého papíru, výzdobou nástěnky a opět brigádnickou prací a oslavami svátků. Např. Mezinárodní den dětí, který byl v Československu poprvé slaven v roce 1951, měl být prostřednictvím oslav připravovaných organizacemi žen „zaměřen k přesvědčování občanstva, že boj za mír je současně bojem za štěstí dětí na celém světě.“⁴³

Jako veřejná angažovanost žen byly interpretovány běžné záležitosti či činnosti, které vycházely z často odlišných, praktických potřeb lokálního významu. Ženy tak mnohem spíše byly využívány jako sociální skupina k podpoře a prosazování komunistických idejí, k realizaci konkrétní právě potřebné činnosti. Na jedné straně se tak hovořilo o veřejné angažovanosti žen v nejširším slova smyslu, na druhé však ženy reálně v této sféře příliš nepůsobily nebo jejich význam byl marginální. Např. kritika nízkého procentuálního zastoupení žen ve vedoucích stranických i vládních funkcích téměř chybí.

Třetím směrem genderového bádání je analýza symbolických podob maskulinity a feminity. Jádro tvoří rozbor vlastností, podob, hodnocení apod. jednotlivých genderů a jejich zasazení do širšího dobového rámce. Takto směřované bádání dosud nepatří mezi nejfrekventovanější, což ovlivňuje i představení konkrétních podmínek v Československu po únoru 1948. V této době dochází k tlaku na transformaci podob feminity. Primárně již není spojována v oficiální rovině dominantně s pasivitou, citovostí apod. (tak, jak tomu bylo převážně v předchozích desetiletích), naopak žena je zobrazována jako aktivní bojovnice za mír, aktivní budovatelka socialismu, aktivní šířitelka socialistických idejí: „Naše republika bude nejlépe rozvinutým socialistickým státem jedině na základě společné práce všech vrstev obyvatelstva, všech mužů a žen. Nemůže proto ženská složka zůstat pasivní.“⁴⁴ Při jistém narušování „zavedeného“ genderového řádu oddělených sfér stojícím na systému binárních opozic tak vystupuje do popředí postava aktivní ženy, která je spojována se změnami, či lépe řečeno klady socialistické únorové revoluce. Přítomnost ženy ve veřejném prostoru – byť jen na plakátech a stránkách časopisů v této aktivní podobě, je považováno za jasný důkaz vyspělosti, převrtnosti a pozitivnosti nového společenského uspořádání. Již Karel Marx považoval postavení žen ve společnosti – především ve smyslu míry jejich možností participovat na veřejné sféře – za důkaz vyspělosti státu či národa. V pounorovém období se tak žena sama stávala často využívaným symbolem. Dokazovala revolučnost nastalých změn i jejich správný směr, neboť přinášelo konečně opravdovou spravedlnost a rovnoprávnost: „Zde je všude patrné, že tyto ženy v několika měsících udělaly vnitřní proměnu a vývoj celých desetiletí. Nový jejich charakter projevuje se v iniciativě, rozvaze, sebevědomí, politickém uvědomění a vnitřní kázni, ve vlastnostech, které kapitalistický řád ženám upíral a které lidově demokratický řád uvolnil v takové míře, že jejich energie, přísná

⁴³ Národní archiv, f. 357/2, k. 68, Zpráva o činnosti Československého svazu žen za rok 1951.

⁴⁴ Archiv hlavního města Prahy, f. 409, sign. 1660, Jednatelská zpráva Rady československých žen 1947-1948.

spolehlivost a odpovědnost zjednává jim úctu mužů a zároveň ženám zabezpečuje vedoucí postavení a konečnou rovnoprávnost.“⁴⁵ Nutno podotknout, že rovina reálné praxe byla poněkud odlišná. Jedná se však pouze o jeden příklad z mnoha dalších symbolických proměn či kontinuit genderového uspořádání, které v daném období nachází své vyjádření.

Poslední ze čtveřice širokých směrů genderového výzkumu představuje otázka osobní identity. Sleduje proces utváření a proměny identity jedince, reflexe genderového aspektu identity jedincem a jeho následné vyvozování sociálních rolí ve společnosti atd. Tato oblast bádání se dosud těší jednoznačně nejmenšímu odbornému zájmu. Nadneseně řečeno jedinec je zatím zcela pohlcen sociálními strukturami, mocenskými politickými vlivy apod. Mizivý stav současného výzkumu mi pro konkretizaci situace v Československu po roce 1948 mnoho prostoru nedává. Dosud se nabízí pouze dílčí výpovědi pamětnic, dosud nezasazené ambicí o širší interpretace tématu. Převážně z memoárové literatury či širěji egodokumentů⁴⁶ a publikací především projektu Paměť žen⁴⁷ se dosud jako parciální poznatek vyjevuje značná rozpolcenost výpovědí zabírající téměř celé rozpětí názorové škály. Některé ženy o žádné změně rolí ve společnosti neuvažují či ji nezaznamenávají, jiné ano, ale nechápou ji jako podnět ke změně vlastní genderové identity. Nalezneme rovněž postavy, které změny identifikují a následně konfrontují s vlastní identitou. Propojování individuální roviny s analýzami velkých struktur podle mého názoru v sobě skrývá výrazný potenciál přinášející v budoucnu zajímavé a silné badatelské podněty na tomto poli.

Kontextuální linie genderového výzkumu

Třetí linii genderových analýz bych nazvala kontextuální. Tuto linii chápu velice široce jako nutné systematické doplňování čistě genderových analýz – tedy relativně úzce zaměřených projektů – o další souvislosti a přesahy. Na tomto místě bych se ráda zmínila o dvou. Především o intersekcionalitě a historickém dobovém kontextu.

Intersekcionalita nepředstavuje v jistém smyslu žádnou velkou novinku na poli genderového bádání.⁴⁸ V zásadě poukazuje na nutnost kategorií genderu konfrontovat ještě s dalšími, nejčastěji třídou (sociální vrstvou), etnicitou apod. V současnosti se ale můžeme setkat s novou vlnou zájmu o intersekcio-

⁴⁵ Vlasta 1949, č. 29, s. 15.

⁴⁶ Zde můžeme čerpat z egodokumentů žen různorodých sociálních parametrů vzpomínajících na období socialismu/komunismu. Např. MARGOLIOVÁ-KOVÁLYOVÁ, Heda. Na vlastní kůži. Praha : Academia, 2012. VACKOVÁ, Růžena. Ticho s ozvěnami. Dopisy z vězení z let 1952-1967. Praha : Křesťanská akademie, 1994. ŠVERMOVÁ, Marie. Vzpomínky. Praha : Futura, 2008. SLÁNSKÁ, Josefa. Zpráva o mém muži. Praha : Svoboda, 1990.

⁴⁷ Srov. FRÝDLOVÁ, Pavla. Ženská vydrží víc než člověk. Dvacáté století v životních příbězích deseti žen. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2006. Táž, Ženám patří půlka nebe. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2007.

⁴⁸ Tento požadavek, byť jinak nazvaný se stal jedním z důvodů, proč koncept dějin žen byl především v 70. a 80. letech kritizován za koncepční nedostatky, zejména pak za unifikující kategorii ženy. Právě volání po konfrontaci s dalšími sociálními kategoriemi podnítilo širší metodologické debaty na tomto poli a snahu o řešení v podobě „zavedení“ kategorie gender.

nalitu, resp. o její teoretické vymezení. Problematika vzájemné interakce sociálních kategorií je předmětem přetrvávajících debat vyznačujících se různorodými koncepty.⁴⁹ Všechny se v zásadě pokouší intersekcionalitu dále problematizovat a celý proces hlouběji a detailněji reflektovat. Jako příklad bych mohla uvést teorii americké historičky Laslie McCall požadující komplexní přístup při genderové analýze. Domnívá se, že nestačí pouze konfrontovat jednotlivé sociální kategorie s genderem, ale požaduje postupné trojí vzájemné srovnávání, které nazývá antikategoriální komplexitou, interkategoriální komplexitou a intrakategoriální komplexitou.⁵⁰ Pro poúnorové Československo jsou klasické intersekcionalní přístupy západní historiografie v podobě rasy/etnicity a třídy problematicky použitelné. Po násilném odsunu Němců zde zůstalo jen několik etnických minorit s dominancí dvou národností. Rozdíly mezi národní identitou a kulturou Čechů a Slováků představují stále předmět výzkumu, každopádně ani zdaleka se nejedná o diference typu původní obyvatelstvo vs. nově přistěhovalí, Afroameričani(ky) vs. „bílí“ atd. Hlubší debatu by si podle mého názoru zasloužila rovněž kategorie třídy, která se v dané epoše opět dostává do specifického sociálního kontextu. Tehdejší československá společnost byla sice oficiálně považována za „beztríd- ní“, ale její sociálně unifikující charakter byl formován do značné míry především postupnými nivelizujícími kroky vedení státu.⁵¹ Zůstává tedy otázka nakolik koncept „třídy“ můžeme využít v případě přežívajícího milieu bývalých „buržoazních vrstev“ či naopak etabloující se nové společenské elity. Významnější roli může hrát naopak kontextualizace v součinnosti kategorií centrum vs. periferie a město vs. venkov. Na základě dílčích situačních zpráv mohou vyslovit hypotézu, že stereotypy o ženách a jejich „přirozeném“, místě ve společnosti přežívaly více na venkově v malých obcích než ve městech.⁵²

Dobové historické souvislosti hrají významnou roli v genderových analýzách, resp. jejich výsledcích. Zejména v obdobích přechodu či zlomu, kdy existuje tendence vytvářet nové podoby genderových konstelací. Historický kontext je tvořen aspekty politickými, ekonomickými, sociálními atd. Zde se krátce zastavím jen u několika kulturně historických či ideových. Typickým prvkem poúnorového období byla celková snaha vedení státu a strany vymezovat se vůči předchozímu období. Souvisí to již s výše řečeným – socialistická revoluce v podobě únorového převratu přinášela novou „lepší“ éru lidských dějin. Již z principu ideologické doktríny byla předchozí období považována za horší stojící na nižším vývojovém stupni materialistické dialektiky dějin. V dobových textech se objevuje mnoho variant kritiky (s přívlastky reakční, buržoazní, zpátečnický) systému zejména

⁴⁹ Srov. GRABHAM, Emily et al. *Intersectionality and Beyond : Law, Power and the Politics of Location*. New York – London : Routledge, 2008. BERGER, Michele T. et al. *The Intersectional Approach : Transforming the academy thought. Race, class & gender*. The University of North Carolina Press, 2009.

⁵⁰ McCALL, Leslie. Complexity of Intersectionality. *Signs : Journal of Women in Culture and Society* 2005, roč. 30, č. 3., s. 1771-1800.

⁵¹ RÁKOSNÍK, Jakub. *Sovětizace sociálního státu. Lidově demokratický režim a sociální práva občanů v Československu 1945-1960*. Praha : Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2010.

⁵² Srov. NEČASOVÁ, Denisa. *Buduj vlast – posílíš mír! Ženské hnutí v českých zemích 1945-1955*. Brno : Matices moravská, 2011, s. 279-290.

meziválečného období. Tato tendence se týká i postavení a role žen. Dokládá to např. jedna z přednášek tehdejší poslankyně a členky předsednictva ÚV KSČ Marie Švermové o nové etapě ženského hnutí: „Toto je pro nás důležité, abychom se vypořádaly se všemi směry měšťáckého ženského hnutí, které mělo v době raného kapitalismu ještě své opodstatnění a pokrokový ráz, ale které se přežilo a stalo se brzdou na cestě k osvobození ženy.“⁵³

Jako další příklad ovlivňující transformaci genderového systému poslouží poúnorová silná militarizace společnosti. Tehdejší klima se vyznačovalo radikálností a permanentní mobilizací. Právě tento moment hrál důležitou roli při vytváření obrazu aktivní ženy. Studená válka se odrážela i do genderové roviny. Bojovný prvek se objevoval v mnoha podobách, někdy poněkud netradičních. V daném období objevíme např. časté paradoxní spojení „míru“ a „války“. Charakteristika oslav MDŽ z roku 1951 je v tomto směru výmluvná: „Letošní oslava MDŽ byla více než jindy přehlídkou bojových sil a mobilizací žen v boji za pevný a trvalý mír.“⁵⁴ Militarizace se rovněž významně dotýkala obrazu mateřství. „Správná“ matka se měla aktivně angažovat ve veřejné sféře a chránit bojovným nasazením své potomstvo. Studená válka preferovala v obrazu matky jiné kvality, než tradiční mírnost a láskyplnost. Příznačně to vystihuje jeden z mnoha takto laděných článků v časopise Vlasta. „Vedeme boj v jednom šiku s celým mohutným táborem protiimperialismu, demokracie a socialismu v čele s bratrským Sovětským svazem (...) odháníme od kolébky svých dětí příšeru nové imperialistické války. Tato myšlenka, nechť pronikne do vědomí a cítění každé naší ženy.“⁵⁵

Do třetice bych uvedla dobový vliv Sovětského svazu. Kromě silného mocenského nátlaku a zjevného vměšování se do vnitřních záležitostí Československa,⁵⁶ Sovětský svaz těžil své „renomé“ rovněž z ideové či ideologické roviny. Tento stát byl komunisty považován za „zaslíbenou zemi“, kde socialismus existoval nejdéle, a proto se z jeho zkušeností mělo těžit i v Československu. Prakticky se tyto motivy projevovaly snahou napodobovat či zcela přenášet sovětské modely a vzory do domácího prostředí. Výjimkou nebyla ani oblast genderového uspořádání. Kvality, kterými oplývaly sovětské ženy, se měly stát vlastní i českým a slovenským ženám. Článek v časopise Vlasta, který lákal na přednášky cyklu *Poznááme život sovětských žen*, to zdůvodňoval tím, že „sovětská žena je rodná sestra naší československé ženy, její zářivý vzor, vzor hrdinky práce, hrdinky boje za svobodu, matky hrdinky, je ideálem všech pokrokových žen celého světa.“⁵⁷ Tlak na transformaci feminity v souladu se sovětským vzorem vyvíjel i tehdejší prezident Antonín Zápotocký, který ve svém projevu k Mezinárodnímu dni žen v roce 1955 uvedl: „Máte před sebou veliký vzor sovětských žen. Poučit se

⁵³ Národní archiv, f. 1261/2/5, aj. č. 76, Přednášky k ženskému hnutí.

⁵⁴ Vlasta 1951, č. 5, s. 7

⁵⁵ Vlasta 1950,

⁵⁶ V historii Československa se stalo bezprecedentním např. působení sovětských poradců ve státním aparátu od roku 1949. Více KAPLAN, Karel. *Sovětští poradci v Československu 1949-1956*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1993.

⁵⁷ Vlasta 1950, č. 46, s. 2.

z tohoto vzoru znamená v celé hloubce pochopit funkci a poslání ženy v nové společnosti.⁵⁸

Stávající studie představuje pouze jednu z možností, jak lze mnohvrstevnatou a komplexní otázku genderového uspořádání společnosti analyzovat. Výše uvedené se mi jeví jako vhodná cesta, která ve vzájemné součinnosti může přinášet zajímavé výsledky. I přes to, stále přetrvávají určité nejasnosti. Nutno podotknout, že problematizace tohoto tématu nevyplývá z představy možnosti ukončeného genderového bádání či nalezení závazných jednoznačných odpovědí. Za „standardní“ rovněž považuji proměnlivost interpretací stejného výzkumného pole v rámci různých „škol“ i časových úseků, tedy jakési neustálé „přepisování“ dějin.

Přetrvávající metodologické nejasnosti bych kvůli systematickosti rozdělila do tří velkých okruhů. První se týká vymezení zkoumaného „prostoru“. Je nutné zohlednit všechny aspekty, sféry společnosti a všechny širší historické souvislosti abychom mohli podat komplexní odpověď? Pokud uvedu příklad problémů definice, resp. obsahového vymezení veřejné sféry: Které oblasti společnosti patří do veřejné sféry a které naopak je lepší přiřadit k soukromé? Je uvedený příklad partnerských vztahů a výchovy dětí (v horizontální linii) spíše záležitost veřejná či soukromá? A především: je nutné dopracovat se k úplnému výčtu oblastí veřejné sféry? Stejným způsobem se samozřejmě můžeme ptát i v rámci linie vertikální a kontextuální.

Druhý okruh problémů přímo navazuje na poslední otázku. Pokud nebudeme považovat za nutné postupovat metodou úplného výčtu, což nám formální logika při zachování veškeré „vědeckosti“ samozřejmě dovoluje, existuje jedna či dvě oblasti společnosti, které je možno považovat za reprezentativní? Tedy, že její charakteristiky jsou totožné s ostatními čistě z principu subsumace společného pojmu veřejné/soukromé sféry? A která nebo které se tímto výsadním postavením vyznačují a proč? Znamená to tedy, že lze výsledky bádání v jedné oblasti, např. politice bezproblémově přenášet na jiné, např. spolčování?

Třetí okruh problémů souvisí s otázkou kontinuity a vědomím, že myšlenkové vzorce, mentality se mění pomalu. Každý výzkum je relativně jasně časově vymezen, genderové analýzy v tomto ohledu nejsou výjimkou. Nakolik dlouhé období předcházející našemu předmětu bádání je nutné či potřebné zohlednit? A zároveň, jak dlouhé následující období je pro nás relevantní? Jsme z principu odkázáni jen na dílčí studie a komplexního náhledu se můžeme dočkat pouze od početného kolektivu věnujícímu se genderové analýze řadu let?

⁵⁸ Vlasta 1955, č. 11, s. 3.

VEREJNÁ ODBORNÁ ŠKOLA PRE ŽENSKÉ POVOLANIA V NITRE A JEJ ČINNOSŤ V ROKOCH 1939-1945

Nina SOZANSKÁ

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Katedra histórie
nina.sozanska@ukf.sk

SOZANSKÁ, Nina. Public Vocational School for Women in Nitra and its' Activities in the Years 1939-1945. The regime of the first Slovak Republic saw Slovak woman mainly as a mother whose place was in the household. The main duty of a woman was to take care of a household, husband and to raise children. The education and upbringing supposed to prepare girls for this role. Vocational school for women in Nitra provided a general and special education for a family. For example the school provided a study of housework such as tailoring clothes and it was also preparation for the higher level of education of women vocational schools. This kind of education was considered the most appropriate for women. This contribution depicts the activity, organization, aims and tasks of the public vocational school for women in Nitra in 1939-1945.

Kľúčové slová: verejná odborná škola pre ženské povolania; Nitra; škola; Slovenský štát; ženy

Keywords: public vocational school for women; Nitra; school; Slovak state; women

Oficiálny režim I. Slovenskej republiky a HSLS vnímala slovenskú ženu hlavne ako matku, ktorej miesto je pri domácom krbe a jej úlohou je starať sa o manžela a výchovu detí, teda byť predovšetkým k dispozícii rodine, zabezpečovať jej chod a pohodlie. Vzdelávanie dievčat a žien sa malo prispôbiť tejto požiadavke, aby boli dievčatá a ženy pripravené na svoje budúce poslanie. Školský systém prešiel v rokoch 1939 – 1945 viacerými zmenami. „Základ autonómneho ministerstva školstva tvoril bratislavský Referát Ministerstva školstva a národnej osvetly. Kompetencie inštitúcie MŠaNO sa postupne rozšírili o oblasť vysokých škôl, vedeckých inštitúcií, školské a kultúrne styky s cudzinou, sociálnu starostlivosť o študentov, ochranu pamiatok, umenie, ľudovú výchovu.“¹ Postupne pribudlo tiež oddelenie pre nemecké školstvo a oddelenie pre ľudovú výchovu a sociálne ciele nemeckej národnosti. V školstve nastali personálne zmeny, v rámci ktorých museli odísť českí zamestnanci. Českí stredoškolskí a vysokoškolskí pedagógovia mohli po 14. marci 1939 zotrvať iba ak nemalo ministerstvo za nich náhradu. Odchodom českých pedagógov sa síce uvoľnili pracovné miesta, ale v súvislosti s územnými zmenami po viedenskej arbitráži nastal ďalší problém, keď bolo v marci 1939 potrebné umiestniť 766 evakuovaných učiteľov, a tiež mladých učiteľov – absolventov. Problém si vyžadoval mimoriadne opatrenie, ku kto-

¹ KÁZMEROVÁ, Ľubica. Riadiace orgány školstva na Slovensku a vzdelávací systém v rokoch 1918 – 1945. In KÁZMEROVÁ, Ľubica et al. Premeny v školstve a vzdelávaní na Slovensku (1918 – 1945). Bratislava : Historický ústav SAV, 2012, s. 28.

rým slovenská vláda pristúpila v roku 1939, keď 28. septembra vyšiel zákon č. 246/1939 Sl. z. o úprave služobného pomeru vydatých učiteliek a 5. júna 1940 zákon č. 150/1940 o úprave služobného pomeru vydatých štátnych zamestnankýň. Na základe týchto nariadení došlo k prepúšťaniu vydatých učiteliek a štátnych zamestnankýň. Pri dobrovoľnom alebo nútenom odchode zo služby sa poskytlo štátnym zamestnankyniam odstupné alebo penzionovanie. Ženatí štátni zamestnanci, ktorých manželka nebola zárobkovo činná mali priznaný príspevok na manželku.² Zmeny v štruktúre školstva prinieslo vládne nariadenie z 11. júla 1939 č. 168 Sl. z. o organizácii a správe strednej školy. „Nariaďovalo vytvorenie jednotnej strednej školy s názvom gymnázium, ktorú sa pokúsili, ale neúspešne, zaviesť do praxe.“³ Od školského roku 1939/1940 sa zmenili triedy strednej školy na triedy jednotnej strednej školy – na gymnáziách a reálnych gymnáziách I.-V. triedou a na reformných reálnych gymnáziách a reálkach I.-III. triedou. V zmysle vládneho nariadenia mala stredná škola osem tried. Bola rozdelená na vyššiu a nižšiu, pričom nižšiu strednú školu tvorili prvá až štvrtá trieda, vyššiu strednú školu piata až ôsma trieda.⁴ Na základe nariadenia mohla stredné školy zriaďovať aj cirkev, čo malo zintenzívniť mravnónáboženské vzdelávanie. Vládne nariadenie z 11. júla 1939 č. 168 Sl. z. § 11 zrušilo na všetkých stupňoch vzdelávania koedukáciu, spoločné vzdelávanie chlapcov a dievčat. Dôsledkom zrušenia koedukácie sa počet dievčat študujúcich na stredných školách znížil, „následkom čoho viaceré školy nemohli pre nízky počet dievčat vytvoriť samostatnú triedu pre dievčatá, čo umožnili cirkvi zriadiť už začiatkom šk. r. 1939/1940 rehoľné dievčenské stredné školy.“⁵ Dôvody proti koedukácii uviedol aj minister školstva Jozef Sivák, ktorý poukázal na mravnú skazenosť mládeže a na nebezpečenstvo koedukácie, ktorá zbavuje dievčatá pôvabu a ženskej nežnosti.⁶ Koedukácia bola neprístupná nielen z dôvodov mravných, ale aj výchovných a didaktických. Proti koedukácii sa tiež postavila cirkev. Ďalšia zmena uskutočnená v slovenskom školstve súvisela so zavedením zákona o ľudových školách č. 308/1940 Sl. z. Zákon znížil počet ľudových škôl zo štyroch typov - štátne, cirkevné, obecné a súkromné, na dva, a to obecné a cirkevné. Na ľudových a meštianskych školách bolo tiež zavedené povinné vyučovanie náboženstva. Vzdelávanie dievčat sa tiež dostalo do väčšej pozornosti ľudákov. Okrem zrušenia koedukácie sa riešila aj otázka do akej miery je potrebné dievčatá vzdelávať a ako pre ne upraviť učebné osnovy na meštianskych a stredných školách. V súvislosti so štúdiom dievčat na stredných školách sa pripravovala reforma. MŠaNO malo štyri návrhy, podľa ktorých mala reforma prebehnúť, avšak k praktickej realizácii ani jedného z nich nedošlo.⁷ Zmeny v školskom systéme mali zasiahnuť aj vysoké školy. Počnúc šk. r. 1941/1942 pripravilo MŠaNO návrh vládneho nariadenia o dočasnej úprave

² Päť rokov slovenského školstva 1939 – 1943. Bratislava : b. v., 1944, s. 96-97.

³ KÁZMEROVÁ, ref. 1, s. 30.

⁴ MÁTEJ, Jozef. Škola, výchova a učiteľ v klérofašistickej Slovenskej republike. Bratislava : SPN, 1978, s. 67.

⁵ KÁZEMROVÁ, ref. 1, s. 32.

⁶ SIVÁK, Jozef. Nové slovenské školstvo I. Reči Jozefa Siváka, ministra školstva a národnej osvety, povedané v Kultúrnom výbore Snemu Slovenskej republiky. Bratislava : b. v., 1940, s. 26.

⁷ Päť, ref. 2, s. 213-219.

štúdiá žien na vysokej škole. Cieľom tohto nariadenia bolo obmedziť príliv žien na univerzitu a znížiť ich počet, hoci poslucháčky univerzity tvorili iba necelú štvrtinu až šestinú celkového počtu študentov univerzity.⁸ Problém vzdelávania dievčat a jeho riešenie bolo veľmi komplikované, nakoľko aj štátne orgány nielen v školstve, ale aj v iných oblastiach sa prikláňali k ideálu slovenskej ženy – matky, k návratu ženy k rodine a k povolaniu matky – vychovávateľky a manželky.

Voľba povolania pre dievčatá a ženy bola ovplyvnená politickým režimom I. Slovenskej republiky. Napriek presadzovanému ideálu gazdinej v domácnosti a matky starajúcej sa o domácnosť a deti, mali dievčatá záujem o vyššie vzdelávanie, predovšetkým na gymnáziách a učiteľských akadémiách a ústavoch. Okrem týchto inštitúcií školský systém v období I. Slovenskej republiky poznal a umožňoval získať vzdelanie na niekoľkých typoch odborných škôl. Patrili k nim: „1. verejné odborné školy, 2. školy priemyselné a odborné pre jednotlivé odvetvia priemyslu, 3. odborné školy pre ženské povolania a 4. učňovské školy.“⁹ Práve odborným školám pre ženské povolania sa pripisovala dôležitá úloha pri príprave dievčenského dorastu na úlohu ženy v rodine, i mimo nej. Absolventky školy mali byť jej prostredníctvom pripravené na ženské povolania. Zároveň ich však škola a vzdelanie nemali pripraviť o ženské poslanie a možnosť byť matkou. Naopak, absolventka odbornej školy pre ženské povolania mala vedieť nadobudnuté vzdelanie čo najlepšie využiť v prospech seba a svojej rodiny. Odborné školy pre ženské povolania boli rozdelené na niekoľko druhov. V školskom roku 1942/1943 existovali tieto druhy ženských odborných škôl: „a) jednoročná škola rodinná, b) dvojročná ženská odborná škola, c) živnostenská pracovňa pre šitie šiat, d) jednoročná vyššia ženská odborná škola, e) päťmesačná škola kuchárska, f) ústav pre vzdelanie učiteliek ženských odborných škôl, g) dvojročná škola pre sociálnozdravotnú starostlivosť a h) dvojročná ošetrovateľská škola.“¹⁰ Dvojročná ženská odborná škola bola základným typom odbornej školy pre ženské povolania. Študentkami tejto školy sa mohli stať absolventky meštianskej alebo nižšej strednej školy. Absolventky školy získali počas štúdiá všeobecné a odborné vzdelanie pre rodinu a škola bola tiež prípravou na ďalšie štúdium v živnostenských pracovniach pre šitie šiat, pre štúdium domácich náuk

⁸ Na stotisíc žien pripadalo na Slovensku 37 poslucháčok vysokých škôl, čo predstavovalo z celkového počtu žien 1 350 000 iba 0,04%. In ŠEMŠEJ, Matej. Univerzitné študentky počas prvej Slovenskej republiky. In DUDEKOVÁ, Gabriela et al. Na ceste k modernej žene. Bratislava : Veda, 2011, s. 364-365.

⁹ Päť, ref. 2, s. 247-272.

¹⁰ Päť, ref. 2, s. 265. Jednoročná škola rodinná bola v Žiline, dvojročných ženských odborných škôl bolo 18 a nachádzali sa v Bratislave S, pričom 1 bola maďarská, v Brezne n. Hronom, v Banskej Bystrici, v Turč. Sv. Martine, v Novom Meste n. Váhom, v Michalovciach, v Liptovskom Sv. Mikuláši, v Nitre, v Prešove, v Prievidzi, v Ružomberku, v Banskej Štiavnici, v Trenčíne, v Trnave, vo Spiš. Novej Vsi, vo Zvolene a v Krupine. Živnostenských pracovni pre šitie šiat bolo 14 – v Bratislave 2, pričom jedna bola maďarská, v Brezne n. Hronom, v Banskej Bystrici, v Banskej Štiavnici, v Turč. Sv. Martine, v Michalovciach, v Nitre, v Prešove, v Ružomberku, v Trenčíne, v Trnave, vo Spiš. Novej Vsi a vo Zvolene. Jednorôčné vyššie ženské odborné školy boli v Bratislave a v Prešove. Päťmesačná škola kuchárska, rovnako i Ústav pre vzdelanie učiteliek ženských odborných škôl a dvojročná ošetrovateľská škola boli v Turč. Sv. Martine. Dvojročná škola pre sociálnozdravotnú starostlivosť sa nachádzala v Bratislave i v Turč. Sv. Martine.

alebo pre štúdium na vyšších ženských odborných školách. Pri odborných školách pre ženské povolania sa zriaďovali ľudové a špeciálne kurzy, ktorých úlohou bolo vzdelávať širšie vrstvy obyvateľstva, pripraviť ich na život v rodine a domácnosti.¹¹ Ľudové kurzy organizoval Ústav M. R. Štefánika v Turčianskom Sv. Martine aj v Nitrianskej župe. Morálnu a finančnú pomoc poskytlo Ministerstvo vnútra a župné samosprávy. Na ľudové kurzy pre ženy a ich usporiadanie v župe Nitrianskej rok 1940 poskytla župa peňažitú podporu 5000 Ks.¹² Župný úrad v Nitre udelil tiež podporu na kurzy v roku 1942, a to vo výške 2000 Ks.¹³ Na kurzoch sa vyučovalo podľa učebnej osnovy schválenej MŠaNO zo dňa 2. júna 1932 č. 106.895/31-III. Osnova zahŕňala praktické a literné predmety, ktoré sa obsahovo a štýlom prispôsobili dedinskej žene. Praktické predmety boli napr. varenie a šitie, k literným patrila zdravotveda, starostlivosť o nemlúvňa, slovenčina či počty. Kurzu sa mohli zúčastniť dievčatá, ktoré absolvovali ľudovú školu, bez ohľadu na vek.¹⁴

Vznik, organizácia a ciele odbornej školy pre ženské povolania v Nitre

Odborná škola pre ženské povolania vznikla v Nitre začiatkom šk. r. 1926/1927 ako Župná odborná škola pre ženské povolania. Škola bola jednoročná a bezplatne používala miestnosti v budove obchodnej akadémie, a tiež dve učiteľky tiež platila obchodná akadémia. Župný úrad udelil škole subvenciu vo výške 10.000 Kč. S povolením ministerstva školstva sa škola v roku 1928 rozšírila na dvojročnú a bol zriadený aj tzv. tretí ročník – živnostenská pracovňa. Subvencia na školu sa podľa uznesenia zo 14. júna 1928 zvýšila z 10.000 na 20.000 Kč. Po zrušení žúp prevzal od roku 1929 náklady spojené so školu na seba Krajský úrad. Krajská odborná škola pre ženské povolania dostávala naďalej príspevok na svoje fungovanie vo výške 20.000 Kč.¹⁵

Odborná škola pre ženské povolania v Nitre vo výročnej správe zo šk. r. 1938/1939 popisovala svoje ciele a organizáciu školy. Škola vychovávala dievčatá po stránke teoretickej i praktickej, ako to vyžadovali požiadavky kladené na ženu matku, gazdinú a občianku. Rovnako tiež škola pripravovala žiačky na ďalšie štúdium a výkon povolania učiteľského, živnostenského, hospodárskeho či k administratívnej službe. Žiačkami školy sa na základe týchto cieľov mohli stať a) dievčatá, ktoré sa chceli stať majiteľkami módných dielní a chceli si zarábať samy na seba; b) dievčatá, ktoré sa chceli stať učiteľkami domácich náuk

¹¹ Päť, ref. 2, s. 266.

¹² Štátny archív v Nitre (ďalej ŠA NR), fond (ďalej f.) Nitrianska župa III., Samosprávne oddelenie (ďalej NŽ III., SO), 1942, kartón (ďalej k.) 535, j. č. S 847/42. Školy ústavu M. R. Štefánika, Turč. Sv. Martin, žiadosť o podporu na ľudové kurzy pre ženy.

¹³ ŠA NR, f. NŽ III., SO, k. 551, j. č. S 316/43. Ľudovýchovné kurzy pre ženy. Podpora na rok 1942.

¹⁴ ŠA NR, f. NŽ III., Administratívne oddelenie, (ďalej AO), 1941, k. 174, č. j. 24104/1941. Ľudové kurzy pre ženy. Program na rok 1941-42. XVI. Ročná zpráva Štátnych škôl Ústavu M. R. Štefánika v Turčianskom Svätom Martine za školský rok 1940-1941.

¹⁵ ŠA NR, f. NŽ III., AO, k. 533, j. č. S 1198/42. Slovenská odborná škola pre ženské povolania v Nitre žiadosť o podporu.

na ľudových a meštianskych školách, a ktoré po absolvovaní ústavu pokračovali ďalej v štúdiu v Prešove na dvojročnom ústave pre vzdelanie učiteliek domácich náuk; c) študentky, ktoré sa chceli stať odbornými učiteľkami rodinných, gazdinských a živnostenských škôl, a ktoré po absolvovaní školy v Nitre pokračovali ďalej v štúdiu na učiteľskom ústave pre vzdelávanie učiteliek dievčenských odborných škôl v Turčianskom Sv. Martine, aby sa stali odbornými učiteľkami varenia alebo šitia; d) dievčatá a ženy, ktoré si chceli založiť vlastnú domácnosť, v dôsledku čoho potrebovali získať adekvátne vzdelanie vo vychovávateľstve, zdravotvede, šití, varení, účtovníctve, vedení domácnosti a iných disciplínach potrebných k správne mu vedeniu domácnosti.¹⁶ Odborná škola pre ženské povolania bola rozdelená na dvojročnú školu rodinnú a živnostenskú pracovňu. Študentkou školy sa mohli stať absolventky aspoň III. triedy meštianskej školy alebo IV. triedy strednej školy, ktoré dovŕšili alebo v danom kalendárnom roku dovŕšia 14. rokov. Dievčatá okrem praktických zručností a vzdelania v odborných predmetoch zameraných na vedenie domácnosti získavali aj vzdelanie teoretické. Učebné osnovy pre ženské odborné školy vydalo MŠaNO v roku 1942.¹⁷ Učebný plán pre dvojročnú školu rodinnú zahŕňal pre I. ročník náboženstvo, slovenský jazyk, nemecký jazyk, vychovávateľstvo, počty a účtovanie, kreslenie, šitie bielizne, kreslenie strihov na bielizeň, vyšívanie a práce ozdobné, náuku o látkach, náuku o potravinách, varenie, brannú výchovu telesnú, spev a domáce práce. Výučba v II. ročníku pozostávala zo slovenského jazyka, vlastivedy, domáceho hospodárstva, zdravotvedy a starostlivosti o dieťa, teórie varenia a stolovania, počtov a účtovania, kreslenia, šitia strihov a modistva, kreslenia strihov na šaty, vyšívanie a ozdobných prác, náuky o látkach, varenia, cvičenia v prácach pre domácnosť, brannej výchovy telesnej, spevu, nemčiny, náboženstva a spoločenskej výchovy.¹⁸ Živnostenská pracovňa pre šitie šiat mala odlišné učebné plány, ktoré zahŕňali živnostenské písomnosti a zákony, živnostenské počty a účtovníctvo, náuku o látkach, náuku o krojoch a vkuse, kreslenie, šitie, kreslenie strihov, vyšívanie, ozdobné práce, modistvo a náboženskú výchovu.¹⁹ Výučba náboženskej výchovy zahŕňala okrem náboženstva aj mravnú výchovu. Prebraté učivo malo klásť dôraz na budúce poslanie dievčaťa v rodine. Náboženská výchova niektorých žiačok bola dopĺňaná v Mariánskej kongregácii. Všetky žiačky boli členkami Diela šírenia viery, kde daromi a modlitbami prispievali na misijné dielo. Žiačky sa pravidelne zúčastňovali svätých omší a prijímania sviatostí.²⁰ Študentky odbornej školy sa v rámci výuky telesnej výchovy zúčastňovali pochodových cvičení, a tiež sa venovali športu ako volejbal, tenis, ľahká atletika, lyžovaniu, plávaniu, korčuľovaniu, bicyklovaniu, ping-pongu, turistike,

¹⁶ Výročná zpráva Krajinskej odbornej školy pre ženské povolania v Nitre za školský rok 1938/1939. Nitra : Vlastný náklad, 1939, s. 39-40.

¹⁷ Päť, ref. 2, s. 267.

¹⁸ Štátny archív v Nitre, pobočka Nitra – Krškany (ďalej ŠA NR-K), fond (ďalej f.) Verejná odborná škola pre ženské povolania (VOŠŽP), kartón (ďalej k.) 5, inv. č. 44. Triedny katalóg I. triedy 1939/1940. ŠA NR-K, f. VOŠŽP, k. 5, inv. č. 45, Triedny katalóg II. triedy 1939/1940.

¹⁹ ŠA NR-K, f. VOŠŽP, k. 5, inv. č. 46. Triedny katalóg III. triedy 1939/1940.

²⁰ Výročná zpráva za školský rok 1942/1943. Štátna slovenská odborná škola pre ženské povolania v Nitre. Nitra : Vlastný náklad, 1943, s. 17.

člnkovaniu, skautingu či sánkovaniu. Žiačkam školy boli k dispozícii učebne, kuchyňa a jedáleň, knižnica, pracovňa, chemické laboratórium, divadielko, hudobné nástroje ako klavír a harmónium či rôzne zbierky, ktoré slúžili ako učebná pomôcka. Vďaka tomuto vybaveniu si mohli žiačky získané teoretické znalosti vyskúšať aj prakticky a vlastnou skúsenosťou.

Noviny Nitrianska stráž z roku 1941 v článku Význam škôl pre ženské povolania vyzdvihli úlohu Slovenskej odbornej školy pre ženské povolania v Nitre. Podľa článku sa škola tešila veľkej obľube u žiačok, pretože vychovávala dievčatá po stránke teoretickej i praktickej, tak ako to vyžadovali „zvýšené požiadavky, kladené na slovenskú ženu, gazdinú, matku a národne uvedomelú občianku.“²¹ Dievčatá sa na ústave pripravovali na učiteľské, živnostenské či hospodárske povolanie a na administratívnu službu. Veľkému záujmu sa podľa článku tešila živnostenská pracovňa, ktorá tvorila tretí ročník školy. Absolventky pracovne boli kvalifikovanými odborníčkami dámskeho a detského odevníctva. Niektoré si po skončení štúdia založili módné salóny vo väčších mestách na Slovensku či v Protektoráte Čiech a Moravy.

Kuratória a učiteľský zbor

Škola mala kuratórne zriadenie, na ktoré osobný náklad hradil štát a vecný kuratórium. Z dvoch tretín bola škola odkázaná na podporu župy. Škole bola na základe § 32/2, 33/3 a 70/1 zákona č. 190/1939 Sl. z. na rok 1940 udelená finančná podpora vo výške 5000 Ks. Na rok 1941 bola škole udelená a poukázaná peňažitá podpora v sume 10.000 Ks na ťarchu rozpočtu župy Nitrianskej. Škola musela o upotrebení danej sumy predložiť župnému úradu vyúčtovanie. Škola však pôvodne žiadala o udelenie podpory vo výške 25.000 Ks. Svoju žiadosť na uvedení sumu škola odôvodňovala tým, že pred utvorením Slovenskej krajiny mala názov župná a dostávala od župy Nitrianskej subvenciu 20.000 Ks.²² Na rok 1942 a 1943 bola škole udelená tiež podpora 10.000 Ks.²³ Kuratórium v roku 1942 žiadalo okrem tejto podpory Župný výbor o finančnú podporu ešte raz. Riaditeľstvo školy potrebovalo peniaze na vyplatenie dvoch kuratórnych učiteľiek.²⁴ Kuratórium sa počas roka stretávalo na niekoľkých schôdzkach, kde sa prejednávali účty za daný rok existencie školy a tiež sa rokovalo o žiadostiach žiačok o oslobodení od školného. Úlohou kuratória bolo tiež podporovať nemajetné a usilovné žiačky, a to tak, že im bola poskytnutá úľava pri platení školného. Pomoc kuratória žiačkam školy bola definovaná ako sociálna pomoc. Výška školného bola stanovená na sumu 200 Ks, platilo sa tiež zápisné a poplatok na učebné pomôcky vo výške 30 Ks.²⁵ Počet členov kuratória sa v priebehu jednotlivých školských

²¹ Nitrianska stráž, 20. júla 1941, ročník XX., č. 27, s. 2. Význam škôl pre ženské povolania.

²² ŠA NR, f. NŽ III., AO, 1942, k. 533, j. č. S 1198/42. Slovenská odborná škola pre ženské povolania v Nitre žiadosť o podporu.

²³ ŠA NR, f. NŽ III., SO, 1944, k. 551 a 563, j. č. S 885/1943 a S 761/1944. Nitra, štát. odb. škola pre ženské povolania, podpora.

²⁴ ŠA NR, f. NŽ III., AO, 1942, k. 533, j. č. S 4560/42. Verejná slk. odborná škola pre ženské povolania žiadosť o podporu.

²⁵ Školné a zápisné zostalo nezmenené od r. 1939 až do r. 1944. V šk. r. 1944/1945 sa zápisné zme-

rokov menil. Prehľad zmien v kuratóriu uvádza tabuľka č. 1, zostavená z výročných správ odbornej školy pre ženské povolania v Nitre v rokoch 1938/1939 až 1943/1944.

V školskom roku 1938/1939 pozostával učiteľský zbor z riaditeľa a 31 učiteľov. Bolo to najviac pedagógov pôsobiacich na škole za obdobie rokov 1939 – 1944. V nasledujúcom školskom roku 1939/1940 sa počet pedagógov znížil na 13. Pedagogický zbor tvorili:

1. Dr. Jozef Karvaš, riaditeľ školy,
2. Mária Blahová, dočasná odborná učiteľka šitia šiat, vyučovala vyšívanie, dekoratívne kreslenie, kreslenie strihov, šitie šiat, brannú výchovu telesnú a náukovú a náuku o látkach,
3. Amália Leščinská-Šefránková, štátna učiteľka varenia, vyučovala varenie, vychovateľstvo, domáce hospodárstvo, náuku o látkach, náuku o krojoch, dejiny vzdelanosti, náuku o potravinách, zdravotníctvo a pečlivosť o dieťa,
4. Inez Prinzová, odborná učiteľka šitia šiat, vyučovala šitie šiat, vyšívanie, kreslenie strihov, dekoratívne kreslenie, náuku o krojoch,
5. Irena Sluková, dočasná odborná učiteľka šitia bielizne, vyučovala šitie bielizne, vyšívanie, kreslenie strihov, dekoratívne kreslenie, zákony a písomníctvo,
6. Mária Žáková, výpomocná učiteľka, vyučovala slovenský jazyk, počty, dejiny, spev, brannú výchovu, nemčinu,
7. Štefan Blažíček, dočasný štátny profesor, vyučoval nemčinu a dejiny vzdelanosti,
8. Henrich Klus, výpomocný učiteľ, vyučoval nemčinu,
9. Ing. Jozef Kočár, výpomocný učiteľ, vyučoval živnostenské písomnosti a zákony,
10. JUDr. Ondrej Mikloško, dočasný štátny profesor, vyučoval počty a účtovanie²⁶,
11. RNDr. Blahoslav Stehlík, štátny profesor, vyučoval náuku o látkach,
12. Dr. Štefan Janega, kaplán, externý výpomocný učiteľ, vyučoval náboženstvo,
13. Dr. Milada Mináriková-Kubíková, výpomocná učiteľka nemčiny.²⁷

Zbor v tomto roku opustili Marta Adamčíková-Maryšková, odborná učiteľka šitia šiat, ktorá bola preložená na odbornú školu pre ženské povolania v Banskej Bystrici.

V nasledujúcom šk. r. 1940/1941 z učiteľského zboru vystúpili Henrich Klus, Ing. Jozef Kočár, ktorého preložili na Št. slk. obchodnú školu v Kežmarku,

---

nilo na 45 Ks a školné zostalo vo výške 200 Ks. Výročná zpráva za školský rok 1943/1944. Štátna slovenská odborná škola pre ženské povolania v Nitre. Nitra : Vlastný náklad, 1944, s. 28.

²⁶ JUDr. Ondrej Mikloško začal v šk. roku 1940/1941 učiť živnostenské písomnosti a zákony. In Výročná zpráva Slovenskej odbornej školy pre ženské povolania v Nitre za školský rok 1940/1941. Nitra : Vlastný náklad, 1941, s. 4.

²⁷ Výročná zpráva Slovenskej odbornej školy pre ženské povolania v Nitre za školský rok 1939/1940. Nitra : Vlastný náklad, 1940, s. 5-7. o

Mária Žáková a tiež RNDr. Blahoslav Stehlík, preložený na Št. slk. gymnázium v Kremnici. Amália Leščinská-Šefránková odišla na materskú zdravotnú dovolenku. Do zboru pristúpili Aurélia Bachňáková-Kaňuchová, výpomocná učiteľka, zastupujúca Amáliu Leščinskú. Vyučovala počty, slovenský jazyk, dejepis, spev, brannú výchovu a vychovateľstvo.²⁸ Školský rok 1941/1942 priniesol ďalšie zmeny v učiteľskom zbore. Do zboru pristúpila Ida Grexová, dočasná kurat. odborná učiteľka šitia šiat, ktorá vyučovala šitie šiat, kreslenie strihov, kreslenie, vyšívanie a náuku o látkach. Súčasťou učiteľského zboru sa stali aj Jozef Jandek, prid. št. odborný učiteľ, ktorý učil počty a spev, Karol Jedlička suplujúci profesor, ktorý učil slovenský jazyk a Jozef Libant doč. št. odborný učiteľ, ktorý pôsobil aj ako tajomník ústavu a vyučoval počty a písomnosti. Pedagogický zbor opustila Aurélia Bechňáková-Kaňuchová, zastupujúca počas materskej dovolenky, Mária Blahová, dočasná kurat. učiteľka domácich náuk, Magda Brandeburgová, dočasná profesorka, učiteľka nemčiny, Dr. Andrej Mikloško, dočasný profesor a Ján Bendžák, dočasný profesor, suplujúci učiteľ počtov.²⁹ V školskom roku 1942/1943 pristúpila do zboru Margita Bahelková-Banková, smluvná odborná učiteľka zo Št. slk. odb. školy pre ženské povolania v Bratislave. V Nitre bola klasifikovaná ako smluvná odborná učiteľka varenia. Učila náuku o potravinách, vychovávateľstvo, domáce práce, zdravotvedu a starostlivosť o dieťa, teóriu varenia a stolovania, varenie a počty a účtovanie. Ďalej tiež pristúpila Ľudmila Bežová, výpomocná učiteľka domácich náuk, ktorá tiež učila varenie, náuku o potravinách, domáce práce a zdravotvedu a starostlivosť o dieťa a Ladislav Janku prid. štátny učiteľ vyučujúci spev. Amélia Leščinská-Šefránková bola preložená na Št. slk. odb. školu pre ženské povolania v Prešove. Okrem nej zbor opustili aj Ľudmila Bežová, výpomocná učiteľka a Jozef Jandek, prid. št. učiteľ.³⁰ Zmeny postretli pedagogický zbor aj v školskom roku 1943/1944. Zbor sa rozrástol o Ľetlu Fullovú, smluvnú učiteľku varenia, ktorá učila tiež nemecký jazyk, spev, počty, teóriu varenia, spoločenskú výchovu a domáce práce; Oľgu Fídlarovú suplujúcu učiteľku vyučujúcu písomnosti a o Teodora Polonyho, doč. štátneho profesora, ktorý učil slovenský jazyk. Zo zboru v tomto roku vystúpili Ladislav Janku, Karol Jedlička, Jozef Libant a Dr. Ján Nichta, supl. profesor nemčiny.³¹ Učiteľský zbor sa v priebehu školského roka schádzal na riadnych a mimoriadnych poradách, kde sa prejednávali známky a hodnotenia žiakov, činnosť školy a činnosť pedagógov.

Členovia pedagogického zboru boli okrem učenia jednotlivých predmetov poverení aj triedníctvom, a to v dvoch ročníkoch školy rodinnej a v jednej triede, ktorá bola živnostenskou pracovňou. Triedníctvo v I. ročníku vykonávala v školských rokoch 1939/1940 až 1943/1944 učiteľka domácich náuk Irena Sluková, v II. ročníku triedníctvo zabezpečovala v školských rokoch 1939/1940 a 1940/1941 Mária

²⁸ Výročná zpráva Slovenskej odbornej školy pre ženské povolania v Nitre za školský rok 1940/1941. Nitra : Vlastný náklad, 1941, s. 3-5.

²⁹ Výročná zpráva za školský rok 1941/1942. Verejná slovenská odborná škola pre ženské povolania v Nitre. Nitra : Vlastný náklad, 1942, s. 7-9.

³⁰ Výročná zpráva za školský rok 1942/1943. Štátna slovenská odborná škola pre ženské povolania v Nitre. Nitra : Vlastný náklad, 1943, s. 1-5.

³¹ Výročná zpráva za školský rok 1943/1944. Štátna slovenská odborná škola pre ženské povolania v Nitre. Nitra : Vlastný náklad, 1944, s. 4-8.

Blahová, odborná učiteľka domácich náuk, v rokoch 1941/1942 a 1942/1943 Ida Grexová, odborná učiteľka šitia šiat a v školskom roku 1943/1944 Inez Románová-Prinzová, odborná učiteľka šitia šiat. Triednictvo v živnostenskej pracovni zabezpečovala v školských rokoch 1939/1940 až 1942/1943 Inez Románová-Prinzová, ktorú v šk. r. 1943/1944 vystriedala Ida Grexová.³²

Prehľad členov profesorského zboru a zmeny ich počtu v jednotlivých školských rokoch je v tabuľke č. 2 vytvorený na základe informácii z výročných správ a z triednych katalógov. Školský rok 1944/1945 bol zostavený iba na základe informácií získaných z triednych katalógov šk. r. 1944/1945.

Žiačky odbornej školy

Odborná škola pozostávala z dvoch ročníkov rodinnej školy alebo mohli študentky absolvovať živnostenskú pracovňu. Žiačky boli rímskokatolíckeho vierovyznanie s výnimkou niekoľkých s evanjelickým vierovyznaním. Žiačky pochádzali z Nitry a okolia (Hlohovec, Topoľčany, okolité obce), ale aj z iných oblastí a miest Slovenska. Štátna príslušnosť bola prevažne slovenská a taktiež prevládal prevažne slovenský materinský jazyk. Študentky odbornej školy boli prevažne vo veku od 14 do 18 rokov. Žiačky s najlepším priemerom a výsledkami, rovnako ako aj mimoriadne usilovné žiačky boli na konci školského roka ocenené knihou. Výročné správy priniesli aj informácie o uplatnení absolventiek živnostenskej pracovne školy. Žiačky zostávali doma pri hospodárstve, ďalej sa vzdelávali, vstúpili do krajčírskych živností alebo mali vlastnú živnosť, zamestnali sa ako učiteľky alebo pomocné kancelárske sily. V tabuľke č. 3 uvádzam prehľad počtu žiačok odbornej školy pre ženské povolania v Nitre. Tabuľka bola zostavená podľa Triednych katalógov 1938/1939 až 1944/1945 a Výročných správ 1938/1939 až 1943/1944.

Mimoškolská osvetová a vzdelávacia činnosť učiteľstva a žiačok

Osvetová a vzdelávacia činnosť na škole dopĺňala učebné plány. Žiačky dvojročnej rodinnej školy rovnako ako aj žiačky živnostenskej pracovne sa realizovali na poli kultúrnom, literárnom i osvetovom. Svoje vedomosti si prehľbovali aj vďaka výletom a exkurziám, ktoré absolvovali. Okrem slovenských miest a kultúrnych pamiatok navštevovali aj výstavy, pretože „vnímanie predmetu v expozíciách malo mať pedagogický a ľudovovýchovný charakter.“³³ Navštívili napr. výstavu slovenských ľudových krojov a výšiviek či kožušín, ale tiež továrenské zariadenia a podniky, ako Baťove závody, mliekareň či cukrovar.

³² V školskom roku 1938/1939 vykonávali triednictvo iní učitelia, ktorí v nasledujúcom období opustili ústav. Triednictvo pre prvý ročník zabezpečovala pre A triedu Mária Vašinková Šidlová, pre B triedu Mária Sedláková. Triedy sa spojili od 1. apríla 1939 a triednou pre I. ročník sa stala M. Sedláková. Triednou pre II. ročník bola do 31. marca 1939 Drahomíra Karkanova, ktorú od 1. apríla vystriedala Marta Adamčíková-Maryšková, ktorá bola počas celého šk. r. 1938/1939 triednou v živnostenskej pracovni. In Výročná správa Krajinskej odbornej školy pre ženské povolania v Nitre za školský rok 1938/1939. Nitra : Vlastný náklad, 1939, s. 4-11.

³³ PRELOVSKÁ, Daniela. Zväz slovenských múzeí a kultúrna politika (1945 – 1959). Nitra : UKF v Nitre, FF, 2011, s. 19.

Žiačky dvojročnej rodinnej školy i živnostenskej pracovne organizovali každým rokom módne prehliadky svojich samostatných prác. Módna prehliadka bola ukázkou ich šikovnosti, schopnosti, tvorby a vkusu. Vďaka nej mohli predviesť nadobudnuté odborné znalosti v praxi. Módna prehliadka sa tešila obľube u rodičov i u priateľov školy. Okrem módnych prehliadok sa k zvláštnym udalostiam na škole radili aj výstavy usporiadané žiačkami. V šk. r. 1939/1940 usporiadala rodinná škola s obchodnou akadémiou výstavu literatúry pre mládež, spojenou s predajom kníh. Tiež bola usporiadaná výstava prác žiačok rodinnej školy. Vystavovali sa napr. šaty, sukne, blúzky, výkresy strihov, bielizeň, vyšívanie. Živnostenská pracovňa vystavovala samostatné práce žiačok (záverečná skúška), a to kabáty, šaty a kostýmy. Vystavované bolo tiež pečivo i ukážka prestierania.³⁴ V šk. r. 1942/1943 zaznamenali žiačky živnostenskej pracovne a žiačky II. ročníka rodinnej školy úspech v podobe ukážok ich tvorby – dvoje vyšívaných šiat – na výstave vyšívaných šiat v Piešťanoch, ktorú usporiadala Živena.³⁵

Pri školách boli organizované samovzdelávacie krúžky, ktorých úlohou bolo poskytnúť mládeži priestor pre rozšírenie vedomostí, prehľbovanie vzdelania a záujmov o vedeckú, literárnu a umeleckú prácu, ako aj o učenie sa samostatnosti a spoločenskému vystupovaniu. Ministerstvo školstva a národnej osvety vydalo v roku 1940 Jednotné stanovky samovzdelávacích krúžkov slovenských gymnázií a učiteľských ústavov. Podobné stanovky a úlohy však plnili aj samovzdelávacie krúžky iných škôl.³⁶ Nakoľko činnosť takýchto krúžkov bola považovaná za prospešnú boli aj žiačky odbornej školy pre ženské povolania členkami Samovzdelávacieho krúžku P.O. Hviezdoslava pri Štátnej slk. obchodnej akadémii v Nitre, pod vedením prof. J. Krčmárika (M. Kulicha). Krúžok organizoval viaceré aktivity, na ktorých sa žiačky zúčastňovali. Boli to literárne vzdelávacie schôdze, odborné prednášky, jazykové polhodinky hudba, spev, umenie, vlastná literárna tvorba i zábavy. Ich cieľom bolo rozšíriť vedomosti študentiek „doplniť vzdelanie žiakov vlastnou prácou...“³⁷ a „...vychovávať svojich členov v oddanosti ideám kresťanstva, láske k vlasti a národu i príjemne spoločensky sa zabaviť.“³⁸ Krúžok sa vo svojej činnosti zameriaval na všetky oblasti vedy, o čom svedčí aj rozmanitosť prednášok, ktoré boli zorganizované. Odborné prednášky oboznamovali žiačky s hospodárskymi, sociologickými, ekonomickými i technickými problémami a oblasťami vedy. Jazykové polhodinky boli zaujímavou prezentáciou rôznych krajín sveta. Polhodinka bola venovaná napr. Nemecku, Juhoslávii, Francúzsku, Anglicku či Maďarsku. Polhodinka pozostávala z prednášky na tému týkajúcu sa konkrétnej krajiny – napr. o živote v krajine, o vývoji literatúry, o umení a pod., z prednesu básní, spevu piesní či čítaniu literatúry.

³⁴ Výročná zpráva Slovenskej odbornej školy pre ženské povolania v Nitre za školský rok 1939/1940. Nitra : Vlastný náklad, 1940, s. 16-17.

³⁵ Výročná zpráva za školský rok 1942/1943. Štátna slovenská odborná škola pre ženské povolania v Nitre. Nitra : Vlastný náklad, 1943, s. 19.

³⁶ Päť, ref. 2, s. 225.

³⁷ Výročná zpráva Slovenskej odbornej školy pre ženské povolania v Nitre za školský rok 1939/1940. Nitra : Vlastný náklad, 1940, s. 6.

³⁸ Výročná zpráva Krajinkej odbornej školy pre ženské povolania v Nitre za školský rok 1938/1939. Nitra : Vlastný náklad, 1939, s. 15.

Úlohou jazykovej polhodinky bolo precvičovať žiakov v cudzom jazyku a poskytnúť im priestor na konverzáciu v cudzom jazyku. Krúžok fungoval pod dozorom riaditeľstva školy. Okrem spomínaných aktivít mohli žiačky odbornej školy vystupovať aj na verejných podujatiach, akadémiách a pri rôznych slávnostných príležitostiach.³⁹

Žiačky počas školského roka navštívili viaceré „kultúrne podniky“, ktoré zahŕňali napr. návštevu divadelných predstavení v Nitre v Slovenskom ľudovom divadle i v Slovenskom národnom divadle v Bratislave, návštevu filmových predstavení, rozhlasového vysielania i odborných prednášok na rozličné témy. Pri príležitosti pamätných dní sa žiačky zúčastňovali osláv, ktoré organizovala škola alebo mesto, tiež navštevovali slávnostné bohoslužby.

Výročná správa zo školského roku 1941/1942 uvádza, že študentky školy boli organizované tiež v Hlinkovej mládeži – dievčatá. Dievčatá sa začali organizovať v HM na základe § 17 zákona o Hlinkovej garde a Hlinkovej mládeži č. 166/1940 zo 4. 7. 1940. Dievčatá vo veku od 6 do 20 rokov „aj so svojimi činovníčkami vytvárala samostatný II. zbor v HM, označený skratko HM-D.“⁴⁰ V tomto školskom roku to bolo konkrétne 55 žiačok, ktoré boli rozdelené do dvoch kmeňov.⁴¹ Háemistky sa zúčastňovali nástupov i slávností. Mnohé mali i kroj, ktorý si ušili v škole. V ďalšom školskom roku boli v HM-D organizované žiačky v počte 27.⁴² Zvyšné boli členkami miestnej organizácie vo svojom bydlisku. V šk. r. 1943/1944 bolo v HM-D organizovaných 37 žiačok.⁴³

Na organizovaní mimoškolskej činnosti sa podieľali aj učiteľky a učelia odbornej školy. Učiteľia rozvíjali kultúrnu a osvetovú činnosť. Osvetová činnosť učiteľov bola organizovaná zo strany MŠaNO zriadením Osvetového ústredia pri MŠaNO v roku 1941.⁴⁴ Väčšina učiteliek pôsobila hlavne vo funkcii kmeňovej vodkyne Hlinkovej mládeže – dievčat. Učiteľky pôsobili aj v Slovenskom Červenom Kríži na mieste dobrovoľnej sestry. V súvislosti s týmto miestom absolvovali kurzy dobrovoľných sestier SČK. Úlohou učiteliek bolo tiež dopĺňať školské zbierky a fondy a upravovať učebné pomôcky, ktoré mala škola k dispozícii pri výučbe. V šk. r. 1943/1944 začali niektoré členky pedagogického zboru pôsobiť ako samaritánky CPO i ŠPO. Ida Grexová bola v tomto roku tiež tajomníčkou Ženského evanjelického spolku.⁴⁵

Odborné školy pre ženské povolania poskytovali dievčatám všeobecné a odborné vzdelanie zamerané predovšetkým na domáce hospodárstvo a na budúce úlohy spojené s materstvom. Úlohou týchto škôl bolo vychovávať hlavne ženu

³⁹ Výročná správa Slovenskej odbornej školy pre ženské povolania v Nitre za školský rok 1939/1940. Nitra : Vlastný náklad, 1940, s. 7-12.

⁴⁰ MILLA, Michal. Hlinkova mládež 1938 – 1945. Bratislava : ÚPN, 2008, s. 94.

⁴¹ Výročná správa za školský rok 1941/1942. Verejná slovenská odborná škola pre ženské povolania v Nitre. Nitra : Vlastný náklad, 1942, s. 17.

⁴² Výročná správa za školský rok 1942/1943. Štátna slovenská odborná škola pre ženské povolania v Nitre. Nitra : Vlastný náklad, 1943, s. 18.

⁴³ Výročná správa za školský rok 1943/1944. Štátna slovenská odborná škola pre ženské povolania v Nitre. Nitra : Vlastný náklad, 1944, s. 18-19.

⁴⁴ MÁTEJ, Jozef et al. Dejiny českej a slovenskej pedagogiky. Bratislava : SPN, 1976, s. 393.

⁴⁵ Výročná správa za školský rok 1943/1944. Štátna slovenská odborná škola pre ženské povolania v Nitre. Nitra : Vlastný náklad, 1944, s. 8-9.

- matku a vychovávateľku budúcej generácie, ktorá bude viesť domácnosť a založí si rodinu. Odborným školám pre ženské povolania bola pripisovaná dôležitá úloha pri výchove žien, ktoré mali naplniť ideál novej slovenskej ženy.

Tabuľka č.1: Prehľad členov kuratória

Školský rok	Členovia kuratória
1938/1939	<p>1. Predseda: nebol stanovený.</p> <p>2. Podpredseda: Rudolf Haláchy, hlavný radca polit. správy v Bratislave.</p> <p>3. Pokladník: Jozef Karvaš, pov. správou školy.</p> <p>4. Členovia: Dr. Aurel Vincze, prezident krajského súdu v Nitre; František Mojto, správca ľudovej školy a starosta mesta Nitra; Peter Rovnianek, predseda stanice v Nitre; Karol Čorba účtovný radca okresnej sociálnej poisťovne v Nitre a člen okresného výboru; Amália Leščinská-Šefránková, št. odb. uč. varenia, zástupkyňa učiteľského sboru; JUDr. Ondrej Mikloško, št. doč. profesor, zástupca učiteľského sboru.</p>
1939/1940	<p>1. Predseda: František Mojto, správca ľudovej školy a starosta mesta Nitry.</p> <p>2. Podpredseda: nebol dosiaľ menovaný.</p> <p>3. Pokladník: Jozef Karvaš, riaditeľ školy.</p> <p>4. Členovia: Dr. Aurel Vincze, prezident krajského súdu v Nitre, zástupca min. škol. a národnej osvety; Peter Rovnianek, prednosta stanice v Nitre; Karol Čorba, účtovný radca okresnej sociálnej poisťovne Nitry a člen okresného výboru; Amália Leščinská-Šefránková, štát. odb. uč. varenia, zástupkyňa učiteľského sboru; JUDr. Ondrej Mikloško, štát. doč. profesor, zástupca učiteľského sboru.</p>

1940/1941	<ol style="list-style-type: none"> 1. Zástupca štátnej správy vyučovacej: Dr. Ján Rybárik, predseda Krajského súdu. 2. Zástupca Živnostenského spoločenstva: Karol Novák, vládny komisár Živnostenského spoločenstva. 3. Zástupca spolku Živena: Mária Mrvová. 4. Zástupcovia učiteľského sboru: Dr. Jozef Karvaš, riaditeľ a Amália Leščinská, učiteľka. 5. Zástupca rodičov: Ján Oravec, policajný dôstojnícky zástupca. 6. Za mesto Nitra (ročná podpora 3000 Ks): František Mojto, vládny komisár mesta Nitra.
1941/1942	<ol style="list-style-type: none"> 1. Predseda: Dr. Ján Rybárik, predseda Krajského súdu, zástupca Mšano, Bratislava. 2. Podpredseda: František Mojto, riaditeľ ľudovej školy a vládny komisár mesta Nitry. (Podpora mesta Nitry 3000 Ks ročne). 3. Tajomník a pokladník: Dr. Jozef Karvaš, štátny riaditeľ. 4. Členovia: Karol Novák, vládny komisár Živnostenského spoločenstva v Nitre, majiteľ strojnej pekárne; Mária Mrvová, zástupca spolku Živena; Ján Oravec, policajný dôstojnícky zástupca, zástupca rodičov; Amália Leščinská, št. odb. uč., zástupca učiteľského sboru, revízor účtov.
1942/1943	<ol style="list-style-type: none"> 1. Predseda: Dr. Ján Rybárik, predseda Krajského súdu, zástupca Mšano, Bratislava. 2. Podpredseda: František Mojto, riaditeľ ľudovej školy a vládny komisár mesta Nitry. (Podpora mesta Nitry 3000 Ks ročne). 3. Tajomník a pokladník: Dr. Jozef Karvaš, štátny riaditeľ. 4. Členovia: Karol Novák, vládny komisár Živnostenského spoločenstva v Nitre, majiteľ strojnej pekárne; Mária Mrvová, zástupkyňa spolku Živena; Jozef Blaškovič, majiteľ autodiely, zástupca rodičov; Margita Bahelková, št. smluv. odb. uč., zástupkyňa učiteľského sboru, revízorka účtov

1943/1944	<p>1. Predseda: Dr. Ján Rybárik, predseda Krajského súdu, zástupca Mšano, Bratislava.</p> <p>2. Podpredseda: František Mojto, riaditeľ ľudovej školy a mešťanosta mesta Nitry.</p> <p>3. Tajomník a pokladník: Dr. Jozef Karvaš, štátny riaditeľ.</p> <p>4. Karol Novák, vládny komisár Živnostenského spoločenstva v Nitre, majiteľ strojnej pekárne; Mária Mrvová, zástupkyňa spolku Živena; Jozef Blaškovič, majiteľ autodiely, zástupca rodičov; Margita Bahelková, št. odb. uč., zástupkyňa učiteľského sboru, revízorka účtov.</p> <p>Členmi kuratória boli od 1. januára 1944:</p> <p>Za mesto Nitra: František Mojto, mešťanosta mesta Nitry; Bohdan Vilček, hlavná notársky riaditeľ; Dr. Andrej Mikloško, št. profesor, člen Mestského výboru; Jozef Rečka, statkár, člen Mestského výboru;</p> <p>Zástupca priemyselnej a obchodnej komory: Karol Novák, vládny komisár Živnostenského spoločenstva v Nitre;</p> <p>Zástupca učiteľského sboru: Inez Románová, rod. Prinzová, št. učiteľka.</p> <p>Zástupca MŠaNO: Dr. Ján Rybárik, predseda Krajského súdu v Nitre.</p> <p>Zástupca Obchodného grémia: Štefan Jančovič, vládny komisár Obchodného grémia.</p> <p>Zástupkyňa Živeny: Mária Mrvová, predsedníčka Živeny v Nitre.</p> <p>Riaditeľ ústavu: Dr. Jozef Karvaš, št. riaditeľ.</p>
1944/1945	Výročná správa nie je k dispozícii.

Tabuľka č. 2: Prehľad členov učiteľského zboru a ich počet v jednotlivých školských rokoch.

Školský rok	Riaditeľ	Členovia učiteľského zboru	Spolu
1938/1939	Ph. Dr. Vojtech Měrka	1. Jozef Karvaš, 2. Marta Adamčíková-Maryšková, 3. Margita Banková, 4. Maria Ďateľová, 5. Elena Jelínková-Mojžišová, 6. Drahomíra Karkanova, 7. Amália Leščinská-Šefránková, 8. Maria Sedláková, 9. Maria Vašinková-Šidlová, 10. Jaroslav Böhm, 11. Ján Krčmárik, 12. Ján Kroha, 13. František Kypěna, 14. JUDr. Ondrej Mikloško, 15. Walter Postl, 16. Ing. Vladimír Zitko, 17. Ph. Dr. Milada Zitková-Nováková, 18. Štefan Blažiček, 19. Jozef Boháč, 20. Milan Janák, 21. Henrich Klus, 22. Ing. Jozef Kočár, 23. Ján Kvorka, 24. Dr. Milada Minariková-Kubíková, 25. Teodor Polonyi, 26. Eva Postlová-Kollerová, 27. Karol Raumann, 28. Ján Sidor-Olej, 29. Vojtech Sommer, 30. Ľudovít Ur, 31. Imrich Vaňo.	32
1939/1940	Dr. Jozef Karvaš	1. Mária Blahová, 2. Amália Leščinská-Šefránková, 3. Inez Prinzová, 4. Irena Sluková, 5. Mária Žáková, 6. Štefan Blažiček, 7. Henrich Klus, 8. Ing. Jozef Kočár, 9. Dr. Ondrej Mikloško, 10. Dr. Blahoslav Stehlík, 11. Dr. Štefan Janega, 12. Dr. Milada Minariková	13
1940/1941	Dr. Jozef Karvaš	1. Mária Blahová, 2. Irena Sluková, 3. Inez Románová, rod. Prinzová, 4. Aurélia Bachňáková, rod. Kaňuchová, 5. Amália Leščinská, rod. Šefránková, 6. Dr. Ondrej Mikloško, 7. Dr. Štefan Janega, 8. Ing. Jozef Kočár, 9. Ján Bendžák, 10. Ján Nichta, 11. Magda Brandeburgová	12
1941/1942	Dr. Jozef Karvaš	1. Ida Grexová, 2. Amália Leščinská, rod. Šefránková, 3. Inez Románová, rod. Prinzová, 4. Irena Sluková, 5. Michal Cibulka, 6. Dr. Štefan Janega, 7. Jozef Jandek, 8. Karol Jedlička, 9. Jozef Libant, 10. Ján Nichta, 11. Júlia Pašková (výpomocná školníčka)	12
1942/1943	Dr. Jozef Karvaš	1. Margita Bahelková rod. Banková, 2. Ľudmila Bežová, 3. Ida Grexová, 4. Inez Románová, rod. Prinzová, 5. Irena Sluková, 6. Michal Cibulka, 7. Dr. Štefan Janega, 8. Jozef Jandek, 9. Ladislav Janku, 10. Karol Jedlička, 11. Jozef Libant, 12. Dr. Jozef Nichta, 13. Júlia Pašková (výpomocná školníčka)	14

1943/1944	Dr. Jozef Karvaš	1. Margita Bahelková, rod. Banková, 2. Etela Fullová, 3. Ida Grexová, 4. Inez Románová, rod. Prinzová, 5. Irena Sluková, 6. Michal Cibulka, 7. Dr. Štefan Janega, 8. Oľga Fídlarová, 9. Teodor Polony	10
1944/1945		1. Margita Bahelková, rod. Banková, 2. Etela Fullová, 3. Dr. Štefan Janega, 4. Teodor Polony, 5. Irena Sluková, 6. Margita Šefčíková, 7. Ida Grexová, 8. Anna Kulichová, 9. Alžbeta Kováčiková, 10. Gizela Kardošová, 11. Inez Románová rod. Prinzová, 12. Oľga Fídlarová, 13. Pavol Valašek, 14. Pavol Halák	

Tabuľka č. 3: Počet žiačok Slovenskej odbornej školy pre ženské povolania v Nitre

Školský rok	Ročník	Počet žiačok na konci šk. r.	Počet žiačok spolu
1938/1939	I.	a)17; b)17	80
	II.	30	
	ŽP	16	
1939/1940	I.	30	60
	II.	20	
	ŽP	10	
1940/1941	I.	35	66
	II.	22	
	ŽP	9	
1941/1942	I.	28	58
	II.	24	
	ŽP	6	
1942/1943	I.	34	64
	II.	17	
	ŽP	13	
1943/1944	I.	26	61
	II.	27	
	ŽP	8	
1944/1945	I.	a)22 b)19	52 (?)
	II.	údaj chýba	
	ŽP	11	

ŽILINSKÝ ZJAZD ZVÄZU SLOVENSKÝCH MÚZEÍ Z 20. DECEMBRA 1945*

Daniela PRELOVSKÁ

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Katedra muzeológie
dprelovska@ukf.sk

PRELOVSKÁ, Daniela. *Žilina Congress of Slovak Museum Association dated December 20, 1945.* In the period 1945-1948 the Communist Party sought to use cultural institutions to promote its policies. Some cultural branches, such as theatre and film, were nationalized. Slovak museums did not awake state's interest. The collection funds had not been assorted, classified and scientifically evaluated. It was not possible to prepare good-quality exhibitions. Association in this period focused on the nationalization of two major museums, Slovak Museum in Bratislava and Slovak National Museum in Turčiansky Svätý Martin. This objective was achieved in December 1948. The Association participated in the preparation of legal incorporation of museums into a museum law. This action pursued to ensure museums financially, materially and personally.

Kľúčové slová: Zväz slovenských múzeí; druhá svetová vojna; Ján Geryk; múzeá

Keywords: Slovak museum Association; World War II; Ján Geryk; museums

Zväz slovenských múzeí začal svoju činnosť oficiálne od 15. novembra 1940. Bol poradným orgánom Ministerstva školstva a národnej osvety a prostredníkom medzi ním a múzeami Zároveň ministerské rozhodnutia vykonával. Hlavná náplň činnosti Zväzu bola v intenciách právomocí zakotvených v stanovách. K jeho prvoradým úlohám patrilo: vytvorenie siete múzeí na Slovensku, určenie ich obvodov a rozsahu činnosti, zavedenie jednotného spôsobu spracovania zbierok, organizovanie prednáškovej, výstavnej, publikačnej činnosti a pravidelné revídivanie práce múzeí. Stanovené ciele plánoval Zväz dosiahnuť prostredníctvom rokovaní na výročných zjazdoch slovenských múzeí, usporiadaním muzeologických kurzov a vydávaním odbornej literatúry. Rozhodovacím orgánom Zväzu sa stala Muzeálna rada, ktorá mala jedenásť členov a zasadala štvrtročne. Zväz sa okrem plnenia základných múzejných funkcií významnou mierou podieľal na zabezpečení ochrany zbierkových predmetov pred vojnovým poškodením. Vojnové udalosti spôsobili, že väčšina múzeí pracovala v provizóriu, neprevádzkala reínštaláciu zbierok a nebudovala nové expozície. Od novembra 1940

do mája 1945 sa Zväz a slovenských múzeí snažil dosiahnuť prijatie muzeálneho zákona.¹

Po druhej svetovej vojne najmä české nekomunistické politické strany apelovali a zdôrazňovali kontinuitu povojnovej Československej republiky s 1. ČSR, zásady prijatej politiky odčinenia Mníchova priniesli zásadnú zmenu politického režimu a znamenali radikálny zásah do politického systému štátu. Tradície 1. ČSR negoval obmedzený počet politických strán zastrešených Národným frontom, neexistencia opozície, záväznosť vládneho programu, neobnovenie Senátu Národného zhromaždenia, ktoré sa stali podstatnými charakteristikami ľudovo-demokratického režimu – režimu regulovanej demokracie, ktorý mal pramálo spoločné s parlamentnou demokraciou 1. ČSR. Aj režim regulovanej demokracie bol síce demokratickým režimom, ale bol akousi oklieštenou, „chorou“ – „narušenou“ demokraciou. Sloboda slova bola síce povolená, ale Národný front stanovil témy, ktoré nebolo možné kritizovať: činnosť prezidenta, vládny program a spojenectvo so ZSSR.

Kým nekomunistické politické strany povojnový režim chápali ako hotový produkt s možnými zmenami v jeho rámci, vedúcou politickou silou sa v povojnovom období stala KSC – strana bažiacia moci, vyčkávajúca na vhodný okamih pre jej prevzatie, strana považujúca tento režim iba za akési provizórium, za prechodné obdobie k nastoleniu „diktatúry proletariátu“ – teda monopolu moci. Pozíciu najsilnejšej strany v Československu jej priznal prezident Eduard Beneš ešte počas svojej návštevy v Moskve v decembri 1943, z tohto dôvodu obsadila kľúčové posty v povojnovej vláde a po pre ňu úspešných voľbách v roku 1946 sa jej stranický šéf stal aj premiérom vládneho kabinetu. Táto strana systematicky pracovala na rozleptávaní demokratického režimu zvnútra útokmi na Demokratickú stranu, čo ostatné nekomunistické strany pochopili natoľko neskoro, že samé podľahli komunistickým atakom a intrigám.²

Po oslobodení Československa zasiahli spoločnosť hlboké a rozsiahle zmeny, s ktorými bolo potrebné sa vyrovnáť. Dosah týchto zmien nútil aj múzeá k zásadným obsahovým a štrukturálnym zmenám, výsledkom ktorých malo byť „nové“ chápanie ich spoločenskej funkcie a postupné vytváranie socialistického múzejníctva. Vzťah štát - múzeá determinoval potom aj chápanie ich úlohy v kultúrnej politike.

¹ * Štúdiá je súčasťou riešenia projektu VEGA č. 1/0437/13: Strategické udalosti slovenského múzejníctva v 20. storočí.

Činnosť Zväzu slovenských múzeí v rokoch 1939 – 1945 sleduje: PALÁRIK, Miroslav. Zväz slovenských múzeí v období slovenského štátu 1939 – 1945. Nitra: FF UKF, 2011, 198 s. Pozri tiež: ELIAŠOVÁ, Silvia. Premeny slovenského múzejníctva v rokoch 1945 – 1970. Nitra: FF UKF, 2011, s. 11 – 12. PRELOVSKÁ, Daniela. Zväz slovenských múzeí a kultúrna politika (1945 – 1959). Nitra: UKF, 2010, s. 15 – 21. STRELKOVÁ, Jarmila. Zväz slovenských múzeí v rokoch 1945 – 1958. In Múzeum, 1999, ročník 45, č. 2, s 7 – 11. O zjazdoch Zväzu slovenských múzeí v predchádzajúcom období pozri: PALÁRIK, Miroslav. Výročné zjazdy a kurzy Zväzu slovenských múzeí a ich vplyv na ďalší rozvoj slovenského múzejníctva v rokoch 1940–1945. In WIEDERMANN, Egon (ed.). Studia Historica Nitriensia 15. Nitra: UKF, 2011, s. 335-354. O situácii v múzejníctve v medzivojnovom období pozri: PALÁRIK, Miroslav. Múzejníctvo v období ČSR. In Pamiatky a múzeá: Revue pre kultúrne dedičstvo. 2009, ročník 58, č. 4, s. 49-54.

² PRELOVSKÁ, ref. 1. s. 10.

Bezprostredne po skončení vojny nebol Zväz slovenských múzeí pripravený plniť úlohy vytýčené cieľmi komunistickej kultúrnej politiky. Prvé mesiace po oslobodení boli poznačené snahou jednotlivých správcov múzeí, ako aj samotného Zväzu, vyrovnáť sa s prechodom frontu cez územie Slovenska. Do nepriaznivého svetla postavila Zväz skutočnosť, že bývalý predseda, Pavol Florek, opustil krajinu a zdržiaval sa na neznámom mieste v Nemecku.³ Novým, vnútorným správcom Zväzu sa podľa výnosu Povereníctva Slovenskej národnej rady z 24. júla 1945 stal jeho dovtedajší tajomník, Ján Geryk.⁴

Táto situácia mala trvať iba do zmeny stanov a voľby nových funkcionárov. Skutočnosť, že po vojne prišlo k zmene štáto-právneho usporiadania v krajine, sa musela premietnuť do stanov organizácie. Rozvinutie činnosti Zväzu na oficiálnej úrovni (zjazd), bezprostredne po skončení vojny bránila zlá hospodárska situácia v krajine. Z tohto dôvodu sa prvé rokovanie slovenských múzejníkov uskutočnilo až 20. decembra 1945 v Žiline. Delegáti zjazdu odhlasovali zmenu stanov v 1.– 3. paragrafe, kde sa slovné spojenia „v Slovenskej republike“ nahradili formuláciou „na Slovensku“.⁵ V 18. paragrafe, týkajúcom sa rozpustenia spolku v prípade nedodržiavania určených cieľov bolo slovo „vláda“ nahradené spojením „Zbor povereníkov Slovenskej národnej rady“.⁶ Zároveň prebehla aj voľba nových funkcionárov, ktorá mala zmeniť postavenie Zväzu s vnútornou správou.⁷

³ ASNM BA, fond ZSM, 1939 – 1959, kr. 1, Zápisnice I, 1939 – 1948, Zápisnice z valných zhromaždení a muzeálnych rád Sväzu slovenských múzeí, Zápisnica zo zjazdu Sväzu slovenských múzeí v Žiline zo dňa 20. decembra 1945, s. 119.

⁴ ASNM, ref. 4, Výnos Povereníctva Slovenskej národnej rady č. 7184/1 –III/3 zo dňa 24. júla 1945. Ján Geryk v tejto súvislosti uviedol: „Považujem to nie za znehodnotenie terajších funkcionárov, ktorí všetci sa chvalobohu nezúčastnili žiadnych akcií, ktoré by boli odcudzovali národné povstanie ale naopak obstáli v politickom kvase a boji za lepší zajtrajšok“. Ján Geryk sa aktívne zapojil do Slovenského národného povstania ako člen martinského revolučného Národného výboru. Po páde Martina bol referentom Povereníctva Slovenskej národnej rady pre školstvo, kde mal pridelenú ochranu pamiatok a múzeí. Po obsadení Banskej Bystrice odišiel do hôr k partizánskej skupine majora Morozova, s ktorou bojoval až do oslobodenia. V novoutvorenej vláde na oslobodenom území v Košiciach pôsobil ako referent pre ochranu pamiatok a múzeí.

⁵ ASNM, ref. 4.

⁶ ASNM, ref. 4.

⁷ ASNM, ref. 4. Na predsedníckom poste bol potvrdený dovtedajší tajomník Ján Geryk. Prvým podpredsedom sa stal Gejza Žebrácky (Štátne múzeum v Bardejove – zvolený v neprítomnosti) a post druhého podpredsedu získal Miloš Jurkovič (Slovenské múzeum v Bratislave – zvolený v neprítomnosti), ktorý dovtedy zastával miesto zväzového pokladníka. Uvoľnené miesto tajomníka obsadil Rudolf Bednárík. Za členov Muzeálnej rady boli nominovaní: Jozef Jakubík (Liptovské múzeum v Ružomberku), Štefan Pozdišovský (Mestské múzeum v Trenčíne), Karol Kysely (Mestské múzeum v Banskej Bystrici), Ján Volko-Starohorský (Múzeum Slovenského krasu v Liptovskom Mikuláši – zvolený v neprítomnosti), Alexander Škarvan (Spišské múzeum v Levoči) a Eugen Bohuš (Tatranské múzeum v Poprade). Delegáti si zvolili aj dvoch náhradníkov, a to: Ludovíta Zajaca (Štátne banské múzeum v Banskej Štiavnici) a jedného zástupcu z Východoslovenského múzea v Košiciach, ktorý však nebol konkretizovaný, pretože zástupca tohto múzea nebol na zasadnutí prítomný. Revízormi sväzových účtov sa stali: Ignác Korman (Štátne múzeum v Nitre – zvolený v neprítomnosti) a Ladislav Petrák (Piešťanská muzeálna spoločnosť v Piešťanoch – zvolený v neprítomnosti).

Na rozdiel od iných kultúrnych inštitúcií pracovali slovenské múzeá v mimo-riadne provizórnych podmienkach. Napriek skutočnosti, že nie všetky múzeá boli priamo postihnuté vojenskou činnosťou z konca vojny, evakuáciou zbierok, ich nevhodným uložením, utrpeli všetky múzeá. Okrem strát na hmotnom zabezpečení (budovy), sa škody na múzeách prejavili predovšetkým na nízkej úrovni pripravenosti plniť základné múzejné funkcie. V tejto situácii sa odrážal nedostatočný záujem spoločnosti o prácu v múzeách v predchádzajúcom období.

Dôsledky sa potom začali prejavovať práve pri snahe Zväzu prepojiť slovenské múzeá na nový vývoj kultúry po oslobodení. O kultúrnej činnosti, v zmysle prezentácie kultúrneho dedičstva, sa vôbec nedalo hovoriť. Pomerne malý počet múzeí (29), väčšina bez ujasnenej programovej koncepcie, slabé personálne obsadenie (45 pracovníkov), to bola východisková základňa, na ktorej sa malo začať budovať.⁸ Pracovníci múzeí boli väčšinou zamestnaní ako stredoškolskí profesori a práca v múzeách bola nich vedľajším, dobrovoľným zamestnaním. Žilinské rokovanie slovenských múzejníkov poukázalo na stav múzeí po prechode frontu a v prvých mesiacoch po vojne.⁹ K najviac postihnutým múzeám patrili Slovenské múzeum v Bratislave, Tatranské múzeum vo Veľkej pri Porade, Múzeum Carpathicum v Poprade, Štátne múzeum v Nitre, Mestské múzeum vo Zvolene a Mestské múzeum v Kežmarku.¹⁰ Od skutočnosti, ako rýchlo sa poradí odstrániť škody, sa odvíjali možnosti obnovenia ich činnosti.

Počas vojny dochádzalo na dražbách k odpredaju židovských obrazov a iných pamiatok, pričom ich cena bola v mnohých prípadoch zámerne podhodnotená. Zväz mal oficiálne požiadať Povereníctvo financií o prístup k zoznamu osôb, ktoré tieto pamätihodnosti odkúpili. Neuviedol však, ako sa má naložiť s týmito

⁸ ASNM, ref. 4.

⁹ ASNM, ref. 4. Zo správ múzeí vyplynulo, v akom stave sú budovy a zbierky: „Štátne banské múzeum v Banskej Štiavnici: budova poškodená od streľby, zariadenie poškodené, zbierky rozkradnuté, Múzeum v Oravskom Podzámku: budova málo poškodená, zbierky zachované, Liptovské múzeum v Ružomberku: budova a zbierky neporušené, Mestské múzeum v Kremnici: budova nepoškodená, zbierky zachované, Slovenské národné múzeum v Turčianskom Sv. Martine: budova poškodená počas povstania, zbierky zachované až na niektoré minerálne a sedem odcudzených predmetov, Mestské múzeum v Žiline: budova a zbierky zachované, Piešťanská muzeálna spoločnosť v Piešťanoch: budova nepoškodená, 21 okien rozbitých, zbierky zachované, Oravské múzeum v Dolnom Kubíne: budova nepoškodená, zbierky zachované, Cirkevné múzeum v Spišskej Kapitule: budova a zbierky nepoškodené, Múzeum Slovenského krasu v Liptovskom Mikuláši: budova čiastočne poškodená, zbierky zachované, Mestské múzeum vo Zvolene: budova veľmi poškodená, zbierky zachované, Štátne múzeum v Bardejove: poškodená strecha budovy, zbierky zachované, Slovenské múzeum v Bratislave: budova veľmi poškodená, zničených 10 149 predmetov, Mestské múzeum v Banskej Bystrici: poškodená strecha, zbierky zachované, Muzeálna spoločnosť Fr. Oswalda v Trnave: budova a zbierky nepoškodené, Mestské múzeum v Kežmarku: budova veľmi poškodená, zbierky v poriadku, Mestské múzeum v Bratislave: budova a zbierky vojnou nepoškodené, stratilo sa len niekoľko obrazov vypožičaných externými úradmi, Tatranské múzeum v Poprade: poškodená strecha a rozbité okná, zbierky rozkradnuté a zničené, Múzeum vo Veľkej: budova poškodená, zbierky rozkradnuté a čiastočne zničené, Mestské múzeum Dr. Karola Brančíka v Trenčíne: rozbité okná, zbierky nepoškodené, Múzeum Hornej Nitry v Prievidzi: budova hradu v Bojniciach nepoškodená, zbierky zachované, Spišské múzeum v Levoči: budova nepoškodená, zbierky nepoškodené až na menšie predmety, Štátne múzeum v Nitre: budova zasiahnutá bombou a poškodená, zbierky zničené a odcudzené“.

¹⁰ ASNM, ref. 4.

predmetmi, či ich majú odkúpiť jednotlivé múzeá, alebo či majú byť navrátené pôvodným vlastníkom.¹¹

V posledných rokoch vojny prichádzalo k rabovaniu v nemeckých a maďarských kaštieloch, pričom z týchto pamiatkových objektov zmizli rôzne cennosti ešte pred ich zabezpečením.¹² Aj v tomto prípade členské múzeá Zväzu iniciovali návrh, aby Povereníctvo pre školstvo a osvetu, vydalo nariadenie, podľa ktorého by bolo možné tieto predmety zaisťovať postupne „z domu do domu“.¹³

Na prvý pohľad by sa zdalo, že situácia v slovenskom múzejníctve, aj vzhľadom na stav poškodenia muzeálnych budov, nebola vážna. Zväz však musel riešiť celé spektrum problémov, ktoré navzájom úzko súviseli. Išlo o zvládnutie praktických každodenných činností, ktoré z múzejnej práce vyplývali:¹⁴

- získavanie vhodných priestorov, materiálne a finančné zabezpečenie múzeí,
- organizačná činnosť, personálne a odborné obsadenie múzeí,
- vytváranie siete múzeí a ich profilovanie,
- zbierkotvorná činnosť, uloženie, ochrana, evidencia zbierok, ich vedecké určenie, resp. vedecké prehodnotenie,
- následná inštalácia zbierok,
- hľadanie vlastnej identity v smere vedeckého etablovania muzeálnej práce.

Uvedený okruh činností samozrejme nezahrňal absolútne všetky činnosti, ktorými sa múzeá zaoberali. Bolo potrebné udržiavať činnosť a prevádzku múzeí, ktorým sa vojnové pustošenie vyhlo. Zväz však nedisponoval finančnými prostriedkami, ktoré by to umožňovali.

Okrem vyššie uvedených problémov, s ktorými múzeá vstupovali do novej republiky, malo múzejníctvo na Slovensku nesporné priority. Najdôležitejším činiteľom boli zbierkové fondy, ktoré z hľadiska dokumentačnej, vedeckej a kultúrnej hodnoty predstavovali významné a cenné kultúrne dedičstvo. Tvorili potenciál, s ktorým mohla „nová“ kultúrna politika, za určitých okolností, počítať. V tejto súvislosti treba poznamenať, že v žiadnych straníckych dokumentoch týkajúcich sa kultúry sa nehovorí o kultúrnom dedičstve v zmysle hmotných a nehmotných pamiatok. Uvažovalo sa predovšetkým o literárnom kultúrnom dedičstve. Druhým faktorom, ktorý umožňoval plnenie nových úloh bolo povedomie múzejnej tradície, ktoré malo svoje korene v 19. storočí. Nemenej významný bol aj tretí činiteľ, existencia samotného Zväzu slovenských múzeí, ktorý združoval slovenské múzeá, odborne a organizačne ich koordinoval. Aj po vojne zostal čelným reprezentantom slovenského múzejníctva a hlavným nositeľom jeho ideových a odborných zámerov.

¹¹ ASNM, ref. 4. K problematike pozri bližšie: PALÁRIK, Miroslav. Osudy pamiatok pochádzajúcich zo židovského majetku za druhej svetovej vojny. In *Historický časopis*, 2011, ročník 59, č. 3, s. 515-534.

¹² ASNM, ref. 4.

¹³ ASNM, ref. 4.

¹⁴ PRELOVSKÁ, Daniela. Čo chceme mať z našich múzeí? In *Acta Nitriensiae*. Nitra: UKF, 2000, s. 167- 168.

Nová koncepcia múzejnej politiky musela nevyhnutne vychádzať z celkovej situácie v múzejníctve ako aj z okolností a činiteľov, ktoré jeho stav určovali. Ak chcelo byť slovenské múzejníctvo v súlade s cieľmi kultúrnej politiky a začať intenzívne plniť spoločensky angažované úlohy, muselo radikálne odstraňovať a prekonávať tie nedostatky, ktoré ho brzdili a oslabovali.

Už v rezolúcii zo žilinského zjazdu v decembri 1945 slovenskí múzejníci poukázali na nezáujem a hatenie práce v múzeách zo strany kompetentných úradov.¹⁵ Priamo ich obviňovali, že do muzeálnych priestorov umiestňujú iné inštitúcie.¹⁶ Tento problém sa stal do polovice 50-tych rokov trvalou súčasťou každodenného života múzeí. Zároveň uvedeným dokumentom apelovali zúčastnení múzejníci na predstaviteľov štátu a štátnych orgánov, aby boli čo najviac nápomocní požiadavkám správcov múzeí.¹⁷

Obdobie krátko po skončení vojny bolo charakteristické komplexnou obnovou hospodárstva a zničených stavieb. Výstavba nových múzeí a prestavba poškodených budov by umožňovala splňať náročnejšie požiadavky na ochranu kultúrneho dedičstva. Pre mnohé múzeá by sťahovanie do nových objektov znamenalo vyriešenie situácie s nedostatkom výstavných priestorov, depozitov a konzervátorských dielní. Zaisťovanie majetku zradcov a kolaborantov, ktoré prebiehalo podľa Benešových dekrétov, by zase poskytovalo možnosti nadobudnutia cenných zbierkových predmetov do fondov jednotlivých múzeí.

Rezolúcia vyzývala štátnu správu, aby odstránila všetky bariéry, ktoré by hatili vyššie uvedené možnosti. V ďalšej časti rezolúcie múzejníci oslovili verejnosť, aby prehľadila svoj vzťah k pamiatkam a k ich ochrane a to tým, že ich bude deponovať, prípadne odovzdávať do opatery miestnych múzeí.¹⁸ Slovenskí múzejníci sa v dokumente zaviazali vykreovať múzejnú sieť v najbližšom možnom čase a odbornými znalosťami pomáhať najmä menším vlastivedným múzeám odstraňovať dôsledky vojnových udalostí a zvyšovať ich odborno-muzeologickú úroveň.¹⁹

Slovenskí múzejníci sa v dokumente zaviazali vykreovať múzejnú sieť v najbližšom možnom čase a odbornými znalosťami pomáhať najmä menším vlastivedným múzeám odstraňovať dôsledky vojnových udalostí a zvyšovať ich odborno-muzeologickú úroveň.²⁰

Od oslobodenia do začiatku päťdesiatych rokov bol práve Zväz hlavným iniciátorom prác v múzeách, pričom sa paralelne popri riešení organizačných otázok sústredil aj na riešenie odborných problémov múzejnej práce. V osobe Jána Geryka malo vedenie Zväzu človeka, ktorý dokázal reálne zhodnotiť situáciu v nových politických podmienkach. Rozvinúť činnosť múzeí znamenalo sledovať kontúry „novej“ kultúrnej politiky štátu. V rámcovom návrhu o okresných múzeách ako základnom type múzea formuloval Ján Geryk ich úlohu takto: „... Dnes sa dívame na múzeum celkom iným okom ako v minulosti. Múzeá dnes

¹⁵ ASNM, ref. 4.

¹⁶ ASNM, ref. 4.

¹⁷ ASNM, ref. 4.

¹⁸ ASNM, ref. 4.

¹⁹ ASNM, ref. 4.

²⁰ ASNM, ref. 4

sú ľudovýchovnými ústavmi, školou,... Múzeum má slúžiť hlavnej myšlienke, národu a obyvateľstvu kraja.“²¹

Dočasná nezainteresovanosť štátu na múzeách sa prejavila aj v skutočnosti, že neprišlo k poštátneniu múzeí, tak ako v prípade iných kultúrnych zariadení a masovo-komunikačných prostriedkov.²² Na jednej strane by poštátnenie múzeí znamenalo priamy vplyv štátu na muzeálnu politiku, a tým aj na jej kultúrne prejavy. Na strane druhej by išlo o zložité legislatívne procesy, pretože múzeá na Slovensku nemali jednotné právne postavenie.²³ Nemalú úlohu tu zohrávala aj finančná stránka celej záležitosti.

Myšlienka poštátnenia múzeí nebola nová. Činnosť Zväzu bola podnetom pre Slovenskú národnú radu (SNR), aby ešte počas Slovenského národného povstania iniciovala návrh na poštátnenie Slovenského národného múzea v Turčianskom Svätom Martine. Povereníctvo SNR pre školstvo a národnú osvetu predostrelo v podobnom duchu návrh na poštátnenie Slovenského múzea v Bratislave.²⁴ Na Valnom zhromaždení Muzeálnej slovenskej spoločnosti v auguste 1945 bola osobitná komisia poverená vypracovaním návrhu poštátnenia oboch múzeí.²⁵ Následne sa otázke poštátnenia venoval aj žilinský zjazd ZSM v decembri 1945.²⁶ Zámer poštátnenia predmetných múzeí predniesli Ján Geryk a Miloš Jurkovič na spoločnej audiencii s predstaviteľmi českého zväzu u prezidenta republiky Eduarda Beneša.²⁷ Uviedli, že takýto krok by bol predpokladom plynulého rozvoja slovenského múzejníctva.²⁸ Zástupcovia oboch zväzov informovali prezidenta o skutočnosti, že múzeá sa snažia pracovať podľa zásad modernej muzeológie. Poukázali na snahu kompetentných, aby múzeá praco-

²¹ ASNM BA, fond ZSM, 1939 - 1959, kr. 1, Zápisnice I, 1939 - 1948, Zápisnice z valných zhromaždení a zasadnutí muzeálnych rád ZSM, Zápisnica z Muzeálnej rady Sväzu slovenských múzeí v Turčianskom Svätom Martine zo dňa 3. októbra 1946, s. 152.

²² Kol. autorov: Dejiny Komunistickej strany Československa. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry, 1961, s. 463-464.

²³ ASNM BA, fond ZSM, 1939 - 1959, kr. 1, Zápisnice I, 1939 - 1948, Zápisnice z valných zhromaždení a muzeálnych rád ZSM, Zápisnica zo zjazdu Sväzu slovenských múzeí v Žiline zo dňa 20. decembra 1945, s. 135. Na Slovensku existovali múzeá štátne: Štátne banské múzeum v Banskej Bystrici, Štátne šarišské múzeum v Bardejove, Štátne múzeum v Nitre, Východoslovenské múzeum v Košiciach, Vojenské múzeum v Bratislave, ktoré po krátkej dobe zaniklo. K múzeám na spolkovom základe patrili: Slovenské národné múzeum v Turčianskom Svätom Martine, Slovenské múzeum v Bratislave, Piešťanská muzeálna spoločnosť v Piešťanoch, Múzeum Slovenského krasu v Liptovskom Mikuláši, Muzeálny spolok Hornej Nitry v Prievidzi, Muzeálna spoločnosť Fr. Osvalda v Trnave, Jókaiho vzdelávacie a muzeálny spolok v Komárne, spolkový základ mali múzeá v Rimavskej Sobote a Rožňave. Tretiu skupinu tvorili mestské múzeá v: Bratislave, Ružomberku, Trenčíne, Banskej Bystrici, Banskej Štiavnici, Kežmarku, Kremnici, Poprade, Levoči, Žiline a vo Zvolene.

²⁴ STRELKOVÁ, Jarmila. Zväz slovenských múzeí v rokoch 1945 - 1948. In Múzeum, 1999, ročník 45, č. 2, s. 9.

²⁵ STRELKOVÁ, Jarmila. Zväz slovenských múzeí v rokoch 1948 - 1954. In Múzeum, 1999, ročník 45, č. 4, s. 7 - 11. Členmi komisie sa stali: Štefan Jánošík, Aurel Lehotský, Laco Novomeský, Fedor Ruppeldt, Belo Roll a Ján Geryk.

²⁶ ASNM, ref. 4.

²⁷ ASNM BA, fond ZSM, 1939 - 1959, kr. 5, Prijatie zástupcov SSM a SČM prezidentom Eduardom Benešom.

²⁸ ASNM, ref. 28.

vali ako ľudovýchovné a vlastivedné ústavy.²⁹ Prezident reprezentantov zväzov uistil, že bude záujmy a potreby múzeí podporovať, pretože aj on je toho názoru že: „...je treba zmodernizovať pojem múzea, názor na múzejníctvo vôbec a urobiť z múzejníctva skutočnú súčasť národnej a živej kultúry...“.³⁰ Poštátnenie dvoch celonárodných múzeí sa tak stalo strategickým cieľom Zväzu v období rokov 1945 - 1948.

Žilinský zjazd mal pre slovenské múzejníctvo veľký význam, odštartoval novú etapu v jeho dejinách. Naznačil smerovanie múzejníctva do budúcnosti, do obdobia totalitného režimu po roku 1948.

Príloha:

IV. zápisnica

napísaná na zjazde Sväzu slovenských múzeí, ktorý bol v Žiline 20. decembra 1945 o 9:00 v zasadacej sieni MNV.

Prítomní boli podľa prezenčnej listiny zástupcovia týchto múzeí: Dr. I. Hrtus-Jurina za Muzeálnu spoločnosť F. R. Osvalda v Trnave, Ing. Aurel Lehotzký za Muzeálnu slovenskú spoločnosť v Turčianskom sv. Martine, Jozef Gindl za Mestské múzeum v Banskej Štiavnici, Ján Garaj za Mestské múzeum vo Zvolene, Anton Škiffel za Mestské múzeum v Žiline, Štefan Pozdišovský, správca Mestského múzea v Trenčíne, Jozef Jakubík, správca Liptovského múzea v Ružomberku, Alexander Škarvan za Spišské múzeum v Levoči, Dr. Eugen Bohuš, správca Tatranského múzea v Poprade, Karol Kysely, správca Mestského múzea v Banskej Bystrici, Ľudovít Zajac za Štátne banské múzeum v Banskej Štiavnici.

Svoju neprítomnosť ospravedlnili: Ing. Miloš Jurkovič za Slovenské múzeum v Bratislave, Gejza Žebrácky za Štátne múzeum Bardejove.

Východoslovenské múzeum v Košiciach zastupoval Ján Geryk, Štátne múzeum v Bardejove Karol Kysely a Slovenské múzeum v Bratislave Dr. E. Bohuš.

1. Prítomných privítal správca Ján Geryk a sjazd otvoril:

Vysokoctený sjazd!

Po dlhej prestávke snova sme sa sišli my, zástupcovia múzeí na Slovensku, aby sme nadviazali na činnosť v predošlých rokoch a usmernili prácu v budúcnosti vo Sväze a vo všetkých múzeách.

Posledný III. sjazd Sväzu slovenských múzeí bol 4. júla 1943. Nasledujúci mal byť v lete 1944 v Považí, v Žiline a v Trenčíne, ktorý sa však neuskutočnil pre vojnové udalosti.

Sväz vznikol za Slovenského štátu, keď v dôsledku politických udalostí zanikol Sväz československých múzeí, a tým prestala i spolupráca s bratskými českými múzeami.

²⁹ ASNM, ref. 28.

³⁰ ASNM, ref. 28.

Dnes sme politicky znovu slobodní. Strhli sme so sebou jarmo germánskych otročiteľov a ich pomáhačov a teraz ideme do práce znova slobodní; s vôľou tvoriť nové hodnoty, zveľaďovať naše múzeá v prospech národa slovenského i nášho štátu československého.

Za prvej ČSR slovenské múzeá boli členmi Sväzu československých múzeí s ústredím v Prahe. Dnes sú iné politické pomery, ktoré nám kážu, aby sme i československé múzejníctvo stavali na nových základoch podľa štruktúry ČSR.

Náš Sväz bude i naďalej ako samostatný spolok, ktorý však bude v najužšej spolupráci s bratským Sväzom českých múzeí v Prahe, s ktorým spoločne budeme pracovať na jednotnom odbornom vedení všetkých múzeí v ČSR.

Novými pomermi bol Sväz zasiahnutý len natoľko, že bývalý predseda sväzu Dr. Pavol Florek opustil Slovensko, zdržuje sa na neznámom mieste kdesi v Nemecku, a preto Povereníctvo SNR pre veci vnútorné výnosom zo dňa 24. júla 1945 č. 7184/1-III/3 vymenovalo ma núteným správcom Sväzu s právami muzeálnej rady a sjazdu. Považoval som to nie za znehodnotenie terajších funkcionárov, ktorí všetci sa chvalabohu nezúčastnili žiadnych akcií, ktoré by boli odsudzovaly národné povstanie, ale naopak, obstáli v politickom kvase a boji za lepší zajtrajšok. Tento krok potrebný bol preto, lebo nemal kto podpisovať agendu sväzovú.

V tejto funkcii viedol som Sväz naďalej, ale s úmyslom, aby tento stav pominul čím skorej voľbou nových funkcionárov a zmenou stanov. Preto som zvolal sjazd ešte tohoto roku, aby rokom 1946 všetko šlo riadnou spolkovou a zákonnou cestou.

Keď vás všetkých prítomných srdečne vítam, tento IV. sjazd Sväzu slovenských múzeí zvolaný za ťažkých hospodárskych pomerov, čo aj vidieť na účasti, otváram.

Predsedaajúci uhodnoverením tejto zápisnice poveril Karola Kyselyho a Dr. E. Bohuša. Vedením zápisnice poveril Ľudovíta Zajaca. Sjazd pozdravili: predseda MNV a J. B. osv. inšp. za Povereníctvo SNR pre školstvo.

Zápisnicu z posledného sjazdu, ktorý bol 4. júla 1943, prečítal Štefan Pozdišovský.

Sjazd zápisnicu schvaľuje.

Zpráva tajomníka:

Zpráva o činnosti Sväzu slovenských múzeí

Ako som už v predslove hovoril, Sväz slovenských múzeí so sídlom v Turčianskom sv. Martine založený bol v dôsledku politických udalostí dňa 10. decembra 1939, teda po utvorení samostatného tzv. Slovenského štátu. Nebolo inej možnosti, keď sme boli celkom odlúčení od bratských českých múzeí.

Oslobodenie Československa hrdinskou Červenou armádou, pomocou spojeneckých armád a našou Československých vojsk a partizánov našlo už Sväz slovenských múzeí, ktorý od založenia snažil sa držať vovedno všetky slovenské úzeá, pomáhať im administratívne i odborne, bez akéhokoľvek politického prifarbenia.

Cieľ Sväzu obsažený je v stanovách, stručne povedané: Sväz starať sa má o všetky múzeá na Slovensku, aby boli usporiadané, vedené vzorne, odborne,

a aby sa stále zveľaďovali.

Spôsoby, akými sa má prísť k tejto dokonalosti, tiež sú v stanovách. Tiež stručne rečeno:

- a) dostatočnými finančnými prostriedkami;
- b) odborne školenými muzeálnymi činovníkmi.

Sväz v minulosti nemohol vyvinúť svoju činnosť tak, aby sme sa aspoň len priblížili k nášmu cieľu. Bude treba mnoho úsilia zdolať prekážky, ktoré stoja nám v ceste. Bude potrebný čím skorej muzeálny zákon, ktorý určí v prvom rade právne postavenie múzea. Dnes síce každé múzeum má majiteľa, či už je to štát, spolok alebo mesto, ale neni sú zákonom určené normy, podľa ktorých má sa spravovať múzeum; neni sú zákonné ustanovenia, ktorými chráni sa múzeum voči udrzovateľom a neni sú dostatočné ustanovenia na ochranu muzeálnych zbierok.

Ďalším naším neodstatkom je, že nemáme dostatok muzeálne školených ľudí, slovom nemáme v pravom zmysle slova tzv. muzejníkov.

Členstvo. Podľa stanov každé múzeum na Slovensku má právo prihlásiť sa za člena Sväzu. Dosiaľ prihlásené sú všetky až na Hygienické múzeum v Bratislave, ktoré na naše výzvy ani neodpovedalo. Spolu ich je 29. Sú to: Slovenské národné múzeum, Turčiansky sv. Martin; Slovenské múzeum, Bratislava; Mestské múzeum, Bratislava; Štátne múzeum, Nitra; Štátne šarišské múzeum, Bardejov; Štátne banské múzeum, Banská Štiavnica; Liptovské múzeum, Ružomberok; Vlastivedná spoločnosť múzea Dr. K. Brančika v Trenčíne; Mestské múzeum, Banská Bystrica; Mestské múzeum, Banská Štiavnica; Mestské múzeum, Kežmarok; Spišské múzeum, Levoča; Mestské múzeum, Kremnica; Piešťanská muzeálna spoločnosť, Piešťany; Muzeálna spoločnosť Fr. Osvalda, Trnava; Muzeum Carpathicum, Poprad; Oravské múzeum, Dolný Kubín; Múzeum Slovenského krasu, Liptovský sv. Mikuláš; Cirkevné múzeum, Spišská Kapitula; Tatranské múzeum, Veľká pri Poprade; Hygienické múzeum, Bratislava; Mestské múzeum, Žilina; Mestské múzeum, Zvolen; Vojenské múzeum, Bratislava.

Na späť pripojenom území podľa hlásenia Východoslovenského múzea v Košiciach sú tieto múzea:

1. Východoslovenské múzeum, Košice;
2. Župné múzeum, Komárno;
3. Župné múzeum, Rimavská Sobota;
4. Mestské múzeum v Rožňave.

Okrem týchto údajov sú údaje ešte menšie v Leviciach a Šamoríne, ale nevie sa o nich nič určitého.

Z týchto múzeí vyzvali sme múzea v Košiciach, Komárne, Rožňave a Rimavskej Sobote, aby sa prihlásily do Sväzu. Prihlásilo sa dosiaľ len Východoslovenské múzeum.

Všetky otázky, týkajúce sa Sväzu a múzeí riešia sa v muzeálnej rade a na Sjazde.

Posledný III. sjazd bol 4. júla 1943. R. 1944 zasadala len muzeálna rada dňa 10. januára. Potom boli už mesiace očakávania udalostí, a preto IV. sjazd, ktorý mal byť v Považí v Žiline, Trenčíne a Piešťanoch. Tento sjazd nebol pre vojnové udalosti,

ktoré sa blížili v dôsledku víťazstva Červenej armády, potom bolo Povstanie, na ktorom som sa zúčastnil ako člen martinského revolučného Národného výboru, potom bol som referentom Povereníctva SNR pre školstvo. Pridelené som mal ochranu pamiatok a múzeá, po páde Banskej Bystrice bol som v horách v partizánskej skupine majora Morozova až do konca. V Košiciach bol som tiež referentom pre ochranu pamiatok a múzeí.

Starosť o múzeá. Zvláštnou úlohou Sväzu bolo dbať o tom, aby všetky múzeá boli usporiadané, zbierky zainventarizované. Je známou vecou, že niektoré múzeá sú dosť v neporiadku. Hlavou chybou je, že sú zbierky neroztriedené, a preto múzeá sú neprehľadné. Zaviňuje to nedostatok odborných síl. Tomu sme chceli odpomôcť tým, že do jednotlivých múzeí mali sme posilať odborníkov, ktorí by zbierky roztriedili, vyinštalovali a prípadne zainventovali.

S touto prácou sme započali. Dr. Güntherová vyslaná bola do Kremnice usporiadať Mestské múzeum. Dr. Kraskovská Mestské múzeum v Banskej Štiavnici. Pripravilo sa Mestské múzeum v Kežmarku atď.

No i tu vyskytovaly sa veľké ťažkosti. Raz odborníci nemohli ísť, zasa udržiavateľa múzeí odkladali s ustálením vhodnej doby pre usporiadanie zbierok. Práce sa odkladali a nakoniec ostala len dobrá vôľa Sväzu. Takto ale ďaleko nejzjdem, a preto bude treba hľadať iné možnosti.

Našou snahou bolo zapracovať muzeálnych pracovníkov do muzeálnej práce. Preto správa Slovenského národného múzea zvolila, aby v SNM mohli uchádzači praktizovať, lebo naučiť sa niečo rýchlo a dobre, k tomu treba prax pri dobrom odborníkovi. Tak pracoval v SNM Balašša, správca Mestského múzea vo Zvolene.

Zaistenie zbierok proti náletom. Keď spojenecké ťažké lietadlá v krdľoch vznášaly sa nad Slovenskom, viac razy dávali sme úpravy všetkým správam múzeí, aby tamojšie zbierky ukryli na bezpečnom mieste. Podľa došlých zpráv v každom múzeu urobené boli opatrenia proti leteckým náletom, a keď sa blížila fronta, i proti ničeniu delostrelectvom, mŕtvicami a krádežou.

Po oslobodení Slovenska vyžiadal som zprávy o stave múzeí, podľa ktorých:

Stav múzeí na Slovensku po oslobodení

1. Štátne banské múzeum Dionýza Štúra v Banskej Štiavnici: na budove vznikly menšie škody od streľby. Zbierky sú v poriadku.
Správca: Ľudovít Zajac
2. Mestské múzeum v Bratislave: Budova a zbierky vojnou nepoškodené. Ztratilo sa len niekoľko obrazov, vypožičaných externým úradom.
3. Tatranské múzeum v Poprade:
  - a) poškodená budova
  - b) zbierky zväčša rozkradnuté a čiastočne zničené
4. Múzeum vo Veľkej:
  - a) budova poškodená
  - b) zbierky rozkradnuté a čiastočne zničené

V bode 3. a 4. obe múzeá sa spájajú v Tatranské múzeum v Poprade.

Správca: Dr. Eugen Bohuš

5. Mestské múzeum Dr. K. Brančika v Tenčine:
  - a) budova nepoškodená, len okná rozbité
  - b) sbierky neutrpely škoduSprávca: Štefan Pozdišovský
6. Múzeum Hornej Nitry v Prievidzi:
  - a) budova hradu v Bojniciach, kde sú sbierky, je nepoškodená
  - b) sbierky sú zachovaléSprávca: Michal Kollárik
7. Spišské múzeum v Levoči:
  - a) budova nepoškodená
  - b) sbierky zachované až na menšie predmetySprávca: ?
8. Štátne múzeum v Nitre:
  - a) budova zasiahnutá bombou a poškodená
  - b) mnoho zničené a odcudzenéSprávca: Ignác Korman, profesor
9. Cirkevné múzeum v Spišskej Kapitule:
  - a) budova nepoškodená
  - b) sbierky nepoškodenéSprávca: Dr. Jozef Špirko, kanonik
10. Múzeum Slovenského krasu v Liptovskom sv. Mikuláši:
  - a) budova nebola značnejšie poškodená
  - b) sbierky zachovaléSprávca: prof. Ján Volko-Starohorský
11. Mestské múzeum vo Zvolene:
  - a) budova veľmi poškodená
  - b) sbierky zachovaléSprávca: Ján Garaj
12. Štátne múzeum v Bardejove:
  - a) poškodená strecha budovy
  - b) sbierky zachovanéSprávca: Gejza Žebrácky
13. Slovenské múzeum v Bratislave:
  - a) budova veľmi poškodená
  - b) zo zbierok zničených bolo 10.149 exponátovSprávca: Ing. Miloš Jurkovič
14. Mestské múzeum v Banskej Bystrici:
  - a) len strecha budovy poškodená
  - b) sbierky zachovanéSprávca: Karol Kysely
15. Muzeálna spoločnosť Fr. R. Osvalda pri Spolku Sv. Vojtecha v Trnave:
  - a) budova neporušená
  - b) sbierky neporušenéKustód: Dr. Pavol Hrtus-Jurina

16. Mestské múzeum v Kežmarku:
  - a) budova veľmi utrpela
  - b) zbierky rozkradnuté a zariadenie poškodenéDozorca: Bedrich Kostranek
17. Múzeum oravského komposesorátu, Oravský Podzámok:
  - a) budova len málo poškodená
  - b) zbierky zachovanéSprávca: Ján Kulašák
18. Liptovské múzeum v Ružomberku:
  - a) budova zachránená
  - b) zbierky neporušenéSprávca: Jozef Jakubík
19. Mestské múzeum v Kremnici:
  - a) budova nepoškodená
  - b) zbierky zachovanéSprávca: Mikuláš Grossmann
20. Slovenské národné múzeum v Turčianskom sv. Martine:
  - a) budova poškodená počas povstania 9 zásahmi
  - b) zbierky zachované až na niektoré minerálie a 7 odcudzených bezvýznamných predmetovSprávca: Ján Geryk
21. Mestské múzeum v Žiline:
  - a) budova zachovaná
  - b) zbierky zachovanéSprávca: Anton Štiffel
22. Piešťanská muzeálna spoločnosť v Piešťanoch:
  - a) budova nebola poškodená, len 21 okien rozbitých
  - b) zbierky sú zachovanéSprávca zbierok: Ladislav Petrák, prof. Gymnázia
23. Oravské múzeum v Dolnom Kubíne:
  - a) budova nepoškodená
  - b) zbierky zachovanéSprávca: Ján Habaša
Neposlaly: Vojenské múzeum, Bratislava
                         Mestské múzeum, Banská Štiavnica

Financie. Tu treba rozoznať

- a) finančné prostriedky sväzové a
- b) finančné možnosti múzeí

Sväz pre svoju spolkovú činnosť má k dispozícii členovské príspevky, ktoré platia jednotlivé múzeá, podpory Povereníctva a prípadné zisky z vydání Sväzu. O príjmoch a výdavkoch Sväzu podá referát pokladník.

Starali sme sa i o finančnú stránku múzeí a vymohli sme r. 1944 na Ministerstve dopravy a pôšt v Bratislave z výťažku kultúrnych známok 100.000 korún, z ktorých poskytli sme:

1. Múzeum Slovenského krasu, Liptovský sv. Mikuláš	4.000
2. Spolok múzea Hornej Nitry, Prievidza	3.500
3. Múzeum Fr. R. Osvalda, Trnava	4.000
4. Mestské múzeum, Levoča	4.000
5. Piešťanská muzeálna spoločnosť, Piešťany	5.000
6. Mestské múzeum, Kremnica	4.000
7. Tatranské múzeum, Veľká pri Poprade	3.500
8. Mestské múzeum, Kežmarok	4.000
9. Mestské múzeum, Zvolen	5.000
10. Mestské múzeum Dr. K. Brančíka, Trenčín	5.000
11. Mestské múzeum, Banská Bystrica	4.000
12. Spolok Oravského múzea, Dolný Kubín	4.000
13. Múzeum Carpathicum, Poprad	3.500
14. Mestské múzeum, Žilina	4.000
15. Liptovské múzeum, Ružomberok	4.000
16. Mestské múzeum, Banská Štiavnica	4.500
17. Cirkevné múzeum, Spišská Kapitula	4.000

Publikačná činnosť. Na sjazde i muzeálnej rade vyslovilo sa želanie, aby Sväz vydával čím viac publikácií. Roku 1942 vydal Sväz dva sošity v Knižnici Sväzu slovenských múzeí:

1. **Ochrana pamiatok**, jej zásady a pokyny. Obsahuje cenné príspevky od Dr. Vladimíra Wagnera všeobecne o ochrane a zvlášť o ochrane staviteľských pamiatok; od Dr. Vojtecha Budinského-Kričku o archeologickom výskume Slovenska s hľadiska na naše slovenské múzeá; od Petra J. Kerna o konzervácii nástenných a tabuľových malieb.
2. **Odborné práce v múzeách.** Obsahuje príspevok Jána Geryka o správe múzea zo strany administratívnej; od D. M. Jeršovej o muzeálnych archívoch a od Ing. Miloša Jurkoviča o aplikácii vied na moderné múzejníctvo so zreteľom na poľnohospodárstvo, lesícko-lovecké a technické zbierky.

Koncom roku 1943 vydal Sväz 3. zošit knižnice: **Ochrana pamiatok nášho ľudu a prírody**, ktorý obsahuje dva vzácne príspevky od Dr. Rudolfa Bednáríka o národopisnom výskume dediny s hľadiska muzeologického a Dr. Jána Martina Novackého o ochrane prírody na Slovensku.

Tohto roku vyšlo obsiahle dielo „Slovenské múzeá“, ich vznik a prehľad zbierok. Články o múzeách poslali správy múzeí, ktoré zredigoval, opravil a doplnil Ing. Miloš Jurkovič.

Táto propagačná publikácia vyšla o 145 stranách v 3000 výtlačkoch. Vydal ju Sväz pomocou Riaditeľstva pre cestovný ruch pri Ministerstve hospodárstva, ktorý zaplatil $\frac{3}{4}$ nákladu s nárokom na $\frac{3}{4}$ zisk z odpredaného počtu.

Všetkým múzeám poslané bolo do predaja po 30 kusoch a teraz sa predávajú na knižný trh.

Muzeálna rada, aby bol užší styk s múzeami a aby múzeá boli stále informované o odborných prácach a metódach, uzavrela vydávať Správy Sväzu slovenských múzeí. Prípravy na vydávanie týchto sme urobili, ale pre povstanie ostalo to stáť.

Dnes dal som otázku túto znova na pojednanie s ohľadom na dnešné pomery.

Na koniec poznamenávam, že za roky 1943-1945 nevykonali sme to, čo sa očakávalo a žiadalo. Príčiny poznáte, bola vojna, ktorá hatila nás v práci krok za krokom.

Dnes žijeme už v novej slobodnej ČSR, v ktorej budeme môcť rozvinúť našu činnosť podľa smerníc, ktoré určí náš sjazd a za ním muzeálna rada, pravda vždy v duchu spolupráce s bratským Sväzom českých múzeí.

Finančná správa pokladníka:

Pokladničná zpráva

Sväzu slovenských múzeí za rok 1943

a) príjmy:	
Prevod zostatku k 31.XII.1942	13.006.55
Subvencia a podpory:	
na činnosť Ks 24.500	
na publikácie Ks 5.000	
na podpory múzeám Ks 100.000	129.500
Členovské príspevky	
Vlastné podniky:	
tlačivá Ks 722.30	
publikácie Ks 2.557.50	3.279.80
Spolu príjem.....	150.886.35
b) vydania:	
Administratívne výlohy	2.664.60

Vlastná činnosť: kurz, sjazd, muz. rada	14.758.80
Spolu výdavky.....	17.423.80

Správa pokladníka vzatá bola na vedomie a schválená.

7. Program činnosti Sväzu v roku 1946:

- Postupne revidovať a usporadúvať všetky múzeá po stránke odbornej a administratívnej.
- Pomocou Sväzu českých múzeí vypracovať muzeálny zákon.
- Pokračovať vo vydávaní odborných príručiek.
- Vydávať „Zprávy Sväzu slovenských múzeí“ po preskúmaní finančnej možnosti muzeálnou radou.
- Usporiadať so Sväzom českých múzeí celoštátny kurz pre múzejníkov.

8. Rozpočet Sväzu pre rok 1946:

a) Príjmy:	
Členovské: 7 múzeí Kčs 400 - Kčs 2800	
7 múzeí Kčs 300 - Kčs 2100	
6 múzeí Kčs 200 - Kčs 1800	
8 múzeí Kčs 100 - Kčs 800	
Výnos vlastných podnikov:	
predaj jednotných tlačív	Kčs 1000
predaj publikácií	Kčs 3500
Spolu príjem:	Kčs 11400

b) Výdavky:

Kancelárske potreby	Kčs 2500
Porto	Kčs 1500
Odmeny za kancelárske a účtovnícke práce	Kčs 3000
Cestovné - muzeálna rada - odborové komisie	Kčs 6000
Muzeálny kurz	Kčs 10000
Muzeálny sjazd	Kčs 12000
Revízie múzeí a odborná výpomoc	Kčs 10000
Muzeálne príručky	Kčs 15000
Jednotné tlačivá	Kčs 1500
Spolu výdavky:	Kčs 61500
Očakávané príjmy	Kčs 11400
Predpokladané výdavky	Kčs 61500
Schodok	Kčs 50100

9. Voľba funkcionárov:

Zvolení boli:

za predsedu: Ján Geryk

za podpredsedov: Gejza Žebrácky a Ing. Miloš Jurkovič, za tajomníka Dr. Rudolf Bednárík, za členov muzeálnej rady: Pavel Jakubík, Štefan Pozdišovský, Karol Kysely, Ján Valko-Starohorský, Alex. Škarvan, Dr. E. Bohuš. Náhradníci: Ľud. Zajac a ešte jeden za Východoslovenské múzeum v Košiciach. Revízori: Ignác Korman a Lad. Petrák.

10. Nasledovala zmena stanov.

Sjazd jednohlasne opravuje stanovy Sväzu v dôsledku štátoprávnych zmien a so súhlasom Povereníctva SNR pre školstvo a osvetu takto:

V §§-och 1 a 2 slová „v Slovenskej republike“ nahradia sa slovami „na Slovensku“. Podobne v bode VI. § 3 slová „Slovenskej republiky“ nahradia sa slovom „Slovenska“.

Ďalej bod II. v § 11. Nahradia sa znením „Jeden člen stanovený Povereníctvom pre školstvo a osvetu“.

V §-e 18 slovo „vláda“ nahradí sa znením „Sbor povereníkov SNR“.

11. Zpráva predsedu vo veci spolupráce Sväzu slovenských múzeí so Sväzom českých múzeí:

Spolupráca slovenských múzeí s českými múzeami.

Dňa 29. novembra bola porada v Národnom múzeu v Prahe zástupcov Sväzu českých múzeí a Sväzu slovenských múzeí, aby sa dohodli o spolupráci.

Za Sväz českých múzeí prítomní boli: František Macháček, predseda, Dr. Gustav Skalský, podpredseda, Dr. Karol Tuček, tajomník, Dr. Juraj Neústupný a ešte dvaja funkcionári. Za Sväz slovenských múzeí prítomní boli: Ing. Miloš Jurkovič a Ján Geryk.

Po všeobecnej priateľskej rozprave dohodli sa, že oba sväzy ostávajú i naďalej samostatnými, všetky múzeá v celej ČSR vedené budú jednotne, usporiadané budú celoštátne kurzy pre výchovu muzeálnych pracovníkov.

Sväz českých múzeí už pracuje na návrhu muzeálneho zákona, ktorý je tak prepotrebný, ktorého návrh predložený bude Sväzu slovenských múzeí

a Povereníctvu SNR pre školstvo a osvetu a po súhlase príde do parlamentu.

Všetky otázky, týkajúce sa všetkých múzeí v ČSR riešené budú na spoločných poradách, za ktoré oba sväzy vyšlú svojich delegátov za Čechy, Moravu a Slovensko po dvoch.

Zpráva vzatá bola na vedomie a schválená s tým, že Sväz slovenských múzeí zastupovať budú na poradách Ján Geryk a Ing. Miloš Jurkovič.

Vo veci poštátnenia referuje predseda Ján Geryk:

Otázka poštátnenia múzeí na Slovensku.

Zo Slovenskej národnej rady ešte za povstania v Banskej Bystrici vyšiel návrh na poštátnenie celonárodného Slovenského národného múzea v Turčianskom sv. Martine, a z Povereníctva SNR pre školstvo a osvetu, ďalší na poštátnenie Slovenského múzea v Bratislave.

Muzeálna slovenská spoločnosť už vyslovila svoj súhlas s poštátnením Slovenského národného múzea a podobne i správa Slovenského múzea v Bratislave súhlasí s návrhom.

Medzitým prišla na pretras i otázka poštátnenia všetkých múzeí na Slovensku a podľa prípisu zo Slovenskej národnej rady má to byť prevedené čo najskorej.

Podľa zástupcov Sväzu českých múzeí v Čechách má byť len jedno múzeum štátne a to České národné múzeum v Prahe a na Morave Zemské múzeum v Brne. Ostatné múzeá majú byť mestské.

Ako to vyzerá u nás na Slovensku? Máme múzeá trojakého druhu:

štátne, mestské a spolkové. Štátne sú: Štátne banské múzeum v Banskej Štiavnici, Štátne šarišské múzeum v Bardejove, Štátne múzeum v Nitre, Východoslovenské múzeum v Košiciach a Vojenské múzeum v Bratislave. Spolkové sú: Slovenské národné múzeum v Turčianskom sv. Martine, Slovenské múzeum v Bratislave, Piešťanská muzeálna spoločnosť v Piešťanoch, Múzeum Slovenského krasu v Liptovskom sv. Mikuláši, Muzeálny spolok Hornej Nitry v Prievidzi, Muzeálna spoločnosť Fr. R. Osvalda pri Spolku sv. Vojtecha v Trnave. Ostatné sú mestské, a to: v Bratislave, Ružomberku, Trenčíne, Banskej Bystrici, Banskej Štiavnici, Kežmarku, Kremnici, Poprade, Levoči, Žiline, Zvolene.

Dosavádny stav vôbec nevyhovuje, lebo neni možné, aby celonárodné ústavy, ktoré majú reprezentovať slovenský národ, ostali na pospas osudu. Štátna subvencia nevyhovuje a stále žobranie neni pre národ dôstojné. Ani stav ostatných múzeí nevyhovuje, a preto bude treba spoločnými silami pracovať na zlepšení stavu všetkých múzeí.

Podľa názoru navrhovateľa Jána Geryka poštátnené majú byť len múzeá celonárodného významu ako Slovenské národné múzeum v Turčianskom sv. Martine, Slovenské múzeum v Bratislave. Všetky ostatné mali by byť mestské, prípadne okresné. Navrhovateľ vychodí z toho stanoviska, že štát v dnešných ťažkých časoch, a potrvá to ešte veľa rokov, nebol by v stave udržiavať toľké múzeá. Keď si štát vezme niečo na starosti, za tým nech si štát stojí. Keď štát zoštátni dve celonárodné múzeá, musí vynaložiť na ne všetko, aby ony štát reprezentovali. Celonárodné ústavy nemá kto udržiavať, len štát, ale múzeá významu lokálneho

alebo krajového nech majú povinnosť udržiavať mestá, prípadne okresy.

Keď by ostali mestské, prípadne okresné múzeá, ich udržiavanie, zveľaďovanie a odborné vedenie odborníkmi musí byť zabezpečené muzeálnym zákonom, ktorý sa chystá.

O návrhu rozvinula sa na sjazde debata, ktorej výsledkom bolo, že Sväz je za poštátnenie dvoch celonárodných múzeí Slovenského národného múzea v Turčianskom sv. Martine a Slovenského múzea v Bratislave a ostatné múzeá, mimo štátnych, nech sú mestské alebo okresné a vzaté pod ochranu muzeálneho zákona.

Po rozsiahlej debate Sjazd jednomyselne prijíma a schvaľuje návrh predsedu, ktorý predložiť treba Povereníctvu SNR pre školstvo a osvetu.

12. Otázka vydávania „Zprávy Sväzu slovenských múzeí“ postupuje sa muzeálnej rade pre riešenie s ohľadom na financie. Sjazd zásadne súhlasí s vydávaním Zpráv.

13. Predseda prečítal návrh Ing. Miloša Jurkoviča na text rezolúcie:

Rezolúcia prvého pracovného sjazdu Sväzu slovenských múzeí dňa 20. decembra 1945 v Žiline

Vojnové udalosti zanechali ťažké stopy i na slovenských múzeách. Vďaka však prevedeným preventívnym opatreniam škody na muzeálnych exponátoch sú nie tak veľké.

V tejto pre niektoré slovenské múzeá tak ťažkej situácii, keď niektoré sú bez prístrešia, muzeálni pracovníci slovenskí, zídění na prvom pracovnom sjazde v oslobodenej Československej republike dňa 20. decembra 1945 v Žiline apelujú týmto na naše úradné medzítka, aby požiadavkám slovenských múzeí vyšli nielen na ich žiadosť, ale aj iniciatívne čo najviacej v ústrety. Terajšia doba je jedinečná na získanie vhodného stánku pre to-ktoré múzeum, na získanie cenných exponátov zo zaistených majetkov cudzincov, prípadne podporenie a zaistene niektorých múzeí vôbec.

Muzeálni pracovníci s poľutovaním berú na vedomie, že niektoré úradné medzítka miesto podpory priamo kalia prácu múzejnú vydávaním príkazov o umiestnení rôznych mobilíí v budovách muzeálnych, ktoré by sa dali snadno inde umiestniť.

Slovenskí múzejní pracovníci apelujú na svedomie každého jednotlivca, aby chránili a zachraňovali pamiatky – svedkov minulosti – každého druhu a tieto umiestňovali v ústavoch na to povolaných – v múzeách. Pamiatky sú ideálnym verejným majetkom a ako také majú byť chránené.

Napokon apelujeme na všetkých ľudí dobrej vôle, aby podporovali snahy našich slovenských múzeí a prejavovali živý záujem o ne. Každý v okruhu svojej pôsobnosti iste nájde možnosť už či sa stať členom našich celonárodných, celoštátnych alebo regionálnych múzeí, alebo venovaním, alebo deponovaním exponátov a v nie menšej miere častou návštevou najbližšieho múzea.

Slovenskí muzeálni pracovníci vynasnažia sa v krátkej dobe dobudovať sieť múzeí na Slovensku a svojou spolupracou a odbornými znalosťami pomôcť menším regionálnym múzeám k zdolaniu ich úkolov. Chceme, aby slovenské

múzeá boli na výške doby z každej stránky a dôstojne reprezentovali kultúrne snahy slovenské.

Pomáhajú nám v tom všetci, aby naša práca, dosiaľ tak zaznávaná, bola v obnovenej našej vlasti tým radostnejšia!

Sjazd uzaviera upraviť text ako apel na slovenskú verejnosť vo veci ochrany pamiatok a pre Povereníctvo SNR pre školstvo a osvetu zvlášť.

14. Nadhodená bola i otázka založenia národopisného múzea v obci Vlára na pohraničí, ktoré chcú zriadiť bratia Česi pre celé okolie Moravy a Slovenska.

V tejto otázke není jasno. Keď príde úradná zpráva, Sväz slovenských múzeí povie svoje stanovisko.

15. Jozef Gindl zodpovedal otázku vyvlastnenia židovských obrazov, zakúpených svojho času jednotlivcami, v mnohých prípadoch pod cenu.

Uzaviera sa obrátiť písomne na Povereníctvo SNR pre financie, aby nám dal nahliadnuť do soznamu tých, ktorí obrazy a iné pamiatky odkúpili.

16. Alex. Škarvan spomína prípady, keď z maďarských a nemeckých kaštieľov zmizli cennosti ešte pred ich zabezpečením.

Uzaviera sa podať Povereníctvu SNR pre školstvo návrh, aby vydalo nariadenie, podľa ktorého bude možné exekutívne posbierať tieto predmety z domu do domu. Prof. Garaj spomína zadelenie prinavrátených krajov, čo do kompetencie sberateľskej, k jednotlivým múzeám.

Sjazd odstupuje otázku muzeálnej rade na vypracovanie návrhu.

17. Vo veci Vojenského múzea poverí sa Ing. M. Jurkovič zistiť, v akom stave je, lebo nič sa nevie o ňom.

18. Predseda oznamuje, že podľa rozhodnutia SNR všetky pamiatky, týkajúce sa Slovenského národného povstania, sústredia sa v Slovenskom národnom múzeu v Turčianskom sv. Martine.

19. Uzaviera sa zistiť stav muzeálnych zbierok v Leviciach.

20. Keďže viac návrhov nebolo, predseda sjazd zatvoril.

Ján Geryk
predseda

Štefan Pozdišovský
zapisovateľ

VEREJNÉ SFÉRY ARABSKEJ ŽENY (TRADICIONALIZMUS VERZUS ARABSKÉ MYSLENIE)

Eva AL-ABSIOVÁ – Marwan AL-ABSI

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Jazykové centrum
ealabsiova@ukf.sk

Univerzita Konštantína Filozofa, Katedra manažmentu kultúry a turizmu
malabsi@ukf.sk

AL-ABSIOVÁ, Eva – AL-ABSI, Marwan. Arab Woman in the Public Sector (Traditionalism versus Modern Arab Thought). The authors deal with the status of Arab woman in Muslim society. They are analyzing her role in public spheres of social and political life. Qur'an gave many rights to women, but in spite of that there are some pre-islamic customs and traditions transformed into Islamic sharia. Muslim authorities differ in their interpretations of religious texts and that reflects on the real women's status in Arab society. And this is in present a reason of some restrictions of women rights and freedom in Arab society.

Kľúčové slová: postavenie ženy; arabská žena; moslimská žena; verejné sféry ženy

Keywords: status of women; Arab woman; Muslim woman; women public sector

Arabský svet tvorí niekoľko štátov a vyše tristo miliónov obyvateľov. Skúmať postavenie arabskej ženy je veľmi zložitú v prostredí, ktoré sa vyznačuje diverzitou z hľadiska geografických špecifík jednotlivých krajín ležiacich na dvoch kontinentoch, ale aj z hľadiska politických pomerov, konfesionalnej príslušnosti a miery religiozity obyvateľov, stupňa spoločenského a ekonomického vývoja a rôznou mierou intenzity preberania cudzích kultúrnych prvkov. Preto akékoľvek závery nie je možné paušálne vzťahovať na celý arabský región. Príspevok sleduje problematiku postavenia arabskej ženy z arabského pohľadu – z pohľadu arabskej akademickej obce a hnutí arabských žien. Uvádzané názory a postoje sa opierajú aj o empirické skúsenosti autorov.¹

¹ Marwan Al-Absi (sýrsky Arab) bol v arabskom prostredí socializovaný a spoluautorka desať rokov žila, študovala a pracovala v arabskom prostredí bez jazykovej bariéry, čo jej umožnilo priamo komunikovať s arabskými ženami.

Postavenie arabskej ženy sa spravidla skúma ako postavenie moslimskej ženy, nakoľko väčšinovú ženskú populáciu v arabskom svete tvoria moslimky. V rodových diskurzoch rezonuje hlavne otázka, čo je príčinou nerovnoprávneho postavenia žien. Je to islamské náboženstvo alebo sú to sporné interpretácie náboženských textov, ktoré sa pretransformovali do legislatívy - do islamského práva šaría?²

Vzdelané arabské ženy identifikujú problém v súčasnej legislatíve, ktorá je - podľa ich názoru - založená na koncepte mužskej dominancie. Ženy bojujú proti patriarchálnej spoločenskej štruktúre, nebojujú proti náboženstvu. Islamské feministky sa nechcú vzdať svojej viery a sú presvedčené, že konfesiónalna identita im nebráni, aby dôstojne žili a uplatňovali sa vo verejnej sfére. Poukazujú na to, že androcentrické interpretácie náboženských textov transformované do islamského práva šaría zámerne udržiavajú ženu v nerovnoprávnom postavení, predovšetkým vo verejnej sfére.

Arabské ženy nekritizujú princíp rodovej komplementárnej duality, ktorý považujú za prirodzený a správny. Nemajú záujem vyrovnáť sa mužom vo všetkých sférach každodennej praxe. Akceptujú, že určité rodové roly sú charakteristické pre ženy a nezrovnopráviteľné. Nesúhlasia s princípom dominancie biologického konštruktú. Pohlavie ich predurčuje k materstvu, ale to nevyklučuje ich seberealizáciu mimo tejto výlučne ženskej roly, v ktorej muž nie je schopný ju nahradiť. Podľa islamských feministiek islam ponúka ženám právo na dôstojný život. Ale mnohé interpretácie náboženských ustanovení, ktoré boli integrované do šaría, majú diskriminačný charakter. Pokiaľ je žena nevzdelaná, pričom nestačí vedieť iba písať a čítať, nie je schopná dozvedieť sa o svojich právach a spôsobe ich využívania. Udržiavanie žien v izolácii, obmedzovanie prístupu k vzdelaniu dovoľuje ortodoxným skupinám ovládať ženskú populáciu. Pritom Korán nebráni ženám vzdelávať sa - to je povinnosťou všetkých veriacich, mužov i žien.

Súčasnú situáciu v arabskom svete najviac komplikuje diverzita názorov a postojov náboženských intelektuálov na otázky rodového zrovnoprávnenia. Ich autoritu nie je možné podceňovať, pretože ich verejne prezentované vyhlásenia ovplyvňujú spoločenské myslenie. Konzervatívne kruhy sa pridržiavajú tradičných kultúrnych vzorov. Odvolávajú sa na pokyny v Koráne a *hadísy*, ktoré účelovo interpretujú. Umiernená rétorika vychádza z nových interpretácií náboženských textov a usiluje sa zohľadniť zákonitosti spoločenského, kultúrneho a ekonomického vývoja. Najliberálnejšie/sekulárne orientované názory súhlasia s feministickou kritikou patriarchálnych rysov náboženstiev. Príklad Turecka ukázal, že sekularizácia nespĺnila všetky očakávania. V spoločenskom vedomí sú patriarchálne konštrukty hlboko zakorenené. To, že si ženy mohli strhnúť šatky z hlavy, im ešte nezaručilo lepšie postavenie v spoločnosti.

² Sociálny status arabských moslimiek podlieha islamskému právu šaría vychádzajúcemu z koránových ustanovení. Právny systém arabských štátov zohľadňuje aj menšinové konfesiónalne komunity kresťanov a židov (pokiaľ sú súčasťou ich populácie), a to v oblasti občianskeho práva, t. j. v prípadoch súvisiacich s rodinným a dedičským právom, ktoré sa riešia podľa zákonov príslušnej náboženskej menšiny. Ostatné právne záležitosti (napr. v trestnej veci) podliehajú spoločným civilným zákonom.

Súčasné arabské ženy majú oprávnené obavy z konfrontácie kultúrneho kontextu (islamské tradície) s ideologickým (politizácia náboženského učenia) a z ustrnutia v pluralite feministických diskurzov. Západné výskumy sa spravidla sústreďujú na kritiku náboženských textov (najmä koránových veršov). Jedinú príčinu nerovnoprávneho postavenia arabských žien vidia v islamskom učení. Prevažná väčšina kritikov ignoruje vyššie uvedené faktory. Nezhľadňuje historický kontext a kultúrnu identitu arabského prostredia, politické a ekonomické súvislosti a silný vplyv predislamských tradícií. Na druhej strane mnohé moslimské autority neprejavujú záujem tento stav zmeniť. Dokonca zachádzajú až tak ďaleko, že podnecujú k prísnejšiemu uplatňovaniu patriarchálnych noriem. Tieto tendencie vyvolávajú u ženskej populácie vážnu obavu. Arabské ženy sa preto musia výraznejšie presadiť najmä v rozhodovacích funkciách v oblasti legislatívy – občianskej i náboženskej. Každá diskusia o ženskej otázke by mala začať nielen hlbším štúdiom náboženských textov (Koránu a *hadísov*) a ich interpretácií, ale aj serióznou analýzou celého, niekoľko storočí trvajúceho procesu, počas ktorého sa chápanie islamských ustanovení menilo, čo postupne ovplyvnilo aj charakter celého islamského učenia v závislosti od geopolitických, historických, kultúrnych, hospodárskych a spoločenských pomerov.

Sociokultúrne prostredie podlieha zmenám, a preto nie je možné mechanicky prenášať tradičné kultúrne vzory do meniacej sa reality. Prehodnotenie súčasnej legislatívy v arabských krajinách je prioritnou požiadavkou ženskej populácie, ale neznamená konečné víťazstvo. Návrhy pretransformované do legalizovanej podoby musí akceptovať aj spoločnosť. Akákoľvek zmena je prijímaná individuálne. Problém spočíva v rozpore medzi tým, čo prikazuje/povoľuje zákon a zakazuje tradícia založená na koncepte mužskej dominancie. Je potrebné zmeniť myslenie celej spoločnosti – mužov i žien.

Súčasné arabské myslenie a západné akademické diskurzy sústreďujú svoju pozornosť na štúdiu príčin nerovnoprávneho postavenia arabských žien. Pokúšajú sa zodpovedať otázku, či je to islam ako viera a náboženstvo alebo sporné interpretácie koránových veršov a výrokov proroka Mohameda, ktoré vychádzajú zo subjektívnych postojov učencov a islamských právnikov (*fakíhov*) a sú ovplyvnené aj staroarabskými tradíciami zakorenenými v spoločenskom myslení. Liberálni moslimovia vysvetľujú koránové pokyny v kontexte súčasnosti a sú konfrontovaní s konzervatívnymi názormi, ktoré nezohľadňujú spoločenské a ekonomické premeny nevyhnutné pre vývoj každej spoločnosti. Niektoré tradicionalistické hnutia, ktoré majú regresívny účinok na ženské vedomie a zámerne udržiavajú ženskú populáciu na nízkej vzdelanostnej úrovni, zachádzajú v súčasnosti do takých extrémov, že izoláciou žien chcú riešiť vysokú nezamestnanosť mužov.

Ženské hnutia v arabskom svete spočiatku sledovali prevažne otázky súkromnej sféry, čiže zahaľovanie, izoláciu žien, právo na vzdelanie. Pričom zahaľovanie a oddelenie žien od mužov nekritizovali ako dôsledok náboženských pokynov, ale ako dôsledok daných sociálno-ekonomických pomerov a rodových predsudkov. Neskôr sa ženské hnutia sústredili na rodové stereotypy v rodinných

a spoločenských vzťahoch vyplývajúce z tradičného patriarchálneho rodového konceptu.

V posledných desaťročiach sa feministický aktivizmus zamerail na riešenie problémov verejnej sféry ženy. Arabské ženy požadujú reformu osobného a rodinného práva v kontexte ich rovnocenného postavenia na pracovnom trhu a rovnocenných príležitostí vo verejnej a politickej oblasti. Zdôrazňujú právo na slobodný pohyb a rozhodovanie o svojich osobných záležitostiach.

Súčasný arabský feminizmus predstavuje široké spektrum názorov a postojov. Rámčovo a veľmi zjednodušene ich môžeme klasifikovať ako islamské, sekulárne a islamistické (ženská agenda islamských politických hnutí – spravidla považuje islam za oslobodzujúcu silu a zdôrazňuje verše o rodovej rovnosti).³ Najznámejšie arabské autorky, ktoré sa venujú rodovej problematike, študovali v zahraničí, kde mnohé z nich dodnes pôsobia a publikujú.

Predstaviiteľky islamského feminizmu riešia otázky postavenia žien v rámci islamu a obracajú sa k pôvodným náboženským textom v kontexte súčasnej reality (napr. Riffat Hassan, islamská teologička). O autenticite Koránu (ako zoslaného posolstva) nepochybujú, vyzývajú však k reforme právnej vedy (ako ľudského výtvoru) v súlade s podmienkami modernej doby. Požadujú využívanie metódy voľnej interpretácie náboženských pokynov, ktorá umožňuje aktuálne reagovať na potreby súčasnej spoločenskej praxe. Požadujú prehodnotenie doterajších interpretácií Koránu založených na patriarchálnom prístupe moslimských exegétov, ktorí nezohľadňovali emocionálne potreby žien.

Verejná sféra je v patriarchálnych či konzervatívnych spoločnostiach definovaná ako mužské prostredie a ženy zostávajú stotožňované s reprodukčnou rolou – ako matky starajúce sa o výchovu detí a chod domácnosti. Samozrejme, túto ženskú rolu nemožno podceňovať, prioritou rodiny a materstva je nespochybniteľná, zaručuje kontinuitu ľudského rodu. Moderné arabské ženy však odmietajú byť definované iba v rámci týchto konceptov.

Arabské sekulárne feministky obhajujú svoje práva mimo náboženského rámca. Útočia na konzervatívne zmýšľajúce ženy, ktoré podporujú „status quo“.⁴ Sekulárne feministky sú výrazne ovplyvnené západným spôsobom života, ktorý si osvojili počas štúdií alebo pracovného pôsobenia v niektorej západnej krajine. Moslimské ženy ich obviňujú z odklonu od reálneho života väčšiny radových žien, ktoré nemusia zaujímať pozitívny postoj k západnej morálke.

Problematika postavenia žien vo verejnej sfére patrí medzi najaktuálnejšie a najdiskutovanejšie otázky v mediálnom a akademickom prostredí na Západe aj na Východe. Rodové diskurzy sú výrazne polarizované. Západ vníma arabské ženy ako zaostalé, utláčané a pasívne, Východ vidí západné ženy ako nemorálne bytosti. Muslimky argumentujú, že nemusia byť zaostalé len preto, že merajú pokrok podľa iných pravidiel. Usilujú sa o zosúladenie ich verejnej a súkromnej roly opierajúc sa o partnerský vzťah, kde rovnocennosť chápu v kontexte

³ Termín islamizmus predstavuje diapazón názorov a postojov, od umiernených až ku konzervatívnym a dogmatickým.

⁴ Bližšie pozri el-SAADAWI, Nawal. *The Hidden Face of Eve : Women in the Arab World*. London : Zed Press, 1980.

komplementárnej duality. Nechcú sa vzdať určitých tradícií – „tradičné“ nemusí vždy znamenať menej slobody tak, ako „moderné“ nemusí ženu nutne oslobodzovať. Rast zamestnanosti žien/feminizácia práce nemá na slobodu a zrovnoprávnenie jednoznačne pozitívny vplyv. Globalizácia prináša pracovné príležitosti, ale väčšinou v nekvalifikovaných profesiách. Nižšia úroveň vzdelania nie je teda prekážkou. Vstup do pracovného procesu nezlepšuje postavenie žien, ak sa nedobrovoľne rozhodli pracovať. Pracujúca žena nestráca „tradičné“ povinnosti.

Pri analýze výsledkov vzájomných dialógov realizovaných na medzinárodných fórach aktivistky nakoniec dospievajú k záveru, že existuje veľa spoločných problémov a spoločných príčin rodových stereotypov, ktorým sú vystavené východné aj západné spoločnosti. Ponižovanie žien, sexuálne obťažovanie, domáce násilie, diskriminácia na pracovnom trhu, obmedzená politická participácia patria medzi aktuálne otázky, na ktoré ani vyspelejší Západ doteraz nedokázal uspokojivo odpovedať. Na druhej strane musíme upozorniť na podstatný rozdiel v orientácii západného a východného ženského diskurzu. Kým západná žena bojuje za práva individuálnej ženy, arabská ženská populácia ešte stále zápasí s negramotnosťou a sociálnymi, kultúrnymi a politicko-ideologickými vplyvmi.

Participácia arabských žien vo verejnom živote, hlavne v politickej sfére, je jednou z najzložitejších tém, ktoré súvisia s mierou emancipácie žien a ich zrovnoprávnenia s mužmi. V tomto kontexte sa objavujú otázky, prečo sa arabské ženy nepodieľajú politicky na rozhodovaní o osude štátu. Je potrebné skúmať, či je to v dôsledku islamských zákonov, či patriarchálneho charakteru spoločnosti, ktorý bráni ženám zaujať vysoké politické funkcie (tzn. prekážkou sú uznesenia a smernice vydávané na základe výlučne mužských rozhodnutí).

Arabská spoločnosť je patriarchálna, ale nie všetci islamskí učenci alebo právnici sa zhodujú v názoroch na rolu ženy v politickom živote. Konzervatívni právnici prisudzujú ženám iba rolu v súkromnej sfére. Neveria v schopnosti ženy aktívne pôsobiť vo verejnej politike a administratíve. Umiernení argumentujú, že v období raného islamu sa ženy verejne zúčastňovali na rozvoji mladej moslimskej obce vo všetkých oblastiach verejného života (náboženskej, politickej, kultúrnej, vojenskej i obchodnej). Náboženské ustanovenia nezakazujú žene zúčastniť sa politického života. Napriek zvýšenej aktivite arabského feministického hnutia zmeny v oblasti politických práv žien nespĺňajú očakávania a týkajú sa len menšieho počtu vzdelaných žien, ktoré si vyberá politické vedenie zložené z mužov. Azharský šajch Muhammad Sajjid Tantáwí, vplyvná islamská autorita, prehlasuje, že islam nezakazuje žene uchádzať sa dokonca ani o prezidentskú funkciu, hoci pre rolu vedenia štátu dáva prednosť mužovi.

V prvej polovici 20. storočia prešiel arabský región spoločenským, kultúrnymi a ekonomickými zmenami. Ženy sa začali vysokoškolsky vzdelávať, pracovať a postupne sa presadili na významných pozíciách v mediálnej sfére.⁵ To im

⁵ Napríklad v roku 1922 v Sýrii (vtedy zahŕňala Libanon, Jordánsko a Palestínu) boli prijaté na Damaskú univerzitu len tri študentky. V akademickom roku 1946/1947 sa ich počet zvýšil na 49. Káhirska univerzita prvý raz ponúkla vzdelávanie ženám až v roku 1928. Bližšie pozri ZEIDAN, Joseph. Arab Women Novelists : the Formative Years and Beyond. Albany : State University of New York Press, 1995, s. 32.

umožnilo nepriamo zasahovať do politickej oblasti. Súčasnú arabskú krajinu môžeme rozdeliť do dvoch skupín podľa potenciálnej participácie žien na politickej scéne. Prvú skupinu tvoria štáty, v ktorých ženy získali právo voliť a kandidovať v politických funkciách. Ale situácia v jednotlivých krajinách nie je rovnaká.⁶ Právo voliť a kandidovať ako prvé v arabskom regióne získali ženy v Libanone (1953), Sýrii (1954) a Egypte (1956). Monarchie v Perzskom zálive k tomuto kroku pristúpili až o niekoľko desaťročí: Omán (1994), Katar (1998), Bahrajn (2001), Kuvajt (2005) a Spojené arabské emiráty priznali ženám právo voliť a kandidovať až v roku 2006. Percentuálne zastúpenie žien v arabských zákonodarných orgánoch sa pohybuje v priemere od 2% do 13%. V Emirátoch, kde ženy zatiaľ ako posledné v arabskom regióne získali politické práva, je v 40-člennom federálnom parlamente od roku 2006 deväť žien. V Iraku majú obsadenú štvrtinu kresiel. Prvá poslankyňa sedela v egyptskom parlamente v roku 1957 a v roku 2004 kandidovala prvá žena v prezidentských voľbách v Libanone.

Druhú skupinu predstavuje Saudská Arábia, kde ani muži, ani ženy nemajú žiadne politické práva, nakoľko tam neexistujú politické strany. Avšak aj v tejto konzervatívnej krajine už došlo k určitému posunu a prvý raz v histórii monarchie súčasný kráľ Abdallah ibn Abdulazíz vymenoval ženu do funkcie námestníka ministra školstva pre záležitosti vzdelávania dievčat. V septembri 2009 otvoril vysokú školu špecializovanú na doktorandské štúdium a výskum, kde študijné disciplíny absolvujú študenti aj študentky spoločne. Je pozoruhodné, že do najvyššej pozície v školstve sa ako prvé presadili ženy v monarchiách – prvá rektorka bola menovaná v Bahrajne (2001) a o rok neskôr v Jordánsku.

Muslimské feministky poukazujú na paradoxnú situáciu. Arabské ženské organizácie musia bojovať za práva, ktoré ženy získali už v 7. storočí. Historické dokumenty dokazujú, že v ranej muslimskej spoločnosti nebola žena obmedzovaná v jej verejných aktivitách.⁷ Preto arabské ženy stále upozorňujú na to, že ich diskriminácia má hlboké korene v miestnych tradíciách a zvykoch. Aj tam, kde sa zmeny zhora oficiálne presadili, v praxi sa naďalej uplatňujú rezistentné rodové stereotypy. A to je prípad Kuvajtu, kde premiér šajch Sabáh Ahmad Džábir Sabáh podporoval myšlienku vstupu žien do politiky. V roku 1999 vydala vláda taký zákon, ale parlament ho zrušil pod tlakom konzervatívnych kmeňových vodcov. Tí sa domnievali, že ženy politicky by zanedbávali starostlivosť o rodinu, čo by viedlo k rozpadu manželstva a odklonu detí od islamu. Saudská Arábia – kolíska islamu – stále odoláva hlasom požadujúcim reformy v ženskej otázke. Tým akoby potvrdzovala myšlienku o zodpovednosti islamského náboženstva za nerovnoprávne postavenie žien. Na druhej strane táto tradicionalistická

⁶ Faktografické (číselné) a štatistické údaje uvedené v tejto podkapitole sme získali z hodnotiacej správy Organizácie arabských žien (názov organizácie v arabčine *Munazzama al-mar'á al-arabíja*) spracovanej v roku 2006. Správa sleduje úspechy arabských žien vo verejnej sfére za obdobie rokov 1832 až 2006. Pozri Alamát mudí'á fí táríh al-mar'á al-arabíja 1832-2006 (Výrazné úspechy v dejinách arabskej ženy 1832-2006. Hodnotiaca správa Organizácie arabských žien z roku 2006) [Online]. Cairo : Arab Women Organization, 2006. 18s. Dostupné na internete: <http://www.arabwomenorg.org/pdf/a5.pdf>

⁷ Bližšie pozri KŘÍKAVOVÁ, Adéla. a kol. Islám – ideál a skutočnosť. Praha : Baset, 2002, s. 132-134.

ká monarchia je založená na konzervatívnych kmeňových zvykoch. V krajine sa uplatňuje najrigidnejšia právna škola (hanbalovská), známa svojím prehnaným tradicionalizmom, neznášanlivosťou a nechotou akceptovať akékoľvek vplyvy zvonka. Tento puritánsky postoj je podporovaný wahhábovským hnutím, ktoré sa stalo oficiálnou ideológiou Saudskej Arábie.⁸ V posledných rokoch mladá generácia intelektuálov (aj pod tlakom západných spoločností) kritizuje náboženské a spoločenské aspekty wahhábovskej ideológie a praxe (náboženská polícia, zákaz ženám riadiť auto, nepriznanie volebného práva ženám a ďalšie).

Účasť žien v orgánoch výkonnej a súdnej moci je ešte stále nízka. V arabských krajinách síce nájdeme ženy vo funkciách viceprezidentky (Jordánsko, Sýria), poradkyne prezidenta (Sýria), ministerky (Libanon, Sýria, Jordánsko, Irak, Emiráty, Qatar, Bahrajn, Omán...), generálnej prokurátorky (Sýria), sudkyne (väčšina krajín) a ďalších. Napriek tomu väčšina žien, ktoré sa dostali do politických štruktúr, pôsobia vo funkciách formálne a nemajú rozhodujúcu rolu. Najdôležitejšie funkcie sú pridelované podľa rodového princípu, ktorý zodpovedá patriarchálnemu charakteru arabskej spoločnosti.

Príčiny nízkeho počtu žien angažovaných vo verejnej sfére musíme hľadať predovšetkým vo vysokej negramotnosti arabskej populácie, ktorá v priemere dosahuje až 38%, z toho 60% pripadá na ženy. Napriek tomu že kampane proti negramotnosti začali v 70-tych rokoch 20. storočia.⁹ Táto situácia predstavuje prvú a najdôležitejšiu príčinu zlého postavenia žien. Ak žena nie je vzdelaná, nemôže sa aktívne zapojiť do rozvojových procesov spoločnosti. Prvý krok už viaceré štáty urobili – sprístupnili všetky stupne vzdelávania ženám. Vplyv médií na verejnú mienku je nespochybniteľný. Preto i médiá zohrávajú dôležitú rolu v boji proti negramotnosti a neznalosti základných práv žien, ktoré sú zakotvené v ústavách mnohých arabských štátov, ale často majú iba formálny charakter.

Miestne tradície vychádzajúce z kmeňovej kultúry sú stále neobyčajne životaschopné a dodnes obmedzujú verejnú aktivitu žien. V Saudskej Arábii je v 21. storočí ženám zakázané riadiť auto. Zákaz cestovania bez sprievodu manžela alebo zákaz pracovného stretnutia s iným mužom sú v konzervatívnych arabských krajinách stále bežnou realitou, ako aj akceptovanie niektorých *fatiew* (vyhlásení) islamských právnikov, ktoré svojou podstatou patria do 7. storočia, a dokonca sa neopierajú ani o náboženské ustanovenia.

Podiel žien na rozvoji arabskej spoločnosti sa v posledných rokoch zvyšuje, ale stále sú výrazne rozdiely v jednotlivých krajinách. V priemere ženy tvoria 26% celkovej pracovnej sily. Práca ženy sa sústreďuje popri poľnohospodárstve aj v školstve, zdravotníctve, administratívne, a hlavne v štátnom sektore, kde ženy

⁸ Wahhábizmu – puritánske reformné hnutie založil na území dnešnej Saudskej Arábie Muhammad ibn Abdulwahháb (z. 1792). Kládol dôraz na čistotu a jednoduchosť pôvodného islamu (týmto hnutím idealizovaného). Hnutie vzniklo ako reakcia na morálny úpadok moslimskej obce v Arábii. Spojenectvo hnutia s vojenskou mocou beduínskeho rodu Saúd položilo základy dnešného kráľovstva Saudskej Arábie. Blížšie pozri DROZDÍKOVÁ, Jarmila. Lexikón islámu. Bratislava : Kalligram, 2005, s. 93-94, 228.

⁹ Na porovnanie v roku 1960 dosahovala negramotnosť egyptskej a sýrskej populácie (mužov a žien) 82%. Pozri ZEIDAN, Joseph. Arab Women Novelists : the Formative Years and Beyond. Albany : State University of New York Press, 1995, s. 32.

tvoria približne 30% zamestnancov. Súkromný sektor ich zamestnáva menšie percento.

Na nízku zamestnanosť žien pôsobia viaceré faktory. Staré zvyky ovplyvňujú rozhodnutie dievčat, ktoré uprednostňujú prácu v domácnosti, starostlivosť o deti a rodinu. Ďalšou prekážkou je negatívny postoj určitých spoločenských vrstiev k pracujúcej žene. Ten vychádza z predstavy, že muž nie je schopný svoju ženu finančne zabezpečiť. Oba postoje vyplývajú zo zaužívaného rozdelenia rodových rol. Napriek tomu, že sa postupne zvyšuje podiel vzdelaných žien, ich potenciál sa nedá dostatočne využiť, pretože mnohé z nich sa po štúdiu vydajú a do pracovného procesu už nenastúpia.

Ústava v niektorých arabských štátoch (napríklad v Libanone, Sýrii ...) zaručuje právo na prácu každému občanovi a rovnaké odmeňovanie za prácu bez rozdielu pohlavia, rovnaké možnosti a príležitosti pre mužov i ženy zapojiť sa do života spoločnosti v politickej, sociálnej, kultúrnej a ekonomickej oblasti. Po formálnej stránke majú ženy v rukách nástroj na odstraňovanie prekážok, ktoré im bránia v rozvíjaní ich osobnosti a účasti na formovaní spoločnosti. V skutočnosti ženy presadzujú svoje ústavné práva do reálneho života veľmi ťažko a pomaly, najmä v dôsledku prevládajúceho konzervatívneho spoločenského myslenia. Ortodoxná populácia (muži aj ženy) nepodporuje verejnú angažovanosť žien. Poukazuje na západný príklad presadzovania prehnaného individualizmu na úkor harmonického rodinného života.

Súčasnú arabskú spoločnosť charakterizuje diverzita reálnych situácií žien a úrovně ich ženského vedomia. V každodennom živote sa stretávajú zahalené ženy od hlavy až k päte, ktorým muži nemôžu podať ruku ani ich osloviť, ženy slúžiace v armáde, ale aj sebavedomé, ambiciózne podnikateľky a vzdelané, intelektuálne založené ženy pôsobiace v školstve, vede a výskume, či ženy s *hidžábom* a dlhým kabátom, pod ktorým skrývajú elegantné oblečenie podľa poslednej módy. Tento kolorit dopĺňajú mladé dievčatá v džínsoch a športových tričkách, často aj s pestrým *hidžábom* na hlave. Druh konfesionalnej príslušnosti a mieru ich religiozity možno len odhadnúť. Spôsob obliekania vždy neodráža mieru ich slobody a rovnoprávneho postavenia v spoločnosti. Každá žena, ktorá nosí *hidžáb*, nie je utláčaná a pasívna. A každá, ktorá si ho neoblieka, nie je „nositeľkou pokroku“. Paušálna klasifikácia podľa vonkajších znakov je veľmi povrchná a zavádzajúca.

Arabské televízne satelitné stanice zamestnávajú vzdelané arabské ženy (rôznej konfesionalnej príslušnosti) ako redaktorky, moderátorky, spravodajkyne (s *hidžábom* aj bez neho), komunikujúce okrem rodnej arabčiny plynulou angličtinou, francúzštinou či inými cudzími jazykmi. Šatka na hlave im neprekáža, aby profesionálne zvládli svoju mediálnu rolu za okrúhlym stolom, kde v živom vysielaní diskutujú spolu s mužmi. Nosením *hidžábu* prezentujú osobné právo na vlastnú kultúrnu a náboženskú identitu. Bojujú proti stereotypom a predsudkom, ktoré označujú zahalené ženy za pasívne a zaostalé.

Súčasná verejná sféra už nepatrí výlučne mužom. Arabská spoločnosť napriek tomu ešte stále zápasí s problémom sociálnej izolácie ženy. Pojem súčasná arabská žena zahŕňa ženu v mestskom i vidieckom prostredí, vzdelanú aj negramotnú,

sebavedomú a ponižovanú, aktívnu i pasívnu. Dokonca pojem arabská spoločnosť sa vyznačuje širokým spektrom atribútov – sekularizujúca sa či konzervatívna, ekonomicky bohatá alebo chudobná, politicky stabilná či nestabilná. Politický kontext nemožno ignorovať. Je jedným z faktorov, ktoré priamo ovplyvňujú úroveň emancipácie a ekonomickej nezávislosti ženy.

Zápas o ekonomickú nezávislosť arabskej ženy predstavuje dlhodobý proces nevyhnutný pre rozvoj arabskej spoločnosti. V kontexte požiadavky rodového zrovnoprávnenia zatiaľ nespĺňa všetky očakávania. Žena sa síce dostala do verejného priestoru, ale ten „ženský“ nikdy neopustila. Zostáva naďalej zaťažovaná dvojitým bremenom. Zapojenie do pracovného procesu ju nezbavilo povinností v súkromnej sfére. Zápasí nielen s kultúrne zakorenenými predsudkami o jej sociálnom postavení, ale aj so znevýhodňovaním na pracovnom trhu a na politickej scéne. Otázka „dvojitého bremena“ trápi arabskú aj západnú ženu. Arabský a západný feministický diskurz má pred sebou vážny spoločný problém, ktorého korene treba hľadať aj mimo náboženských kontextov.

SOPHIINA PREDESTINÁCIA V KLASICKÝCH NARATÍVOCH (CINDERELLA) A V POJMOVÝCH MODELOCH (M. R. COXOVÁ)

Mariana ČECHOVÁ

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
Ústav literárnej a umeleckej komunikácie
mcechova@ukf.sk

ČECHOVÁ, Mariana. *Predestination of Sophia in Classical Narratives (Cinderella) and Conceptual Models (M. R. Cox)*. The article follows stories of two women. One of them – archetypal-symbolic (Cinderella) belongs to fictional world, whereas the other one (M. R. Cox) is historical character from the real world. Despite rather schematic briefness and selective partialness author points out that initiative of M. R. Cox unfolded (on rich material of stories about Cinderella) still lively and expanding territory for several disciplines – from ethnography through cultural anthropology to literary history. This territory relates to most fundamental, universal archetypes of human worldview and orientation in it, with the key role played by feminine principle.

Kľúčové slová: Cinderella; M. R. Coxová; rozprávkový typ 510 A; osnovný tematický algoritmus

Keywords: Cinderella; M. R. Cox; fairy-tale type 510 A; basic narrative algorithm

V tomto príspevku budeme sledovať príbeh dvoch žien. Prvá z nich, archetypálno-symbolická (Cinderella, čiže Popoluška), patrí podľa klasifikácie Lubomíra Doležela (Heterocosmica, 2003) do fikčného sveta, zatiaľ čo druhá (M. R. Coxová) je historickou postavou z reálneho sveta, ktorý Doležel označuje prívlastkom „aktuálny“ (nemyslí tým teda iba súčasný, prítomný reál, ale mimotextový svet ako taký).

Priblížme si najprv druhú z tejto feminínnej dvojice, tú historicky reálnu. Je ňou anglická folkloristka **Mariana Roalfe Coxová** (1860 – 1916), ktorá v 19. storočí priekopnícky predurčila nielen folkloristické, ale aj literárnovedné či kultúrno-antropologické badania rozprávok, a to na materiáli prapríbehu (čiže arcinaratívu) o Popoluške. Coxová totiž zozbierala a na základe porovnávacjej metódy spracovala tristoštyridsaťpäť variantov tohto príbehu z viac ako osemdesiatich krajín sveta. V roku 1893 z poverenia britskej folkloristickej spoločnosti (Folklor Society) vydala prácu *Cinderella: Three Hundred and Forty-Five Variants of Cinderella, Catskin and Cap O'Rushes, Abstracted and Tabulated with a Discussion of Medieval Analogues and Notes* (naš preklad: *Popoluška: Tristoštyridsaťpäť variantov Popolušky, Mačacieho kožušku a Trstinovej čapice, opatrený diskusiou o medieválnych analógiách a charakteristických znakoch*).

Autorka v práci klasifikačne vymedzila päť osnovných typov príbehu o Popoluške:

- A skupina - obsahuje len dve črty, ktoré sú spoločné pre všetky varianty tohto typu rozprávky: týraná hrdinka a jej rozpoznanie podľa črievičky alebo niečoho iného (ide o čistý/vlastný typ rozprávky, ktorý poznáme ako príbeh o *Popoluške*);

- B skupina - má o dva motívy viac: motív „zvráteného otca“ (Coxová takto označuje otca, ktorý sa chce oženiť s vlastnou dcérou) a ďalší príbehový prvok, ktorý je dôsledkom predchádzajúceho - hrdinkin útek (Popoluška po úteku od „zvráteného otca“ vstúpi do služby ako pastierka husí alebo pomocníčka v kuchyni a pod.; ide o typ rozprávky, ktorý je u nás známy ako *Zlatovláska* či *Princezná so zlatou hviezdou*);

- C skupina - dva dejové segmenty z druhej skupiny sú nahradené motívom, ktorý Coxová nazýva „súdom kráľa Leara“: otec trvá na tom, aby mu dcéra povedala, ako ho ľúbi, jej odpoveď - zväčša obsahujúcu porovnanie so soľou - pokladá za nehoráznú, a preto ju vyženie z domu (ide o naratívny typ, ktorý u nás poznáme pod názvom *Sol' nad zlato*).¹

- D skupina - zahŕňa tzv. „neurčité“ príbehy, ktoré nemožno jednoznačne zaradiť do žiadnej z prvých troch skupín, i keď sa v nich nachádzajú niektoré základné motívy, a to v tejto nemennej postupnosti: zlé rodinné zaobchádzanie s dievčaťom; pomoc od priateľsky naklonených čarovných zvierat; manželstvo s mužom, ktorý má vyššie spoločenské postavenie). Patria sem, napríklad, grimmovské rozprávky *Jednoočka*, *dujočka*, *trojočka* (autorka ju zaraďuje ako blízku k „vlastnej“, „čistej“ Popoluške) a *Medveď* (tu ide o aproximáciu s *Princeznou so zlatou hviezdou*, resp. *Mačacím kožuškom*, *Myšacím kožuškom* atď.)

- E skupina - vzťahuje sa k mužskej obdobe Popolušky. Sem možno zaradiť rozprávky *Malý býček*, *Sklený vrch* atď.

Prvé tri uvedené skupiny (A, B, C) majú spoločný základ - pre každý z nich platí, že hrdinka sa na počiatku teší láskyplnému rodinnému zázemiu alebo vysokému postaveniu, z tohto priaznivého výslnia však náhle upadne do situácie totálneho poníženia, aby napokon dosiahla ešte veľkolepejší status, než aký mala na začiatku.

Zásluhou M. R. Coxovej sa tak koncom 19. storočia dostala do odborného (folkloristického, literárnovedného) povedomia univerzálna fabula o hrdinke, ktorú poznáme pod menom Popoluška. Coxová pritom vo svojom výskume vychádzala z príbehov pochádzajúcich z viacerých kontinentov (Ázia, Afrika, Amerika a Európa); išlo, napríklad, o indické, arménske, anamské², japonské, sýrske, alžírské, brazílske varianty rozprávania o Popoluške, či európske - talianske (zo zbierok Giovanni Francesca Straparolu, Giambattistu Basileho), francúzske

¹ V jednej z kľúčových scén Shakespearovej drámy *Kráľ Lear* chce starý panovník rozdeliť kráľovstvo medzi svoje tri dcéry, kým je ešte nažive, a to podľa miery, v akej presvedčivo vyjadria svoju lásku k nemu. Kým dve staršie dcéry sa vložia do horlivého dokazovania a zveličovania svojej lásky k otcovi, najmladšia z nich, Cordelia, takýto okázalý prístup neprijíma, preto sa jej otec zriekne a kráľovstvo rozdelí medzi jej sestry, čo sa mu neskôr vypomstí.

² Od slova Annam = hist. územie v strednom Vietname; názov prijatý po čínskej okupácii.

(od madam d'Aulnoy a Charlesa Perraulta), nemecké (od bratov Grimmovcov) alebo naše – slovenské verzie (od Pavla Dobšinského a Boženy Němcovej).³

O Coxovej klasifikácii cyklu príbehov o Popoluške sa začiatkom 20. storočia opieral fínsky folklorista Antti Aarne (predstaviteľ historicko-geografickej školy), ktorý vypracoval medzinárodnú číselnú systematiku európskych rozprávkových látok (*Verzeichniss der Märchentypen*, 1910). Tú neskôr doplnil o látky siahajúce za hranice Európy a v dvoch revidovaných vydaniach (1928, 1961) spracoval americký bádateľ Stith Thompson (*Antti Aarne – Stith Thompson: The Types of the Folktale*). Poslednou inováciou katalógu je medzinárodný index klasických naráťivných typov (*The Types of International Folktales*), ktorý roku 2004 zostavil nemecký literárny vedec Hans-Jörg Uther.

Podľa Aarne-Thompson-Utherovej (ďalej iba ATU) klasifikácie rozprávky so zhodným sujetovým základom predstavujú tzv. rozprávkový typ. Ide o určitú motivickú syntagmu, ktorá môže byť dopĺňovaná či variovaná ďalšími motívmi. Rozprávkový typ teda poskytuje základ pre typologické usúvzťažnenie rozdielnych variantov rozprávání pochádzajúcich z tradícií rozličných etníc, rôznych období, prípadne vtelených do rôznych žánrových podôb. V rámci jedného rozprávkového typu sa prejavujú invariantné štruktúry – stabilné komponenty, sujetové schémy, dejové funkcie postáv a ich významotvorné postavenie v príbehu. Podľa ATU klasifikácie patrí príbeh o Popoluške do rozprávkového typu 510 A – *prenasledované hrdinky*, ktorý je úzko spríbuznený s ďalším komplexom sujetových látok (najmä 510 B, 511⁴). Na typologickej úrovni tak môžeme, napríklad, porovnať *Popolušku* bratov Grimmovcov s Karadžičovou *Popoluškou*, Afanasjevovou *Krásnou Vasilisou*, nórskou *Kari Drevená sukňa*, Němcovej rozprávkou *O troch sestrách* alebo s klasickým tibetským príbehom *O bielej kravičke a chudobnom dievčatku*.

Dodajme, že najaktuálnejšiu indexáciu rozprávkových motívov a typov (podľa ATU klasifikácie), vyskytujúcich sa na Slovensku, nájdeme v trojväzbovej antológii *Slovenské ľudové rozprávky* (2002 – 2004), ktorú zostavila etnologička Viera Gašparíková. V slovenskej tradícii je čistý/vlastný typ rozprávky o Popoluške hojne zastúpený; reprezentujú ho rozprávky *Dva holúbky*, *Tri holúbky*, *Pastorkyňa*, *O troch dievkach*, *O Popoluške*, *O Popolníčke*, *O jednej pastorkyni*, *Sirota Ilka*, *O sirote a o kráľovi*. V kombinácii s rozprávkovým typom 327 A (*O medovníkovej chalúpke*), v medzinárodnej sústave označeným ako *Finette Cendron* (podľa spracovania grófký d'Aulnoy, 1650 – 1705), zaznamenávame v slovenských rozprávkach ďalšiu podskupinu príbehov o Popoluške – napr. *Ludojedi*, *Vietor*, *O troch kráľovských*

³ „Romantizmus si najväčšmi cenil epické a historické žánre a skladby, v ktorých nachádzal – alebo si myslel, že nachádza – umeleckú pamiatku slávnej národnej minulosti, svedectvo dejinných osudov a činov, kódex národnej filozofie a múdrosti i odraz mýtických názorov a predstáv. Preto sa do popredia zberateľského, bádateľského a vydavateľského záujmu dostala rozprávka, povesť, bájka... Náplňou, orientáciou a metódami patrila romantická folkloristika k tým náukovým disciplinám, ktoré od prelomu 18. a 19. storočia energicky a účinne podporovali ideológiu národného obrodzenia“ (Leščák – Sirovátka, 1982, s. 55).

⁴ Ide o varianty príbehu o Popoluške, ktoré identifikovala M. R. Coxová – Myšacia bundička/Oslia koža, resp. Princezná so zlatou hviezdou (ATU 510 B), Jednooka, dvojooka, trojooka (ATU 511).

dcérach, Popeluša. Najtesnejšie je tento typ (510 A) u nás, rovnako aj u iných národov, spríbuznený s typom 510 B *Myšacia bundička (O perlovom zámku, O princeznej se zlatou hvězdou na čele, Myšacia bundička, O zlatej hviezde, O mlynárovom synovi)*.⁵

Výskum M. R. Coxovej bol zárodočným a pritom zásadným impulzom pre viacerých svetových bádateľov. Tí Angličankin vklad rozvíjali, alebo aj korigovali. Anglický profesor západných jazykov a literatúry na taiwanskej univerzite, R. D. Jameson, napríklad, vytýkal Coxovej, že do svojej štúdie nezahrnula ani jeden čínsky variant Popoluškinho príbehu. V roku 1932 preto upriamil pozornosť na verziu, napísanú klasickou čínštinou sedemsto rokov pre prvým európskym záznamom Popolušky. Tento príbeh zapísal Tuan Ch'eng Shih v knihe Yu Yang Tsa Tsu (9. stor.). Jameson na základe Coxovej práce vystopoval jeho podobnosti s védickými, egyptskými a gréckymi mýtmi. Okrem toho skúmal aj iné čínske či anamské verzie rozprávky o Popoluške a porovnával ich s európskymi. Výsledkom jeho výskumov je určenie invariantnej štruktúry všetkých ním porovnávaných modifikácií príbehu o Popoluške. Tá podľa Jamesona pozostáva z piatich stabilných častí: (1) S dievčaťom sa kruto zaobchádza. (2) Je prinútené vykonávať podradné práce. (3) Stretne princa, alebo princ sa sprostredkovane dozvie o jeho kráse a výnimočnosti. (4) Hrdinka je identifikovaná. (5) Vydá sa za princa.

Švédska folkloristka Anna Birgitta Roothová nadviazala na Coxovej prácu v diele *The Cinderella cycle* (1951), v ktorom analyzovala sedemsto verzií Popolušky so záverom, že príbeh sa rozšíril do Európy zo stredného Východu, a to s možnou čínskou genézou, pretože Roothová poznala vyššie spomínanú Tuan Ch'eng Shihovu verziu z približne 850. roku n. l.

Anglický bádateľ Harold Bayley sa v práci *The Lost Language of Symbolism* z r. 1912 zamerl na hlbinný výklad príbehu o Popoluške. Vychádzal pritom z bohatého rozprávkového materiálu M. R. Coxovej. Dospel k názoru, že modifikácie príbehu o Popoluške tvoria základ polovice svetových rozprávok. Jeho tvrdenie má racionálny podklad v tom, že mnohé prastaré motívy, napríklad základná epizóda o dievčati, ktorému ubližuje zlá macocha a jej dcéra/-y, spadá do širokého okruhu rozprávok (*O dvanástich mesiačikoch, Zlatý kolovrátok, Brat a sestra, Pravá nevesta, Macocha a pastorkyňa, Mrázik* etc.). Druhú polovicu možno podľa Bayleyho považovať za voľnejšie obmeny týchto modifikácií, t. j. príbehov, kde je hlavná postava týraná, zle sa s ňou zaobchádza a napokon sa vydá za princa/oženie s princeznou.

Inou Bayleyovou (hypo)tézou je domnienka, že rozprávka o Popoluške súvisí so starodávnymi sumerskými, egyptskými a gnostickými mýtmi (o tom bol presvedčený aj spomínaný R. D. Jameson). Podľa Bayleyho je príbeh o Popoluške akýmsi prepisom (palimpsestom) mýtov, ktorých hlavnými postavami sú Ištar a Uduš-Namir v Babylónii, Ísis a Osiris v Egypte, Sulamit a Šalamún z kresťansko-židovskej *Piesne piesní* či gnostická Sofia a jej ženích Kristus.

Bayley ich označuje ako solárne prapríbehy, pretože sa zakladajú na archetypálnom motíve svetla ukrytého v temnote, ktoré má byť zachránené. Podľa

⁵ Pozri druhú skupinu rozprávkových príbehov o Popoluške podľa členenia M. R. Coxovej.

neho tu ide o alegorické spodobnenie príbehu o transformácii duše: tá najprv zo svojej pôvodnosti upadá do hmotného, telesného jarma, aby sa po utrpením vykúpenom precitnutí z otroctva vyslobodila a svadobne oživotvorila svoje spojenie s vyšším svetom.

Na archetypálnej úrovni autor zaznamenáva a porovnáva, napríklad, spoločné motívy škodcovského, strastitvorného pôsobenia neľútostnej macochy, mystéria premeny s pomocou „pravej“ (vlastnej) matky (či dobrej víly), motív princovho hľadania nevesty a motív slávností konaných pri kráľovskom sobáši. „Popoluškovskému“ údely hrdinky v týchto mýtoch zodpovedá strata pôvodného statusu, pád do ríše temnoty alebo podsvetia, do stavu trýzne, z ktorého je napokon navrátená, a to buď do pôvodného, alebo ešte blaženejšieho bytia, než zakúšala na začiatku.

Uvedme k tomu zopár príkladov. Asýrska bohyňa Ištar, dcéra Boha Svetla Sína, zostúpi zo svojej nebeskej ríše do podzemnej ríše temnoty. Pri každej zo siedmich vstupných brán do tohto bezútešného sveta si musí zvliečť niektorú časť svojho kráľovského odevu. Pred vládkyňu podzemného sveta Allatu tak napokon predstupuje nahá a zraniteľne bezmocná. Allatu túto situáciu zneužije a privodí Ištar rôzne neduhy a choroby. Ištar však napriek tomu nezostáva v zajatí naveky. O Ištarinej trýzni sa totiž dozvedia jej božskí rodičia. Tí stvorili nebeskú bytosť Udušu-Namira (toto meno znamená „žiarivé svetlo“), ktorý jej pomôže vrátiť sa naspäť do „horného“, vyššieho sveta. Ištar, pred vstupom do ríše temnoty zbavená vzácnych rób, ktoré napokon získava späť, je podľa Bayleyho figurálnou obdobou Popolušky; Allatu zodpovedá krutej macoche a Udušu-Namir plní funkciu princa.

V podobnom sumerskom mýte zasa zostupuje bohyňa Inanna (ekvivalent bohyne Ištar) do temného podsvetia za svojou sestrou Ereškigalou. Cestou tam jej hlavný strážca pri každej zo siedmich brán vezme vzácny klenot. Po „smrti“, čiže po odluke od svetla a hviezdneho sveta, z ktorého pochádza, trvajúcej tri dni, ju zachráni boh múdrosti Enkim.

V gnostickom mýte o Sofii je duša zosobnená ako dcéra Bohyne Matky a Boha Otca. Panenská Sofia predstavuje múdrosť a zároveň božské svetlo, prenikajúce všetkým stvoreným. Sofia porodí dcéru ako obraz seba samej a tá zostúpi do nižších svetov. Medzi sférami svetla a temnoty je však rozprestretá clona, ktorá Sofii znemožňuje návrat. V ríši temnoty tak stráca spojenie so svojim nebeským domovom. Trpiaca, odlúčená, sužovaná strasťou, úzkosťou a zármutkom stvorí zem. Keď zistí, že stratila svoj nebeský status, nemajúc pokoja ani pod zemou, ani nad zemou, osamotená v temnote a prázdnote narieka, volá k svojej Veľkej Matke. Tá poprosí o pomoc Stvoriteľa – Veľké Svetlo. Stvoriteľ pošle Krista, svojho syna, ktorý emanuje a zostúpi k Sofii.

V starovekom choráli posvätného svadobného obradu *Pieseň piesní* sa princezná Sulamit opisuje ako utrápená, doráňaná bytosť. Deti jej matky (namyslené sestry) sa na ňu hnevajú, nútia ju vykonávať podradné úlohy („Zbili ma, aj poranili – i plášť mi zorovali“; *Pieseň piesní*, V, 7).

Obdobný pramotív obsahuje aj grécky príbeh o Kupidovi (Amorovi) a Psyché.⁶ Osud Psyché sa vo viacerých zreteľoch podobá tomu Popoluškinmu – podstupuje útrpnú púť za svojím mužom Amorom, počas ktorej ju Amorova matka, Venuša, núti vykonávať podradné úlohy, a napokon je odmenená vznešenou (božskou) premenou.

Pravdaže, interpretačné postupy sa od Bayleyho čias predsa len zjemňujúco rozrôznili, preto by sme dnes tam, kde on vykladá významové podložie Popolušky na „tvrdorovnicový“ spôsob (príbeh o Popoluške = alegória prapríbehu o duši), hovorili skôr – opatrnejšie a mäkšie – o významových súbežnostiach s uvedenými mýtmi.

No bez ohľadu na to, či tu ide o priame súvzťažnosti alebo len o náhodné súbežnosti, sa však môžeme domnievať, že príbeh o Popoluške má archetypálnu štruktúru. Rozprávkové scény s personifikovanou pravou matkou či so žiariacou vílou, čarovné transformácie protagonistky, princova voľba Popolušky za svoju nevestu, svedčia o tom, že tento príbeh súzvučí s mystickou hĺbkou, zachovanou v posvätných svadobných rituáloch bohýň a bohov oslavovaných v egyptských a sumerských chrámoch.

Príbehy o pároch tvorených matkou a synom, bratom a sestrou, manželom a manželkou, ktorých zväzkom sú podporené a obrozené nebesia i zem, prenikajú najstaršími mýtmi, o ktorých máme také či onaké povedomie. Členovia tohto páru musia v odlúčení hľadať jeden druhého. Spoločne vytvárajú obraz celosti, obsahujúci temnotu i svetlo, zem i nebo, mesiac i slnko, matku i otca, sestru i brata, ženícha i nevestu (jin a jang).

Predestinácia hlavných protagonistiek z uvedených solárnych mýtov a prapríbehov (gnostická múdrosť Sofia, asýrska Ištar, summerská Inanna, grécka Psyché, biblická Sulamit) spočíva v nevyhnutnom dotyku so spodnou sférou životného sveta, pre ktorú je príznačná temnota, priepastná prázdnota, chaos, bezútešnosť, zármutok, bolesť a utrpenie. Po pretrpení tejto trýznivej fázy dochádza k výraznému obratu a vzostupu nahor – k vznešenému (božskému) stavu, (ú)plnosti a nesmrteľnej ľahkosti bytia.

V psychologicko-metaforickom poňatí je, napríklad, gnostická múdrosť Sofia „dušou sveta, jakýmsi kolektívnym archetypem večnosti kosmického i individuálneho života, rústu a vývoje. Jako taková je maximálne spjata s prirodzenosťou a osudom ľudstva: s počátečnou diferenciáciou a následnou individuáciou duše a jejím sjednotením s duchom“ (Hoeller, 2005, s. 118 – 119). Ústredný motív podobenstva o Sofii (rovnako aj o Popoluške), v zmysle duchovného úsilia, možno teda pochopiť tak, že symbolicky zvečňuje prirodzenú (autentickú) podstatu a všadeprítomný, ustálený model celoživotného ľudského tiahnutia – od deficitov, ktoré pociťujeme ako závažné (niečo v živote chýba, zostáva nevyplnené, prázdne a prináša strasť), po vynaložené úsilie tieto deficity odstrániť (naplniť túžbu a odstrániť súženie) a napokon nenávratne pozdvihnúť a naplniť zmysel svojej existencie.

Odveká skúsenostná múdrosť, ukrytá v pôvodných príbehoch (mýty, epy, legendy, báje, povesti či rozprávky), a potom aj v mnohých autorských dielach naprieč všetkými historickými obdobiami až po súčasné výtvyry (nielen literárne,

⁶ APULEIUS, L.: Premeny čiže Zlatý somár, 1979.

umelecké, ale aj religiózne či filozofické), je dôkazom toho, že v človeku je predurčené (jednostajne, nemenne), teda archetypálne ukotvená túžba po dokonalosti (ideáloch), alebo, inak povedané, po nezvratnej premene (sa) na niečo krajšie, vzácnejšie a vznešenejšie.

Osnovný, a teda životne smerodajný/osudový prerod hrdinky z „popola“ a poníženia do vznešeného stavu vstúpil aj do literárnej (autorskej) tvorby mnohých spisovateľov, najmä žien. Vplyvologické súvislosti tu však až na pár výnimiek nemožno dokázať. Z prelomu 19. a začiatku 20. storočia sú známe, napríklad, romány Charlotte Brontëovej *Jana Eyrová* (1847) a *Malá princezná* (1905) Frances Hodgson Burnettovej, zo slovenskej tvorby dievčenský román *Sirota Pohradských* (1889) Terézie Vansovej a novela *Popoluška* (1898) Eleny Maróthy-Šoltésovej. Všetky uvedené diela sú založené na obdobných dejotvorných motívoch: hlavná hrdinka je skromné, ponížované a podceňované dievča-sirota, ktoré napokon prelamuje obežnú dráhu svojho utrpenia a dosahuje vyšší existenciálny alebo spoločenský status. (osobitnú pozornosť by si pri tom zaslúžila okolnosť, že onen vzostup je podmieňujúco spätý konjunkciou protagonistky so spoločensky vyššie situovaným mužom). Ako vieme, hrdinky zo zmienovaných literárnych diel sa vo svojej dobe stali (idealizovaným) vzorom dokonalosti mladých dievčat.

Záver: Iniciatíva Marianny R. Coxovej roztvorila pre viacero odborov – od etnografie cez kultúrnu antropológiu až po literárnu históriu – dodnes živú a neustále rozvíjanú problematiku, ktorá sa týka najosnovnejších, univerzálnych prázorcov ľudského obrazu svetu sveta, orientovania sa v ňom a v ktorej zohráva ústrednú úlohu feminínny princíp.

Literatúra

- AARNE, Antti – THOMPSON, Stith. *The Types of the Folktale*. Helsinky : FFC, 1961, 588 s.
- APULEIUS, Lucius. *Premeny čiže Zlatý somár*. Bratislava : Tatran, 1979, 280 s.
- BAYLEY, Harold. *The lost language of symbolism*. New York : Barnes & Noble, 1912, s. 196 – 231.
- COX, Marian Roalfe. *Cinderella : threehundred and forty-fivevariants*. London : TheFolklore Society, 1893, 535 s.
- DOLEŽEL, Lubomír. *Heterocosmica : fikce a možné světy*. Praha: Karolinum, 2003, 312 s.
- GAŠPARÍKOVÁ, Viera (ed.). *Slovenské ľudové rozprávky 1.-3. zv.* Bratislava : Veda, 2002 – 2004.
- HOELLER, Stephan. *Carl Gustav Jung a ztracená evangelia : záhada svitků od Mrtvého moře a z Nag Hammádí*. Praha: Eminent, 2005, s. 118 – 119.
- JAMESON, R. D. *Cinderella in China*. In DUNDES, Alan (ed.) *Cinderella: a casebook*. Wisconsin : The University of Wisconsin Press, 1988, s. 71 – 97.
- LEŠČÁK, Milan – SIROVÁTKA, Oldřich. *Folklór a folkloristika*. Bratislava : Smena, 1982, s. 58.
- Pieseň piesní*. In Biblia. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 2010, s. 1136 – 1151.
- PROPP, Vladimír. *Morfologie pohádky a jiné studie*. Jinočany : H & H, 2008, 343 s.
- ROOTH, Anna Birgitta. *The Cinderella cycle*. New York : Arno Press, 1951, 269 s.
- UTHER, Hans-Jörg. *The Types of International Folktales*. Helsinky: Academia Scientiarum Fennica, 2004, 400 s.

DÁMA S FOTOAPARÁTOM (ZO ŽIVOTA A TVORBY VÝZNAMNEJ FOTOGRAFKY MÁRIE HOLOUBKOVEJ-URBASIÓWNY)

Janka KARLÍKOVÁ

Trenčianske múzeum v Trenčíne
janka.karlikova@gmail.com

Mária Holoubková-Urbasiówna). Mária Holoubková-Urbasiówna belonged to the most distinct female personalities of the after-coup trading photography in Slovakia. Though being born in Poland (1898) she spent all her creative life in Slovakia and devoted herself to this country. She began her career in Trenčianske Teplice and Trenčín where she was working in the firm Foto Tatra producing black and white picture postcards and cooperated at the same time with Cyril Kašpar in the common company called Tatra Film Trenčín. They made short-range films. After 1932 Holoubková devoted more of her time to studio photography. Her private entrepreneurial activities were interrupted by communal services which came into existence but she refused to join in 1952. She died in 2004 at the age of 106.

Klíčové slová: žena; fotografka; Mária Holoubková-Urbasiówna

Keywords: woman; woman photographer; Mária Holoubková-Urbasiówna

Mária Holoubková-Urbasiówna patrí k najvýraznejším ženským postavám slovenskej poprevratovej živnostenskej fotografie. Hoci pochádzala z Poľska, narodila sa 3. apríla 1898 na predmestí poľského Tešína, celý prácou naplnený tvorivý život prežila na Slovensku. Pochádzala z ôsmich detí, otec bol hospodárskym správcom na panstve v Cziesyne. Veľmi mladá sa rozhodla opustiť rodisko, snažia o osamostatnenie predurčila jej ďalšie životné osudy. Už koncom roku 1918, po vyhlásení Československej republiky prišla na Slovensko spolu s matkou, bratom a budúcim spoločníkom.

Začiatky v Trenčianskych Tepliciach

Mladučká Poľka mala „určité umelecké ambície“, ako sama rada zdôrazňovala. Pretože chcela podnikáť, požiadala o živnosť. Neskúsená žena, sa musela vyrovnáť s konkurenciou, a tá bola aj na začiatku 20. storočia veľká, v kúpeľoch mala naďalej dobré meno firma Maxa Sterna, ktorého syn Jozef pokračoval v rodinnom podniku, aj v Trenčíne pracovalo niekoľko významných fotografických ateliérov. Na začiatku sa krajaneky ujal a pomáhal jej lekár poľského pôvodu Štefan Filipkiewicz, bývalý sekundár viedenskej a krakovskej nemocnice, ná-

mestník riaditeľa trenčianskoteplických kúpeľov. Po získaní licencie¹ na výrobu pohľadníc pod názvom FOTO TATRA si otvorila ateliér v zadnej časti domu Poniatowski, kde ordinoval MUDr. Antonín Čapek z Prahy, otec spisovateľa Karla Čapka.

Tak ako viacerí noví fotografi a ateliéry, ktoré sa otvárali po vzniku ČSR, i ona hľadala a postupne formovala svoje snahy o výtvarne štylizovanú obrazovú výpoveď. Nie vždy sa jej darilo, zvlášť začiatky boli ťažké. Prvé „dopisnice“ boli kontrastne nevyrovnané, málo jasné, i keď boli fotografované v plenéri za denného svetla. Jej pohľadnice boli totiž rozmnožované fotografickou cestou, nie tlačené ako dosiaľ. Aj keď išlo o novátorskú, progresívnu metódu, ktorá sa ukázala správnou, s výsledkom nemohla byť spokojná. Mladá fotografka sa nevzdávala, experimentovala, používala sklené negatívy, zábery na nich boli čisté, kvalitné. Problémy na začiatku jej tvorby spôsobovalo kopírovanie na papier. Dlhší reprodukčný proces s nekvalitnými vývojkami riešila tak, že si ich ako znalá chemicko-technologických postupov, veď chémiu sa pôvodne chcela venovať, miešala a vyrábala sama, podľa vlastnej receptúry. Do konca života si pamätala aj ich špeciálne zloženie. Postupne sa vlastnou vytrvalosťou a usilovnosťou vypracovala zo samouka na uznávanú profesionálnu fotografku, dopyt po jej pohľadniciach bol obrovský.

Prvé úspechy

V čase získania licencie pre firmu FOTO TATRA (výroba a predaj pohľadníc) boli Trenčianske Teplice hojne navštevovanými kúpeľmi – dopisnice Márie Urbasiówny išli dobre na odbyt hlavne medzi zahraničnou klientelou. Fotografovala národopisné motívy, pohľadnicami slovenských diev a mládencov v teplanských a omšenských krojoch nestačila kryť dopyt. K ľudovému a folklórnemu, zobrazovaniu slovenských, ale i moravských typov ju v prvom období tvorby pozitívne ovplyvnil Cyril Kašpar, ktorého spoznala ešte počas vojny, keď bol feldvéblom rakúsko-uhorskej cisárskej kráľovskej armády. Mladá Mária spojila na Slovensku svoj pracovný i osobný život s týmto podnikavým a technicky založeným mladým mužom, ktorého nadovšetko bavilo filmovanie.

Nefotografovala iba v kúpeľoch, postupne rozširovala okruh dokumentovania okolitého rázovitého slovenského vidieka, často cestovala do Čičmian, Zliechova. Jej hrdinami boli malí pastieri oviec z Omšenia, drevorubači, roľníci, takí podobní Plickovým heroizujúcim postavám detí i dospelých. Aj keď mala spočiatku jej tvorba silný sociálny náboj, programovo sa na sociálnu fotografiu neorientovala a ani pri nej nezostala. Ako živnostníčka mala aj iný okruh záujmov.

Nové sídlo a rozšírenie firmy

Už na konci roku 1919 sa presťahovala do Trenčína a začala s veľkovýrobou pohľadníc na zákazku a predajom po celej republike. Postupne už Mária Urbasiówny

¹ V Štátnom archíve v Trenčíne je medzi žiadosťami o živnosť zapísaný okrem pani Urbasiówny aj Cyril Kašpar, ako majiteľ kinematografického podniku už v roku 1920.

siówna začala kresliť na prehľadnom stavebnom rozvrhu panorámy mestečiek, hradov, stavebných pamiatok, kúpeľov. Ako sama hovorievala, „okruh umelecko-tvorivej činnosti som rozšírila ďaleko za hranice vtedajšej župy, nebolo atraktívneho prostredia, prírodnej partie, ktorú by som nemala vo svojej evidencii...“ Mala výborné topografické znalosti, ktoré boli zdrojom inšpirácie aj pre jej partnera v podnikaní, kameramana a režiséra Cyrila Kašpara.

S retušérkou z Viedne a jedným pomocníkom firma prosperovala, museli sa však obracať, aby udržali dennú produkciu. Pani Holoubková spomínala ako pracovali: keď sa obrázky vyvolali a vyprali vo veľkej vani, putovali na regál. Sušili sa po dvesto kusoch na piatich policiach celý deň od rána, večer sa „sortírovali“ a dávali sa do prešu podľa tematického zamerania. Denne firma vyprodukovala na vtedajšiu dobu úctyhodný počet – tisíc kusov pohľadníc². Najviac odberateľov mali v kúpeľných mestách Slovenska a Moravy. Nebolo kúta Slovenska, ktoré by nenavštívila so svojim objemným aparátom na sklené dosky s rozmermi 18x24 cm. Neskôr fotografovala na kinofilm ľahkou Leicou a naposledy Rolleiflexom.

V tematicky uložených sklenených platniach, uložených v Trenčianskom múzeu, je stále čo obdivovať – na viac ako štyroch stovkách záberov sa prezentuje mnohostranná tvorba od národopisu, folklóru, k stavebným pamiatkam, až k hradom a krajine. Ako živnostníčka musela hľadiť i na finančnú stránku svojho podniku, vo veľkých sériách sa totiž dobre predávali pohľadnice kúpeľov, panorámy mestečiek, veduty miest. Pracovala výhradne so sklenenými platňami negatívov, používala retuš, červené kolorovanie, ktorým zjemňovala svetlosť, zvýrazňovala línie vrchov a veží, dokresľovala chýbajúce oblaky. Od polovice 20. rokov 20. storočia takto zdokumentovala nielen mestá a mestečká na Považí – najmä Trenčín a Trenčianske Teplice so širokým okolím – ale i starú Bratislavu, Trnavu, Kremnicu, Banskú Štiavnicu, Ružomberok, Užhorod, kúpele Piešťany, Sliač, Ľubochňu, Turčianske Teplice a i. Dnes musíme obdivovať čistotu obrazu a fotografickú dokonalosť premyslené kompozície, zábery sú cenným zdrojom poznatkov nielen pre historikov, ale pomáhajú i urbanistom a pamiatkárom. Výtvarnú a dnes i architektonickú hodnotu zas majú jej fotografie hradov – Tematín, Čachtice, Trenčín, Vršatec, Považský hrad, Hričov, Lietava, Budatín, Strečno, Starhrad, Orava, Bojnice, Filákov, Hrušov. Zaujímavé sú zábery z Vysokých Tatier-Štrbské pleso, Popradské pleso s pôvodnou chatou, Starý Smokovec, vodopády a jaskyne. Častokrát a rada cestovala na Moravu, zachovali sa celé série detailov stavebných pamiatok Olomouca, Luhačovic, Rožňova, panorámy Brumova, Štamberka. Pre odborníkov sú najcennejšie zábery interiéru kúpeľných domov – telocvičný rehabilitačný systém Zander, moderné „fitnescentrum“ v Trenčianskych Tepliciach, práca na strojoch Vulkan v Kremnickej mincovni (1928), pracovný ruch na zaniknutej železnici v Zliechove a mnohé iné. Za firemnou značkou FOTO TATRA, ktorou označovala na titulnej i zadnej strane svoje pohľadnice, sa ukrývala mladá, pracovitá žena, ktorá nepoznala oddychu. Postupne musela rozšíriť firmu z pôvodných dvoch na sedem pracovníkov, zaučila i neter, ktorú si trvalo osvojila a vychovávala. K filiálke v Nových Zámkoch (od roku 1928) pribudol pobočný závod v kúpeľoch Sliač, kde využívala hlavne letnú sezónu.

² Zo spomienok pani Holoubkovej, počet sa zdá privysoký na vtedajšie pomery a techniku.

Počiatky filmovej výroby

Po presťahovaní firmy do Trenčína vyrukoval Kašpar s nápadom založiť pri výrobni pohľadníc a fotolaboratóriu aj filmovú výrobnú. Kašpar nehodlal hneď vyrábať hrané filmy, ale spočiatku lokálny žurnál, a hlavne krátke dokumentárne filmy, ktorým sa vtedy hovorilo filmové dodatky. Žiadané bývali cestopisné vlastivedné témy, zaujímalo ho hlavne Považie, Hanácko, Valašsko. Našetrené úspory oboch nestačili, preto zainteresovali do svojich plánov pražského architekta Ing. Josefa Procházku, a tak všetci traja spoločne založili filmovú výrobnú so sídlom v Trenčíne na Farskej ulici č. 51. Procházku zaujímala iba finančno-podnikateľská stránka, nezasahoval do umeleckej ani technickej činnosti Tatrafilmu.

I keď v roku 1921 začali na Slovensku nakrúcať viaceré filmové výrobné, jedine TATRA FILM Trenčín rok čo rok opakoval svoje odvážne pokusy o založenie permanentnej filmovej výroby. Špecialitou TATRA FILMU boli snímky slovenského a moravského folklóru, čo bolo cenné hlavne preto, že Cyril Kašpar bol vlastne tretím predplickovským tvorcom etnografických filmov po Eduardovi Schreiberovi (pred rokom 1910) a Alfonzovi Drobnom (v roku 1919). TATRA FILM za dvanásť rokov existencie a desať rokov oficiálneho pôsobenia na Slovensku bol mimoriadne úspešný – vyprodukoval viac ako 40 titulov rozličnej dĺžky. Polovica mala strednú metráž, jeden titul tvoril celovečerný program a takmer štvrtina boli hrané filmy. Každý rok dal progresívny kinematografický závod po scenzurovaní do kín aspoň dva filmy s českými a slovenskými titulkami. Trenčín sa na desaťročie stal kolískou slovenskej kinematografie, prvé tzv. dodatky, premietali v kine Bio Zora už v r. 1921!³

Z produkcie TATRA FILMU sa podarilo filmovému režisérovi a historikovi Ivanovi Rumanovskému zachrániť filmy Valašský rok, Výroba desaťkorunových jubilejných mincí v Kremnickej mincovni, Pán prezident (T. G. Masaryk). Zo sekvencií týchto filmov existuje zachovalá dokumentácia na sklenených platniach. Vo filme o Pavlovi Országhovi Hviezdoslavovi (1921) zvečnil Kašpar slovenského básnika, ledva sediaceho vo svojom obľúbenom kresle. Pani Holoubková živo spomínala na vzácne chvíle rozhovoru s chorým básnikom, ktorý o pár dní po natáčaní zomrel. Hoci sa dohovorila troma jazykmi (okrem poľštiny vedela rusky, francúzsky, nemecky), pred básnikom mala veľký rešpekt a trému, pretože slovenčinu neovládala dokonale. Hviezdoslav ju ubezpečil, že jej rozumie dobre a dostatočne. Škoda, že sa vzácne fotografie nášho národného barda i s manželkou Ilonou, ktorá ho na filmovanie prehovorila, v archíve pani Urbasiówny nezachovali. Film bol pôvodne uložený v Matici slovenskej v Martine, jeho osudy sú dnes neznáme.

Na objednávku automobilky Tatra Kopřivnice, ktorá dala k dispozícii i osobný automobil so šoférom, vznikol v roku 1924 zaujímavý dokument – vlastivedný reklamný cestopis Od Tatier k Dunaju. Film si všímal prírodné zvláštnosti Vysokých Tatier, Považia až po Devín, i raritu – cestu autom. Z ďalších filmov

³ Film o P. O. Hviezdoslavovi sa premietal v kine Bio Zora už v roku 1921, bol to posledný dokument o bardovi slovenskej literatúry, ktorý o pár dní po natáčaní zomrel.

treba spomenúť dielo Gobelínová škola (1925) natáčaný vo Valašskom Meziříčí, film o prvých FIS v Tatrách, o zimných športoch v Kremnici. Menej známe sú tituly filmov, o ktorých dnes nevieme, kde na nachádzajú: film Dr. Karol Štúr v Trenčíne – posledné dni života synovca Ľudovíta Štúra a film Dr. Renata Tyršová – krátka biografica o dcére jedného zo zakladateľov Sokola, mecenášky TATRA FILMU. Zásľuhou Márie Urbasiówny bol v rokoch, keď vznikal film, zdokumentovaný sokolský zlet v Trenčíne roku 1921 v reportážnej skratke.⁴

Krátky film Pani Čapková na Slovensku vznikol z úcty k manželke kúpeľného lekára, s ktorou sa fotografka osobne poznala v prvých rokoch účinkovania v Trenčianskych Tepliciach. MUDR. Antonín Čapek z Prahy ordinoval v tom istom dome, kde mala začínajúca fotografka svoj prvý ateliér. S ním, jeho pani a samozrejme i s deťmi sa veľmi zblížila. Ako sama spomína, dobre vychádzala s mladým spisovateľom Karlom Čapkom, ktorý chodieval rodičov v lete navštevovať. Ani po smrti pani Čapkovej v roku 1923 kontakty neprerušili, naopak, dobré vzťahy, ale i dobré meno prosperujúcej firmy zaručili mladej fotografke zaujímavú zákazku.

Spokojný tatíček Masaryk

Málokto vtedy vedel, že v čase písania Čapkovho diela Hovory s T. G. Masarykom fotografovala prezidenta v jeho letnom sídle v Topoľčiankach okrem spisovateľa i mladá dáma a v roku 1928 z tohto pobytu natočil Cyril Kašpar spomínaný filmový dokument.

Dodnes sú málo známe (a autorsky zamieňané) detailné zábery na prezidenta stojaceho pri vysokom striebornou smreku pred kaštielom, i celkový pohľad na priečelie prezidentovho letného sídla s T. G. Masarykom v jeho obľúbenom jazdeckom oblečení. Aj pri stretnutiach prezidenta s ministrami v okolitej prírode bol niekoľkokrát prítomný zvedavý objektív M. Urbasiówny. Zachovali sa iba dve fotografie verne vystihujúce pohodu v Topoľčiankach – Popoludňajšia siesta na lúke pod Hrušovom a výlet na koňoch, fotografované v jeden deň skorej jesene, v roku 1928. O tom, že prezident Masaryk musel byť nadmieru spokojný s kvalitne odvedenou prácou, svedčí skutočnosť, že mu fotografka prostredníctvom jeho dcéry Alice vyhotovila na objednávku sto kusov podobizne na zamotový papier. Prezident ich všetky opatril podpisom a porozdával známym.⁵

Po odchode Cyrila Kašpara z firmy, keď sa po roku 1928 začal venovať produkcii reklamných filmov v Olomouci, zostala sama, viedla naďalej fotoateliér a venovala sa veľkovýrobe pohľadníc. V roku 1932 sa Mária Urbasiówna vydala za českého akademického maliara Josefa Holoubka, ktorému natoľko učaroval Trenčín i s fotografkou, že sa tu usadil natrvalo. Dvojica sa vzáčne dopĺňala, tvorili spoločne. Majster maľoval krajinu štetcom, manželka ju vykreslila svetlom. Toto

⁴ O záchranu niektorých filmov sa zaslúžil filmový režisér Ivan Rumanovský, niektoré filmy Tatrafilmu mal vo svojom archíve aj známy český filmový historik Karel Čáslavský (Hledání strategického času).

⁵ KARLÍKOVÁ, Janka. Masaryk vo fotozbiere Trenčianskeho múzea. In: T. G. Masaryk a československé vzťahy. Hodonín : Masarykovo muzeum v Hodoníne, 1992, s. 33-40.

obdobie života i tvorby bolo oveľa pokojnejšie a pohodovejšie. Spolupracovala s manželom na prípravách jeho početných výstav, sprevádzala ho pri študijných cestách po okolí, ale i v Tatrách a na Orave. Ich byt na hlavnom námestí v Trenčíne, kde od roku 1936 mala ateliér firma FOTO HOLOUBKOVÁ, sa stal kultúrnou oázou umelcov a osobností Trenčína. Pravidelne sa u nich stretávali ľudia rozdielnych konfesií, zamestnaní i národností, a predsa si dobre rozumeli – provinciál piaristov Jozef Branecký, maliari Hugo Gross, Teodor Mousson, rusofil Grigorij Medvecký, podnikateľ, majiteľ rybníkov v Kubrici Jaroslav Příhoda, riaditelia trenčianskych tovární, ale i direktor Ladeckých cementární, či živnostník Michal Orgoník. Holoubkovci mali radi spoločnosť, veď tá im nahrádzala vlastné deti, ktoré im nebolo dopriate mať. Ako o vlastné sa však starali o neterine deti. Keď zomrela sestra pani Holoubkovej, dcérku si osvojila a zaúčala i do tajov fotografie, pani Orgoníková pracovala dlhé roky v jej ateliéri a trpezlivo sa vyučila remeslu.

Obrazové reportáže

Okrem zdokumentovania slovenskej krajiny v tridsiatych rokoch 20. storočia, podchytenia prírodných krás bez zásahu industrializácie, sa začala viac orientovať na reportážnu fotografiu. Z balkóna svojho bytu na hlavnom námestí zdokumentovala fotografka nejednu spoločenskú udalosť Trenčína. V roku 1936 zvečnila návštevu prezidenta E. Beneša s manželkou a sprievodom v Trenčíne, / býval v Trenčianskych Tepliciach/, Jozefa Tisu, rečníaceho na tribúne⁶, generála Jána Goliana, s ktorým sa osobne poznala, robotníckeho prezidenta Klementa Gottwalda. Podľa jej predlohy vytvoril zaujímavý, verný portrét majster Holoubek. Rada fotografovala defilé vojakov, hasičov, pohrebné sprievody, sokolské zlety v Trenčíne, mohutné nástupy českých Sokolov, jej srdcu také blízke. Naďalej prispievala do ilustrovaného časopisu Nový svet zaujímavými kompozíciami Trenčianskeho hradu spod oblúkov železničného mostu, ktoré tak verne imitujú súčasní umelci.

Popri svojej fotografickej činnosti bola i naďalej činná v rôznych spoločenských organizáciách. Zakladala Jednotu slovanských žien v decembri 1933, kde pracovala vo funkcii tajomníčky i podpredsedníčky, využila jazykové znalosti na spoluprácu so srbskými, českými i maďarskými spolupracovníčkami. Predsedníčkou Jednoty bola Štefánia Mičátková, pomáhala jej nielen pani Holoubková, ale i pani Ripková, do Trenčína častokrát chodievala Božena Smolařová-Čapková,. Bola aktívnou členkou Živeny, Sokola. Počas prvej Slovenskej republiky sa stiahla do úzadia z obavy vysídlenia, vtedy viac fotografovala Filoména Trefná, fotografka z námestia sv. Anny v Trenčíne, naopak, po vojne sa plne zapojila do obnovy zničeného hospodárstva a pomáhala v rozličných funkciách mestu.

Od roku 1946 pracovala do vysokého veku v Rade MsNV napríklad i s matkou Alexandra Dubčeka. /obrázok/. Obe ženy vzbudzovali medzi kolegami všeobecnú úctu a obdiv.

⁶ Tieto pohľadnice a fotografie patria k posledným, ktoré vytvorila počas Slovenskej republiky, pretože sa stiahla do ústrania.

Zatvorenie ateliéru

V roku 1947 si musela doplniť praktické odborné znalosti v jednoročnom fotografickom kurze, ukončenom skúškou v Martine, ale aj tak oficiálne ukončenie živnosti nesie ten istý dátum. Posledné ateliérové i reportážne fotografie (napr. tryzna za Stalina na rovnomennom námestí v Trenčíne) sú z rokov 1952-1955. V roku 1955 jej ponúkli vstúpiť do socialistického komunálu, z dôvodu „vyššieho verejného záujmu“, čo rezolútne odmietla.⁷ Mala 57 rokov, unavené, choré oči, celý život namáhané v tmavej komore, zostala na dôchodku, s mizerným, najnižším príspevkom, veď roky bola „živnostníčka“, nepriateľka socialistického zriadenia. Po smrti manžela v roku 1967 zostala sama, žila utiahnuto.

Keď chcela vycestovať do Poľska za svojimi príbuznými, stávalo sa, že musela predať svoje fotoaparáty, tak sa dostali postupne i s jej predmetmi do Trenčianskeho múzea. Tie sa napokon, spolu s reprodukciami jej sklenených negatívov stali podkladom výstavy, ktorú múzeum pripravilo na jej okrúhle 100-narodeniny v roku 1998. Našťastie, zachované množstvo sklenených platní negatívov nezničilo, nepostihol ich osud filmov, darovala ich Mestskému úradu do archívu, odkiaľ sa delimitáciou dostali do Trenčianskeho múzea.

Pani Holoubkovú chodievali navštevovať do jej priestranného bytu pracovníci múzea, novinári, spisovatelia, vždy sa vedela rozhovoriť hlavne o svojich fotografických začiatkoch, o prezidentovi Masarykovi, ktorého zábery ukrývala pod vrstvou novín vo svojom albume, až po nežnej revolúcii ich odkryla, našťastie zostali neporušené, aj s ústrižkom listu od Alice Masarykovej, v ktorom jej ďakovala za vzornú spoluprácu.

Nedá mi nespomenúť na rok 1989, keď v lete vyšla sama(!) až do Ľudovítovho paláca Trenčianskeho hradu, aby sa osobne zúčastnila vernisáže a dohliadla, či sú správne popísané jej fotoaparáty a fotografie na obsažnej a poctivo pripravenej výstave venovanej výročiu fotografie. Ako skutočná dáma, v topánkach na opätkoch, kabelke, jej nerobilo žiaden problém, po ceste komunikovať, spomínať, čo všetko z hradu kedysi zdokumentovala, aká to bola ruina. My mladí, sme jej nestačili a to mala 91 rokov!

Mária Holoubková dokázala svojou neobyčajnou pracovitosťou, zanietením a láskou k vlasti, ktorá sa jej stala druhým domovom, vytvoríť hodnoty náležite docenené až v súčasnosti. Významná osobnosť slovenskej poprevratovej fotografie sa rada pochválila, že žila v troch storočiach – narodila sa na konci 19. storočia, v 20. storočí pracovala nepretržite 35 rokov vo svojej firme a dožila sa v relatívnom zdraví i storočia dvadsiateho prvého. Zomrela 24. mája 2004, vo veku úctyhodných 106 rokov. Mesiac predtým, v deň jej narodenín, sme sa vybrali na návštevu do trencianskoteplíckej nemocnice, verili sme, že sa bude z našej návštevy tešiť, ako vždy nefalšovane, neskrývane. Našli sme ju však zuboženú, pochudnutú, so zaviazanými rukami, aby si nepoškriabala suchú pokožku na rukách, nespoznávala nás. Keď fotograf Radko Stoklasa v tichosti ukryl aparát do puzdra a smutne pokrútil hlavou, pochopili sme.

⁷ Štátny archív Trenčín, f. Daňová správa, 1947,1955, zákaz vedenia živnosti.

Pani Holoubkovú držalo pri živote vedomie, že sa dožije vydania knižky o svojej tvorbe. Toto želanie je nám príkazom aj do ďalších rokov, do ďalších výročí. Verím, že sa autorke týchto riadkov podarí združenými financiami, darmi od sponzorov, Trenčanov, ktorí ju osobne poznali, spoločne s Poľským inštitútom, pripraviť a vydať obsahovo bohatú, výpravnú fotografickú publikáciu, mapujúcu jej celoživotné dielo. Sklené negatívy sú zachránené, zdigitalizované, zásluhou tiež už nebohého Filipa Lašuta, sú to zaujímavé, dosiaľ nepublikované zábery. Je smutné až zarážajúce, že vydanie knižky takejto výnimočnej osobnosti, prekračujúcej rámec regiónu, sa nestretlo s pochopením u vedenia Trenčianskeho múzea.

Príloha

Obrázok č. 1. Hotel Tatra a vstup do mesta v roku 1937. Zdroj: Štátny archív Trenčín.

Obrázok č. 2. Mária Holoubková-Urbašiová. Zdroj: Štátny archív Trenčín.

Obrázok č. 3. Prezident T. G. Masaryk a minister zahraničných vecí E. Beneš v Topolčiankach. Zdroj: Štátny archív Trenčín.

Obrázok č. 4. Provizórny most 1945. Zdroj: Štátny archív Trenčín.

Obrázok č. 5. Holoubková okolo roku 1946. Zdroj: Štátny archív Trenčín.

OSUDY ŠARLOTY HEVESSY – PEDAGOGIČKY V PODZOBORSKOM REGIÓNE

Beáta PINTÉROVÁ

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Katedra histórie
bpinterova@ukf.sk

PINTÉROVÁ, Beáta. Life of Šarlota Hevessy – Pedagogue in the Podzoborie Region. The study deals with the life and activities of Šarlota Hevessy, who worked in various municipalities of Zobor region as a teacher, whether elementary schools in Veľká Ves (today Branč), Štitáre, Pohranice and also as school director at school in Pohranice and Nitrianske Hnrčiarovce. She also published some poems and prose, which were published in a separate collection. Towards the end of a career, she worked at the Pedagogical Institute in Nitra. Following text is first comprehensive study devoted to her activities.

Kľúčové slová: učiteľka; literátka; univerzitná pedagogička; Šarlota Hevessy

Keywords: teacher; poet; university teacher; Šarlota Hevessy

O osude a pracovnom postupe pedagogičky Šarloty Hevessy som sa rozhodla napísať z dôvodu, že je jednou z mála, ktorej sa podarilo vypracovať za vysokoškolskú katedru už v druhej polovici 20. storočia, pričom predtým pôsobila v rôznych obciach Podzoborského regiónu zväčša ako správkyňa školy. Komplexne sa jej dráhe zatiaľ nevenovala žiadna štúdia. Údaje o známej pedagogičke v Podzoborí nebolo ľahké získať. Nakoľko sa venovala aj literárnej tvorbe, isté zmienky sa nachádzajú v textoch, ktoré napísala, viaceré pochádzajú z archívov a keďže pôsobila vo viacerých obciach, sú o nej zmienky v monografiách obcí, v ktorých učila.¹

Sama o sebe píše: „Môj životopis je veľmi jednoduchý. Jeho súčasťou nie je žiadna senzácia, nič výnimočné. Odkedy som uzrela svetlo sveta v notárskom byte v Gymeši², mám len jednu túžbu: byť šťastná!“³ Počas života sa snažila tajiť verejne rok narodenia, i keď sama uvádza, že sa narodila v Jelenci, matriky o jej narodení v tejto obci mlčia, a to napriek tomu, že jej otec – Štefan Hevessy - bol

¹ FEHÉR, Sándor. Pográny – Pohranice. Pohranice 1995, s. 76-78. REŠKO, Sándor – SZÉNÁSSY, Árpád – FEHÉR, Sándor. Pográny. Komárno: Kt Kiadó 2005, s. 39; Branč-Berencs 1156-2006. Ed. Beáta Pintérová, Branč 2006, s. 31; PINTÉROVÁ, Beáta – KRAMÁREKOVÁ, Hilda – DUBCOVÁ, Alena – GAJDOŠOVÁ SPEVÁROVÁ, Eva. Štitáre v zrkadle 900-ročnej histórie. Obec Štitáre: 2013, s. 86.; SÁNDOR, Anna. Magyar iskolák a a Nyitra-vidéken a XX. század harmincas éveiben. In Iskoláink – jövőnk a Zoboralján. Nyitra és Vidéke Célalap, Elő Zoboralja Polgári Társulás 2012-2013.

² dnes Jelenec

³ FEHÉR, Sándor. Pográny – Pohranice. ref. 1, s. 76. (úryvok je z knihy autorky: Életem iskolája (Škola života)).

nielenže jeleneckým notárom v rokoch 1892-1899⁴, ba dokonca viedol matriky a neskôr zastával významné vysoké úradnícke funkcie. Rok jej narodenia sa nenachádza ani na náhrobnom kameni na nitrianskom cintoríne. Tento údaj už presne uvádza publikácia *A Cseh/Szlovákiai Magyar Irodalom Lexikona 1918-1995* (Literárny lexikón československých Maďarov 1918-1995), a je ním dátum 19. 1. 1897.⁵ K rovnakému roku som sa dopracovala po návšteve Mestského úradu v Nitre na oddelenie matrík, kde k tomuto údaju pribudlo aj meno matky: Alžbeta.

Do prvej triedy Nitrianskej rímsko-katolíckej vyššej dievčenskej školy s vyučovacím jazykom maďarským nastúpila v školskom roku 1907/1908.⁶ Predtým vraj chodila do miestnej školy, ale nedopátrala som sa, do ktorej (preštudovala som si jelenecké triedne knihy, ale v nich sa jej meno nenachádzalo). Štúdium ukončila v roku 1910/1911. Každý rok dosiahla výborný prospech.

Nevedno presne, kde sa uchytila po štúdiu, ale od prvej polovice 20-tych rokov 20. storočia sa stala učiteľkou vo Veľkej Vsi (dnes súčasť obce Branč, okr. Nitra). Išlo o štátnu školu s vyučovacím jazykom maďarským a jej prví žiaci sa zmestili do jednej triedy. Podľa vtedajších zvyklostí bol súčasťou školy učiteľský byt. Vo Veľkej Vsi išlo o novú školu (postavenú v roku 1911), preto s prevádzkou nebol problém.⁷

Veľmi skoro sa prejavil aj literárny talent mladej učiteľky – jej básne a prozaické diela boli uverejnené v regionálnom týždenníku *Nyitramegyei Szemle* od roku 1917.

Dráha Šarloty Hevessy bola špecifická i tým, že prežila svoj život v niekoľkých štátnych útvaroch, bola pedagogičkou, ktorá vyučovala v maďarskom jazyku, ktorý sa po roku 1918 stal jazykom menšín. Nepatrila medzi pedagógov, ktorí by nezložili sľub vernosti československému štátu podľa nariadenia vlády č. 495 z 28. augusta 1919, pretože svoju pedagogickú činnosť vykonávala nepretržite.⁸ V snahe zachovať československého ducha v slovenských školách skladali učitelia sľub učiteľstva, ktorého text znel nasledovne: „Sľubujem, že budem svoje vychovávateľské povinnosti podľa myšlienok svojho svedomia vykonávať, zverenú mládež k dobru, pravde a krásnu viesť, že budem mat vždy na zreteli prospech školstva, že budem platné zákony a predpisy zachovávať a že budem na svojom mieste zo všetkých síl k povzneseniu Československej republiky pracovať.“⁹

Medzi povinné vyučovacie predmety na ľudových školách patrili náboženstvo, občianska náuka a výchova, čítanie a písanie, vyučovací jazyk, počty s náukou

⁴ ŠAN, pob. Horné Krškany, Notársky úrad Gýmeš, adm., zápisnica obec. zast. Gýmeš, 1892-1901, inv. č. 1.

⁵ *A Cseh/szlovákiai magyar irodalom lexikona 1918-1995*. Madách-Posonium 1997, s. 120-121.

⁶ ŠAN, pobočka Horné Krškany, Rímskokatolícka vyššia dievčenská škola Nitra, triedny výkaz, 1907/1908, šk. 3, inv. č. 13.

⁷ Branč-Berencs 1156-2006. ref. 1, s. 31.

⁸ FERENČUHOVÁ, Bohumila – ZEMKO, Milan a kol. *V medzivojnovom Československu 1918-1939*. Bratislava: Veda, 2012, s. 154-155.

⁹ ZACHAROVÁ, Jarmila. Počiatky činnosti Referátu ministerstva školstva a národnej osvety Československej republiky. In *Paideia: Philosophical e-journal of Charles university* [online]. 2012, roč. 9, č. 1-2, s. 6.

Dostupné na internete <http://userweb.pdf.cuni.cz/paideia/download/zacharova.pdf>

o geometrických tvaroch, prírodopis, zemepis, dejepis so zreteľom na domovinu a vlasť, kreslenie, spev, ručné práce a telesná výchova. Podľa miestnej potreby sa mohli vyučovať i nepovinné predmety, napríklad československý jazyk. Ako osobitný predmet sa mohla zaviesť náuka o domácom hospodárstve.¹⁰

V prvej československej republike malo menšinové školstvo svoje početné zastúpenie. Pod národnostnými menšinami sa podľa Ústavnej listiny Československej republiky rozumeli príslušníci národností iného než československého jazyka. Prvý zákon v Československu, ktorý sa zaoberal vzdelávaním menšín, prijalo pražské Národné zhromaždenie 3. apríla 1919.

Špecifickou bola menšina maďarská, ktorá mala v „novom“ období na Slovensku vybudovanú už kompletnú sieť škôl, pretože zdedila systém vybudovaný za Rakúsko-Uhorska (okrem vysokých škôl). Pre sieť školstva mala aj svojich pedagogických pracovníkov, aj keď mnohí z nich po roku 1918 odišli do Maďarska. Mnohé problémy, ktoré sa dotkli budovania slovenského školstva, sa netýkali školstva tejto menšiny, ktorá bola teda aj najpočetnejšou minoritou na Slovensku. Ako príklad možno uviesť školský materiál, so zaobstarávaním ktorého mali tieto školy menšie problémy (na rozdiel od slovenských škôl).¹¹

S postavou dedinského učiteľa bola v obciach často spätá osvetová činnosť, ako činnosť zameraná na sprostredkovanie kultúry, hodnôt a vzdelanosti v spoločnosti. Takýto kontakt učiteľa s obcou sa často považoval za prirodzenú a samozrejmu súčasť tohto povolania. Učiteľ ako vzdelaná osoba bola právom považovaná za šíriteľa kultúry a vzdelanosti. Jeho vzdelávacia činnosť sa však v tomto smere nemusela automaticky týkať len žiactva, ktoré podliehalo povinnej školskej dochádzke, ale tiež širokého okolia, a teda ostatného obyvateľstva obce – dedinčanov.

Veľkou udalosťou v dedinách v rámci kultúrnej aktivity bývalo divadlo. Splňalo hlavne spoločenskú funkciu, pretože bola jednou z mála udalostí, ktoré dedinské obyvateľstvo mohlo spojiť. Divadlo bolo skvelou možnosťou na vyplnenie voľného času, a teda vyplnenia času troškou kultúry. Takáto udalosť sa však opäť nemusela týkať len školopovinného žiactva, ale tiež ich rodičov, starých rodičov a teda širokého okolia, ktoré v sebe zahŕňalo všetkých občanov dediny. Učiteľ sa tu opäť mohol postaviť do významnej pozície, pretože právo on bol ten, kto samotné predstavenie s deťmi nacvičoval.

Šarlota Hevessy motivovala nielen deti, ale aj obyvateľov obce, ktorých počas celej pôsobnosti v obci zapájala do účinkovania v divadelných hrách. Počas jej pôsobenia sa odohralo v obci niekoľko hier, na čo poukazujú dobové fotografie. Išlo napr. o hru Gémesi vadvirág (Poľný kvet z Gémeša, autor hry: Géczi Károly), ktoré bolo predstavené prvýkrát v Budapešti v milénárnom roku 1896. Obyvatelia Veľkej Vsi odohrali túto hru, ako aj iné niekoľkokrát s veľkým úspechom.

Regionálny nitriansky týždenník v roku 1921 informoval o tom, že pod jej vedením odohrali deti štátnej školy vo Veľkej Vsi vianočné divadielko.¹²

¹⁰ PŠENÁK, Jozef. Pramene k dejinám československého školstva. Bratislava: SPN, 1979, s. 56.

¹¹ FERENČUHOVÁ, Bohumila – ZEMKO, Milan a kol., ref. 8, s. 166.

¹² Nyitramegyei Szemle, 1921, č. 1, s. 3.

Obrázok č. 1. Veľká Ves, hra Gémesi vadvirág (Poľný kvet z Gémeša), v strede (s čelenkou) správkyňa školy: Šarlota Hevessy, foto poskytla Irena (Lili) Lórinčová z Branča.

Obrázok č. 2. Veľká Ves, v strede (s vencom na hlave) správkyňa školy: Šarlota Hevessy, foto poskytla Blanka Pintérová z Branča.

Malý školský zákon č. 226/1922 z 13. júla 1922 určil počet detí, ktorý mohol chodiť do jednej triedy. Počet sa každým rokom menil, pretože kým pre školský rok 1922/1923 bola povolená kapacita na osemdesiat žiakov, pre roky 1932/1933 to bolo už len päťdesiat detí v jednotriednej škole a v triedach ostatných ľudových škôl na šesťdesiat žiakov.¹³

Jedným z najvýznamnejších článkov tohto zákona však ostáva zavedenie povinnej osemročnej školskej dochádzky, namiesto šesťročnej, ktorá platila v Uhorsku.¹⁴ Podľa zákona sa začiatok školskej dochádzky začínal šiestym rokom života.¹⁵

V roku 1925 prišlo v novej republike k zlúčeniu Veľkej Vsi a Branča, štátna ľudová škola však nezanikla, ba keďže počet detí narastal, škola bola v roku 1928 rozšírená na dvojtriednu.

Šarlota Hevessy hlavne cez víkendy – hlavne v nedeľu, opúšťala vidiek a vlakom cestovala do Nitry do kina, cukrárne, či iba kvôli tomu, aby si užila prechádzku po korze. Vo Veľkej Vsi sa postupne stala správkyňou školy, pri výučbe jej pomáhal len miestny kňaz Ignác Drexler, ktorý tu určil náboženstvo. Keďže

Obrázok č. 3. Jedna z tried správkyne veľkoveskej (dnes súčasť obce Branča) štátnej školy Šarloty Hevessy (foto poskytla pani Alžbeta Dojčanová z Branča); na fotke sú deti narodené cca. v rokoch 1927-1928.

¹³ PŠENÁK, Jozef, ref. 10, s. 58-59.

¹⁴ LETZ, Róbert. Slovenské dejiny IV. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2010, s. 286.

¹⁵ PŠENÁK, Jozef, ref. 10, s. 62.

príjmy učiteľov ani v minulosti neboli príliš vysoké, privyrábala si doučovaním zámožnejších žiakov, ktorí k nej do Veľkej Vsi prichádzali zväčša z Nitry (boli to deti právnik Turchányiho z Nitry, istá Židovka Fürstová, tiež z Nitry a i.).¹⁶

Obrázok č. 4. Jedna z tried správkyne veľkoveskej (dnes súčasť obce Branč) štátnej školy – Šarloty Hevessy (foto poskytla pani Šarolta Varogová z Branča, ktorú p. Hevessy učila).

V nových pomeroch došlo v Branči v roku 1931 k otvoreniu štátnej školy s vyučovacím jazykom slovenským – zúčastnila sa otvorenia tejto školy.¹⁷ Krátko potom bola štátna škola s vyučovacím jazykom maďarským vo Veľkej Vsi bola zrušená, resp. zlúčená so školou v Branči a Šarlotu Hevessy odišla (triedne knihy o jej pôsobení v tejto obci už nevytvádzajú).

¹⁶ ŠAN, pob. Horné Krškany, Štátna ľudová škola maďarská Branč – osada Veľká Ves, šk. 1, inv. č. 6, tr. výkaz 1925/26.

¹⁷ ŠAN, pob. Horné Krškany, Obv. notársky úrad Ivanka pri Nitre, Kronika obce Branč, šk. 5.

Obrázok č. 5. Na fotografii ako jediná dáma: Šarlota Hevessy, na fotografii sa nachádza aj miestny kňaz Anton Beňuška, starosta obce Andrej Sima a tiež inšpektor Matej Miškóci¹⁸.

Ako literátka pôsobila aj v 40-tych rokoch 20. storočia. I jedna z publikácií, venujúca sa Nitre, ktorá vyšla v roku 1931, hrdó o nej píše: „Svojím zduchovnelými ušľachtilými ťahy, svojou štíhlou postavou jakoby vykročila z Jara Botticelliho s vrecom pestrých poľných kvetín okolo vysokého čela. Je básničkou, nitrianskou básničkou, jedna z tých zriedkavých, ktorých osud požehnal a či potrestal tým, že ohnivejšie, bolestnejšie cítia prúdenie života. Je pravým potomkom tých diev s dvojakou dušou, ktoré počnúc od Ady Negriovej opravujú úlohy školských dieťok, kým ich duša nadchnutá vznáša sa nad skvúce štíty krásy.“¹⁹

Jej básne i prózy boli uverejnené aj knižne v roku 1935 v zbierke Nyitrai írók

Obrázok č. 6. Šarlota Hevessy (asi 40-te roky 20. storočia). Zdroj: Nitra. 1931, s. 70.

¹⁸ ŠAN, pob. Horné Krškany, Obv. notársky úrad Ivanka pri Nitre, Kronika obce Branč, šk. 5.

¹⁹ Nitra. 1931, s. 70.

könyve (Zbierka nitrianskych spisovateľov). V týchto rokoch vychádza aj jej básnická zbierka *Sárbilincsben*.²⁰

Dňa 26. novembra 1940 bol prijatý zákon č. 308/1940 o ľudových školách, ktorý priniesol zmeny. Podľa neho sa základný typ školy definoval takto: „Ľudová škola vychováva školopovinnú mládež za mravných a verných občanov Slovenskej republiky na podklade kresťansko-národnom; poskytuje jej v duchu národnej kultúry základné všeobecné vzdelanie, aby mohla správne plniť svoje náboženské a občianske úlohy.“ Tento zákon premenil štátne školy na cirkevné. Z pôvodných typov škôl – obecné, cirkevné a štátne, ostali len dva – cirkevné a obecné.²¹

Ďalším pôsobiskom Šarloty Hevessy sa stali Štitáre. Keďže sa nezachovali triedne knihy Štitár z 30-tych ani z niektorých 40-tych rokov 20. storočia, nevieme presne odkedy. Bol to prvý prípad v obci, kedy bola učiteľka určená štátom a nie cirkvou. V tomto čase došlo k zoštátneniu tunajšej cirkevnej školy.

Druhou učiteľkou, ktorú zvolilo obecné zastupiteľstvo v Štitároch, sa stala Paulína Oláhová. Kým P. Oláhovej zabezpečovali živobytie dedinčania, v prípade Š. Hevessy si povedali, že ak ju poslal štát, nech sa o ňu aj stará. Po roku pôsobenia P. Oláhová odišla a namiesto nej nastúpila Anna Freyová. Obe vyučujúce bývali v učiteľskom byte. Obyvatelia obce si postupne obe oblúbili a pozývali ich medzi seba aj v prípade, ak mal niekto svadbu, uctili si ich po obaračke, resp. zabíjačke. Dokonca im mládenci postavili aj „máj“, čo svedčilo o tom, že si získali ich sympatie. V školskom roku 1943/44 a 1944/45 učila pani učiteľka Hevessy len sama, pretože bolo málo detí, ba jeden stupeň i zanikol.¹³

Od školského roku 1950/51 pôsobila v Národnej škole s vyučovacím jazykom maďarským v susednej obci Nitrianske Hrnčiarovce, Š. Hevessy vyučovala 1. triedu, v ktorej boli spojené dva ročníky, ročníky 3., 4., 5. vyučovala kreslenie, ručné práce, hudobnú a telesnú výchovu.²² Od školského roku 1951/52 sa v tejto obci stala Šarlota Hevessy riaditeľkou Národnej školy s vyučovacím jazykom slovenským.²³ V slovenskej škole vyučovala slovenský jazyk, vlastivedu, písanie, kreslenie, hudobnú a telesnú výchovu v 1. triede. V tejto funkcii pôsobila do školského roka 1954/55, kedy sa stala riaditeľkou Osemročnej strednej školy v Nitrianskych Hrnčiarovciach s vyučovacím jazykom maďarským.²⁴ Navštevovali ju deti z Hrnčiaroviec i zo Štitár. Od nasledujúceho školského roku opäť pôsobila dva roky ako riaditeľka Národnej školy s vyučovacím jazykom slovenským.²⁵ V tomto období zmenila pôsobisko ešte raz, a to na Pohranice, kde učila tiež dva školské roky 1957/1958 a 1958/1959 na Osemročnej strednej škole.²⁶ Školu navštevovali predovšetkým deti z Pohraníc a Dolných Obdokoviec.

²⁰ HEVESSY, Sári. *Sárbilincsben*. Nitra 1936.

²¹ LETZ, Róbert, ref. 14, s. 207.

²² ŠAN, Krškany, Nitrianske Hrnčiarovce, Národná škola s vyuč. jaz. maďarským, šk. 5.

²³ ŠAN, Krškany, Nitrianske Hrnčiarovce, Národná škola s vyuč. jaz. slov., šk. č. 9, inv. č. 185, zápisnica o učiteľských poradách – Rehoľná škola sestier sv. Kríža.

²⁴ ŠAN, Krškany, Nitrianske Hrnčiarovce, Osemročná stredná škola s vyuč. jazykom maďarským., šk. 1.

²⁵ ŠAN, Krškany, Nitrianske Hrnčiarovce, Národná škola s vyuč. jaz. slov., šk. č. 9.

²⁶ ŠAN, Krškany, Pohranice, Osemročná stredná škola Pohranice, šk. 1, inv. č. 24.

Obrázok č. 7. Školský rok 1957/1958, pedagogický zbor v Pohraničiach, sprava na kraji: Šarlota Hevessy (foto zo školskej kroniky, za pomoc pri získaní fotografie ďakujem Ing. Alexandrovi Fehérovi).

V roku 1959 vznikol Pedagogický inštitút v Nitre. Vytvorený bol na základe vládneho nariadenia č. 57/1959 Zb. Podľa neho boli zrušené dovtedajšie vysoké, vyššie a stredné pedagogické školy a konštituované pedagogické inštitúty na prípravu učiteľov 1. a 2. stupňa základných škôl. A v roku 1960 bola do systému vzdelávania Pedagogického inštitútu pričlenená príprava učiteľov pre školy s vyučovacím jazykom maďarským. Šarlota Hevessy bola jednou z prvých pedagogičiek tohto inštitútu, vyučovala didaktické predmety. Je aj autorkou aj učebnice pre ZŠ, ktoré sa istý čas používala v školách.²⁷

Nevedno presne, dokedy na inštitúte pôsobila, z rozprávania obyvateľov rôznych obcí, ktorí ju poznali sa ešte zachovali zmienky o tom, že ju stretávali na nitrianskom trhu a často sa im prihovárala. Zomrela v roku 1981 a pochovaná je na mestskom cintoríne.

Svoju prácu brala naozaj ako povolanie – možno to badať na rôznych aktivitách, ktoré vyvíjala, pôsobila ako intelektuálka oddaná predovšetkým menšinovému školstvu, ale nevyhýbala sa ani pôsobeniu v slovenskom prostredí. Mnohí jej žiaci na ňu dodnes spomínajú s úctou kvôli dobrosrdečnosti a spôsobu odovzdávania poznatkov.

²⁷ REŠKO, Sándor – SZÉNÁSSY, Árpád – FEHÉR, Sándor. ref 1, s. 39.

Obrázok č. 8. Náhrobný kameň pedagogičky, literátky Šarloty Hevessy na mestskom cintoríne v Nitre.

PRÍBEH IZABELY BOŠŇÁKOVEJ RODENEJ PÉTEROVEJ

Judita SZEKERESOVÁ - KOVÁCSOVÁ

Štátny archív v Bratislave – pobočka Šaľa
juditka69@azet.sk

SZEKERESOVÁ-KOVÁCSOVÁ, Judita. Life of Izabela Bošňáková (nee Péterová). Izabela was born into teachers' family. A lot of members of her family were teachers. She really loved her work and for her it was not just an ordinary work, it was her mission. Her favourite activity was tailoring. During her life she had some problems after nationalization of schools. Her husband lost his work and she had to find a job for herself. She started to work as a tailor. After 1950 lot of schools were opened, she started to work as a teacher in Diakovce. Izabela worked there until her retirement. In this school she taught folklore. She sewed for her pupils their dancing dresses by hand. After her retirement Izabela still taught because she loved it and she wanted to spread her knowledge. Her family, friends and all of the pupils have nice memories and think a lot about their beloved teacher Izabela.

Kľúčové slová: učiteľ; krajčír; rodina; škola; folkórny súbor

Keywords: teacher; tailor; family; school; folklore course

Pre vykonávanie povolania učiteľa je dôležité okrem adekvátneho vzdelania aj určitá dávka odvahy, veľa trpezlivosti a hlavne lásky k deťom a k vzdelávaniu. V súčasnosti práca pedagógov v odborných a laických kruhoch vyvoláva značnú úctu, pretože dnešné deti sú oveľa neposednejšie, neposlušnejšie, ale aj žiaľ, aj menej chtivé klasického vzdelania ako boli v minulosti. Povolanie učiteľa neľahčovali ani politické dianie, historické udalosti, o ktoré v priebehu dejín nebola núdza.

Ešte v nedávnej minulosti možnosť vzdelávania nebola pre každého samozrejmosťou, napriek platným školským zákonom o povinnej školskej dochádzke. Proces všeobecného vzdelávania ovplyvňovali mnohé faktory, ako napr. sociálny pôvod, finančné aspekty, ale nemalým problémom mohla byť aj samotná vzdialenosť medzi bydliskom študentov a medzi inštitúciou poskytujúcou vzdelávanie. Dopravné vymoženosti, ako ich poznáme dnes, neboli vôbec samozrejmosťou.

Viacerí z túžby po vzdelaní a v snahe odovzdať svoje vedomosti ďalším generáciám boli dokonca ochotní vzdať sa niektorých snov, ideálov. Ich názory na pedagóga, respektíve povolanie učiteľa, sa ale značne líčili. Martin Ježo, prvý redaktor časopisu Slovenský učiteľ, predstaviteľ Zemského učiteľského spolku a neskôr zakladateľ nezávislého časopisu Naša škola sa vyjadril o poslaní pedagóga takto: „Musíme byť stále povedomí toho, že za prácu, ktorú na tomto poli konáme, sme zodpovední, zodpovednejší ako za ktorúkoľvek inú. Chybne

zostavený stroj možno prepracovať, nedobre vychovaného človeka ťažko prevychovať.“¹

Pri výbere mojej témy som sa inšpirovala týmito slovami. Osobnosť, ktorú som si vybrala, sa síce riadila podľa viacerých pevne vytýčených zásad, ale mala len jediný cieľ. Výkon svojho povolania považovala za poslanie, a nikdy nie za platenú prácu. Počas svojho života sa riadila úprimnosťou a oddanosťou a verila v skvalitnenie životných hodnôt mladej generácie prostredníctvom vzdelávacieho procesu. Dôležitú úlohu v jej živote mala aj kultúra ako fenomén vzdelávania. Podľa jej vnučky, Ing. Gabriely Lackovej, by ju najlepšie charakterizoval citát od spisovateľa Marka Twaina: „Najlepším spôsobom, ako sa potešiť, je potešiť niekoho.“

Témou môjho príspevku je životný príbeh a pôsobenie Izabely Bošňákovej rod. Péterovej. Jej príbeh je iste zaujímavý hlavne pre súčasnú generáciu mladých pedagógov vzhľadom na jej zaniietenosť a oddanosť, s ktorou sa venovala mladým. Nepochybne patrila k významným osobnostiam v oblasti pedagogiky v šalianskom regióne, bola predstaviteľkou miestnej inteligencie. Pozoruhodné je aj rodinné zázemie Izabely Bošňákovej. Verejnosti sú známe rodiny, kde sa remeslo dedí z pokolenia na pokolenie. V prípade Izabely Bošňákovej sa ale jedná o veľký viacgeneračný učiteľský „klan“. Na začiatok spomeniem niektorých významných učiteľov z rodiny Péterovcov.

Už jej starý otec Ján Péter pôsobil v rokoch 1843-1849 ako triedny učiteľ v Šali. Zaslúžil sa o systematizáciu miesta II. pomocného učiteľa v Tešedíkove, kde sa stal v roku 1849 učiteľom – kantorom. Počas jeho pôsobenia v Tešedíkove bola postavená, a 12. júna 1873 vysvätená, nová budova školy. V roku 1886 bola táto škola rozšírená o štvrtú triedu. Ján Péter sa venoval učiteľstvu plných 52 rokov.

Ján Péter mal štyri deti a všetky sa venovali učiteľskému remeslu. Izabelin strýko Ján Péter po štúdiách na strednej škole v Trnave v roku 1875 získal aprobáciu zo zemepisu a dejepisu na univerzite v Budapešti, v roku 1882 učiteľský diplom z maďarského a nemeckého jazyka a literatúry a neskôr aj diplom z účtovníctva.²

Izabelin otec Jozef Péter, ktorý bol pravdepodobne jej vzorom pri výbere povolania, získal kvalifikáciu v Modre na štátnom učiteľskom ústave v roku 1874. Ako pedagóg začínal v Tešedíkove, od 1.9.1874 do 31.5.1879 vyučoval na rímskokatolíckej ľudovej škole, a od 1.9.1879 pôsobil v Šali. Zaslúžil sa o spoločenský a kultúrny rozvoj mestečka. Bol zvolený za hlavného učiteľa a kantora vtedajšej ľudovej školy, ktorá mala v tomto období len dve triedy. Jeho zásluhou boli postupne systematizované ďalšie učiteľské miesta a v roku 1904 sa zriadilo miesto aj pre štvrtého učiteľa. V roku 1904, kedy prešli školy pod štátnu správu, Minister

¹ MILO, Štefan. Slovenský učiteľ v rokoch prvej ČSR. Nitra : Vlastným nákladom, 1995, 70 s.

² V rokoch 1873 – 1880 učil na obchodnej škole v Budapešti, od roku 1850 pôsobil v hospodárskych službách mesta, napokon bol vymenovaný za riaditeľa Vyššej obchodnej školy v Budapešti. Popri učiteľskej činnosti sa venoval aj prednáškovým aktivitám v robotníckom samovzdelávacom krúžku a v Spolku mladých obchodníkov. Bol autorom zemepisných príručiek, publikoval pedagogické články v Pestí Napló a v Katholikus Egyházi Közlöny, ďalej články zaoberajúce sa zemepisom v časopise Kereskedelmi szakoktatás. Prekladal poviedky ruských autorov, ktoré publikoval v zborníku Magyar Szemle. Bol podpredsedom Spolku uhorských učiteľov stredných škôl. Tety Žofia a Mária boli taktiež učiteľky celý svoj život.

školy a cirkvi vymenoval Jozefa Pétera za riaditeľa štátnej ľudovej školy. Jozef Péter bol zároveň zástupcom veliteľa dobrovoľného zboru požiarnikov, neskôr aj jeho predsedom. Jeho zásluhou bol založený mužský spevokol, kde pôsobil nielen ako jeho vedúci, ale aj ako dirigent. Organizoval divadelné predstavenia, bol zakladateľom nového fonomimického spôsobu výučby čítania a písania. Za metodicú príručku „Eljárásom a betű személyesítés és fonomimika segítésével való olvasás – tanításában“ získal pochvalu Maďarskej akadémie vied. Až do svojej smrti bol predsedom Maďarskej kresťansko-socialistickej strany v Šali, do ktorej vstúpil v roku 1919. V Šali pôsobil 42 rokov, zomrel 14. augusta 1925. Je pochovaný v šalianskom cintoríne. Tety Žofia a Mária boli taktiež učiteľky celý svoj život.

Izabela Bošňáková sa narodila 22. apríla 1898 v Šali, v učiteľskej rodine, kde vyrastala spolu so šiestimi súrodencami. Ľudovú školu navštevovala v Šali, meštiansku školu ukončila v Budapešti. Učiteľský ústav vyštudovala v Bratislave, kde v roku 1916 získala maturitu. Už počas detstva bola vychovávaná k úcte starším a k pomoci chudobnejším. Počas vojnového obdobia ju rodičia viedli k tomu, aby bola skromná a nenáročná i v strave, aby myslela na fronte bojujúcich vojakov. Takto si na ňu spomína syn Juraj, žijúci v Amerike.³

Dňa 17. novembra 1916 bola vymenovaná za učiteľku do Bodonou (Biharská župa), kde sa však z dôvodu osýpkovej epidémie nevyučovalo, tak následne začala pôsobiť ako učiteľka na Štátnej škole v Oláhborogu (Rumunsko), po necelom roku prestúpila do Šoporne a v rokoch 1918-1920 vyučovala v Šali, kde pôsobila spolu so svojím otcom. Tu pôsobila do roku 1920 keď ju preložili do Nekyjí na Ostrove (Csallóköznyéku), na žitnom ostrove, kde však nenastúpila.⁴

Dňa 30. júna 1923 v Šali sa vydala za Karola Bošňáka.⁵ Jej manžel najprv pôsobil ako poľnohospodársky adjunkt na majeri Bufa pri Vlčanoch, neskôr ho preložili na majetky pri Palárikove, kam sa neskôr aj presťahovali. Po prvom roku manželstva sa jej v Šali narodil syn Juraj. Počas prvej pozemkovej reformy prerozdelili pozemky grófa Károlyiho, kde pracoval jej manžel. Pravdepodobne sa manželom veľmi nedarilo, pretože sa rozhodli presťahovať do maďarského mesta Pikó v nádeji, že sa im zlepšia životné podmienky.⁶

V roku 1925 jej zomrel otec, József Péter, a jeho manželka, Izabelina matka Mária Wildenauerová sa prisťahovala k mladej rodine do mesta Pikó. Keďže samotné Maďarsko aj mesto Pikó boli ďaleko od jej rodiny, v roku 1929 sa Izabela presťahovala k svojej sestre Irene, kde porodila svojho druhého syna Petra. Peter

³ Zapísané autorkou dňa 2.10.2013 – mail od syna Juraja Bošňáka, žijúceho v Amerike v Edmontone.

⁴ Štátny archív v Bratislave, pobočka Šaľa (ďalej len ŠABAŠ), f. Okresný národný výbor (ďalej len ONV) v Galante. Školský inšpektorát – osobné spisy, šk. 21.

⁵ Za informácie ďakujem Alene Kostolnej pracovníčke matričného úradu na Mestskom úrade v Šali.

⁶ Pozemková reforma v Československu prebiehala v dvoch etapách, v rokoch 1919-1938 a 1945-1948. Spočívala vo vyvlastnení a zoštátnení či prerozdelení pozemkov, predovšetkým sa jednalo o poľnohospodárske. Na Slovensku sa pozemková reforma uskutočňovala od roku 1921. Nutnosť zmeny videli hlavne v tom aby sa likvidovala pozemková držba maďarskej a nemeckej šľachty.

sa neskôr vybral po stopách svojich predkov a stal sa významným učiteľom, neskôr riaditeľom šalianskeho gymnázia.⁷

Opäť stala učiteľkou v Šali. Tu pôsobila až do roku 1945. Po druhej svetovej vojne, kedy sa znárodnili všetky školy, zostala bez zamestnania.⁸ Dňa 6. septembra 1944 prijala Slovenská národná rada nariadenie o poštátnení školstva na Slovensku (nariadenie č.5/1944 Zb. N. SNR). Poštátnila ním všetky školy všetkých kategórií, a tým sa učitelia stali štátnymi zamestnancami.⁹ Po poštátnení škôl stratila svoje zamestnanie spolu so svojím otcom, jej otec sa už do svojej smrti nikdy nezamestnal. V roku 1944 sa jej starší syn Juraj presťahoval do Viedne, kde pokračoval vo svojom štúdiu, ktoré začal v Budapešti, kvôli rôznym politickým udalostiam sa rozhodol pre pokračovanie svojho štúdia vo Viedni. Študoval veterinárstvo. V roku 1945 nastúpil v rámci povinnej vojenskej služby do armády,

⁷ Peter Bošňák sa narodil 3.2.1929 v Segedíne (Maďarsko) v rodine s učiteľskou tradíciou. Po ukončení Gymnázia v Nových Zámkoch pokračoval v štúdiu na Prírodovedeckej fakulte v Bratislave, ktorú ukončil v roku 1955 s pedagogickou aprobáciou biológia – zemepis. Prvú možnosť ukázať svoje výborné pedagogické schopnosti dostal na východnom Slovensku v Nižnom Hrabovci. Tu mohol začať rozvíjať svoj hudobný aj organizačný talent, pretože súčasne vykonával aj funkciu organistu. V roku 1955 sa oženil s učiteľkou Magdalénou, rod. Mančíkovou a usadil sa v Šali, kde pôsobil na miestnom gymnázii ako uznávaný pedagóg a v období rokov 1976-1989 ako jeho riaditeľ. Spolu s manželkou vychoval dve dcéry, ktoré s veľkou láskou do dnešného dňa spomínajú na svojho otca. Počas pôsobenia vo funkcii riaditeľa gymnázia dosiahol s pedagogickým kolektívom výborné študijné výsledky a zaslúžil sa aj o vybudovanie prístavby školy, ktorá umožnila, aby sa mohlo 4-ročné gymnázium rozšíriť o gymnázium reálne. Pre mesto Šaľa preukázal veľmi veľa zásluh. Zaslúžil sa o záchranu šalianskeho jezuitskeho kaštieľa, ktorý bol určený na asanáciu. Svojím angažovaným prístupom sa zasadil, aby sa kaštieľ využíval ako štátny archív. Založil niekoľko mestských parkov – na sídlisku Budovateľská, pred hotelom Centrál v nemocničnom parku a pod., pričom dokázal nadchnúť a motivovať ľudí, aby tieto parky aj naďalej svojpomocne udržiavali a chránili. Niekoľko rokov viedol vlastnoručne písanú kroniku mesta Šaľa, za čo mu aj mesto „in memoriam“ v roku 2003 udelilo čestné uznanie. Na podnet spoluobčanov zachránil mnoho desiatok stromov určených na výrub napr. 5 krásnych dubov na Dolnej ulici v Šali, stromy pri výstavbe sídlisk a nemocnice, atď. V období totalitného režimu sa venoval rekonštrukcii viacerých parkov v regióne (park a vodný mlyn v Tomášikove, park v Galante, Matúškovce a pod.) Celý svoj život zasvätil pedagogickej práci a získal si autoritu aj ako angažovaný a erudovaný ochranca prírody a výborný organizátor. V dôchodkovom veku naďalej pracoval so študentmi a mládežou, organizoval exkurzie na konci školského roka so zameraním na oboznámenie žiakov so zaujímavosťami a chránenými lokalitami regiónu. Počas jeho života mu bolo udelených mnoho ocenení a uznaní. Medzi najznámejšie patrí vyznamenanie z roku 1977 – čestný titul „vzorný pracovník“ udelený ministerstvom kultúry, za mimoriadne pracovné úspechy v ochrane kultúry. V roku 1997 mu bola udelená cena mesta za dlhoročnú prácu pri ochrane životného prostredia. Počas spomienkového stretnutia v Šali dňa 19. novembra 2006 vznikla myšlienka založiť Občianske združenie na počesť Petra Bošňáka. Na tomto stretnutí sa zúčastnili aj dcéry Petra Bošňáka, ktoré spoločne s priateľmi iniciovali myšlienku založenia občianskeho združenia, ktoré by oživilo entuziazmus a nadšenie ich otca pre ochranu životného prostredia a stalo sa tak pokračovaním jeho celoživotného odkazu.

⁸ Košický vládny program vyhlásený 5. apríla 1945 v Kosiach, programový dokument prvej vlády Národného frontu Čechov a Slovákov, stanovil úlohy vlády v oblasti politickej, hospodárskej, sociálnej a kultúrnej. V oblasti školstva a kultúry uložil očistu škôl a iných kultúrnych zariadení od pozostatkov nacizmu a od osôb skompromitovaných kolaboráciou. Rozhodol tiež o uzavretí nemeckých a maďarských škôl. PŠENÁK, Jozef. Slovenská Škola a pedagogika 20. storočia. Ružomberok : Verbum, 2011, s. 178

⁹ PŠENÁK, ref. 8, s. 179 .

kde padol do zajatia na 14 mesiacov. Svoje štúdium ukončil nakoniec v Paríži, kde spoznal svoju manželku s ktorou sa vysťahoval do Ameriky, do Edmontonu, kde v súčasnosti žije. Jeho dcéra pokračuje v tradícii učiteľstva, vyučuje na francúzskej škole v Edmontone.

Z núdze, ktorú priniesla povojnová situácia, keďže stratila aj ona aj jej manžel zamestnanie, pani Bošňáková začala pracovať ako krajčírka. Práve toto remeslo ju inšpirovalo aj neskôr, keď viedla záujmové krúžky. Umenie krajčírskve využila aj vo svojom súkromnom živote, keďže učiteľské platy ani v minulosti neboli vysoké. Rodina sa musela uskromniť a tak pre svoje deti a pre seba šila oblečenie. Napriek tomu sa snažila vždy udržať svoju pozíciu a postavenie v spoločnosti. Podľa spomienok jej syna bola schopná kvôli kvalitnej látke na oblečenie cestovať napríklad aj do blízkeho mesta Nové Zámky.

V roku 1950, kedy sa znova otvorili brány škôl s vyučovacím jazykom maďarským, zamestnala sa v Ľudovej škole v Diakovciach. V školskom roku 1950/1951 pôsobila na škole ako riaditeľka. Až v nasledujúcom školskom roku ju nahradila Katarína Estélyiová.¹⁰ Ďalšie roky vyučovala žiakov v prvej triede. Počas jej pôsobenia na základnej škole v Diakovciach bývali na fare miestneho katolíckeho farára, čo jej umožnilo sa aktívne zapájať do školského a kultúrneho diania a verejného života. V obci viedla dva roky kurz šitia. Je dosť pravdepodobné, že aj z tohto dôvodu sa podarilo získať škole nový šijací stroj „ZETA B“.

Nepochybne sa zaslúžila o oživenie kultúrneho diania v povojnovej obci Diakovce. V roku 1949 sa obnovila činnosť miestnej organizácie Csemadoku. Najprv bol založený divadelný krúžok, neskôr tanečný súbor. Vedúcou miestneho tanečného súboru sa stala Izabela Bošňáková. Vďaka jej vedeniu a oddanosti sa z tohto súboru stal známy tanečný súbor, ktorý sa dostal do povedomia verejnosti pod menom „Gyözelmes Út Dal – és Táncgyüttes“, neskôr „Új Hajtás“.¹¹ V 60. – 70. rokoch sa zo súboru stal významný tanečný súbor. Podľa spomienok viacerých bývalých členov tohto súboru bola Izabela oddaná učiteľka tanca, bola vynikajúca vo vedení súboru, v organizácii zájazdov súboru, ale najvýnimočnejšia bola v tom, že pre celý súbor sama šila oblečenia a kostýmy. V súčasnosti vedúca miestnej organizácie Csemadoku Jolana Barosová si na svoju učiteľku spomína takto: „Pani učiteľa Bošňáková ma učila v prvej triede. Pamätám si na ňu, že nás učila tancovať v súbore. Na jednej súťaži sme sa neumiestnili ako prví, získali sme len druhé miesto, lebo nám chýbala nejaká stužka na oblečení. Inak sme boli vždy prví. Vďaka našej pani učiteľke“.¹² S deťmi nacvičovala kultúrne programy, tri roky viedla aj kurz analfabetov. Za svoju obetavú činnosť bola viackrát aj

¹⁰ Kronika základnej školy v Diakovciach 1950 – 2004.

V minulosti bolo zaujímavé, že ženy mohli byť vymenované za riaditeľky iba v tom prípade, ak na škole vyučovala väčšina ženských pedagógov. Hivatalos rendeleték a katolikus iskolák „Rendszabályának“ módosítására 6. hlava 3. bod . In Magyar Tanító, 1923, 223. s

Dôvod prečo bola prepustená v jej osobnom spise nebol uvedený, príčina sa uviedla iba ako služobné dôvody. ŠABAŠ. ONV v Galante. Školský inšpektorát – osobné spisy, šk. 21

¹¹ MOLNÁR, Imre. Deáki. Budapest : Száz magyar falu könyvesháza Kht, 2000. s. 130

¹² Jolana Barosová, vedúca miestnej organizácie Csemadoku v Diakovciach. – zapísané autorkou dňa 28.9.2013 podľa telefonického rozhovoru.

odmenená. Okrem toho je vo viacerých dokumentoch spomenuté, že v roku 1953 pôsobila v obci aj ako „rozhlasová referentka“.¹³

V Diakovciach vyučovala do roku 1960, kedy odišla do starobného dôchodku. Napriek tomu však nezostala ľahostajná voči škole a vyučovaniu, niekoľko rokov ešte ako dôchodkyňa vyučovala ďalej na základnej škole v Senci. Okrem toho sa aktívne zapájala aj do iných oblastí kultúrneho diania. V Šali pomáhala viesť tanečný kurz pre dospelých. Pravdepodobne ani pokročilý vek ju neodradil venovať sa obľúbenej činnosti – šitiu. Ešte stále s láskou si spomína jej vnučka, že už vyše 80 ročná babička jej ušila svadobné šaty. Ešte dlhé roky používal tanečný súbor Csemadoku v Diakovciach tie kroje, ktoré pochádzali z tvorivej dielne Izabely Bošňákovvej.

Posledné roky svojho života prežila v Šali, kde bývala v panelákovom byte. Láska k vedomostiam ju viedla celý jej život. V 50. – 70. rokoch sa u nej pravidelne schádzali predstavitelia miestnej inteligencie Šale. S významným kynológom Venczelom, advokátom Dr. Štefanom Piglerom a s inými učiteľmi viedla dlhé rozhovory. Zomrela v roku 1984 vo veku 86 rokov, kedy si po nešťastnom páde zlomila bedrový kĺb a na ďalšie následky zranenia podľahla. Pochovaná je na mestskom cintoríne v Šali. S láskou na ňu dodnes spomína jej syn, vnúčatá, ale aj bývalí kolegovia a študenti.

Príloha

Obrázok č. 1. Izabela a jej tanečný (folklórny) krúžok.
Zdroj: Súkromný archív autorky.

¹³ ŠABAŠ, ONV v Šali. Zápisnice z inštruktážnych kontrol na školách 1953, šk. 326.

*Obrázok č. 2. Izabela Bošňáková a jej študenti v Diakovciach.
Zdroj: Súkromný archív autorky.*

ANOTÁCIE / ANNOTATIONS / GLOSSEN

BYSTRICKÝ, Valerián - ROGUĽOVÁ, Jaroslava (eds.). *Storočie procesov. Súdny, politika a spoločnosť v moderných dejinách Slovenska*. Bratislava : Veda, 2013, 272 s. ISBN 978-80-224-1258-2.

Publikácia *Storočie procesov. Súdny, politika a spoločnosť v moderných dejinách Slovenska*, predstavuje dejiny konca 19. a 20. storočia novou optikou – prezentuje ich prostredníctvom súdnych procesov a káuz, ktoré v danej dobe rezonovali spoločnosťou, hýbali spoločenským dianím, dokresľovali ho a neraz i vo významnej miere priamo utvárali. Kniha je konglomerátom sedemnástich kapitol od sedemnástich rôznych autorov – historikov. Jednotlivé štúdie sú radené chronologicky, podľa obdobia, kedy sa procesy s vinníkmi – skutočnými, domnelými či vykonštruovanými – odohrávali. Väčšinu z procesov môžeme zaradiť k tzv. politickým, čitateľ tu však nájde aj informácie o pojednávaniach týkajúcich sa takých fenoménov, akými boli nelegálne potraty v medzivojnovom období alebo snahy o dolapenie medzinárodne známeho sériového vraha.

Napriek tomu, že vidieť úsilie rovnomerne časovo pokryť celé sledované obdobie, z temporálneho hľadiska prevládajú procesy odohrávajúce sa po februári 1948. Príspevky sa geograficky príliš neodkláňajú od územia dnešného Slovenska, resp. geopolitických útvarov, ktorých bolo Slovensko v minulosti súčasťou, výnimkou je len proces s tzv. düsseldorfským vrahom. Recipient tu nájde niektoré známejšie kauzy (proces s Vojtechom Tukom, Jozefom Tisom, Viliamom Žingorom, proces s tzv. slovenskými buržoáznymi nacionalistami a iné), ale aj také, ktoré patria k doteraz menej poznaným (súdne procesy na ochranu cti, proces s redaktormi Osvety a „protišnátnou“ martinskou skupinou...). Jedna z kapitol sa svojím konceptom spomedzi ostatných vymyká – väčšiu pozornosť než samotnému procesu – s biskupmi Vojaššákom, Buzalkom a Gojdičom – je venovaná reakciám československého obyvateľstva naň.

Nemalým prínosom diela je, že širokej verejnosti prezentuje dané časové obdobie z nezvyčajného pohľadu a to prostredníctvom jediného javu – súdneho procesu. Ten však nevystupuje ako ohraničený, od zvyšku diania odrezaný úkaz, ale ako aktívny činiteľ politického vývoja a zrkadlo danej doby. Autori predostierajú schopnosť procesu odraziť v sebe povahu politického režimu, spoločenskú klímu, ale aj tendencie a záujmy politických garnitúr či podobu represívneho systému a legislatívy. Čitateľ je pritom sprevádzaný celým sledom na seba nadväzujúcich udalostí: od charakteristiky doby, cez spáchanie zločinu, jeho vyšetrovanie a potrestanie páchatela. Takto sa z jednotlivých príspevkov stávajú živé a dynamické rozprávania, pre lepšiu predstavu občas doplnené obrazovou prílohou.

Publikácia je písaná jednoduchým, prístupným jazykom, čo jej však nič neuberá na jej odbornosti, ale otvára možnosť aj pre pohodlné a zrozumiteľné čítanie laickou verejnosťou. O tom však, že ide v prvom rade o odbornú prácu niet pochýb – poznámkový aparát, uzatvárajúci každú kapitolu dáva odpovede na otázky, odkiaľ autori čerpali informácie a aké druhy prameňov pri

tvorbe obrazu o procesoch použili. Za menšie negatívum možno považovať absenciu odkazov na ďalšie odborné práce týkajúce sa káuz, kde by si čitateľ v prípade záujmu mohol rozšíriť svoje obzory. Nakoľko osudy mnohých z prezentovaných osobností už našli aj svoje filmové či literárne spracovanie, za úvahu by stálo v podobnom type publikácie uvádzať aj odkazy na tento druh materiálu.

Zuzana Hasarová, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre

Kodžiki. Kronika dávneho Japonska. Praha : ExOriente, 2013, 373 s. ISBN 978-80-905211-0-0.

Japonská civilizácia mala, pre nás Európanov, vždy príchuf niečoho exotického, špecifického a neraz ťažko pochopiteľného, a teda aj akceptovateľného. Dôvodom nebola len istá izolovanosť japonského súostrovia, ale aj zámerné obmedzovanie kontaktov s Európou zo strany japonskej vlády, chrániacej jedinečnú japonskú kultúru a japonský spôsob života. To boli faktory, ktoré na dlhú dobu predurčovali vzťahy Európanov a Japoncov.

Poodhaliť úchvatnú kultúru japonského civilizačného okruhu a jeho dejiny, a to práve tie najstaršie, nám umožňuje publikácia KODŽIKI. Kronika dávneho Japonska. Dielo prvýkrát zverejnené v roku 712 n. l. je najstaršou japonskou kronikou a zároveň aj najstaršou zachovanou prácou japonskej prózy. Od kozmologických a kozmogonických otázok, vrátane stvorenia japonských ostrovov, sa dostaneme až po koniec vlády cisárovnej Suiko v roku 628 n. l. Publikácia oboznamuje čitateľa s pôvodným, predbuddhistickým domácim náboženstvom Šintó, s jeho svätyňami a dobrodružstvami najznámejších japonských bohov, ako napr. božského páru Izanaki a Izanami alebo súrodeneckej dvojice Ama Terasu a jej brata Susa Nóa. Práve od bohyně Slnka Ama Terasu odvodzuje svoj pôvod japonská cisárska genealógia. Kronika obsahuje aj medailóny legendárnych (ako napr. Džinmu), či historických cisárskych postáv.

Čitateľský zážitok zvyšujú poetické prvky a priama reč. Na druhej strane je nevyhnutné množstvo poznámok prekladateľa, bez ktorých by bol vlastný text dosť ťažko zrozumiteľný. Kronika pozostáva z 3 častí (zväzkov), rozdelených celkovo do 20 kapitol. Dielo, pôvodne napísané v starojapončine, preložil z japonského originálu do češtiny český japanológ a lingvista prof. Karel Fiala. Je autorom úvodu, predhovoru, historického priblíženia doby vzniku kroniky ako aj už spomínaných nevyhnutných poznámok k textu. Čitateľ má možnosť dozvedieť sa aj o základnej transkripcii a výslovnosti japonského jazyka, oboznámiť sa s prehľadom legendárnych a historických cisárov „Krajiny vychádzajúceho Slnka“, ich rokmi vlády, a to až po cisára Genmeia (707 – 715) z éry Nara. Publikácia vychádzajúca s požehnaním Japan Foundation v nakladateľstve Ex Oriente samozrejme ponúka početnú bibliografiu ako aj register.

Čitateľ iste ocení prínos kroniky spočívajúci nielen v zachytení najstaršej japonskej histórie, ale najmä v priblížení zložitej, a pre väčšinu z nás pomerne neznámej japonskej mytológie a religionistiky.

Róbert Hegedüs, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre

VORAGINE, Jakub de. *Legenda aurea a Čechy*. Praha : Vyšehrad, 2012, 444 s. ISBN 978-80-7429-237-8.

Do rúk sa čitateľovi dostáva výber 65 legiend (52 v hlavnej časti, 7 v dodatku a 6 doplnených českých) z monumentálneho diela, takmer identický s vydaním, ktoré uzrelo svetlo sveta roku 1984. Autor sleduje život jednotlivých svätcov podľa schémy, tešiac sa v období stredoveku mimoriadnej obľube. Najsamprv popisuje ich neustále zdokonaľovanie sa v cnostiach a túžbu po nebeskom kráľovstve. Pripisuje im rôzne zázraky podľa biblického vzoru (napr. premenenie vody na víno, uzdravenie dotykom, vzkriesenie mŕtveho). Vyzdvihuje tie najchvályhodnejšie vlastnosti vyvolených Božích (napr. milovanie nepriateľa, znášanie príkórí, skromnosť, zbožnosť, cudnosť, miernosť – tu výnimku predstavuje snád len Ján Zlatoústý). Následne vykresľuje mučenícky skon beatifikovaných, obsahujúci neraz priam naturalistické prvky (pálenie v peci, trhanie tela, sťatie). Trpiteľ sa z nebies – kam ho okamžite po obdržaní palmy mučeníctva odnášajú anjeli – usiluje byť naporúdzi veriacim, ktorí sa k nemu utiekajú o pomoc či vyličenie. Pokračuje teda v konaní zázrakov aj post mortem, čím sa miesto jeho posledného odpočinku stáva čoskoro tiež miestom zbožnej úcty. Tú umocní vytekanie liečivého balzamu či mastičky z rovu, majúcej taktiež hojivé účinky. Duchovní sa teda rozhodnú ostatky uložiť do dôstojnejšej hrobky. Nájdú ho pritom buď úplne neporušené, alebo dokonca vydávajúce ľúbeznú vôňu. Aj jeho časti – spomína sa konkrétne napr. prst – prinášajú svojmu majiteľovi ochranu pred nečistými silami. Tým Jakub venuje taktiež značný priestor a to ako pokušiteľom čistých duší, ktoré zvädzajú k siedmym smrteľným hriechom (hnevu, lakomstvu, lenivosti, pýche, obžerstvu, smilstvu a závisti). Mučeník po nájdení večného pokoja rozhojňuje počet vykonaných podivuhodných skutkov, čo napokon vedie k vzniku legendy o jeho pôsobení. Najhojnejšie sú zastúpení práve oni a panny. Ako zaujímavosť vnímam, že osobnosti, ktorých utrpenie pre vieru autor popisuje, žili zväčša v prvých troch storočiach nášho letopočtu, presnejšie do nástupu „najkresťanskejšieho“ cisára Konštantína I. Veľkého. Z nedávnych čias spomenul aspoň sv. Dominika Guzmána, sv. Františka z Assisi a jeho sestru, sv. Kláru. V stredoveku sa mimoriadnej obľube tešil sv. Krištof – dobrotivý obor, ktorý taktiež vo výbere našiel svoje miesto, hoci v kvalitnej úvodnej štúdií (zrejme z pera Anežky Vidmanovej) pripomína, že od roku 1969 ho už katolícka cirkev neuznáva, pretože ako sa mi pošťastilo zistiť v práci Horsta Fuhrmanna, o jeho živote nebolo možné nájsť dostatok spoľahlivých údajov. Podobne sa oficiálneho uznania nedočkal ani svätorečenie Karola Veľkého, uskutočnené vzdoropápežom Paschalom III., no jeho skutky sa dlhé stáročia tradovali ústne i písomne. Dielo okrem

iných oblastí života vrhá jasné svetlo napr. na lekárstvo a vtedy známe neduhy tela – spomínajú sa napr. ochrnutie, slepota či malomocenstvo. Český preklad spĺňa – napriek niekoľkým nepatrným chybičkám v skloňovaní – tie najprísnejšie kritériá. Jazyk práce je zrozumiteľný, príliš dlhé súvetia sú kvôli čitateľskému komfortu rozčlenené do niekoľkých viet. Osobitne vyzdvihnúť hodno opravenie zmätočných miest, nachádzajúcich sa vo viacerých pôvodných rukopisoch. Potešilo ma taktiež zaradenie uhorskej svätice sv. Margaréty, dcéry kráľa Bela IV. Drobnú výhradu mám len k skutočnosti, že viaceré dobové pojmy (napr. alba, chlasyda, infula) nie sú nikde objasnené. Napriek tomu sa jedná o vynikajúcu prácu, ktorú s radosťou odporúčam predovšetkým milovníkom stredovekých cirkevných dejín.

Ján Jakubej, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre

Historické dni 2013 – Design a bývanie na Slovensku

Dňa 5. novembra 2013 sa konali Historické dni, tradičné podujatie organizované katedrou histórie FF UKF. Tento rok sa katedra histórie spojila s katedrou archeológie a témou Historických dní sa stali Design a bývanie na Slovensku od obdobia praveku až po súčasnosť. Cieľom podujatia bolo priblížiť študentom vývoj výstavby obydľí na našom území od najstarších čias až po obdobie 20. storočia, ako aj vývoj interiérov v priebehu vekov. Okrem toho podujatie ponúklo študentom priestor na stretnutie sa s vedeckými pracovníkmi z rozličných oblastí či úspešnými absolventmi katedier histórie a archeológie.

Stretnutie otvorila svojím príhovorom vedúca katedry histórie prof. Janka Hečková, CSc. Prvý príspevok, Praveká osada, Mokry kút, Vyšný Kubín, predstavila absolventka katedry archeológie v Nitre, Mgr. Ľubica Kupcová, z občianskeho združenia Ipea, ktoré prevádzkuje archeopark v Mokrom kúte pri Vyšnom Kubíne. Autorka v príspevku predstavila občianske združenie, jeho činnosť a aktivity a priblížila cieľ združenia Ipea vybudovať pravekú osadu vo Vyšnom Kubíne. Študenti boli bližšie oboznámení s výsledkami experimentov pri stavbe obytných a hospodárskych budov. Príbytky Slovanov vo včasnom stredoveku priblížila študentom Mgr. Zuzana Ďud'áková, doktorandka na katedre archeológie v Nitre. Študentom predstavila nálezy slovanských obytných stavieb z územia Slovenska a priniesla aj praktickú ukážku mazanice a keramiky z archeologického výskumu na lokalite Malý Lysec. Mgr. Michal Holeščák, doktorand z Archeologického ústavu SAV v Nitre, predstavil výsledky najnovšieho výskumu na hrade Modrý Kameň v príspevku Modrý Kameň – bývanie od Tatárov po Turkov. Študentom ozrejmil bývanie na Modrom Kameni, stavebné úpravy ktoré na hrade nastali v priebehu storočí, ako aj najnovšie archeologické nálezy. Ing. arch. Zdenka Šedivá z Ústavu dejín a teórie architektúry a obnovy pamiatok na FA STU poukázala na to, aká bola Kultúra bývania v stredoveku. Autorka sa vo svojom príspevku zamerala na Bratislavu a jej vývoj v období stredoveku. Študentom priblížila vývoj mesta, jeho zástavbu, vznik a úpravu niektorých stavieb či ulíc. Príspevok doplnila bohatou obrázkovou prezentáciou. Po krátkej prestávke nasledoval ďalší blok príspevkov. Mgr. Jana Mládek – Rajniaková, PhD. z katedry etnológie priniesla zaujímavý pohľad na Prvky ľudovej architektúry v súčasnom bývaní. Doktorka Mládek – Rajniaková poukázala jednak na historický vývoj ľudovej architektúry, ako aj na jej etnologický význam a využitie v interiéroch. Prácu doplnila aj o ukážky využitia ľudovej architektúry v súčasných interiéroch. Svojou témou zaujala študentov aj Mgr. Hildegarda Pokreis, ktorá pracuje v archíve v Šali. Študentom sa pokúsila v príspevku Fenomén domova načrtnúť bývanie židovskej komunity. Autorka svoje rozprávanie oživila množstvom dobových fotografií a tiež výpoveďami konkrétnych osôb. V príspevku študentom predstavila bývanie židovskej komunity od menej majetných až po bohatých ľudí.

Mgr. Marta Janovičková z Múzea mesta Bratislavy vystúpila so zaujímavým príspevkom, ktorý sa venoval Bývaniu v Bratislave koncom 19. a začiatkom 20. storočia. Mgr. Janovičková príspevok doplnila bohatou obrázkovou prezentáciou dobových interiérov domov a bytov významných predstaviteľov mesta a zástupcov šľachty, rovnako sa však venovala aj menej majetným obyvateľom Bratislavy a ich životu v meste. Posledný príspevok, ktorý na Historických dňoch venovaný bývaniu na Slovensku zaznel, bol od Mgr. Judity Szekeresovej – Kováčsovej, pracovníčky archívu v Šali, a tiež absolventky Katedry histórie FF UKF. Vo svojom referáte porozprávala Ako sa bývalo v Tešedíkove v medzivojnovom období. Študentom predstavila bývanie rôznych vrstiev obyvateľstva, priblížila zvyky, ktoré obyvatelia Tešedíkova dodržiavali vo svojich domácnostiach a príbytkoch a poukázala tiež na spôsob a možnosti výstavby v obci v medzivojnovom období. Všetky príspevky doplnila zaujímavá diskusia, do ktorej sa aktívne zapojilo publikum. Počas tohto podujatia sa mohli študenti dozvedieť zaujímavé informácie nielen od zástupcov vedeckej obce, ale aj z pripravených posterov. Boli venované vývoju obytných objektov a bývania na Slovensku od neolitu po obdobie socializmu. Autorkami posterov boli organizátorky podujatia. Počas celých Historických dní boli študentom k dispozícii k nahliadnutiu v priestoroch Akropoly, kde sa podujatie konalo.

Historické dni 2013 – Design a bývanie na Slovensku splnili svoj cieľ a úspešne tak nadviazali na predchádzajúce ročníky tohto podujatia. Veríme, že pracovníkom katedry histórie i katedry archeológie FF UKF v Nitre sa v budúcnosti opäť vydarí spolupráca a pripraví milé a príjemné stretnutie študentov s odbornou verejnosťou. Tešíme sa na ďalšie spoločné stretnutie na Historických dňoch 2014.

Nina Sozanská - Zuzana Hasarová - Michaela Niklová - Zuzana Ďudáková
Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre

Študentská vedecká konferencia a umelecká prehliadka na Katedre histórie FF UKF v Nitre 2014

Študentská vedecká konferencia a umelecká prehliadka (ŠVOUČ) sa 15. apríla 2014 opäť konala aj na Katedre histórie v Akropole. Svojimi prácami od antiky až po 20. storočie sa toho roku opäť prezentovali študenti bakalárskeho i magisterského štúdia jednodborovej histórie. Odbornú porotu tvorili členovia katedry doc. PhDr. Ing. Miroslav Glejtek, PhD., ktorý bol predsedom komisie, PhDr. Adriana Kičková, PhD., PhDr. Tomáš Tandlich PhD., zástupkyňou doktorandov bola Mgr. Zuzana Hasarová a z radov študentov bola zástupkyňou v porote Bc. Petra Vatehová. Porota hodnotila pomocou bodového systému viaceré aspekty – ako prejav, vypracovanie a metodiku práce, prínos či náročnosť práce.

Podujatie otvorila svojou prácou študentka 2. ročníka magisterského stupňa Bc. Zuzana Szabóová so svojou prácou Petronius v populárnej histórii. Práca bola zaujímavou prezentáciou pop history, ktorá sa v súčasnosti dostáva do širšieho povedomia verejnosti a je tak zaujímavou novinkou v prezentovaní histórie.

Bc. Martina Škutová, študentka 2. ročníka magisterského stupňa prezentovala náročnú tému Obchod v Uhorsku v 11. storočí. Vo svojej práci priblížila výsledky svojho výskumu spojeného s obchodovaním, obchodom a obchodnými cestami v Uhorsku. V historických kruhoch pútavou, avšak málo známou témou Tajné zbrane nacistického Nemecka prišiel študent 2. ročníka magisterského štúdia Bc. Michal Ľahký. Okrem náročnej témy sa tomuto študentovi podarilo priblížiť divákovi aj veľmi zaujímavú postavu histórie – Nicola Teslu, ktorý stál na počiatkoch mnohých výskumov zrealizovaných až začiatkom 20. storočia. Ďalším zástupcom z radov bakalárskeho stupňa štúdia bol tretiak Marek Druga. Vo svojej práci Forgáčovská rodová vetva Poznanovcov za vlády Arpádovskej dynastie sa snažil zachytiť prepojenie dejín rodu na politické dejiny v celouhorskom význame, ale tiež na politické a hospodárske dejiny forgáčovskej rodovej vetvy. Okrem toho poukázal aj na niektorých významných zástupcov tohto rodu. Ako piata v poradí odznela práca z pera autorskej trojice študentov 1. ročníka magisterského stupňa jednodborovej histórie Bc. Eriky Zelenákovéj, Bc. Jany Zigovej a Bc. Vladimíra Babica – Anjel na Petrovom stolci. Práca bola rozdelená na dve časti, a to teoretickú a praktickú. Praktická časť pozostávala z výroby a následnej prezentácie krátkometrážneho filmu. Autori aj takýmto spôsobom ukázali ako možno spopularizovať históriu. Dejiny obce Oščadnica vo svetle prameňov v období od roku 1770 do roku 1843 priblížila svojou prezentáciou študentka 1. ročníka magisterského stupňa histórie Bc. Dominika Drábová. Autorka svojou prácou predstavila fungovanie obce vo vybranom časovom horizonte, poukázala na správu obce, súpisy majetku, obyvateľov, pričom využívala rôzne archívne dokumenty ako obecné kroniky a účty, či cirkevné matriky. Staršie dejiny priblížila téma študentky 3. ročníky bakalárskeho stupňa Barbory Bothovej - Konflikty medzi Rímskou republikou a Antiochom III. Zaujímavý a nezvyčajný bol príspevok Štefana Szalma, študenta 2. ročníka bakalárskeho stupňa, ktorý sa venoval téme Grécka dráma a opera – cudzie svety alebo blízke príbuzné? Autor sa snažil priblížiť dejiny opery i drámy, ich vznik a vývoj, ako aj spoločné a rozdielne úlohy týchto dvoch žánrov. Dejinám 20. storočia sa vo svojej práci Problematika tzv. bleskovej vojny venoval študent 3. stupňa bakalárskeho štúdia histórie Vladimír Koppan. Autor si pri výbere témy zvolil atraktívne vojenské dejiny a pokúsil sa priblížiť využitie tzv. bleskovej vojny počas I. i II. svetovej vojny. Ako posledný odznel príspevok Masarykova cesta, ktorého autorom bol Bc. Michal Ďurčo, študent 2. ročníka magisterského stupňa. Autor v príspevku priblížil dejiny Masarykovej cesty na úseku Tisovec – Polhora, jej vznik a vývoj ako aj zmeny v krajine spojené s jej výstavbou a súčasnou rekonštrukciou. Práca bola prítiažlivá svojou témou, novým pohľadom na cestnú sieť z historického hľadiska, ako aj kvalitným spracovaným archívnych prameňov.

Po krátkej prestávke a sčítaní bodov hodnotenia vyhlásila porota výsledky ŠVOUČ. Víťazom sa stal Bc. Michal Ďurčo, 2. miesto patrilo Bc. Dominike Drábovej a 3. miesto obsadila Bc. Zuzana Szabóová. Okrem toho porota udelila aj cenu publika, ktorú získal Bc. Michal Ľahký. Víťazom blahoželám!

Študentská vedecká a umelecká konferencia sa v tomto roku stretla s výrazným záujmom v radoch študentov bakalárskeho i magisterského štúdia histórie.

Študenti prostredníctvom tohto podujatia môžu predstaviť zástupcom katedry i svojim študentským kolegom výsledky svojho bádania a svojej práce. Pozitívne hodnotím, že zvolené témy obsiahli všetky časové obdobia dejín od staroveku, cez stredovek a novovek až po dejiny 20. storočia. Rovnako tiež treba vyzdvihnúť fakt, že pre študentov nie sú zaujímavé iba veľké dejiny - svetové či slovenské, ale aj malé dejiny – teda dejiny každodennosti alebo tiež regionálne dejiny. Verím, že na Katedre histórie sa nájde aj na budúci rok dostatočné množstvo študentov, ktorí radi odprezentujú výsledky svojich prác zamerané na mnohé zaujímavé i netradičné témy. Práve vďaka tomuto podujatiu sa môžu autori príspevkov odlíšiť od svojich kolegov, zviditeľniť seba i problematiku, ktorej sa venujú, a tak trošku vytrčať z davu. O rok preto neváhajte a zapojte sa so svojim príspevkom.

Nina Sozanská, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre

Konferencia Promýšlet Evropu dvacátého stoloetí: Konflikty beze zbraní

V dňoch 9. a 10. apríla 2014 sa v priestoroch zasadacej sály Juhomoravského kraja v Brne uskutočnila doktorandská konferencia s názvom Promýšlet Evropu dvacátého stoloetí, s podtitulom Konflikty beze zbraní. Išlo v poradí už o tretí ročník vedeckého podujatia, organizovaného občianskym združením Historia Europeana, ktoré spája doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov, venujúcich sa moderným dejinám Európy.

Podujatie v prvý deň odštartovali otváracie príhovory – za organizátorov vystúpila Mgr. Jana Hrabcová, po nej sa slova chopil námestník župana Juhomoravského kraja, Mgr. Václav Božek, CSc. Za Historický ústav Filozofickej fakulty Masarykovej univerzity účastníkov privítali prof. PhDr. Jiří Malíř, Csc. a prof. PhDr. Jiří Hanuš, PhD. V úvodnej reči zazneli slová spokojnosti z prehlbujúceho sa záujmu o akciu, ktorý sa každoročne prejavuje nárastom počtu konferujúcich. Objasnený bol aj výber témy cyklu príspevkov – kým rok 2014 sa bude niesť v znamení pripomínania si stého výročia od vypuknutia prvej svetovej vojny a dominantné miesto zaujmú vojenské či vojnou ovplyvnené udalosti, na brnenskej pôde sa preto mali dostať do centra pozornosti spory, v ktorých zbrane nehrali prvé husle. Tento prístup umožnil umiestniť „konflikty beze zbraní“ na pole kultúrnej, diplomatickej, hospodárskej alebo politickej. Časovým rámcom sa stala prvá svetová vojna a rozpad východného bloku.

Rozmanitosť predložených štúdií dovolila rozdeliť oba dni konferencie do tematických blokov. Prvý deň sa začal prednáškami na tému nepokojného Balkánu, kde odoznelo celkovo až šesť príspevkov. Mgr. Enčo Minčev z Univerzity Pardubice a Mgr. Filip Šisler z Fakulty sociálnych vied Univerzity Karlovej v Prahe, svoju pozornosť zamerali na Bulharsko. Kým prvý zo spomínaných načrtoľ problematiku československého zápasu o bulharský trh v 30. rokoch 20. storočia, Mgr. F. Šisler predstavil „obrodny“ proces krajiny z rokov 1984-1989, pričom sa snažil ukázať jeho vplyv na bulharsko-turecké vzťahy. Zaujímavým v predstavení rozbehnutého výskumu k danej téme, bolo najmä zachytenie

širokého spektra represívnych opatrení. Tie autorovi dovolili sledovať také fenomény, ako zákaz tureckého folklóru a moslimských rituálov alebo nútená zmena tureckých mien na mená bulharské.

Rovnako inšpirujúcimi aj boli ďalšie vystúpenia, prezentované Mgr. Janou Musilovou z brnenskej Masarykovej univerzity a PhDr. Janom Kourom, PhD. z Univerzity Karlovej v Prahe, ktorí si posvietili na turecko-grécke vzťahy a otázku občianskej vojny v Grécku ako na konflikt studenej vojny. Predmetom ďalších diskusií sa stali témy hovoriace o kríze v Terste v rokoch 1953-1954 (Milan Igrutinović, M.A, Inštitút európskych štúdií v Belehrade) a Vznik Hnutia nezúčastnených krajín – alternatíva k studenej vojne (Mgr. Petr Svoboda, Masarykova univerzita v Brne).

Blok Konflikty v strednej a východnej Európy nastolil otázky ideových treníc Československa a Poľska v medzivojnovom období, otvoril tému viedenskej arbitráže v kontexte diplomatických bojov o Zakarpatskú Ukrajinu a v aktuálnej téme Ukrajiny – tentokrát v podobe Ukrajinskej národnej republiky a rokovaní v Breste v roku 1918 – pokračoval prostredníctvom Mgr. Štefánii Kováčovej z Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity, ďalej. Deň zakončila Ewelina Wanat, M.A. z univerzity v Chemnitze, ktorej objektom záujmu boli Lužice – poľské a české koncepty: medzi teóriou a praxou.

Druhý deň konferencie zahájil okruh venujúci sa konfliktom v zrkadle tlače a spomienok. Doktorand Historického ústavu Masarykovej univerzity, Mgr. Adam Cabiš, prerozprával prostredníctvom výskumu denníkov moravských peších plukov každodenný život na bojiskách rakúsko-uhorskej ríše a pohovoril i o súžití jednotlivých národností krajín Koruny českej.

Tlačové orgány jednotlivých štátov, predstavujúce pole ideologických zápasov krajín, odkryli Mgr. Peter Balla (Fakulta sociálnych vied Univerzity Karlovej, Praha) a Mgr. Jana Hrabcová (Filozofická fakulta Masarykovej univerzity, Brno). Predposledný blok zakončila svojím vystúpením Mgr. Lenka Pokorná Korytarová, hovoriaca o remilitarizácii Porýnia ako poslednom záchveve Locarna.

Moderátori D-bloku, s názvom Ideológia, veda a kultúra ako zdroj konfliktov, uviedli niekoľko príspevkov s rozmanitým zameraním. Hovorilo sa napríklad o prvomájových oslavách ako hodnotiacom priestore prebiehajúcich konfliktov, o projekte Interkozmos a záujme bezpečnostných zložiek o vedcov, ktorí na ňom participovali, ale taktiež o medzinárodných vedeckých kongresoch ako bojiskách studenej vojny. Mgr. Petra Švardová z Národného inštitútu východných jazykov a civilizácií v Paríži, predstavila zúčastneným ideologické spory v kultúrnej histórii, a to na základe porovnávania vzťahu obyvateľstva k pomníkom Červenej armády pred a po invázii sovietskych vojsk do Československa.

Posledná skupina konferujúcich vystúpila v kategórii nazvanej Z konfliktu do konfliktu. Za zmienku určite stoja minimálne dve z ponúknutých prezentácií: Lavicový radikalizmus v Taliansku po roku 1968, a Konflikty medzi českými exilovými vlnami vo Viedni po roku 1948. Pri poslednom zo zmienených autor Mgr. Ondřej Hlaváč vysvetlil zložité vzťahy, utvárajúce sa v rakúskom hlavnom meste po skončení druhej svetovej vojny. Vytýčil hlavné oblasti sporov,

predostrel ich zjavné ale i nejednoznačnejšie príčiny a niekoľko zo sledovaných animozít ilustroval na konkrétnych prípadoch.

Dôsledný časový rámec, vymedzený ako na príspevky, tak i pre diskusiu, sa nie vždy podarilo striktne dodržať. Kým vystúpenia doktorandov a čerstvých doktorov sa držali vopred stanoveného limitu, čas na diskusie sa, po počiatočných rozpakoch, postupne takmer zdvojnásobil. To však nebolo prekážkou, práve naopak, konferencia sa stala otvoreným poľom bohatej výmeny názorov, postrehov a skúseností, ktoré môžu byť pre začínajúcich vedcov veľmi prínosnými.

V závere konferencie sa organizátori poďakovali za finančnú, materiálnu i odbornú pomoc a podporu pri organizovaní podujatia Matici Moravskej, Juhomoravskému kraju, Historickému ústavu a Filozofickej fakulte Masarykovej univerzity. Taktiež vyjadrili presvedčenie, že o rok sa podarí usporiadať ďalší ročník konferencie, ktorý sa stretne s minimálne takým záujmom, ako to bolo tentoraz. Som presvedčená, že vďaka priateľskej a podnetnej atmosfére sa toto predsavzatie naplní.

Zuzana Hasarová, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre

BIBLIOGRAFIA PUBLIKAČNEJ ČINNOSTI KATEDRY HISTÓRIE FF UKF ZA ROKY 2008-2013

Miroslav PALÁRIK

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Katedra histórie
mpalarik@ukf.sk

1. Všeobecná časť

Monografie:

001

HETÉNYI, Martin. Slovensko-maďarské pomedzie v rokoch 1938 – 1945. Nitra : UKF, 2008, 218 s. ISBN 978-80-8094-444-5.

002

CHRASTINA, Peter – ČUKAN, Jaroslav – GARAJ, Bernard – JÁREK, Marián – LENOVSÝ, Ladislav – MICHALÍK, Boris – ŠUSTEKOVÁ, Ivana – BOLTÍŽIAR, Martin.

Butín : kultúrne tradície Slovákov v rumunskom Banáte. Nitra : UKF, 2008, 254 s. - ISBN 978-80-8094-323-3.

003

TANDLICH, Tomáš – PONGRÁCZ, Denis – RAGAČ, Radoslav – STREŠŇÁK, Gábor – FEDERMAYER, Frederik. Pozsony vármegye nemes családjai. Šamorín : Méry Ratio Kiadó, 2008, 472 s. ISBN 80-88837-84-7.

004

TOBOLKA, Marek. Tatra banka (1884-1950) a Ivan Daxner (1860-1935). Nitra : Publica, 2008, 254 s. ISBN 978-80-969867-2-9.

005

CHRASTINA, Peter. Vývoj využívania krajiny Trenčianskej kotliny a jej horskej obruby. Nitra : FF UKF, 2009, 285 s. ISBN 978-80-8094-450-6.

006

FERIANCOVÁ, Alena. (Ne)nájdená bezpečnosť : Československo, Nemecko a úpravy medzinárodného systému v Európe 1922-1926. Nitra : UKF, 2010, 287 s. ISBN 978-80-8094-689-0.

007

SLNEKOVÁ, Veronika. K osudom židovskej komunity v Trnave v rokoch 1938-1945. Nitra : UKF, 2010, 338 s. ISBN 978-80-8094-725-5.

008

TANDLICH, Tomáš. Židovská komunita v Bratislave za vlády Jagelovskej dynastie : Židia v uhorských tavernikálnych mestách Bratislava, Šoproň a Trnava na prelome stredoveku a novoveku. Nitra : UKF, 2010, 106 s. ISBN 978-80-8094-739-2.

009

ARPÁŠ, Róbert. Autonómia : víťazstvo alebo prehra ? Vyvrcholenie politického zápasu HSLS o autonómiu Slovenska. Bratislava : VEDA, 2011, 200 s. ISBN 978-80-224-1190-5.

010

GLEJTEK, Miroslav. Súčasná cirkevná heraldika v tvorbe Zdenka G. Alexyho. Martin : Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť, 2011, 152 s. ISBN 978-80-970196-5-5.

011

HETÉNYI, Martin. (Zjednotená) Maďarská strana na Slovensku 1939 - 1945 : Politické pomery maďarskej menšiny po Viedenskej arbitráži. Nitra : UKF, 2011, 308 s. ISBN 978-80-8094-851-1.

012

IVANIČ, Peter. Stredoveká cestná sieť na Pohroní a Poiplí. Nitra : UKF, 2011, 109 s. ISBN 978-80-8094-882-5.

013

IVANIČ, Peter. Západní Slovania v ranom stredoveku : história - kultúra - hospodárstvo - náboženstvo. Nitra : UKF, 2011, 196 s. ISBN 978-80-8094-992-1.

014

KIČKOVÁ, Adriana. Ženy a britská diplomatická služba 1782-1964. Nitra : UKF, 2011, 110 s. ISBN 978-80-8094-880-1.

015

PALÁRIK, Miroslav. Zväz slovenských múzeí v období slovenského štátu 1939-1945. Nitra : UKF, 2011, 198 s. ISBN 978-80-8094-993-8.

016

HETÉNYI, Martin - IVANIČ, Peter. Cyrilo-Methodské dedičstvo a Nitra. Nitra : UKF, 2012, 158 s. ISBN 978-80-558-0060-8.

017

MEŠKO, Marek. Obnova byzantskej moci na Balkáne za vlády Alexia I. Komnénna : druhá byzantsko-pečenežská vojna (1083-1091). Nitra : UKF, 2012, 268 s. ISBN 978-80-558-0101-8.

018

RÁCOVÁ, Katarína. Trenčín pohľadom Mateja Bela. Nitra : UKF, 2012, 168 s. ISBN 978-80-558-0053-0.

019

GLEJTEK, Miroslav. Stredoveká cirkevná pečať - prameň kresťanskej ikonografie. 1. vyd., Hradec Králové : Univerzita Hradec Králové, 2013. 234 s. ISBN 978-80-260-4914-2.

020

HETÉNYI, Martin - IVANIČ, Peter. Kozárovce včera a dnes : monografia dejín obce. 1. vyd., Kozárovce : Obecný úrad Kozárovce, 2013, 184 s. ISBN 978-80-971433-6-7.

021

HETÉNYI, Martin - IVANIČ, Peter. The Cyrillo-Methodian Mission, Nitra and Constantine the Philosopher University. 1. vyd., Nitra : UKF, 2013, 148 s. ISBN 978-80-558-0375-3.

022

CHRISTINA, Peter - PINTÉROVÁ, Beáta - LENOVSKÝ, Ladislav - ZIMA, Roman - BÁTORA, Jozef. Santovka v obrazoch. 1. vyd., Santovka : Obec Santovka, 2013, 104 s. ISBN 978-80-971327-7-4.

023

JIRKAL, Emanuel. L. Caelius Firmianus Lactantius O smrti prenasledovateľov I. Rímske impérium na ceste od tradičných kultov ku kresťanstvu. Nitra : UKF, 2013, 144 s. ISBN 978-80-558-0518-4.

024

PINTÉROVÁ, Beáta - KRAMÁREKOVÁ, Hilda - DUBCOVÁ Alena - SPEVÁROVÁ-GAJDOŠOVÁ, Eva. Štitáre v zrkadle 900-ročnej histórie. 1. vyd., Štitáre : Obec Štitáre, 2013, 221 s. ISBN 978-80-971417-9-0.

025

PINTÉROVÁ, Beáta. Pohľady slovenskej a maďarskej historiografie na otázku príchodu Maďarov do Karpatskej kotliny (od pol. 19.

storočia do konca 20. storočia). Nitra: UKF, 2013, ISBN 978-80-558-0527-6.

026

TANDLICH, Tomáš. Mestečká na území Bratislavskej, Nitrianskej a Tekovskej stolice : vybrané sídla so právnym postavením zemepanského mestečka (oppida) v rokoch 1526 - 1720. 1. vyd., Nitra : UKF, 2013. 120 s. ISBN 978-80-558-0288-6.

Odborné knižné práce:

027

SLNEKOVÁ, Veronika – ZUBÁČKA, Ida – VOZÁR, Libor a kol. Univerzita Konštantína Filozofa a Nitra. Nitra : UKF, 2009, 96 s. ISBN 978-80-8094-359-2.

028

RUMAN, Ladislav – SLNEKOVÁ, Veronika – FERIANCOVÁ, Alena – KÍČKOVÁ, Adriana. Desivé dejiny : (K dejinám Ruska a ZSSR v prvej polovici 20. storočia - udalosti, pojmy, fakty, osobnosti). Nitra : UKF, 2010, 509 s. ISBN 978-80-8094-697-5.

029

IVANIČ, Peter – HAMAR, Juraj. Slovenská brána : kultúrno-historický zemepis obcí Kozárovce a Rybník. Bratislava : Slovenské centrum pre tradičnú kultúru, 2012, 207 s. ISBN 978-80-970098-2-3.

Učebnice, skriptá, učebné pomôcky, didaktické materiály:

030

HEČKOVÁ, Janka – MARCI, Ľudovít – SLNEKOVÁ, Veronika. Dejepis : pomôcka pre maturantov a uchádzačov o štúdium na vysokých školách. Nitra : Enigma, 2008, 243 s. ISBN 80-85471-67-1.

031

LUKÁČ, Rastislav. Environmentálna výchova : SME v škole : XVI. pracovný zošit denníka SME pre žiakov II. stupňa základných škôl. 3. vyd., Bratislava : Petit Press, 2010, 20 s.

032

LUKÁČ, Rastislav. Základy ekológie : SME v škole : XXII. pracovný zošit denníka SME pre žiakov II. stupňa základných škôl. Bratislava : Petit Press, 2010, 24 s.

033

HEČKOVÁ, Janka – ELIAŠOVÁ, Silvia – PRELOVSKÁ, Daniela. Výstava „Mesto pod mestom“. Nitra : UKF, 2011, 34:20 min. ISBN 978-80-558-0200-8.

034

SLNEKOVÁ, Veronika – TKADLEČKOVÁ, Herta – KÍČKOVÁ, Adriana. Úvod do politických dejín Európy (1871-1945) : s prílohou dokumentov k medzinárodným vzťahom. Nitra : UKF, 2011, 115 s. ISBN 978-80-8094-863-4.

035

PALÁRIK, Miroslav – ELIAŠOVÁ, Silvia – HEČKOVÁ, Janka – CHRASTINA, Peter – GLEJTEK, Miroslav – KÍČKOVÁ, Adriana – LUKÁČ, Rastislav – MARCI, Ľudovít – MIKULÁŠOVÁ, Alena – PINTÉROVÁ, Beáta – PRELOVSKÁ, Daniela – SLNEKOVÁ, Veronika – TANDLICH, Tomáš. Mesto pod mestom : (dejiny Nitry v školskej praxi). Nitra : UKF, 2012, 150 s. ISBN 978-80-558-0152-0.

036

SLNEKOVÁ, Veronika. Úvod do medzinárodných vzťahov (1945-1962). Nitra : UKF, 2012, 108 s. ISBN 978-80-558-0045-5.

037

GLEJTEK, Miroslav. Heraldika : úvod do štúdia erbov. 1. vyd., Čadca :

Kysucké múzeum, 2013, 272 s. ISBN 978-80-970780-3-4.

038

HEČKOVÁ, Janka - GLEJTEK, Miroslav - KIČKOVÁ, Adriana - PINTÉROVÁ, Beáta - MIKULÁŠOVÁ, Alena - PALÁRIK, Miroslav.

Interpretácia dejín v školskej praxi : výber dokumentov I. 1. vyd., Nitra : UKF, 2013, 152 s. ISBN 978-80-558-0479-8.

039

HEČKOVÁ, Janka a kolektív.

K reáliám starovekého Ríma. Nitra: UKF, 2013, 145 s. ISBN 978-80-558-0525-2.

040

CHRASTINA, Peter. Historická geografia na Slovensku : (teoreticko-metodické východiská). 1. vyd., Nitra : UKF, 2013, 252 s. ISBN 978-80-558-0369-2.

041

CHRASTINA, Peter.

Využívanie krajiny ako fenomén historickogeografického výskumu. 1. vyd., Nitra : UKF, 2013, 473 s. ISBN 978-80-558-0370-8.

042

IVANIČ, Peter. Kapitoly z dejín západných Slovanov v ranom stredoveku. 1 vyd., Nitra : UKF, 2013, 174 s. ISBN 978-80-558-0408-8.

043

KIČKOVÁ, Adriana. K dejinám diplomacie. 1. vyd. - Nitra : UKF, 2013, 116 s. ISBN 978-80-558-0404-0.

044

PLESNÍKOVÁ, Veronika - KIČKOVÁ, Adriana - MEŠŤAN, Pavol - KORČOK, Martin. Riešenie židovskej otázky na Slovensku v rokoch 1938-1945 : doplnkové učebné texty. 1. vyd., Šaľa : EDAH, 2013, 63 s. ISBN 978-80-971425-1-3.

045

TOBOLKA, Marek. K dejinám starovekého Východu. Nitra: UKF, 2013, 130 s. ISBN 978 - 80-558-0538-2.

Zostavovateľské práce:

046

GLEJTEK, Miroslav (ed.). Schematizmus Žilinskej diecézy 2008. Žilina : Biskupský úrad Žilina, 2008, 189 s.

047

HETÉNYI, Martin - IVANIČ, Peter - TANESKI, Zvonko (eds.). Európske kontexty interkultúrnej komunikácie : anotačný súpis referátov medzinárodnej vedeckej konferencie. Nitra : UKF, 2008, 62 s. ISBN 978-80-8094-366-0.

048

HETÉNYI, Martin - IVANIČ, Peter - TANESKI, Zvonko - MICHALOV, Jozef (eds.). Význam kultúrneho dedičstva sv. Cyrila a Metoda pre Európu. Nitra : UKF, 2008, 364 s. ISBN 978-80-8094-455-1.

049

GLEJTEK, Miroslav - FERIANCOVÁ, Alena (eds.). Prameň - jeho funkcia, význam, interpretácia a limity v historickom výskume. Nitra : UKF, 2009, 178 s. ISBN 978-80-8094-587-9.

050

GLEJTEK, Miroslav (ed.). Žilinská diecéza. Žilina : Rímskokatolícka cirkev Žilinská diecéza, 2009, 150 s. ISBN 978-80-970106-9-0.

051

HETÉNYI, Martin - IVANIČ, Peter - TANESKI, Zvonko (eds.). Európske kontexty interkultúrnej komunikácie : zborník z konferencie konanej pri príležitosti 15. výročia založenia Fakulty humanitných

vied a 10. výročia jej premenovania na Filozofickú fakultu Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, Nitra september 2008. Nitra : UKF, 2009, 716 s. ISBN 978-80-8094-564-0.

052

GLEJTEK, Miroslav (ed.). Schematismus Nitrianskej diecély 2010. Nitra : Biskupský úrad, 2010, 248 s.

053

HETÉNYI, Martin – IVANIČ, Peter (eds.). Prvá Slovenská republika 1939-1945 a jej miesto v našich dejinách : polemiky historikov, politikov a politológov Martina Lacka, Ivana Kamenca, Antona Hrnka, Jána Čarnogurského a Petra Weissá. Nitra : UKF, 2010, 130 s. ISBN 978-80-8094-721-7.

054

SLNEKOVÁ, Veronika (ed.). Čriepky z dejín Slovenska : zborník referátov z konferencie pri príležitosti 70. narodenín doc. PhDr. Idy Zubáckej, CSc. Nitra 27. november 2008. Nitra : UKF, 2010, 245 s. ISBN 978-80-8094-732-3.

055

FERIANCOVÁ, Alena – PALÁRIK, Miroslav (eds.). Vox discipuli historiae I. : zborník prác študentov Katedry histórie FF UKF v Nitre. Nitra : UKF, 2011, 205 s. ISBN 978-80-8094-864-1.

056

LUKÁČ, Rastislav (ed.). Slovania : téma aktuálna : zborník príspevkov z vedeckej konferencie Forum Slavica 2009 usporiadanej v Nitre 2. júla 2009. Nitra : micro BC, 2011, 312 s. ISBN 978-80-970632-9-0.

057

MIKULÁŠOVÁ, Alena – PALÁRIK, Miroslav (eds.). Vox discipuli historiae II. : zborník prác študentov Katedry

histórie FF UKF v Nitre. Nitra : UKF, 2012, 216 s. ISBN 978-80-558-0084-4. 058

HETÉNYI, Martin – MÜGLOVÁ, Daniela – HOCHÉL, Igor.

V priesečníku vedy a humanity : 20 rokov Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre (1993 - 2013). 1. vyd., Nitra : UKF, 2013, 158 s. ISBN 978-80-558-0434-7.

059

MIKULÁŠOVÁ, Alena – MIKULÁŠ, Peter (eds.). História študentskou kamerou : zborník audiovizuálnych prác študentov Katedry histórie FF UKF v Nitre. 1. vyd., Nitra : UKF, 2013, 65 s. ISBN 978-80-558-0354-8.

060

MIKULÁŠOVÁ, Alena – PALÁRIK, Miroslav (eds.). Vox discipuli historiae III. : zborník prác študentov Katedry histórie FF UKF v Nitre. 1. vyd., Nitra : UKF, 2013, 299 s. ISBN 978-80-558-0349-4.

061

PALÁRIK, Miroslav – ELIAŠOVÁ, Silvia (eds.). Vikingovia : zborník prezentácií k výstave študentov katedry muzeológie: Vikingovia - dobyvatelia zo Severu (Ponitrianske múzeum v Nitre, 9. 10. - 25. 10. 2013). Nitra : UKF, 2013, 29 s. ISBN 978-80-558-0447-7.

Recenzie:

062

ELIAŠOVÁ, Silvia. Warhol Fest. Zborník príspevkov z medzinárodného vedeckého sympózia. In: WIEDERMANN, Egon (ed.). Studia Historica Nitriensia 14. Nitra : UKF, 2008, s. 344-345. ISBN 978-80-8094-476-6.

063

HETÉNYI, Martin. Annales Historici Presovienses VI. In: Historický časopis. 2008, roč. 56, č. 3, s. 572-574. ISSN 0018-2575.

064

HETÉNYI, Martin. Kolektív autorov: Modrová 1157 - 2007. In: Studia Historica Nitriensia 14. Nitra : UKF, 2008, s. 331-332. ISBN 978-80-8094-476-6.

065

IVANIČ, Peter. Historical perspectives. In: Historický časopis. 2008, roč. 56, č. 3, s. 571-572. ISSN 0018-2575.

066

IVANIČ, Peter. Life in the Middle Ages. In: Historický časopis. 2008, roč. 56, č. 2, s. 395-396. ISSN 0018-2575.

067

IVANIČ, Peter. Slovensko a avarský kaganát. In: Konštantínove listy. 2008, roč. 1, č. 1, s. 125-127. ISSN 1337-8740.

068

IVANIČ, Peter. Život v středověku. In: Historické rozhľady. Bratislava : SAV, s. 249-251. ISBN 978-80-969898-0-5.

069

IVANIČ, Peter. Hamar, J. (ed.): Tradičná a ľudová kultúra v dokumentoch UNESCO. In: WIEDERMANN, Egon (ed.). Studia Historica Nitriensia 14. Nitra : UKF, 2008, s. 330-331. ISBN 978-80-8094-476-6.

070

IVANIČ, Peter. Lacko, M. - Tesárek, P.: 1. východmoslimský pluk SS na Slovensku (október 1944 - február 1945). In: WIEDERMANN, Egon (ed.). Studia Historica Nitriensia 14. Nitra : UKF, 2008, s. 333. ISBN 978-80-8094-476-6.

071

IVANIČ, Peter – ZVONKO, Taneski. Makarijoska, L.: Studii od istoriskata leksikologija. In: WIEDERMANN, Egon (ed.). Studia Historica Nitriensia 14. Nitra : UKF, 2008, s. 335-337. ISBN 978-80-8094-476-6.

072

IVANIČ, Peter. Rábik, V.: Nemecké osídlenie na území východného Slovenska v stredoveku. (Šarišská župa a slovenské časti žúp Abovskej, Zemplínskej a Užskej). In: WIEDERMANN, Egon (ed.). Studia Historica Nitriensia 14. Nitra : UKF, 2008, s. 338-339. ISBN 978-80-8094-476-6.

073

IVANIČ, Peter. Slované doteky předků : o životě na Moravě 6.-10. století. In: Konštantínove listy. 2008, roč. 1, č. 1, s. 127-129. ISSN 1337-8740.

074

IVANIČ, Peter. Šedivý, J.: Mittelalterliche Schriftkultur im Pressburger Kollegiatkapitel. In: WIEDERMANN, Egon (ed.). Studia Historica Nitriensia 14. Nitra : UKF, 2008, s. 340-341. ISBN 978-80-8094-476-6.

075

IVANIČ, Peter. Lacko, M. (zost.): Z prameňov k dejinám Slovenskej republiky 1939-1945. In: WIEDERMANN, Egon (ed.). Studia Historica Nitriensia 14. Nitra : UKF, 2008, s. 332. ISBN 978-80-8094-476-6.

076

MARCI, Ľudovít. Bluche F.: Za časů Ludvíka XIV. Král Slunce a jeho století. In: WIEDERMANN, Egon (ed.). Studia Historica Nitriensia 14. Nitra : UKF, 2008, s. 327-328. ISBN 978-80-8094-476-6.

077

MARCI, Ľudovít. Budil I.T.: Válka Zuluů. Britsko - zulská válka v roce

1879. In: WIEDERMANN, Egon (ed.). *Studia Historica Nitriensia* 14. Nitra : UKF, 2008, s. 328-329. ISBN 978-80-8094-476-6.
078
MARCI, Ľudovít. Turnbull, S.: Samuraj. Svět válečníka. In: WIEDERMANN, Egon (ed.). *Studia Historica Nitriensia* 14. Nitra : UKF, 2008, s. 342-343. ISBN 978-80-8094-476-6.
079
MARCI, Ľudovít. White, M.: Machiavelli -nepochopený muž. In: WIEDERMANN, Egon (ed.). *Studia Historica Nitriensia* 14. Nitra : UKF, 2008, s. 345-346. ISBN 978-80-8094-476-6.
080
PALÁRIK, Miroslav. Muzeológia - teória a prax. Zborník príspevkov z muzeologickej konferencie. In: WIEDERMANN, Egon (ed.). *Studia Historica Nitriensia* 14. Nitra : UKF, 2008, s. 337-338. ISBN 978-80-8094-476-6.
081
PALÁRIK, Miroslav. Setkání vyučujících muzeologie na vysokých školách v České republice a na Slovensku. In: WIEDERMANN, Egon (ed.). *Studia Historica Nitriensia* 14. Nitra : UKF, 2008, s. 339-340. ISBN 978-80-8094-476-6.
082
PALÁRIK, Miroslav. Teorie a praxe - dokumentace společnosti. Sborník z odborného semináře. Brno 2007, 89 s. In: WIEDERMANN, Egon (ed.). *Studia Historica Nitriensia* 14. Nitra : UKF, 2008, s. 341-342. ISBN 978-80-8094-476-6.
083
PINTÉROVÁ, Beáta. Ján Steinhübel: Nitrianske kniežatstvo. In: *Südost-Forschungen*. 2008, roč. 67, s. 412-416. ISSN 0081-9077.
084
GLEJTEK, Miroslav. Ad Laetitiam. *Studenti doc. Vladimíru Vašků k 75. narozeninám*. In: *Genealogicko-heraldický hlas*. 2009, roč. 19, č. 1-2, s. 52-53. ISSN 1335-0137.
085
GLEJTEK, Miroslav. Cirkevná heraldika v Košickej arcidiecéze. In: *Genealogicko-heraldický hlas*. 2009, roč. 19, č. 1-2, s. 46-47. ISSN 1335-0137.
086
GLEJTEK, Miroslav. Pečeti Jana Lucemburského. In: *Genealogicko-heraldický hlas*. 2009, roč. 19, č. 1-2, s. 44-45. ISSN 1335-0137.
087
IVANIČ, Peter. Václav III. (1289-1306) : poslední Přemyslovec na českém trůně. In: *Historický časopis*. 2009, roč. 57, č. 2, s. 370-371. ISSN 0018-2575.
088
IVANIČ, Peter. Milan Hanuliak: Veľkomoravské pohrebiská. *Pochovávanie v 9.-10. storočí na území Slovenska*. In: *Konštantínove listy*. 2009, roč. 2, č. 2, s. 106. ISSN 1337-8740.
089
GLEJTEK, Miroslav. RÁBIK, Vladimír (ed.). *Monumenta Vaticana Slovaciae : Tomus II. Registra supplicationum ex actis pontifium Romanorum res gestas Slovacas illustrantia : Volumen 1 (1342 - 1415)*. Trnavae : Romae, MMIX (2009), 341 s. In: *Genealogicko-heraldický hlas*. 2010, roč. 20, č. 1-2, s. 68-69. ISSN 1335-0137.
090
GLEJTEK, Miroslav. Katalóg patrocíní na Slovensku. In: *Konštantínove listy*. 2010, roč. 3, č. 3, s. 156-157. ISSN 1337-8740.

091

KIČKOVÁ, Adriana. Batson, Judy: Her Oxford. Nashville. In: WIEDERMANN, Egon (ed.). *Studia Historica Nitriensia* 15. Nitra : UKF, 2010, s. 401. ISBN 978-80-8094-836-8.

092

KIČKOVÁ, Adriana. Howell, Georgina. Gertrude Bell. Queen of the Desert, Shaper of Nations. In: WIEDERMANN, Egon (ed.). *Studia Historica Nitriensia* 15. Nitra : UKF, 2010, s. 408-409. ISBN 978-80-8094-836-8.

093

MARCI, Ľudovít. Carrière, Jean - Claude - Eco, Umberto: Kniha se jen tak nezabavíme. Rozhovory vedl Jean - Philippe de Tonnac. Praha: Argo, 2010, 237 s. In: WIEDERMANN, Egon (ed.). *Studia Historica Nitriensia* 15. Nitra : UKF, 2010, s. 402-403. ISBN 978-80-8094-836-8.

094

MARCI, Ľudovít. Furet, Francois (ed). Člověk romantismu a jeho svět. Praha: Vyšehrad, 2010, 287 s. In: WIEDERMANN, Egon (ed.). *Studia Historica Nitriensia* 15. Nitra : UKF, 2010, s. 403-404. ISBN 978-80-8094-836-8.

095

MARCI, Ľudovít. Gurevič, Anton Jakovlevič. Historikova historie. Praha: Argo, 2007, 330 s. In: WIEDERMANN, Egon (ed.). *Studia Historica Nitriensia* 15. Nitra : UKF, 2010, s. 404-406. ISBN 978-80-8094-836-8.

096

MARCI, Ľudovít. Hussey, Andrew. Tajné dějiny Paříže. Praha; Plzeň: Pavel Dobrovský - BETA s. r. o & Jiří Ševčík, 2010, 447 s. In: WIEDERMANN, Egon (ed.). *Studia Historica Nitriensia* 15. Nitra : UKF, 2010, s. 409-410. ISBN 978-80-8094-836-8.

097

MARCI, Ľudovít. Ruman, Ladislav et al. Desivé dejiny. (K dejinám Ruska a ZSSR v prvej polovici 20. storočia - udalosti, pojmy, fakty, osobnosti). Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta, 2010, 509 s. In: WIEDERMANN, Egon (ed.). *Studia Historica Nitriensia* 15. Nitra : UKF, 2010, s. 418-419. ISBN 978-80-8094-836-8.

098

MARCI, Ľudovít. Štěpánek, Petr. 1453: Pád Konstantinopole - zrod Istanbulu. Praha: Triton, 2010, 266 s. In: WIEDERMANN, Egon (ed.). *Studia Historica Nitriensia* 15. Nitra : UKF, 2010, s. 420-422. ISBN 978-80-8094-836-8.

099

MARCI, Ľudovít. Vybíral, Zdeněk. Bitva u Moháče. Krvavá porážka uherského a českého krále Ludvíka Jagellonského v boji s Osmany 29. srpna 1526. Praha: Havran, 2008, 226 s. In: WIEDERMANN, Egon (ed.). *Studia Historica Nitriensia* 15. Nitra : UKF, 2010, s. 422-423. ISBN 978-80-8094-836-8.

100

PINTÉROVÁ, Beáta. Ako skúmať národ. Deväť štúdií o etnicite a nacionalizme. In: Konštantínove listy. 2010, roč. 3, č. 1, s. 157-159. ISSN 1337-8740.

101

ŽUPČÁN, Ladislav. HORSKÝ, Ján: Dějepisectví mezi vědou a vyprávěním: Úvahy o povaze, postupech a mezích historické vědy. Praha: Argo, 2009. In: WIEDERMANN, Egon (ed.). *Studia Historica Nitriensia* 15. Nitra : UKF, 2010, s. 407-408. ISBN 978-80-8094-836-8.

102

ŽUPČÁN, Ladislav. KOVAČKA, Miloš – AUGUSTÍNOVÁ, Eva – MAČUHA, Maroš (eds.): Rod Révai v slovenských dejinách. Martin 2010. In: WIEDERMANN, Egon (ed.). Studia Historica Nitriensia 15. Nitra : UKF, 2010, s. 410-412. ISBN 978-80-8094-836-8.

103

BAKA, Vojtech. Maliniak. B. Človek a krajina Zvolenskej kotliny v stredoveku. Banská Bystrica: FHV UMB 2009. In: Historická revue, 2011, roč. 22, č. 5, s. 15. ISSN 1335-6550.

104

GLEJTEK, Miroslav. Čech, Zdirad J. K. Papežské znaky. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2009, 520 s. In: Genealogicko-heraldický hlas. 2011, roč. 21, č. 1-2, s. 68-70. ISSN 1335-0137.

105

HETÉNYI, Martin. Population development of sub-Carpathian - Russian vol. 1. Demographic reproduction. In: Historický časopis. 2011, roč. 59, č. 1, s. 140-142. ISSN 0018-2575.

106

HETÉNYI, Martin. ŠKOVIERA, Andrej. Svätí slovanskí sedmopočetníci. In: Historický časopis. 2011, roč. 59, č. 4, s. 742-743. ISSN 0018-2575.

107

HETÉNYI, Martin. ŠKOVIERA, Andrej : Svätí slovanskí sedmopočetníci. In: Konštantínove listy. 2011, roč. 4, č. 1, s. 176-177. ISSN 1337-8740.

108

IVANIČ, Peter. Early medieval archaeology in Bohemia. Introduction to the study = Lutovský, Michal. Raně

středověká archeologie v Čechách.

Úvod do studia. Hradec Králové : Gaudeamus, 2009. 80 s. In: Historický časopis. 2011, roč. 59, č. 3, s. 553. ISSN 0018-2575.

109

JIRKAL, Emanuel. Martin Hurbanič: História a mýtus. Avarský útok na Konštantinopol. v r. 626 v legendách. In: Konštantínove listy. 2011, roč. 4, č. 1, s. 170-174. ISSN 1337-8740.

110

KIČKOVÁ, Adriana. Albrightová, Madeleine : Tajná řeč broží. In: Konštantínove listy. 2011, roč. 4, č. 1, s. 181. ISSN 1337-8740.

111

KIČKOVÁ, Adriana. Kuklík, Jan - Němeček, Jan : Osvobozené Československo očima britské diplomacie. In: Konštantínove listy. 2011, roč. 4, č. 1, s. 180. ISSN 1337-8740.

112

KIČKOVÁ, Adriana. Vošahlíková, Pavla - Martínek, Jiří a kolektiv : Cesty k samostatnosti. Portréty žen v éře modernizace. In: Konštantínove listy. 2011, roč. 4, č. 1, s. 181-182. ISSN 1337-8740.

113

HUSÁR, Martin. Martin Hetényi - Peter Ivanič: Cyrilo-metodské dedičstvo a Nitra. Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 158 s., Nitra 2012. In: ČERVENÁK, Andrej (ed.). Almanach Nitra 2012. Nitra : UKF, 2012, s. 385-388. ISBN 978-80-8061-689-2.

114

KIČKOVÁ, Adriana. Hollý, Karol: Ženská emancipácia : diskurz slovenského národného hnutia na prelome 19. a 20. storočia. In:

Konštantínove listy. 2012, roč. 5, č. 1, s. 103-104. ISSN 1337-8740.

115

KIČKOVÁ, Adriana. Musolf, Karen J.: From Plymouth to Parliament : a Rethorical history of Nancy Astor s 1919 campaign. In: Konštantínove listy. 2012, roč. 5, č. 1, s. 104-105. ISSN 1337-8740.

116

KIČKOVÁ, Adriana. Purvis, June: Emmeline Pankhurst. A Biography. In: Studia Historica Nitriensia. 2012, roč. 16, č. 1-2, s. 266. ISBN 1338-7219.

117

KIČKOVÁ, Adriana. Županič, Jan - Horčíčka, Václav - Králová, Hana: Na rozcestí. : rakousko - uherská zahraniční služba v posledních letech existence monarchie. In: Konštantínove listy. 2012, roč. 5, č. 1, s. 105-106. ISSN 1337-8740.

118

MARCI, Ľudovít. Ackroyd, Peter. Benátky. Příběh nejromantickejšího města na Zemi. In: Studia Historica Nitriensia. 2012, roč. 16, č. 1-2, s. 271-273. ISSN 1338-7219.

119

MARCI, Ľudovít. Jouannová, Arlette. Bartolomějská noc. Zločin v zájmu státu 24. srpna 1572. In: Studia Historica Nitriensia. 2012, roč. 16, č. 1-2, s. 273-276. ISSN 1338-7219.

120

MARCI, Ľudovít. McCleary, John Bassett. Hippie encyklopedie. In: Studia Historica Nitriensia. 2012, roč. 16, č. 1-2, s. 277-279. ISSN 1338-7219.

121

MARCI, Ľudovít. Rácová, Katarína. Trenčín pohľadom Mateja Bela. In: Studia Historica Nitriensia. 2012,

roč. 16, č. 1-2, s. 279-281. ISSN 1338 - 7219.

122

MARCI, Ľudovít. Slneková, Veronika. K osudom židovskej komunity v Trnave v rokoch 1938 - 1945. In: Studia Historica Nitriensia. 2012, roč. 16, č. 1-2, s. 281-282. ISSN 1338-7219.

123

MARCI, Ľudovít. Sontagová, Susan. S bolestí druhých před očima. In: Studia Historica Nitriensia. 2012, roč. 16, č. 1-2, s. 284-287. ISSN 1338-7219.

124

MARCI, Ľudovít. Zupka, Dušan. Rituály a symbolická komunikácia v stredovekej strednej Európe (Arpádovské Uhorsko 1000 - 1301). In: Studia Historica Nitriensia. 2012, roč. 16, č. 1-2, s. 282-284. ISSN 1338-7219.

125

MEŠKO, Marek. Late Antiquity and Early Christianity. In: Historický časopis. 2012, roč. 60, č. 4, s. 727-729. ISSN 0018-2575.

126

MIKULÁŠOVÁ, Alena. Prokš, Petr. Konec říše Hohenzollernů. In: Studia Historica Nitriensia. 2012, roč. 16, č. 1-2, s. 287-290. ISSN 1338-7219.

127

PINTÉROVÁ, Beáta. Matúš Kučera: Král Svätopluk. In: Südost-Forschungen. 2012, roč. 69/70, č. 1, s. 520-521. ISSN 0081-9077.

128

TOBOLKA, Marek. Vzostup peňazí (Finančné dejiny sveta). In: Studia Historica Nitriensia. 2012, roč. 16, č. 1-2, s. 290-291. ISSN 1338-7219.

129

GLEJTEK, Miroslav. Vrteľ, Ladislav. Heraldický katechizmus čiže základy heraldiky v otázkach a odpovediach,

zoradených do trinástich lekcí a pre väčšiu názornosť doplnených o premnohé vyobrazenia. Bratislava: VEDA, 2012. 208 s. ISBN 978-80-224-1254-4. In: Konštantínove listy. 2013, roč. 6, č. 1, s. 175-176. ISSN 1337-8740. 130

GLEJTEK, Miroslav. Takács, Imre: Az Árpád-házi királyok pecsétjei. Royal Seals of the Árpád Dynasty. Budapest: Magyar Országos Levéltár, 2012. 192 s. ISBN 978-963-218-3. In: Konštantínove listy. 2013, roč. 6, č. 1, s. 177-179. ISSN 1337-8740. 131

GLEJTEK, Miroslav. Šmahel, František. Diví lidé (v imaginaci) pozdního středověku. In: Studia historica Nitriensia. 2013, roč. 17, č. 1, s. 164-166. ISSN 1338-7219. 132

GLEJTEK, Miroslav. KAČÍREK, Ľuboš – RAGAČ, Radoslav – TIŠLIAR, Pavol. Múzeum a historické vedy. In: Studia historica Nitriensia. 2013, roč. 17, č. 2, s. 253-254. ISSN 1338-7219. 133

HETÉNYI, Martin. Ethnic Minorities in Slovakia in the Years 1918 – 1945 : Survey. In: Historický časopis. 2013, roč. 61, č. 3, s. 572-575. ISSN 0018-2575. 134

IVANIČ, Peter. Students Apostles of the Slavs: Seven Holy Men. In: Historický časopis. 2013, roč. 61, č. 1, s. 185. ISSN 0018-2575. 135

KIČKOVÁ, Adriana. Na ceste k modernej žene : kapitoly z dejín rodových vzťahov na Slovensku. In: Studia Historica Nitriensia. 2013, roč. 17, č. 1, s. 166-169. ISSN 1338-7219. 136

MARCI, Ľudovít. KOVAŘÍK, Jiří. Ludvík XIV. Život, doba a války krále

Slunce. In: Studia historica Nitriensia. 2013, roč. 17, č. 2, s. 257-258. ISSN 1338-7219. 137

MARCI, Ľudovít. LE GOFF, Jacques. Svatý Ludvík. In: Studia historica Nitriensia. 2013, roč. 17, č. 2, s. 258-259. ISSN 1338-7219. 138

PINTÉROVÁ, Beáta. SLOBODNÍK, Martin. Politické, náboženské a ekonomické aspekty čínsko-tibetských vzťahov v 14. – 15. storočí. In: Studia historica Nitriensia. 2013, roč. 17, č. 2, s. 259-260. ISSN 1338-7219. 139

SOZANSKÁ, Nina. MICHLOVÁ, Marie. Protentokrát aneb česká každodennost 1939-1945. In: Studia historica Nitriensia. 2013, roč. 17, č. 2, s. 260-261. ISSN 1338-7219. 140

SOZANSKÁ, Nina. ŠIDLÍKOVÁ, Zuzana. Móda na Slovensku v medzivojnovom období (1918-1939). In: Studia historica Nitriensia. 2013, roč. 17, č. 2, s. 261-262. ISSN 1338-7219. 141

HISTORIOGRAFIA, METODOLÓGIA

IVANIČ, Peter. Pribinov kostol v Nitre v zrkadle historiografie. In: Konštantínove listy. 2008, roč. 1, č. 1, s. 60-69. ISSN 1337-8740. 142

MARCI, Ľudovít. G. Ferrero a úvahy o kríze autority a legitimacy moci v paralelách vývoja antickej a európskej civilizácie. In: WIEDERMANN, Egon (ed.). Studia Historica Nitriensia 14. Nitra : UKF, 2008, s. 259-263. ISBN 978-80-8094-476-6. 143

143

PINTÉROVÁ, Beáta. Bitka pri Bratislave vo svetle slovenskej a maďarskej historiografie. In: Bitka pri Bratislave v roku 907 a jej význam pre vývoj stredného Podunajska : zborník príspevkov z kolokvia, Bratislava 19. - 20. júna 2007. Bratislava : SAHI, 2008, s. 25-32. ISBN 978-80-970077-7-5.

144

HETÉNYI, Martin – IVANIČ, Peter – TANESKI, Zvonko. Písomné pramene k životu a dielu sv. Konštantína-Cyrila a Metoda v slovenskej a južnoslovanskej historickej spisbe. In: FERIANCOVÁ, Alena – GLEJTEK, Miroslav (eds.). Prameň - jeho funkcia, význam, interpretácia a limity v historickom výskume. Nitra : UKF, 2009, s. 27-40. ISBN 978-80-8094-587-9.

145

HETÉNYI, Martin. Proniknennija tvorčosti Kostiantina ta Mefodija v Kijevsku Rus (priznaki problemi u novij českej ta slovackij gistogramii). In: Konštantínove listy 2. 2009, roč. 2, č. 2, s. 66-81. ISSN 1337-8740.

146

IVANIČ, Peter. Žitava a jej prítoky v diele Branislava Varsika : história Požitavia. In: Žitava.sk, 2010.

147

MARCI, Ľudovít. Poznámky k obrazu panovníka a dvora v názoroch niektorých európskych a slovenských humanistov 16. storočia. In: SLNEKOVÁ, Veronika (ed.). Čriepky z dejín Slovenska : zborník referátov z konferencie pri príležitosti 70. narodenín doc. PhDr. Idy Zubáckej, CSc. Nitra 27. november 2008. Nitra : UKF, 2010, s. 65-73. ISBN 978-80-8094-732-3.

148

PINTÉROVÁ, Beáta. A magyar honfoglalás a 19. és 20. századi (cseh)szlovák történetírásban. In: Aktualitások a magyar középkorkutatásban. Pécs : Pécsi Tudományegyetem, 2010, s. 173-187. ISBN 978-963-642-353-7.

149

HETÉNYI, Martin – IVANIČ, Peter – TANESKI, Zvonko – HAVLÍKOVÁ, Lubomíra. Po stopách sv. Cyrila a Metoda v slovenskej a českej bibliografii v rámci bilaterálnej spolupráce. In: Konštantínove listy. 2011, Roč. 4, č. 4, s. 183-187. ISSN 1337-8740.

150

IVANIČ, Peter. Sv. Naum v slovenskej a českej historiografii. In: Sveti Naum Ochridski i slovenskata duchovna kultura i pismena tradicija (po povod 1100-godišnjinata od smrtta na sv. Naum Ochridski). Skopje : Univerzitet „Sv. Kiril i Metodij“, 2011, s. 343-348. ISBN 978-9989-43-297-2.

151

PINTÉROVÁ, Beáta. Pohľady maďarskej historiografie na otázku príchodu Maďarov do Karpatskej kotliny na ich vzťahy k okoliu (od polovice 19. storočia do konca 20. storočia). In: Dějiny-teorie-kritika = History-teory-criticism. 2011, roč. 8, č. 1, s. 73-109. ISSN 1214-7249.

152

PINTÉROVÁ, Beáta. Svätý Vojtech na dvore kniežaťa Gejzu v maďarskej a slovenskej historiografii. In: Svätý Vojtech - svätec, doba a kult. Bratislava : Chronos, 2011, s. 171-176. ISBN 978-80-89027-35-4.

153

HETÉNYI, Martin – IVANIČ, Peter. K výskumu cyrilo-metodskej

problematiky na Slovensku po roku 1993. In: Slovenská slavistika včera a dnes. Bratislava : Slovenský komitét slavistov, 2012, s. 203-209. ISBN 978-80-89489-05-3.

154

IVANIČ, Peter. Aktuálny stav výskumu stredovekej cestnej siete na Slovensku. In: Výzkum historických cest v interdisciplinárnom kontextu. Brno : Centrum dopravného výskumu, 2012, s. 84-87. ISBN 978-80-86502-53-3.

155

HEČKOVÁ, Janka. Osobnosti Veľkej Moravy v pop history. In: Tradícia a prítomnosť misijného diela sv. Cyrila a Metoda. Nitra : UKF, 2013, s. 269 – 275. ISBN 978-80-558-04101-9.

156

PINTÉROVÁ, Beáta. A magyarok hittérítéséről a 10. században (a magyar és szlovák történetírás e témáról a 19. század második felében és a 20. század elején). In: A nemzeti mítoszok szerkezete és funkciója Kelet-Európában. - Budapest : L'Harmattan Kiadó, 2013, s. 176-181. ISBN 978-963-236-720-0.

157

TANDLICH, Tomáš. Význam Veľkej Moravy a misie svätých Cyrila a Metoda pri tvorbe koncepcie dejín slovenského národa v sedemnástom a v osemnástom storočí. In: Tradícia a prítomnosť misijného diela sv. Cyrila a Metoda. Nitra : UKF, 2013, s. 187 – 198. ISBN 978-80-558-04101-9.

Mýty, stereotypy, symboly:

158

HETÉNYI, Martin. A közös történelem eltérő szempontjai. 2. In: Uj Szó: príl.

Szalón. 2008, roč. 61, č. 9, s. 11. ISSN 1335-7050.

159

HETÉNYI, Martin. Perzekučné zásahy proti maďarskej menšine na Slovensku 1939 - 1945. In: Perzekúcie na Slovensku v období rokov 1939 - 1945 : Slovenská republika 1939-1945 očami mladých historikov VII. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava : Ústav pamäti národa, 2008, s. 126-138. ISBN 978-80-89335-08-4.

160

HETÉNYI, Martin. Historici o spoločných témach : V záujme veľmocí. In: Sme : Kultúra. 2008, roč. 16, č. 49, s. 31. ISSN 1335-440X. Online dokument. Dostupné na: <http://komentare.sme.sk/c/3749407/v-zaujme-velmoci.html>

161

RUMAN, Ladislav. K niektorým problémom ruských a sovietskych dejín 20. storočia. In: FERIANCOVÁ, Alena – GLEJTEK, Miroslav (eds.). Prameň - jeho funkcia, význam, interpretácia a limity v historickom výskume. Nitra : UKF, 2009, s. 141-148. ISBN 978-80-8094-587-9.

162

HETÉNYI, Martin. Az 1938-as bécsi döntést követően kialakult problémák a szlovák-magyar határövezetben. In: Visszacsatolás vagy megszállás : szempontok az első bécsi döntés értelmezéséhez. Balassagyarmat : Selye János Egyetem, 2010, s. 122-139. ISBN 978-963-7243-74-5.

163

HETÉNYI, Martin – IVANIČ, Peter. Cyrilo-metodské slávnosti v Nitre a ich význam pre nitriansky región po roku 1989. In: NIKOLOVA, Svetlana – ŽEŇUCH, Peter –

BARLIEVA, Slavia – EVTIMOVA, Milena (eds.). Kirilo-metodievskoto kulturno nasledstvo i nacionalnata identičnost / Cyrilo-metodské kultúrne dedičstvo a národná identita. Kirilo-Methodievski studii. Kniga 20. Sofija: Balgarska akademija na naukite Kirilo-Methodievski naučen centar / Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, 2011, s. 307-315. ISSN 0205-2253.

164

SLNEKOVÁ, Veronika. K niektorým modelom správania majority na Slovensku v období holokaustu so zameraním na „divákov“ na príklade majoritného obyvateľstva v Trnave. In: WIEDERMANN, Egon (ed.). Studia Historica Nitriensia 15. Nitra : UKF, 2010, s. 227-271. ISBN 978-80-8094-836-8.

165

SOZANSKÁ, Nina. Život na Slovensku v roku 1939 pohľadom týždenníka Nový svet. In: FERIANCOVÁ, Alena – PALÁRIK, Miroslav (eds.). Vox discipuli historiae : zborník prác študentov Katedry histórie FF UKF v Nitre. Nitra : UKF, 2011, s. 157-184. ISBN 978-80-8094-864-1.

166

FERIANCOVÁ, Alena – MIKULÁŠ, Peter. Manipulácia v historických kontextoch - príklad fotografie. In: (KO)MÉDIÁ : vedecké a odborné štúdie zamerané na mediálnu a marketingovú komunikáciu. Nitra : UKF, 2012, s. 195-205. ISBN 978-80-558-0191-9.

167

HETÉNYI, Martin. Kontexty slovensko-maďarskej propagandy v rokoch 1938 - 1945. In: Kontexty kultúry a turizmu. 2012, roč. 4, č. 2, s. 8-13. ISSN 1337-7760.

168

HETÉNYI, Martin. Propaganda v slovensko - maďarských vzťahoch v rokoch 1938 - 1945. In: Forum historiae. 2012, roč. 6, č. 2, s. 101-113. ISSN 1337-6861.

169

DANIŠ, Vladimír. K otázke vzťahu mýtu a histórie. In: Studia politica Slovaca. Časopis pre politické vedy, najnovšie politické dejiny a medzinárodné vzťahy. 2013, roč. 6, č. 2, s. 53 - 63, ISSN 1337 8163.

170

HETÉNYI, Martin. A sérelmek ma is elevenen élnék a társadalom emlékezetében. Online dokument. In: Új szó. 2013, roč. 66, č. 75, s. 12. ISSN 1336-2119.

ORGANIZÁCIA HISTORIKOVEJ PRÁCE

Múzejníctvo:

171

ELIAŠOVÁ, Silvia. Skúmanie publika ako prostriedok spoznania potrieb návštevníka. In: Múzeum a muzeológia - ich determinanty a perspektívy v kontexte súčasného sveta : zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie, Banská Bystrica 11.-12. jún 2008. Banská Bystrica : UMB, 2008, s. 105-113. ISBN 978-80-8083-596-5.

172

ELIAŠOVÁ, Silvia. Vo voľnom čase do nákupného centra, alebo do múzea ? : myšlienky Jiřího Žalmana ako teoretické východisko k realizácii prieskumu. In: WIEDERMANN, Egon (ed.). Studia Historica Nitriensia 14. Nitra : UKF, 2008, s. 267-277. ISBN 978-80-8094-476-6.

173

PALÁRIK, Miroslav. Komunikácia múzeum/galéria – návštevník : konkretizácia na príklade Nitrianskej galérie v Nitre. In: Múzeum a muzeológia - ich determinanty a perspektívy v kontexte súčasného sveta : zborník príspevkov vedeckej konferencie 11.-12. júna 2008. Banská Bystrica : UMB, 2008, s. 149-156. ISBN 978-80-8083-596-5.

174

PALÁRIK, Miroslav. Múzejníctvo v slovenskom štáte. In: WIEDERMANN, Egon (ed.). *Studia Historica Nitriensia* 14. Nitra : UKF, 2008, s. 295-311. ISBN 978-80-8094-476-6.

175

ELIAŠOVÁ, Silvia. Poštátnenie múzeí ako predpoklad rozvoja slovenského múzejníctva po roku 1945. In: BÚTOROVÁ, Eva – KOVÁČOVÁ, Erika (eds.). *Veda v praxi - prax vo vede : zborník konferenčných príspevkov z vedeckej konferencie interných a externých doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov, konanej pri príležitosti „Týždňa vedy a techniky na Slovensku“ v dňoch 12. - 18. novembra 2007. Nitra : UKF, 2009, s. 189-194. ISBN 978-80-8094-486-5.*

176

PALÁRIK, Miroslav. Múzejníctvo v období ČSR. In: *Pamiatky a múzeá : Revue pre kultúrne dedičstvo*. 2009, roč. 58, č. 4, s. 49-54. ISSN 1335-4353.

177

PALÁRIK, Miroslav. Systém starostlivosti o múzeá a muzeálne predmety v medzivojnovom období. In: BÚTOROVÁ, Eva – KOVÁČOVÁ, Erika (eds.). *Veda v praxi - prax vo vede : zborník konferenčných príspevkov z vedeckej konferencie interných a externých doktorandov*

a mladých vedeckých pracovníkov, konanej pri príležitosti „Týždňa vedy a techniky na Slovensku“ v dňoch 12. - 18. novembra 2007. Nitra : UKF, 2009, s. 215-229. ISBN 978-80-8094-486-5.

178

PALÁRIK, Miroslav. Výročné zjazdy a kurzy Zväzu slovenských múzeí a ich vplyv na ďalší rozvoj slovenského múzejníctva v rokoch 1940 - 1945. In: WIEDERMANN, Egon (ed.). *Studia Historica Nitriensia* 15. Nitra : UKF, 2010, s. 335-354. ISBN 978-80-98.

179

PALÁRIK, Miroslav. Aktivity Slovensko-nemeckej spoločnosti v oblasti múzejníctva v rokoch 1941-1945 : (Slovenské hygienické múzeum v Bratislave). In: *Fenomén muzeum v 19. a prvni polovine 20. stoloetia : XVIII. ústecké kolokvium. Ústí nad Labem 22. - 23. dubna 2010. Ústí nad Labem : Albis international, 2011, s. 83-100. ISBN 978-80-86971-31-5.*

180

PALÁRIK, Miroslav. Práca Zväzu slovenských múzeí na vytváraní múzejnej siete v rokoch 1940-1945. In: *Múzeum : metodický, študijný a informačný časopis pre pracovníkov múzeí a galérií*. 2011, roč. 56, č. 4, s. 52-56. ISSN 0027-5263.

181

HUDÁK, Peter. Osud bardejovskej židovskej komunity. Na pamiatku 70. výročia deportácií Židov z Bardejova. Katalóg k výstave. Bardejov : Vita in Suburbium o.z., 2013, 21 s.

Vedecké inštitúcie, ústavy, katedry:

182

HETÉNYI, Martin – IVANIČ, Peter. Prezentácia publikácií. In: *Náš čas :*

Časopis Univerzity Konštantína
Filozofa v Nitre. 2008, roč. 12, č. 2,
s. 12. ISSN 1338-3272.

183

HETÉNYI, Martin – IVANIČ, Peter
– TANESKI, Zvonko. Slávnostná
pripomenka osobnosti Konštantína
Filozofa a prezentácia publikácií. In:
Konštantínove listy. 2009, roč. 2, č. 2,
s. 116-117. ISSN 1337-8740.

184

HETÉNYI, Martin – IVANIČ, Peter –
TANESKI, Zvonko. Ústav pre výskum
kultúrneho dedičstva Konštantína
a Metoda na výstave „Križovatky
Európy“. In: Konštantínove listy. 2009,
roč. 2, č. 2, s. 117-118. ISSN 1337-8740.

185

HETÉNYI, Martin. Výskumný
pobyt v Rivnom na Ukrajine. In:
Konštantínove listy. 2009, roč. 2, č. 2,
s. 115-116. ISSN 1337-8740.

186

HETÉNYI, Martin – IVANIČ, Peter
– TANESKI, Zvonko. Význam
kultúrneho dedičstva sv. Cyrila
a Metoda pre Európu. In: *Náš čas* :
Časopis Univerzity Konštantína
Filozofa v Nitre. 2009, roč. 13, č. 1-2,
s. 6. ISSN 1335-3272.

187

FERIANCOVÁ, Alena – PALÁRIK,
Miroslav. Exkurzia študentov histórie
do Poľska. In: *Náš čas* : Časopis
Univerzity Konštantína Filozofa
v Nitre. 2010, roč. 14, č. 4-5, s. 12-13.
ISSN 1335-3272.

188

FERIANCOVÁ, Alena – KIŠŠOVÁ,
Mária. Univerzita Konštantína Filozofa
v európskom projekte celoživotného
vzdelávania. In: *Náš čas*. 2010, roč. 14,
č. 3, s. 15.

189

IVANIČ, Peter. Pracovné stretnutie
na pôde Slovanského ústavu AV ČR
v Prahe. In: *Konštantínove listy*. 2009,
roč. 2, s. 118-119. ISSN 1337-8740.

190

HETÉNYI, Martin. Na konci roku
2008 uzrela svetlo sveta kniha Zvonka
Taneskeho ... In: *World Literature
Studies*. 2010, roč. 19, č. 2, s. 104. ISSN
1335-0544.

191

HETÉNYI, Martin – IVANIČ, Peter –
TANESKI, Zvonko – HAVLÍKOVÁ,
Ľubomíra. O programe spolupráce
s Akadémiou vied Českej republiky.
In: *Konštantínove listy*. 2010, roč. 3, č.
1, s. 160. ISSN 1337-8740.

192

HETÉNYI, Martin – IVANIČ, Peter –
TANESKI, Zvonko. Z aktivít ústavu
pre výskum kultúrneho dedičstva
Konštantína a Metoda. In: *Náš čas* :
časopis Univerzity Konštantína
Filozofa v Nitre. 2010, roč. 14, č. 8-9,
s. 17.

193

IVANIČ, Peter – TANESKI, Zvonko.
Návšteva Cyrilo-metodského centra
Bulharskej akadémie vied v Sofii. In:
Konštantínove listy. 2010, roč. 3, č. 1,
s. 163. ISSN 1337-8740.

194

FERIANCOVÁ, Alena – PALÁRIK,
Miroslav. Historické dni 2010 : zbrane,
vojny, bojiská ... In: *Náš čas*. 2011, roč.
15, č. 1-2, s. 20-21.

195

FERIANCOVÁ, Alena – PALÁRIK,
Miroslav. Predstavili novú knihu
o dejinách Ruska a Sovietskeho zväzu.
In: *Náš čas*. 2011, roč. 15, č. 1-2, s. 10.

196

HUDÁK, Peter. Koncert v synagóge. In: Bardejovské novosti. 2011, roč. 22, č. 32, s. 5. ISSN 1338-1067.

197

HUDÁK, Peter. Synagóga na Mlynskej ožila. In: Bardejovské novosti. 2011, roč. 22, č. 12, s. 1. ISSN 1338-1067.

198

IVANIČ, Peter. Na oslavách vo Velehrade. In: Náš čas : časopis Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre. 2011, roč. 15, č. 7, s. 20.

199

FERIANCOVÁ, Alena – PALÁRIK, Miroslav. Exkurzia študentov histórie na Moravu. In: Studia Historica Nitriensia. 2012, roč. 16, č. 1-2, s. 301. ISSN 1338-7219.

200

HETÉNYI, Martin. Riešenie projektových úloh. In: Konštantínove listy. 2012, roč. 5, č. 2, s. 123-124. ISSN 1337-8740.

201

HUDÁK, Peter. Historické dni v znamení Rómov. In: Náš čas : časopis Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre. 2012, roč. 16, č. 4, s. 5. ISSN 1338-3272.

202

FERIANCOVÁ, Alena – MIKULÁŠ, Peter. Reality TV : Mikuláš (aj) v znamení krstu knihy Rality TV Petra Mikuláša. In: Náš čas. 2012, roč. 16, č. 2, s. 14. ISSN 1338-3272.

203

HUDÁK, Peter. Už nikdy viac : správa zo Spomienkového stretnutia preživších židov, Bardejov, 15. - 16. máj 2012. In: Studia Historica Nitriensia. 2012, roč. 16, č. 1-2, s. 303-307. ISSN 1338-7219.

204

MIKULÁŠOVÁ, Alena. Podujatia organizované katedrou histórie v letnom semestri akademického roka 2011/2012. In: Studia Historica Nitriensia. 2012, roč. 16, č. 1-2, s. 299-300. ISSN 1338-7219.

205

PALÁRIK, Miroslav – ELIAŠOVÁ, Silvia. Podujatia: „Mesto pod mestom“ a Živá história – spoznaj svoje mesto. In: Studia Historica Nitriensia. 2012, roč. 16, č. 1-2, s. 301-303. ISSN 1338-7219.

206

HETÉNYI, Martin – IVANIČ, Peter – HUSÁR, Martin. Projektová činnosť Ústavu pre výskum kultúrneho dedičstva Konštantína a Metoda. In: Konštantínove listy. 2013, roč. 6, č. 2, s. 190-191. ISSN 1337-8740.

207

KIČKOVÁ, Adriana. Historické aprílové diskusie. In: Studia historica nitrensia. 2013, roč. 17, č. 1, s. 176-177. ISSN 1338-7219.

208

KIČKOVÁ, Adriana – SOZANSKÁ, Nina. O uplatnení žien v minulosti. In: Náš čas. 2013, roč. 17, č. 6, s. 21. ISSN 1338-3272.

209

KIČKOVÁ, Adriana – SOZANSKÁ, Nina. Stretnutie s osobnosťami vedy. In: Studia Historica Nitriensia. 2013, roč. 17, č. 2, s. 268. ISSN 1338-7219.

210

MIKULÁŠOVÁ, Alena. Slovensko v medzivojnovom Československu - stretnutie s osobnosťami vedy. In: Studia Historica Nitriensia. 2013, roč. 17, č. 1, s. 174-176. ISSN 1338-7219.

211

SOZANSKÁ, Nina – HASAROVÁ, Zuzana – NIKLOVÁ, Michaela –

ĎUĎÁKOVÁ, Zuzana. Historické dni. In: *Náš čas : časopis Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre*. 2013, roč. 17, č. 6, s. 26. ISSN 1338-3272.

Kongresy a konferencie:

212

ELIAŠOVÁ, Silvia. Správa z medzinárodného semináru „Teória a prax - dokumentácia súčasnosti“. In: WIEDERMANN, Egon (ed.). *Studia Historica Nitriensia* 14. Nitra : UKF, 2008, s. 320. ISBN 978-80-8094-476-6.

213

HETÉNYI, Martin – IVANIČ, Peter – TANESKI, Zvonko. Význam kultúrneho dedičstva Sv. Cyrila a Metoda : anotačný súpis referátov medzinárodnej vedeckej konferencie. Nitra : UKF, 2008, 32 s. - ISBN 978-80-8094-334-9.

214

PALÁRIK, Miroslav. Správa o vedeckej konferencii interných a externých doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov - „Veda v praxi - prax vo vede“. In: WIEDERMANN, Egon (ed.). *Studia Historica Nitriensia* 14. Nitra : UKF, 2008, s. 319. ISBN 978-80-8094-476-6.

215

FERIANCOVÁ, Alena – GLEJTEK, Miroslav. Prameň - jeho funkcia, význam, interpretácia a limity v historickom výskume. In: *Náš čas : Časopis Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre*. 2009, roč. 13, č. 8-9, s. 21. ISSN 1335-3272.

216

HETÉNYI, Martin – IVANIČ, Peter – TANESKI, Zvonko. Diskusný večer o Slovenskej republike 1939 - 1945. In: Nitra. 2009, roč. 34, č. 4, s. 28. ISSN 1336-4685.

217

FERIANCOVÁ, Alena. (Ko)médiá - medzinárodná vedecko-odborná konferencia. In: *Mediální studia : odborný časopis pro kritickou reflexi médií*. 2012, roč. 6, č. 1, s. 128. ISSN 1801-9978.

218

MIKULÁŠOVÁ, Alena – MIKULÁŠ, Peter. ŠVOK a UP 2011 : štvornásobný úspech našich študentov na medziuniverzitnej študentskej konferencii. In: *Náš čas*. 2012, roč. 16, č. 2, s. 13. ISSN 1338-3272.

219

MIKULÁŠOVÁ, Alena. Vedecká konferencia: Ako píšú historici biografie. In: *Konštantínove listy*. 2012, roč. 5, č. 4, s. 118-121. ISSN 1337-8740.

220

MIKULÁŠOVÁ, Alena. Workshop v Braunschweigu. In: *Náš čas : časopis Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre*. 2012, roč. 16, č. 4, s. 14. ISSN 1338-3272.

221

HETÉNYI, Martin – IVANIČ, Peter – HUSÁR, Martin. Conference tradition and the presence of missionary works of st. Cyril and Methodius. In: *Historický časopis*. 2013, roč. 61, č. 4, s. 716-717. ISSN 0018-2575.

222

HETÉNYI, Martin – IVANIČ, Peter – HUSÁR, Martin. Medzinárodná konferencia o sv. Cyrilovi a Metodovi. In: Nitra : kultúrno-spoločenský mesačník. 2013, roč. 38, č. 1, s. 6-7. ISSN 1336-4685.

223

HETÉNYI, Martin – IVANIČ, Peter – HUSÁR, Martin. Obhliadnutie po konferencii Tradícia a prítomnosť misijného diela sv. Cyrila a Metoda.

In: Konštantínove listy. 2013, roč. 6, č. 2, s. 186-188. ISSN 1337-8740.

224

HETÉNYI, Martin – IVANIČ, Peter – HUSÁR, Martin. Tradícia a prítomnosť misijného diela svätého Cyrila a Metoda. In: ČERVENÁK, Andrej (ed.). Almanach Nitra 2012. Nitra : UKF, 2012, s. 403-405. ISBN 978-80-8061-689-2.

225

HUDÁK, Peter. Slovak Holocaust Seminar at Yad Vashem. In: Bardejov Jewish Preservation Committee Newsletter. 2013, roč. 1, č. 1, s. 4.

226

KIČKOVÁ, Adriana – SOZANSKÁ, Nina. Vedecká konferencia : ženy 19. a 20. storočia. In: Studia Historica Nitriensia. 2013, roč. 17, č. 2, s. 264-265. ISBN 1338-7219.

227

KIČKOVÁ, Adriana – SOZANSKÁ, Nina. Ženy 19. a 20. storočia. In: náš čas. 2013, roč. 17, č. 6, s. 8. ISSN 1338-3272.

228

MIKULÁŠOVÁ, Alena – PALÁRIK, Miroslav. Vyučovanie dejepisu v centre pozornosti: konferencia a seminár na aktuálnu tému. In: Studia Historica Nitriensia. 2013, roč. 17, č. 1, s. 177-179. ISSN 1338-7219.

229

SOZANSKÁ, Nina – JAKUBEJ, Ján. Správa o priebehu Študentskej vedeckej konferencie a umeleckej prehliadky 2013 na Katedre histórie FF UKF v Nitre. In: Studia historica Nitriensia. 2013, roč. 17, č. 1, s. 180-182. ISSN 1338-7219.

230

SOZANSKÁ, Nina. Slovensko v roku 1943: politika, armáda, spoločnosť. In:

Studia historica Nitriensia. 2013, roč. 17, č. 2, s. 265-266. ISSN 1338-7219.

231

SOZANSKÁ, Nina. Stretnutie mladých historikov III – Človek, spoločnosť, doba. In: Studia historica Nitriensia. 2013, roč. 17, č. 2, s. 266-268. ISSN 1338-7219.

Vyučovanie dejepisu:

232

PALÁRIK, Miroslav – ELIAŠOVÁ, Silvia. Distribúcia kultúrneho odkazu v múzejnej inštitúcii s dôrazom na súčasné trendy - výstava „Mesto pod mestom“ v Ponitrianskom múzeu v Nitre. In: MICHALÍK, Boris (ed.). Marketing kultúrneho dedičstva v kontexte konkurencieschopnosti v cestovnom ruchu : zborník z medzinárodnej konferencie, ktorá sa konala 28. 9. 2012 na pôde Nitrianskeho samosprávneho kraja. Nitra : UKF, 2012, s. 84-94. ISBN 978-80-558-0167-4.

233

PALÁRIK, Miroslav – ELIAŠOVÁ, Silvia. Mesto pod mestom. In: Historický časopis. 2012, roč. 60, č. 3, s. 563-565. ISSN 0018-2575.

234

HEČKOVÁ, Janka. Problematika výučby pravekých dejín. In: Studia Historica Nitriensia. 2013, roč. 17, č. 2, s. 203-206. ISSN 1338-7219.

235

HUDÁK, Peter – POLAKEVIČOVÁ, Ivana. Edukačné a tvorivé prvky plagátu v propagačnej kampani „Bardejovské potulky“. In: KAPUSTA, Györgyi – ŠTRBOVÁ, Edita (eds.). Edukácia a tvorivosť v reklame : recenzovaný zborník príspevkov z odborného seminára, konaného

v Nitre 5. 4. 2013. 1. vyd., Nitra : UKF, 2013, s. 37-42. ISBN 978-80-558-0481-1. 236

HUDÁK, Peter. Využitie komunikačných kanálov a informačných technológií pri historickom výskume. In: *Nové výzvy masmediálnej a marketingovej komunikácie 2010 : recenzovaný zborník príspevkov z vedeckého seminára s medzinárodnou účasťou, konanej v Nitre 10 novembra 2010*. 1. vyd., Nitra : UKF, 2013, s. 33-38. ISBN 978-80-8094-837-5. 237

KIČKOVÁ, Adriana. Ženy v učebniciach dejepisu. In: *Studia Historica Nitriensia*. 2013, roč. 17, č. 2, s. 207-211. ISSN 1338-7219. 238

MIKULÁŠOVÁ, Alena - MIKULÁŠ, Peter. Analysis of Selected Topics in English Language Textbooks. In: *QUAERE 2013 : sborník z interdisciplinárnej mezinárodnej vedecké konferencie doktorandů a odborných asistentů, Hradec Králové 20.-24. května 2013*. Hradec Králové : Magnanimitas, 2013, s. 264-273. ISBN 978-80-905243-7-8. 239

PALÁRIK, Miroslav. Aplikácia regionálnych dejín do školskej praxe prostredníctvom realizácie projektu Mesto pod mestom. In: *Studia Historica Nitriensia*. 2013, roč. 17, č. 2, s. 220-227. ISSN 1338-7219. 240

HUDÁK, Peter. Aplikácia poznatkov o lokálnej podobe holokaustu vo výchovno-vzdelávacom procese. In: *Studia Historica Nitriensia*. 2013, roč. 17, č. 2, s. 228-236. ISSN 1338-7219.

Pamiatková starostlivosť:

241

PALÁRIK, Miroslav. Ochrana slovenského pamiatkového fondu v čase existencie tzv. slovenského štátu. In: *Muzeum : muzejní a vlastivědná práce*. 2010, roč. 48, č. 2, s. 19-29. ISSN 1803-0386. 242

ŽUPČÁN, Ladislav. Existoval vôbec v Košiciach hrad? In: *WIEDERMANN, Egon (ed.). Studia Historica Nitriensia 15*. Nitra : UKF, 2010, s. 299-314. ISBN 978-80-8094-836-8. 243

ŽUPČÁN, Ladislav. Vplyvy historických momentov na mnohotvárnú podobu hradu Slanec. In: *WIEDERMANN, Egon (ed.). Studia Historica Nitriensia 15*. Nitra : UKF, 2010, s. 315-334. ISBN 978-80-8094-836-8. 244

PALÁRIK, Miroslav. The fate of objects of artistic or historic interest owned by Jews during the Second World War. In: *Historický časopis*. 2011, roč. 59, č. 3, s. 515-534. ISSN 0018-2575. 245

HUDÁK, Peter. Biblické motívy v synagóge. In: *Bardejovské novosti*. 2011, roč. 22, č. 43, s. 5. ISSN 1338-1067. 246

HUDÁK, Peter. Propagácia židovského kultúrneho dedičstva v lokalite Bardejov. In: *(KO)MÉDIÁ : vedecké a odborné štúdie zamerané na mediálnu a marketingovú komunikáciu*. Nitra : UKF, 2012, s. 537-542. ISBN 978-80-558-0191-9.

Bibliografia:

247

HETÉNYI, Martin – IVANIČ, Peter - HUSÁR, Martin. Po stopách sv. Cyrila a Metoda : výberová bibliografia prác v Čechách, na Morave a na Slovensku. In: Konštantínove listy. 2013, Roč. 6, č. 2, s. 191-197. ISSN 1337-8740.

248

HETÉNYI, Martin – IVANIČ, Peter - MEŠKO, Marek - HAVLÍKOVÁ, Lubomíra. Cyrilo-metodská problematika v zrkadle bibliografie. In: Konštantínove listy. 2012, roč. 5, č. 2, s. 122-123. ISSN 1337-8740.

POMOCNÉ VEDY HISTORICKÉ

249

GLEJTEK, Miroslav. Erby novej Žilinskej diecézy a jej prvého biskupa Mons. Tomáša Galisa. In: Genealogicko-heraldický hlas. 2008, roč. 18, č. 1, s. 36-37. ISSN 1335-0137.

250

GLEJTEK, Miroslav. Cirkevná heraldika v Nitrianskej diecéze. In: Genealogicko-heraldický hlas. 2009, roč. 19, č. 1-2, s. 28-35. ISSN 1335-0137.

251

GLEJTEK, Miroslav. Dielo Sacra concilia Ecclesiae Romano-catholicae in Regno Hungariae z heraldického a sfragistického hľadiska. In: FERIANCOVÁ, Alena - GLEJTEK, Miroslav (eds.). Prameň - jeho funkcia, význam, interpretácia a limity v historickom výskume : súpis abstraktov k medzinárodnej vedeckej konferencii. Nitra : UKF, 2009, s. 34-35. ISBN 978-80-8094-588-6.

252

GLEJTEK, Miroslav. Dielo Sacra concilia Ecclesia Romano-catholica in Regno Hungaria z heraldického

a sfragistického hľadiska. In: FERIANCOVÁ, Alena - GLEJTEK, Miroslav (eds.). Prameň - jeho funkcia, význam, interpretácia a limity v historickom výskume. Nitra : UKF, 2009, s. 103-120. ISBN 978-80-8094-587-9.

253

GLEJTEK, Miroslav. Typológia a ikonografia arcibiskupských pečatí v Ostrihomskej arcidiecéze v 16. - 18. storočí : sonda do problematiky. In: Verba theologica. 2009, roč. 8, č. 2, s. 87-95. ISSN 1336-1635.

254

GLEJTEK, Miroslav. Umwandlungen der Wappen in den Siegeln Ungarischer Erzbischöfe und Bischöfe. In: Turul. 2009, roč. 82, č. 4, s. 113-118. ISSN 1216-7258.

255

GLEJTEK, Miroslav. Vývoj a súčasný stav personálnej cirkevnej heraldiky s prihliadnutím na územie Slovenska. In: Liturgia : časopis pre liturgickú obnovu. 2009, roč. 19, č. 4, s. 281-300. ISSN 1210-0676.

256

GLEJTEK, Miroslav. Náčrt vývoja ikonografickej skladby pečatí nižších klerikov v Uhorsku. In: SLNEKOVÁ, Veronika (ed.). Čriepky z dejín Slovenska : zborník referátov z konferencie pri príležitosti 70. narodenín doc. PhDr. Idy Zubáckej, CSc. Nitra 27. november 2008. Nitra : UKF, 2010, s. 49-64. ISBN 978-80-8094-732-3.

257

GLEJTEK, Miroslav. Niekoľko poznámok k erbu a pečatiam olomouckého biskupa Stanislava Turza. In: Studia Historica Tyrnaviensia IX - X. Trnava : Trnavská

univerzita, 2010, s. 81-97. ISBN 987-83-7490-327-1.

258

GLEJTEK, Miroslav. Niekoľko poznámok k ikonografii stredovekých cirkevných pečatí. In: *Konštantínove listy*. 2010, roč. 3, č. 3, s. 62-87. ISSN 1337-8740.

259

GLEJTEK, Miroslav. Vývoj erbov vyšších cirkevných hodnostárov na Slovensku do konca stredoveku. In: *Kontinuita a diskontinuita genealógie a heraldiky - Continuity and Heraldry : zborník príspevkov z vedeckej konferencie, 12. - 13. novembra 2008 v Martine*. Martin : Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť, 2010, s. 55-68. ISBN 978-80-970196-2-4.

260

GLEJTEK, Miroslav. Ikonografia pečatí konventov a kapitúl v stredovekom Uhorsku. In: *Pontes ad fontes : církevní dějiny ve světle pomocných věd historických a příbuzných oborů*. Hradec Králové : UHK, 2011, s. 120-149. ISBN 978-80-260-1384-6.

261

GLEJTEK, Miroslav. Sv. Vojtech v ikonografickej skladbe cirkevnej pečate v Ostrihomskej arcidiecéze. In: *Svätý Vojtech – svätec, doba a kult*. Bratislava : Chronos, 2011, s. 149-158. ISBN 978-80-89027-35-4.

262

GLEJTEK, Miroslav. Pečate spišských prepoštov od polovice 15. storočia do roku 1776. In: *Studia theologica Scepusiensia III : z dejín Spišského prepoštvstva*. Zborník z medzinárodnej konferencie pri príležitosti 800. výročia prvej známej písomnej zmienky o Spišskom prepoštvstve. Spišské

Podhradie : Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka, 2011, s. 251-271. ISBN 978-80-89170-34-0.

263

HUSÁR, Martin. Nebeské telesá pod ramenami kríža. In: *www.mestosurany.sk*, 2011.

264

GLEJTEK, Miroslav. Nové poznatky k stredovekým pečatiam členov Spišskej Kapituly. In: *Acta Musaei Scepusiensis 2010 - 2011*. Levoča : Spišské múzeum, 2012, s. 6-21. ISBN 978-80-85167-53-5.

265

GLEJTEK, Miroslav. Príspevok k výskumu organizačnej štruktúry Spišskej kapituly do konca 18. storočia. In: *Konštantínove listy*. 2012, roč. 5, č. 5, s. 29-55. ISSN 1337-8740.

266

GLEJTEK, Miroslav. K tvorbe erbov dekanátov Žilinskej diecézy. In: *Liturgia : časopis pre liturgickú obnovu*. 2013, roč. 23, č. 3, s. 279-286. ISSN 1210-0676.

267

GLEJTEK, Miroslav. Menovania členov Spišskej kapituly do vzniku Spišského biskupstva v roku 1776. In: *Konštantínove listy*. 2013, roč. 6, č. 1, s. 122-139. ISSN 1337-8740.

268

GLEJTEK, Miroslav. Pečatenie v novovekých hodnoverných miestach na príklade Spišskej a Nitrianskej kapituly. In: *Studia historica Brunensia*. 2013, roč. 60, č. 1, s. 215-230. ISSN 1803-7429.

269

GLEJTEK, Miroslav. Spišská kapitula v 16. - 18. storočí vo svetle kanonických vizitácií a kapitulských štatútov. I : (I. časť - Svätí patróni, relikvie a sakrálne objekty). In:

Liturgia : časopis pre liturgickú obnovu. 2013, roč. 23, č. 2, s. 164-189. ISSN 1210-0676.

270

GLEJTEK, Miroslav. Spišská kapitula v 16. - 18. storočí vo svetle kanonických vizitácií a kapitulských štatútov. II : (II. časť - Sväté omše, liturgia hodín a kapitulná farnosť). In: Liturgia : časopis pre liturgickú obnovu. 2013, roč. 23, č. 3, s. 256-278. ISSN 1210-0676.

271

GLEJTEK, Miroslav. Symbolika a heraldika v Kostole sv. Barbory. In: Kostol sv. Barbory Žilina. - Žilina : Alfa a Omega, s. r. o., 2013, s. 27-29. ISBN 978-80-971266-3-6.

272

GLEJTEK, Miroslav. Symbolika Nitrianskej sídelnej kapituly a jej členov do začiatku 19. storočia. In: GADUŠOVÁ, Zdenka (ed.). Acta Nitriensiae 14 : reprezentačný zborník Filozofickej fakulty UKF v Nitre. 1. vyd., Nitra : UKF, 2013, s. 50-67. ISBN 978-80-558-0250-3.

273

GLEJTEK, Miroslav. Testamenty a testamentárne právo spišských kanonikov v 18. storočí (Testament kanonika Andreja Čepešeniho z roku 1738). In: Studia Historica Nitriensia. 2013, roč. 17, č. 1, s. 82-98. ISSN 1338-7219.

PRÍBUZNÉ VEDNÉ ODBORY:

Pramene (v periodikách a zborníkoch):

274

FERIANCOVÁ, Alena. List Gustava Stresemanna bývalému korunnému princovi - interpretačné možnosti dokumentu. In: FERIANCOVÁ, Alena

- GLEJTEK, Miroslav (eds.). Prameň - jeho funkcia, význam, interpretácia a limity v historickom výskume.

Nitra : UKF, 2009, s. 171-181. ISBN 978-80-8094-587-9.

275

HETÉNYI, Martin - IVANIČ, Peter. Byzantská misia : Konštantín a Metod na Veľkej Morave očami písomných prameňov. In: Historická revue : Vedecko-populárny časopis o dejinách. 2009, roč. 20, č. 6, s. 74-79. ISSN 1335-6550.

276

HETÉNYI, Martin - IVANIČ, Peter - TANESKI, Zvonko. Písomné pramene k životu a dielu sv. Konštantína-Cyrila a Metoda a ich výpovedná hodnota. In: FERIANCOVÁ, Alena - GLEJTEK, Miroslav (eds.). Prameň - jeho funkcia, význam, interpretácia a limity v historickom výskume. Nitra : UKF, 2009, s. 17. ISBN 978-80-8094-587-9.

277

JIRKAL, Emanuel. Panegyriky z prelomu 3. a 4. storočia ako významný historický prameň. In: FERIANCOVÁ, Alena - GLEJTEK, Miroslav (eds.). Prameň - jeho funkcia, význam, interpretácia a limity v historickom výskume. Nitra : UKF, 2009, s. 15-16. ISBN 978-80-8094-587-9.

278

JIRKAL, Emanuel. Panegyriky z prelomu 3. a 4. storočia ako významný historický prameň [II. časť]. In: FERIANCOVÁ, Alena - GLEJTEK, Miroslav (eds.). Prameň - jeho funkcia, význam, interpretácia a limity v historickom výskume. Nitra : UKF, 2009, s. 19-26. ISBN 978-80-8094-587-9.

279

RÁCOVÁ, Katarína. Trenčianska stolica v Belovom diele Notítia Hungariae Novae historico-

geographica. In: FERIANCOVÁ, Alena – GLEJTEK, Miroslav (eds.). Prameň - jeho funkcia, význam, interpretácia a limity v historickom výskume. Nitra : UKF, 2009, s. 87-94. ISBN 978-80-8094-587-9.

280

HEČKOVÁ, Janka. Konfrontácia archeologických a písomných prameňov k dobe rímskej ako živý proces. In: SLNEKOVÁ, Veronika (ed.). Čriepky z dejín Slovenska : zborník referátov z konferencie pri príležitosti 70. narodenín doc. PhDr. Idy Zubáckej, CSc. Nitra 27. november 2008. Nitra : UKF, 2010, s. 24-30. ISBN 978-80-8094-732-3.

281

IVANIČ, Peter. Komunikácie na hornom a strednom Požitaví v písomných stredovekých prameňoch : história Požitavia. In: Žitava.sk, 2010.

282

JIRKAL, Emanuel. Funkcia a význam Vergiliových citácií v Lactantiovom diele *De morbitus persecutorum*. In: *Sambucus V* : práce z klasickej filológie, latinskej medievalistiky a neolatinistiky. Trnava : Trnavská univerzita, 2010, s. 37-49. ISBN 978-80-8082-346-7.

283

JIRKAL, Emanuel. Prameň Q. In: *Historická revue*. 2010, roč. 21, č. 12, s. 44-45. ISSN 1335-6550.

284

MEŠKO, Marek. Otázka pravosti a datovania listu Alexia I. Komnéna grófovi Róbertovi z Flámska. In: *Byzantinoslovaca 3* : byzantologický seminár A. Avenaria. Bratislava : Stimul, 2010, s. 64-71. ISBN 978-80-89236-98-5.

285

MEŠKO, Marek – BAKA, Igor. Činnosť slovenských vzdušných zbraní na prelome rokov 1942/1943 v dokumentoch Nemeckej leteckej misie na Slovensku. In: *Vojenská história*. 2011, roč. 14, č. 2, s. 75-98. ISSN 1335-3314.

286

JAKUBEJ, Ján. Listina nemeckého cisára Henricha IV. pre pražského biskupa Gebharta v kontexte boja o investitúru (1075 - 1122). In: MIKULÁŠOVÁ, Alena – PALÁRIK, Miroslav (eds.). *Vox discipuli historiae II* : zborník prác študentov Katedry histórie FF UKF v Nitre. Nitra : UKF, 2012, s. 35-62. ISBN 978-80-558-0084-4.

287

JAKUBEJ, Ján. Tlače 16. storočia v Archíve Gemerského seniorátu ECAV v Revúcej. In: *Studia historica Nitriensia*. 2013, roč. 17, č. 1, s. 69 - 81. ISSN 1338-7219.

288

MIKULÁŠOVÁ, Alena. Študijná cesta Johannes Urzidila po Slovensku v lete 1920. In: *Studia Historica Nitriensia*. 2013, roč. 17, č. 1, s. 99-117. ISSN 1338-7219.

289

PALÁRIK, Miroslav. První část návrhu museologie pro venkovská musea a návrh směrnic pro národopis v musejních sbírkách. In: *Studia Historica Nitriensia*. 2013, roč. 17, č. 2, s. 112-129. ISSN 1338-7219.

290

SLNEKOVÁ, Veronika. K zamestnávaniu učňov u židovských živnostníkov v rokoch 1939-1945 v dokumentoch. In: *Studia historica Nitriensia*. 2012, roč. 16, č. 1-2, s. 160-188. ISSN 1338-7219.

HISTORICKÁ GEOGRAFIA

291

CHRASTINA, Peter. Krajina Veľkého Bánhedeša a jej premeny. In: GADUŠOVÁ, Zdenka (ed.). Acta Nitriensiae 10 : reprezentačný zborník Filozofickej fakulty UKF v Nitre. Nitra : UKF, 2008, s. 74-94. ISBN 978-80-8094-472-8.

292

CHRASTINA, Peter - BOLTIŽIAR, Martin. Butín: krajina - človek - kultúra v rumunskom Banáte. In: WIEDERMANN, Egon. Studia Historica Nitriensia 14. Nitra : UKF, 2008, s. 165-193. ISBN 978-80-8094-476-6.

293

CHRASTINA, Peter - BRŮNA, VLADIMÍR - KŘOVÁKOVÁ, Kateřina - BOLTIŽIAR, Martin. Potential of antique maps and aerial photographs for landscape changes assessment - an example of the High Tatra Mts. In: Geography in Czechia and Slovakia : Theory and Practice at the Onset of 21st Century. Brno : Masarykova univerzita, 2008, s. 180-186. ISBN 978-80-210-4600-9.

294

CHRASTINA, Peter - BOLTIŽIAR, Martin. Rumunský Banát - časopriestorové priesečníky (na príklade slovenskej enklávy Butín). In: Regiony - časopriestorové průsečníky ? : Práce Hist. ústavu AV ČR, v.v.i. řada C - miscellanea, sv. 21. Praha : HÚ AV ČR, 2008, s. 237-262. ISBN 978-80-7286-129-3.

295

CHRASTINA, Peter - BRŮNA, VLADIMÍR - KŘOVÁKOVÁ, Kateřina - BOLTIŽIAR, Martin. Using of antique maps and aerial photographs for landscape changes assessment - an example of the High Tatra Mts. In:

Implementation of Landscape Ecology in New and Changing Conditions : Proceedings of the 14th International Symposium on Problems of Landscape Ecology Research. Nitra : SAV, 2008, s. 43-50 ISBN 978-80-89325-03-0.

296

CHRASTINA, Peter - BOLTIŽIAR, Martin. Zmeny krajiny slovenskej enklávy Veľký Bánhedeš. In: Slovenčina v menšinovom prostredí : štúdie z II. medzinárodnej vedeckej konferencie Výskumného ústavu Slovákov v Maďarsku, Békešská Čaba 17. - 18. október 2007. Békešská Čaba : VÚSM, 2008, s. 395-409. ISBN 978-963-87342-5-9.

297

CHRASTINA, Peter - BOLTIŽIAR, Martin. Zmeny využitia zeme nížinnej poľnohospodárskej krajiny na príklade obce Nové Sady (1782-2002). In: Geoinformation. 2008, roč. 4, č. 1, s. 16-35. ISSN 1336-7234.

298

CHRASTINA, Peter. The Geographical Information Systems (GIS) in Historical Geography. In: Cercetarea și Perspectivele Digitizării : Bibliologie și Patrimoniu Cultural Național : Conferință cu participare internațională. Cluj-Napoca : Argonaut, 2009, s. 87-92. ISBN 978-973-109-165-5.

299

CHRASTINA, Peter. Vnímanie krajiny v minulosti - historická krajina slovenskej enklávy Békešská Čaba dnes. In: Historická geografie. 2009, roč. 35, č. 1, s. 287-308. ISSN 0323-0988.

300
CHRASTINA, Peter. Mapy v historickom výskume: význam, interpretácia a limity. In: FERIANCOVÁ, Alena - GLEJTEK,

Miroslav (eds.). Prameň - jeho funkcia, význam, interpretácia a limity v historickom výskume. Nitra : UKF, 2009, s. 121-127. ISBN 978-80-8094-587-9. 301

CHRASTINA, Peter. Bitka pri Trenčíne vo svetle starých máp a terénneho výskumu (vybrané aspekty). In: Bitka pri Vavrišove 1709 : zborník príspevkov z vedeckej konferencie pri príležitosti 300. výročia bitky pri Vavrišove. Vavrišovo : Obecný úrad, 2010, s. 25-31. ISBN 978-80-970198-9-1. 302

CHRASTINA, Peter. Difúzia kultúry a difúzne procesy v historickej geografii. In: SLNEKOVÁ, Veronika (ed.). Čriepky z dejín Slovenska : zborník referátov z konferencie pri príležitosti 70. narodenín doc. PhDr. Idy Zubáckej, CSc. Nitra 27. november 2008. Nitra : UKF, 2010, s. 168-182. ISBN 978-80-8094-732-3. 303

CHRASTINA, Peter. Historical Geography in the 21st century. In: Annales Univ. Apulensis : Series Historica. 2010, roč. 13, s. 183-195. ISSN 1453-9314. 304

CHRASTINA, Peter - BOLTÍŽIAR, Martin. Historická a kultúrna geografia. In: Pivnica : kultúrne tradície Slovákov v Báčke. Báčsky Petrovec : Slovenské vydavateľské centrum, 2010, s. 210-230. ISBN 978-86-7103-346-6. 305

CHRASTINA, Peter. Humanitné vedy a výskum krajiny : Humanic Sciences and Research of Landscape. In: Studia Oecologica. 2010, roč. 4, č. 2, s. 3-17. ISSN 1802-212X. 306

CHRASTINA, Peter. Vinohradníctvo a rybníkárstvo v Trenčíne a jeho okolí. In: Historická geografie. 2010, roč. 36, č. 1, s. 73-98. ISSN 0323-0988. 307

CHRASTINA, Peter. Výskum krajiny (z aspektu historickej geografie a krajinnej archeológie). In: Folia Geographica 16. 2010, roč. 40, č. 16, s. 125-142. ISSN 1336-6149. 308

CHRASTINA, Peter - BOLTÍŽIAR, Martin. Vývoj využívania krajiny slovenskej enklávy Senváclav. Online dokument. In: Z výsledkov medzinárodného výskumného tábora v Senváclave, 2010, s. 8-32. 309

CHRASTINA, Peter. Kontexty kultúrnej difúzie. In: WIEDERMANN, Egon (ed.). Studia Historica Nitriensia 15. Nitra : UKF, 2010, s. 87-98. ISBN 978-80-8094-836-8. 310

CHRASTINA, Peter - BRŮNA, VLADIMÍR - KŘOVÁKOVÁ, Kateřina. Paměť mostecké krajiny - delete a restart. In: Kolaps a regenerace: cesty civilizací a kultur : minulost, současnost a budoucnost komplexních společností. Praha : Academia, 2011, s. 787-799. ISBN 978-80-200-2036-9. 311

CHRASTINA, Peter. Profily kultúrnokrajinných vrstiev - metóda výskumu (nielen) industriálnej krajiny (na príklade mesta Nováky). In: Historická geografie. 2011, roč. 37, č. 1, s. 167-183. ISSN 0323-0988. 312

CHRASTINA, Peter - BOLTÍŽIAR, Martin. Rekonštrukcia vývoja krajiny slovenskej enklávy Pivnica v Srbskej Báčke. In: Geografické informácie 15 :

geographical information. 2011, roč. 15, č. 2, s. 15-31. ISSN 1337-9453.

312

CHRASTINA, Peter – BOLTIŽIAR, Martin. Senváclav : krajina - človek - kultúra slovenskej enklávy vo Vyšegrádskych vrchoch. In: WIEDERMANN, Egon (ed.). Studia Historica Nitriensia 15. Nitra : UKF, 2010, s. 53-86. ISBN 978-80-8094-836-8.

313

CHRASTINA, Peter – LUKÁČ, Rastislav. Výskum krajiny metódou profilov kultúrnokrajinných vrstiev. In: Kontexty kultúry a turizmu. 2011, roč. 4, č. 1, s. 17-26. ISSN 1337-7760.

314

CHRASTINA, Peter. Výskum kultúrnej krajiny (z aspektu historickej geografie a krajinnej archeológie). In: Geografické štúdie. 2011, roč. 14, č. 2, s. 17-41. ISSN 1337-9445.

315

CHRASTINA, Peter – BOLTIŽIAR, Martin. Vývoj využívania krajiny slovenskej enklávy Šára. In: Materiálové príspevky ku kultúre a spôsobu života v Dabaši-Šáre. Békešská Čaba : VÚSM, 2011, s. 248-264. ISBN 978-963-88583-6-8.

316

CHRASTINA, Peter. Historická geografia a GIS. In: Studia Oecologica. 2012, roč. 6, č. 1, s. 64-69. ISSN 1802-212X.

317

CHRASTINA, Peter. Mapy v historicko-geografickom výskume kultúrnej krajiny. In: Geografické štúdie. 2012, roč. 15, č. 2, s. 12-19. ISSN 1337-9445.

318

CHRASTINA, Peter. Pivnica : krajina - človek - kultúra - slovenské enklávy v srbskej Báčke. In: Svedectvá

slovenského dolnozemskeho bytia : aspekty zo slovenskej dolnozemskej kultúrnej histórie a kultúrnej antropológie. Zborník prác z rovnomenného medzinárodného seminára, ktorý sa konal v Nadlaku 16. - 17. marca 2012. Nadlak : Vydavateľstvo Ivan Krasko, 2012, s. 187-201. ISBN 978-973-107-083-4.

319
CHRASTINA, Peter. Rekonštrukcia a prognóza vývoja archetypu poľnohospodárskej krajiny na území mesta Trenčín: Deväť krajín lokality Veľká hora – ad finitum alebo ad continuandum ? In: Krajina jako historické jeviště : k počtě Evy Semotanové. Praha : Historický ústav AV ČR, 2012, s. 387-418. ISBN 978-80-7286-199-6.

320

CHRASTINA, Peter – LUKÁČ, Rastislav. Rekonštrukcia industriálnej krajiny mesta Nováky a jeho zázemia na profiloch kultúrnokrajinných vrstiev. In: Geografie : sborník České geografické společnosti. 2012, roč. 117, č. 4, s. 434-456. ISSN 1212-0014.

321

CHRASTINA, Peter. Vinohradníctvo na severo-severozápadnom okraji Trenčianskej kotliny a príhlých svahoch Bielokarpatského podhoria z pohľadu historickej geografie. In: Pôdohospodárstvo v dejinách Slovenska : tradície, inovácie a kultúrne dedičstvo. Vedecká konferencia Pôdohospodárstvo v dejinách Slovenska. Tradície, inovácie a kultúrne dedičstvo. Bratislava, Slovenský národný archív, 12. - 14. september. Bratislava : Slovenský národný archív, 2012, s. 189-210. ISBN 978-80-970666-5-9.

322

LUKÁČ, Rastislav. Staré mapy ako prameň sledovania transformácie poľnohospodárskej krajiny : na príklade horného povodia potoka Drevenica. In: *Pôdohospodárstvo v dejinách Slovenska : tradície, inovácie a kultúrne dedičstvo*. Bratislava : Slovenský národný archív, 2012, s. 177-188. ISBN 978-80-970666-5-9.

323

LUKÁČ, Rastislav. The historic-geographical methods used in recent research of long-term changes in cultural landscape. In: HUDEC, Michal – BARČÍKOVÁ, Eva – UHRINOVÁ, Eva (eds.). *Scientia iuvenis : Book of Scientific Papers*. Nitra : UKF, 2012, s. 241-246. ISBN 978-80-558-0120-9.

324

LUKÁČ, Rastislav. The methodical approaches in research of transformation of central Europe cultural landscape since the 18th to 20th century. In: *Changes in Central Europe since the middle of the 18th century to present : contributions of the international Conference of Doctoral Candidates in Ostrava, May 25, 2011*. Ostrava : OU, 2012, s. 74-81. ISBN 978-80-7464-034-6.

325

LUKÁČ, Rastislav. Uzovský Šalgov na starých mapách 18. a 19. storočia. In: MIKULÁŠOVÁ, Alena – PALÁRIK, Miroslav (eds.). *Vox discipuli historiae II : zborník prác študentov Katedry histórie FF UKF v Nitre*, Nitra : UKF, 2012, s. 145-166. ISBN 978-80-558-0084-4.

326

CHRASTINA, Peter. Krajina v bitke – bitka v krajine : vojenské a historickogeografické aspekty

bitky pri Hámroch (1708) a ich rekonštrukcia na digitálnom modeli reliéfu. In: *Historická geografie*. 2013, roč. 39, č. 1, s. 21-48. ISSN 0323-0988.

327

CHRASTINA, Peter. Kultúrna krajina Veľkej hory: Včera, dnes a zajtra... In: GADUŠOVÁ, Zdenka (ed.). *Acta Nitriensiae 14 : reprezentačný zborník Filozofickej fakulty UKF v Nitre*. 1. vyd., Nitra : UKF, 2013, s. 68-88. ISBN 978-80-558-0250-3.

328

CHRASTINA, Peter. Les v industriálnej krajine Prievidzskej kotliny (rekonštrukcia vývoja na profiloch kultúrnokrajinných vrstiev). In: *Pozitívne odkazy minulosti k zefektívneniu práce v lesníctve : zborník príspevkov z odbornej informačnej konferencie s medzinárodnou účasťou 25. - 26. apríla 2012 vo Zvolene*. Zvolen : LESY SR, 2013, s. 114-124. ISBN 978-80-971070-6-2.

329

CHRASTINA, Peter – CIGÁŇ, Juraj. Origin of Bihor Slovaks from the point of view of critical analysis of Grigore Benedek's work (language and historical background). In: *Český lid-etnologický časopis*. 2013, roč. 100, č. 2, s. 173-182. ISSN 0009-0794.

330

CHRASTINA, Peter. V srdci Európy : geografická a geopolitická charakteristika územia. In: *Dejiny Uhorska (1000 - 1918)*. Prešov : PU, 2013, s. 10-18. ISBN 978-80-555-0921-1.

331

CHRASTINA, Peter. Výskum prehistorickej a historickej krajiny metódou profilov kultúrnokrajinných vrstiev (na príklade mesta Nováky a jeho zázemia). In: *Paleoekológia:*

spôsobu interakcie medzi človekom a ekosystémom v paleolite : 2. Geologicko-Paleontologicko-Archeologická Diskusia 2013, Nitra 25. 4. 2013. Nitra : SAV, 2013, s. 4-5.

332

LUKÁČ, Rastislav.

Historickogeografické črty krajiny Gýmeša v stredoveku a novoveku.

In: GADUŠOVÁ, Zdenka (ed.). Acta Nitriensiae 14 : reprezentačný zborník Filozofickej fakulty UKF v Nitre. 1. vyd., Nitra : UKF, 2013, s. 129-150. ISBN 978-80-558-0250-3.

Onomastika, toponomastika:

333

IVANIČ, Peter. Slovensko-macedónske jazykové paralely v oblasti toponymie. In: Megjunaroden makedonistički sobir : referati od naučniet sobir održan 29-31 avgust 2008 g. vo Ohrid. Skopje : Univerzitet Sv. Kiril i Metodij, 2010, s. 111-124. ISBN 978-9989-724-88-6.

334

IVANIČ, Peter. Slovačko-makedonski jazični paraleli vo oblata na toponimijata II. In: Spektar. 2011, roč. 29, č. 58, s. 639-646. ISSN 0352-2423.

335

IVANIČ, Peter. Toponymá a stredoveká cestná sieť na Pohroní a Poiplí. In: Konštantínove listy. 2011, roč. 4, č. 1, s. 159-169. ISSN 1337-8740.

Archeológia:

336

IVANIČ, Peter. Zaniknutá dedina Štitáre (Čitáre) v katastri Kozároviec. In: Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku za rok 2006. Nitra : SAV,

2008, s. 86 a 212. ISBN 978-80-89315-12-3.

337

HUSÁR, Martin. Maketa včasnostredovekej osady v Nitrianskom Hrádku. Online dokument. In: www.mestosurany.sk, 2012.

338

IVANIČ, Peter. Rekonštrukcia komunikácií na dolnom Pohroní v stredoveku. In: Zborník Tekovského múzea v Leviciach. Levice : Tekovské múzeum v Leviciach, 2008, s. 34-48. ISBN 978-80-88831-08-2.

339

IVANIČ, Peter. Vývoj osídlenia Žiarskej kotliny od praveku do konca stredoveku. In: WIEDERMANN, Egon (ed.). Studia Historica Nitriensia 14. Nitra : UKF, 2008, s. 59-73. ISBN 978-80-8094-476-6.

340

IVANIČ, Peter. Byzancia a jej vplyv na materiálnu kultúru Veľkej Moravy. In: Byzantská revue. Prešov : Prešovská univerzita, 2009, s. 70-77. ISBN 978-80-555-0036-2.

341

IVANIČ, Peter. Vplyv Byzancie na oblasť Čiech, Moravy a Slovenska v materiálnej kultúre 9. storočia. In: Synergie : revue pro byzantologii a filosofii. 2009, roč. 5, č. 2, s. 27-36. ISSN 1830-8301.

342

PINTÉROVÁ, Beáta. Archeologické pramene k obdobiu príchodu Maďarov do Karpatskej kotliny (So zreteľom na územie Slovenska). In: IVANIČ, Peter - HETÉNYI, Martin - TANESKI, Zvonko (eds.). Európske kontexty interkultúrnej komunikácie : zborník z konferencie konanej pri príležitosti 15. výročia

založenia Fakulty humanitných vied a 10. výročia jej premenovania na Filozofickú fakultu Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, Nitra september 2008. Nitra : UKF, 2009, s. 180-186. ISBN 978-80-8094-564-0.

343

HUSÁR, Martin. Archeológia a Šurany na tej ceste stredovekej I. - Nový svet sa rodí z chaosu. Online dokument. In: www.mestosurany.sk, 2011.

344

HUSÁR, Martin. Archeológia a Šurany na tej ceste stredovekej II. - Z ríše nomádov do prvého štátu Slovanov. Online dokument. In: www.mestosurany.sk, 2011.

2. Chronologická časť:

Dejiny Slovenska

Práce presahujúce vymedzenia chronologických období

Židovská problematika

345

TANDLICH, Tomáš. Adalékok a szenci zsidóság történetéhez. In: Archivum Sala IV. : A Pozsonyi Állami Levéltár Vágsellyei Fióklevéltáranak évkönyve. Šaľa : Pozsonyi Állami Levéltár Vágsellyei Fióklevéltár, 2008, s. 65-68. ISBN 978-80-969996-1-3.

346

TANDLICH, Tomáš. Židovská komunita v zvolenskom regióne. In: Zvolen 1243 - 2008 : zborník vybraných príspevkov z konferencie Diplomacká produkcia v stredovekom meste, ktorá sa uskutočnila 4. - 6. septembra 2002 v Krajskej knižnici Ľudovíta Štúra vo

Zvolene. Zvolen : Mesto Zvolen, 2008, s. 99-101. ISBN 978-80-970077-1-3.

347

TANDLICH, Tomáš. Čriepky z histórie Židov v Senci. In: Archivum Sala IV. Archívna ročenka. Šaľa : Štátny archív, 2009, s. 73-76. ISBN 978-80-969996-0-6.

348

HUDÁK, Peter. Changes of Orthodox Jewish community at the borders of Poland and Slovakia since 18th century till present : The fate of the Jewish community in Bardejov - fault moments and metamorphosis in recent centuries and problem of the preservation of Jewish heritage. In: Changes in Central Europe since the middle of the 18th century to present : contributions of the international Conference of Doctoral Candidates in Ostrava, May 25, 2011, s. 21-26. ISBN 978-80-7464-034-6.

349

SLNEKOVÁ, Veronika. K dejinám židovskej komunity v Trnave do vzniku slovenského štátu. In: Acta Judaica Slovaca 17. 2011, roč. 17, č. 17, s. 198-235. ISBN 978-80-8060-271-0.

350

TANDLICH, Tomáš. Židia v Malackách a v Bratislavskej stolici v 17. až 19. storočí. In: Malacky a okolie 5. História. Malacky : Mestské centrum kultúry Malacky - Múzeum Michala Tillnera, 2012, s. 29-39. ISBN 978-80-969620-5-1.

Hospodárstvo:

351

IVANIČ, Peter. Stredoveké cesty a Slovensko. In: Kontexty kultúry a turizmu. 2011, roč. 4, č. 2, s. 20-24. ISSN 1337-7760.

352

BAKA, Vojtech. Formovanie priemyslu v Nových Zámkoch. In: České, slovenské a československé dějiny 20. století VI. Hradec Králové: FF UHK v Hradci Králové, 2012, roč. 6, s. 155-162. ISBN 978-80-7405-164-7.

353

IVANIČ, Peter. Vinohradníctvo v Kozárovciach : Z kroniky obce. In: Kozárovské noviny. 2012, roč. 6, č. 3, s. 13.

354

IVANIČ, Peter. Začiatky železnice v Kozárovciach : Z kroniky obce. In: Kozárovské noviny. 2012, roč. 6, č. 4, s. 11.

DOBA RÍMSKA

355

HEČKOVÁ, Janka. Impérium Romanum & Germania Magna. In: IVANIČ, Peter – HETÉNYI, Martin – TANESKI, Zvonko (eds.). Európske kontexty interkultúrnej komunikácie : zborník z konferencie konanej pri príležitosti 15. výročia založenia Fakulty humanitných vied a 10. výročia jej premenovania na Filozofickú fakultu Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre. Nitra : UKF, 2009, s. 106-116. ISBN 978-80-8094-564-0.

356

HEČKOVÁ, Janka. Barbari na hranici. In: Historická revue : Vedecko-populárny časopis o dejinách. 2010, roč. 21, č. 7-8, s. 101-108. ISSN 1335-6550.

357

HEČKOVÁ, Janka. Nové etniká antického sveta. In: Topoľčany vo vrstvách vekov. Topoľčany : Mesto

Topoľčany, 2010, s. 71-77. ISBN 978-80-970467-7-4.

358

HEČKOVÁ, Janka. V tieni Rímskej ríše. In: Topoľčany vo vrstvách vekov. - Topoľčany : Mesto Topoľčany, 2010, s. 79-85. ISBN 978-80-970467-7-4.

359

HEČKOVÁ, Janka. Slovensko na križovatke veľkých ciest staroveku - Jantárová cesta. In: Kontexty kultúry a turizmu. 2012, roč. 5, č. 1, s. 3-6. ISSN 1337-7760.

360

HEČKOVÁ, Janka. Slovensko na križovatke veľkých ciest staroveku - Dunajská cesta. In: Kontexty kultúry a turizmu. 2012, roč. 5, č. 4, s. 3-7. ISSN 1337-7760.

OD PRÍCHODU SLOVANOV DO ROKU 1301

361

IVANIČ, Peter. Chazari – naši predkovia ? 1. časť. In: Kozárovské noviny. 2010, roč. 4, č. 1, s. 11.

362

IVANIČ, Peter. Chazari - naši predkovia ? 2. časť. In: Kozárovské noviny. 2010, roč. 4, č. 3-4, s. 14.

363

IVANIČ, Peter. Western Slavs in the 6th and 7th century. In: Journal of History (Istorija). 2012, roč. 47, č. 1, s. 77-91. ISSN 0579-0263.

364

HETÉNYI, Martin – IVANIČ, Peter. Geopolitická situácia priestoru strednej a juhovýchodnej Európy v ranom stredoveku. In: Bratia, ktorí menili svet - Konštantín a Metod : zborník príspevkov z konferencie, Bratislava 21. februára 2013.

Bratislava : SNM, 2013, s. 47-70. ISBN 978-80-8060-304-5.

VELKÁ MORAVA

Politika:

365

HETÉNYI, Martin. K platforme politiky Rastislava pred príchodom byzantskej misie. In: Konštantínove listy. 2008, roč. 1, č. 1, s. 70-83. ISSN 1337-8740.

366

HETÉNYI, Martin. Dekil'ka primitok do prochannja moravami vizantijskomu imperatoru Michjlu III. In: Problemi slovjanoznavstva. 2011, roč. 59, č. 1, s. 11-21. ISSN 0203-9422.

367

IVANIČ, Peter. Duchovné, intelektuálne a politické predpoklady cyrilo-metodskej misie a špecifické aspekty jej pôsobenia na Veľkej Morave. In: Slovania: téma aktuálna : zborník príspevkov z vedeckej konferencie Forum Slavica 2009 usporiadanej v Nitre 2. júla 2009. Nitra : Micro BC, 2011, s. 29-40. ISBN 978-80-970632-9-0.

Kultúra, veda:

368

HETÉNYI, Martin - IVANIČ, Peter - TANESKI, Zvonko - MICHALOV, Jozef. Byzantská kultúra ako základ pre slovanskú kultúru (úvod do problematiky). In: HETÉNYI, Martin - IVANIČ, Peter - TANESKI, Zvonko - MICHALOV, Jozef (eds.). Význam kultúrneho dedičstva sv. Cyrila a Metoda pre Európu. Nitra : UKF, 2008, s. 250-262. ISBN 978-80-8094-455-1.

369

HETÉNYI, Martin - IVANIČ, Peter - TANESKI, Zvonko. Náčrt vzťahov slovanskej a byzantskej kultúry v histórii (úvod do problematiky). In: HETÉNYI, Martin - IVANIČ, Peter - TANESKI, Zvonko (eds.).

Európske kontexty interkultúrnej komunikácie : zborník z konferencie konanej pri príležitosti 15. výročia založenia Fakulty humanitných vied a 10. výročia jej premenovania na Filozofickú fakultu Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, Nitra september 2008. Nitra : UKF, 2009, s. 106-116. ISBN 978-80-8094-564-0.

370

IVANIČ, Peter. Z dejín kláštora v Hronskom Beňadiku (1. – 5. časť) : história Požitavia. In: Žitava.sk, 2010.

371

IVANIČ, Peter. Benediktínske opátstvo v Hronskom Beňadiku a dejiny Kozároviec : Z kroniky obce. In: Kozárovské noviny. 2012, roč. 6, č. 1, s. 4.

372

IVANIČ, Peter. Benediktínske opátstvo v Hronskom Beňadiku a dejiny Kozároviec 2 : Z kroniky obce. In: Kozárovské noviny. 2012, roč. 6, č. 2, s. 12.

373

HUSÁR, Martin. Konštantín, Metod a ich učeníci pred tvárami byzantských cisárov. In: Konštantínove listy. 2013, roč. 6, č. 6, s. 69-92. ISSN 1337-8740.

374

HETÉNYI, Martin - IVANIČ, Peter. Veľká Morave na mape Európy a misia sv. Cyrila a Metoda. In: Legendy veľkomoravské. Nitra : Le Mon, 2013, s. 103-119. ISBN 978-80-558-0376-0.

375

IVANIČ, Peter. Solúnski bratia - spolupatróni Európy 1. In: Kozárovské noviny. 2013, roč. 7, č. 1, s. 11.

376

IVANIČ, Peter. Solúnski bratia - spolupatróni Európy 2. In: Kozárovské noviny. 2013, roč. 7, č. 2, s. 13.

Vojenstvo:

377

HUSÁR, Martin. Vojenstvo Byzancie a politických útvarov na území Karpatskej kotliny od 2. polovice 7. do začiatku 13. stor. In: Konštantínove listy. 2011, roč. 4, č. 4, s. 1-40. ISSN 1337-8740.

OBDOBIE 906-1301

378

MEŠKO, Marek. Pečenežsko-byzantské dobrodružstvo uhorského kráľa Šalamúna (1083-1087). In: Konštantínove listy. 2011, roč. 4, č. 2, s. 77-94. ISSN 1337-8740.

379

MEŠKO, Marek. Mongolský vpád do Uhorska. In: Historická revue : Vedecko-populárny časopis o dejinách. 2009, roč. 20, č. 4, s. 26-35. ISSN 1335-6550.

380

IVANIČ, Peter. Mýtnica v Dvoroch nad Žitavou v stredoveku : história Požitavia. In: Žitava.sk, 2010.

OBDOBIE 1301-1526

381

IVANIČ, Peter. Útok Kremničianov na majetky Dóciocov v roku 1497. In: Kremnický letopis. 2008, roč. 7, č. 1, s. 4. ISSN 1337-0618.

382

IVANIČ, Peter. Vzťah Dóciocov s mestami na hornom a strednom Pohroní na konci stredoveku. In: Forum historiae : odborný internetový časopis pre históriu a príbuzné spoločenské vedy. 2008, roč. 2, č. 2, s. 1-7. ISSN 1337-6861.

383

TANDLICH, Tomáš. Židovské obyvateľstvo Bratislavy za vlády uhorského kráľa Vladislava II. Jagelovského. In: Acta historica Posoniensia XVIII. Judaica et Holocaustica 3. Bratislava : UK, 2012, s. 84-99. ISBN 978-80-8127-050-5.

384

ŽUPČÁN, Ladislav. Platforma Košického hradu v dejinách Abovska - Turnianskej stolice. In: ULIČNÝ, Ferdinand - MAGDOŠKO, Drahošlav (eds.). Bitka pri Rozhanovciach v kontexte slovenských a uhorských dejín. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie, ktorú v dňoch 22. - 23. marca 2012 zorganizovali v Košiciach Katedra histórie FF UPJŠ, Kultúrne centrum Abova, Historický ústav SAV a Slovenská historická spoločnosť pri SAV pri príležitosti 700. výročia bitky pri Rozhanovciach. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2012, s. 292-310. ISBN 978-80-7097-954-9.

OBDOBIE 1526-1780

385

TANDLICH, Tomáš. Artikuly debnárskeho cechu v Malackách z roku 1669. In: Záhorie : vlastivedný časopis venovaný dejinám, tradíciám, prírode a kultúre Záhoria. 2008, roč. 12, č. 4, s. 4. ISSN 1335-7840.

386

TANGLICH, Tomáš. Artikuly debnárskeho cechu v meste Malacky z roku 1669. In: Malacky a okolie 1 : Zborník príspevkov - história. Malacky : Mestské centrum kultúry Malacky - Múzeum Michala Tillnera, 2008, s. 45-72. ISBN 978-80-969620-1-3.

387

TANGLICH, Tomáš. Artikuly kožušníckeho cechu na Plaveckom panstve z roku 1669. In: Malacky a okolie 1 : Zborník - Malacky. Malacky : Mestské centrum kultúry Malacky - Múzeum Michala Tillnera, 2008, s. 73-80. ISBN 978-80-969620-1-3.

388

TANGLICH, Tomáš. Artikuly murárskeho cechu v Stupave z roku 1660. In: Stupava : história, pamiatky, osobnosti, príroda 4. Stupava : Club Abbellimento, 2008, s. 37. ISBN 978-80-970072-6-3.

389

TANGLICH, Tomáš. Cenové limitácie Bratislavskej stolice z rokov 1668 a 1672. In: FERIANCOVÁ, Alena - GLEJTEK, Miroslav (eds.). Prameň - jeho funkcia, význam, interpretácia a limity v historickom výskume. Nitra : UKF, 2009, s. 65-68. ISBN 978-80-8094-587-9.

390

TANGLICH, Tomáš. Gombičkársky cech v druhej polovici 17. storočia v mestečku Veľké Leváre. In: Dejiny našej dediny : zborník príspevkov z historického seminára konaného dňa 29. novembra 2008 vo Veľkých Levároch. Veľké Leváre : Obecny úrad, 2009, s. 45-48. ISBN 978-80-970214-9-8.

391

TANGLICH, Tomáš. Palatín Pavol Pálffy a františkáni v Malackách

v 17. storočí. In: Malacky a okolie 2. História. Malacky : Mestské centrum kultúry, 2009, s. 9-15. ISBN 978-80-969620-2-0.

392

IVANIČ, Peter. Dejiny kostola sv. Filipa a Jakuba v Kozárovciach : história Požitavia. In: Žitava.sk, 2010.

393

IVANIČ, Peter. Z kroniky obce : kanonická vizitácia z roku 1647. In: Kozárovské noviny. 2010, roč. 4, č. 3-4, s. 15.

394

IVANIČ, Peter. Z kroniky obce : kanonická vizitácia z roku 1657. In: Kozárovské noviny. 2010, roč. 4, č. 5, s. 8.

395

TANGLICH, Tomáš. Cechové spoločenstvá klobučníkov a čižmárov vo Veľkých Levároch v druhej polovici 17. storočia od cisára Leopolda I. Habsburského. In: SLNEKOVÁ, Veronika (ed.). Čriepky z dejín Slovenska : zborník referátov z konferencie pri príležitosti 70. narodenín doc. PhDr. Idy Zubáckej, CSc. Nitra 27. november 2008. Nitra : UKF, 2010, s. 192-194. ISBN 978-80-8094-732-3.

396

IVANIČ, Peter. Z kroniky obce : kanonická vizitácia z roku 1674. In: Kozárovské noviny. 2011, roč. 5, č. 1-2, s. 6.

397

JAKUBEJ, Ján. Štefan II. Koháry - curriculum vitae zaujímavého barokového šľachtica. In: FERIANCOVÁ, Alena - PALÁRIK, Miroslav (eds.). Vox discipuli historiae : zborník prác študentov Katedry histórie FF UKF v Nitre.

- Nitra : UKF, 2011, s. 103-130. ISBN 978-80-8094-864-1.
398
TANDLICH, Tomáš. Listina o predaji stupavského panstva z roku 1603. In: Stupava. Bratislava : Občianske združenie Pour Art, 2011, 2010/2011, roč. 6, s. 20. ISBN 978-80-970831-6-8.
399
JAKUBEJ, Ján. Matthias Flacius (1520 - 1575) : muž stojaci pri kolíske reformácie a vplyv jeho náhľadov na náboženské pomery slobodného kráľovského mesta Kremnice. In: Studia historica Nitriensia. 2012, roč. 16, č. 1-2, s. 35-44. ISSN 1338-7219.
400
RÁCOVÁ, Katarína. Bel's notitia about the trencin county. In: Revista Transilvania. 2013, vol. 5, no. 5-6, p. 86-90. ISSN 0255-0539.
401
TANDLICH, Tomáš. Historická topografia Malaciek v rokoch 1566 až 1720. In: Malacky a okolie 6 História. Malacky : Mestské centrum kultúry, 2013, s. 15-25. ISBN 978-80-969620-6-8.
402
TANDLICH, Tomáš. Trhové a jarmočné výsady Stupavy v 16. a 18. storočí. In: Stupava : história, pamiatky, osobnosti, príroda. Stupava : Občianske združenie Pour Art, 2013, 2012-2013, roč. 7, s. 29-30. ISBN 978-80-971542-8-8.
403
TANDLICH, Tomáš. Trhové a remeselnícke výsady zemepanského mestečka Stupava v 17. a 18. storočí. In: GADUŠOVÁ, Zdenka (ed.). Acta Nitriensiae 14 : reprezentačný zborník Filozofickej fakulty UKF v Nitre. 1. vyd., Nitra : UKF, 2013, s. 204-217. ISBN 978-80-558-0250-3.

OBDOBIE 1780-1918

- 404
KIČKOVÁ, Adriana – KIŠŠOVÁ, Mária. Nineteenth century female education in the Slovak Region of the Austro-Hungarian Empire. In: History of Education & Children's Literature. 2013, roč. 8, č. 1, s. 503-522. ISSN 1971-1093.
405
PINTÉROVÁ, Beáta. Kostol'any pod Tribečom v rokoch 1848-1918 : vývoj obce v rokoch 1918-1945. In: Kostol'any pod Tribečom : monografia obce. Kostol'any pod Tribečom : Obecný úrad Kostol'any pod Tribečom, 2013, s. 105-140. ISBN 978-80-971437-9.

OBDOBIE 1918-1993

Politika:

- 406
ARPÁŠ, Róbert. Slovensko v rokoch 1938-1945 : vnútropolitický vývoj. In: Slovenské národné povstanie 1944. Banská Bystrica : Múzeum SNP - Dali BB, 2009, s. 7-18. ISBN 978-80-970238-3-6.
407
FERIANCOVÁ, Alena. Československá diplomacia a vstup Nemecka do Spoločnosti národov. Príprava na mimoriadne Zhromaždenie Spoločnosti národov v marci 1926. In: Moderní dějiny. Časopis pro dějiny 19. a 20. století. 2009, roč. 17, č. 1, s. 67-112. ISSN 1210-6860.
408
FERIANCOVÁ, Alena. Československo-poľské rokovania z apríla 1925 a reakcia. In: FANDELOVÁ, Eva (ed.). Acta Nitriensia 11 : reprezentačný zborník Filozofickej fakulty UKF v Nitre.

- Nitra : UKF, 2009, s. 31-40. ISBN 978-80-8094-670-8.
409
FERIANCOVÁ, Alena. Rokovania o československo-nemeckej arbitrážnej zmluve v kontexte príprav locarnskej konferencie. In: Slovanský přehled : Review for Central, Eastern and Southeastern European History. 2009, roč. 95, č. 2, s. 179-210. ISSN 0037-6922.
410
FERIANCOVÁ, Alena. Ženevský protokol z roku 1924 a bezpečnosť Československa. In: České, slovenské a československé dějiny 20. století IV : mezinárodní konference mladých vědeckých pracovníků, Hradec Králové 25. - 26. březen 2009. Ústí nad Orlicí : Univerzita Hradec Králové, 2009, s. 53-61. ISBN 978-80-7405-064-0.
411
HETÉNYI, Martin. Nitrianska župa a politické pomery v rokoch 1940 - 1945 (východiská výskumu). In: Od Salzburgu do vypuknutia Povstania. Slovenská republika 1939 - 1945 očami mladých historikov VIII. Bratislava : Ústav pamäti národa, 2009, s. 150-167. ISBN 978-80-89335-21-3.
412
HETÉNYI, Martin. Politické strany v nitrianskej župe v rokoch 1940-1945 : (východiská k spracovaniu problematiky). In: České, slovenské a československé dějiny 20. století IV. Hradec Králové : Univerzita Hradec Králové, 2009, s. 75-82. ISBN 978-80-7405-064-0.
413
KÍČKOVÁ, Adriana. Runcinmanova misia a Československo v roku 1938. In: České, slovenské a československé dějiny 20. století IV : mezinárodní konference mladých vědeckých pracovníků, Hradec Králové 25. - 26. březen 2009. Hradec Králové : Univerzita Hradec Králové, 2009, s. 129-139. ISBN 978-80-7405-064-0.
414
FERIANCOVÁ, Alena. Berlínska zmluva z apríla 1926 a reakcia Československej diplomacie. In: Politické a kultúrne transfery medzi Francúzskom, Nemeckom a Strrednou Európou (1840-1945) : prípad Slovenska. - Bratislava : VEDA, 2010, s. 260-297 ISBN 978-80-224-1120-2.
415
FERIANCOVÁ, Alena. Československo a kolektívna bezpečnosť v prvej polovici dvadsiatych rokov 20. storočia. In: SLNEKOVÁ, Veronika (ed.). Čriepky z dejín Slovenska : zborník referátov z konferencie pri príležitosti 70. narodenín doc. PhDr. Idy Zubáckej, CSc. Nitra 27. november 2008, Nitra : UKF, 2010, s. 108-121. ISBN 978-80-8094-732-3.
416
KÍČKOVÁ, Adriana. Runcinmanova misia a Československo v roku 1938. In: SLNEKOVÁ, Veronika (ed.). Čriepky z dejín Slovenska : zborník referátov z konferencie pri príležitosti 70. narodenín doc. PhDr. Idy Zubáckej, CSc. Nitra 27. november 2008. Nitra : UKF, 2010, s. 142-155. ISBN 978-80-8094-732-3.
417
VALKOVIČ, Martin. Upevňovanie štátnej moci a problém „lojálneho občana“ v Nitrianskej župe po vzniku Československa (1918-1922). In: BENKO, Juraj et al. Občan a štát v moderných dejinách Slovenska. Bratislava: Historický ústav SAV, vydavateľstvo Prodama, 2010, s. 93-106. ISBN 978-80-89396-08-5.

418

FERIANCOVÁ, Alena. Dianie roku 1926 v ČSR optikou správ nemeckého vyslanectva v Prahe. In: České, slovenské a československé dějiny 20. století V : sborník z mezinárodní vědecké konference, UHK Hradec Králové 22. - 23. 3. 2011. Hradec Králové : UHK, 2011, s. 73-82. ISBN 978-80-7405-103-6.

419

ARPÁŠ, Róbert. Československo alebo Česko-Slovensko ? Predstavy o štátoprávnom postavení Slovenska po 2. svetovej vojne. In: Historická revue : vedecko-populárny časopis o dejinách. 2012, roč. 23, č. 1, s. 68-73. ISSN 1335-6550.

420

ARPÁŠ, Róbert. Metamorfózy vzťahu slovenských komunistov k československému štátu v rokoch 1939-1945. In: Český a slovenský komunizmus (1921-2011). Praha : AV ČR, 2012, s. 59-67. ISBN 978-80-87211-70-0.

421

ARPÁŠ, Róbert. Na ceste k samostatnosti. In: Historická revue : vedecko-populárny časopis o dejinách. 2012, roč. 23, č. 3, s. 14-19. ISSN 1335-6550.

422

HETÉNYI, Martin. Dva pravdivé príbehy o arbitráži : arbitráž bola výsledkom katastrofálnych rozhodnutí. In: Sme. 2013, roč. 21, č. 254, s. 13. ISSN 1335-440X.

423

KIČKOVÁ, Adriana. Československé ministerstvo zahraničia a ženy. In: GADUŠOVÁ, Zdenka (ed.). Acta Nitriensiae 14 : reprezentačný zborník Filozofickej fakulty UKF v Nitre. 1.

vyd., Nitra : UKF, 2013, s. 89-113. ISBN 978-80-558-0250-3.

424

VALKOVIČ, Martin. Úradnícka elita Nitrianskej župy a jej podiel na upevňovaní československej štátnej moci v rokoch 1918-1922. (Priebeh administratívneho začleňovania Nitrianskej župy do Československej republiky. In: Slovenská archivistika. 2013, roč. 48, č. 1, s. 68-99. ISSN 0231-6722.

Vojenstvo:

425

MEŠKO, Marek. Bojová a politicko-diplomatická činnosť M. R. Štefánika v Srbsku. In: Vojenská história. 2009, roč. 13, č. 1, s. 25-43. ISSN 1335-3314.

426

MEŠKO, Marek – BAKA, Igor. Správy o študijnej ceste slovenských dôstojníkov po Nemecku a okupovaných krajinách v auguste a septembri 1940. In: Vojenská história. 2009, roč. 13, č. 4, s. 100-125. ISSN 1335-3341.

427

IVANIČ, Peter. Frontové boje a oslobodenie obce Kozárovce : história Požitavia. In: Žitava.sk, 2010.

428

MEŠKO, Marek. Milan Rastislav Štefánik ako vojnový pilot v Srbsku. In: Milan Rastislav Štefánik v zrkadle prameňov a najnovších poznatkov historiografie. Bratislava : Historický ústav SAV, 2010, s. 117-127. ISBN 978-80-970434-0-7.

429

MEŠKO, Marek – BAKA, Igor. Správa nemeckej leteckej misie o činnosti slovenských vzdušných zbraní (apríl - september 1943). In: Vojenská

história : časopis pre vojenskú históriu, muzejníctvo a archívniectvo. 2010, roč. 14, č. 3, s. 122-143. ISSN 1335-3314.

430

MEŠKO, Marek – BAKA, Igor. Vstup slovenských vzdušných zbraní do vojny proti ZSSR v hláseniach Nemeckej leteckej misie. In: Vojenská história. 2010, roč. 14, č. 1, s. 94-114. ISSN 1335-3314.

Židovská problematika:

431

HUDÁK, Peter. Prvá fáza povojnového vývoja židovskej minority na príklade členov židovskej náboženskej obce. In: WIEDERMANN, Egon (ed.). Studia Historica Nitriensia 15. Nitra : UKF, 2010, s. 35-52. ISBN 978-80-8094-836-8.

432

HUDÁK, Peter. K osudom židovskej komunity v Bardejove - od prvej vlny deportácií po oslobodenie. In: MIKULÁŠOVÁ, Alena – PALÁRIK, Miroslav (eds.). Vox discipuli historiae II : zborník prác študentov Katedry histórie FF UKF v Nitre. Nitra : UKF, 2012, s. 197-216. ISBN 978-80-558-0084-4.

433

HUDÁK, Peter. Človeče, kde si bol ? In: Bardejovské novosti. 2010, roč. 21, č. 12, s. 1. ISSN 1338-1067.

434

HUDÁK, Peter. Bardejovské potulky : bardejovskí židia I. (12. marec 2011). In: Bardejovské novosti. 2011, roč. 22, č. 13, s. 3. ISSN 1338-1067.

435

HUDÁK, Peter. Po 66 rokoch ... In: Bardejovské novosti. 2011, roč. 22, č. 11, s. 1. ISSN 1338-1067.

436

HUDÁK, Peter. Viditeľný posun času i svedomia. In: Bardejovské novosti. 2011, roč. 22, č. 12, s. 1. ISSN 1338-1067.

437

HUDÁK, Peter – HUDÁK, Pavol. Rok 1942 znamenal pre nich zánik. In: Bardejovské novosti. 2012, roč. 23, č. 18, s. 3. ISSN 1338-1067.

Národy a národnosti:

438

HETÉNYI, Martin. Kultúra maďarskej menšiny na Slovensku v rokoch 1938 - 1945. In: Kontexty kultúry a turizmu. 2008, roč. 1, č. 2, s. 23-26. ISSN 1337-7760.

439

HETÉNYI, Martin. Kultúrno-spoločenský život maďarskej menšiny na Slovensku v rokoch 1938 - 1945 s dôrazom na periodickú tlač a knižnice. In: Studia Historica Nitriensia 14. Nitra : UKF, 2008, s. 143-164. ISBN 978-80-8094-476-6.

440

HETÉNYI, Martin. Náboženské pomery maďarskej menšiny na Slovensku v rokoch 1938-1945. In: Verbum historiae I. Bratislava : UK, 2008, s. 135-151. ISBN 978-80-7165-728-6.

Veda, technika, kultúra:

441

IVANIČ, Peter. Pôsobenie českých profesorov na Filozofickej fakulte UK v Bratislave v rokoch 1919-1938. In: Cizinec - vyhnanec - prisťahovalec : sborník príspevků z mezinárodního symposia Umění a kultury střední Evropy. Usporiadateľia: katedra bohemistiky FF PU v Olomouci

a Ústav pro literaturu českou AV
ČR, 15. - 17. březen 2011. Olomouc :
Univerzita Palackého, 2012, s. 155-160.
ISBN 978-80-244-3032-4.

Každodennosť:

442

HETÉNYI, Martin. Život na slovensko-
maďarskom pohraničí po Viedenskej
arbitráži v roku 1938. In: České,
slovenské a československé dějiny
20. století : osudové osmičky v našich
dějinách. Hradec Králové : Univerzita
Hradec Králové, 2008, s. 149-160. ISBN
978-80-7405-032-9.

443

IVANIČ, Peter. Život obce na frontovej
líni: Kozárovce na konci druhej
svetovej vojny. In: Historické
rozhľady. Bratislava : SAV, 2008,
s. 119-130. ISBN 978-80-969898-0-5.

444

ARPÁŠ, Róbert. Civilný život
na povstaleckom území v čase SNP.
In: www.forumhistoriae.sk. 2009, roč.
3, č. 1, s. 9. ISSN 1337-6861.

445

ARPÁŠ, Róbert. Každodennosť v SNP.
In: Slovenské národné povstanie
1944 : súčasť európskej antifašistickej
rezistencie v rokoch druhej svetovej
vojny : zborník z konferencie.
Bratislava : SAV, 2009, s. 130-138. ISBN
978-80-224-1090-8.

446

IVANIČ, Peter. Utečenci z roku 1944 :
história Požitavia. In: Žitava.sk, 2010.

447

HETÉNYI, Martin. Podmienky života
obyvateľstva slovensko-maďarského
pohraničia. In: Juh Slovenska
po Viedenskej arbitráži 1938 - 1945.
Bratislava : Ústav pamäti národa, 2011,
s. 9 - 23. ISBN 978-80-89335-45-9.

Osobnosti:

448

HUDÁK, Peter. Rudolf Löwy bol
nebezpečnejší ako 1 000 Židov. Online
dokument. In: Delet : slovensko-
židovské noviny, 2009, s. 1. ISSN 1336-
2313.

449

TOBOLKA, Marek. Osobnosť Ivana
Daxnera (1860-1935). In: Gemer-
Malohont : zborník Gemersko-
malohontského múzea v Rimavskej
Sobote. - Rimavská Sobota :
Gemersko-malohontské múzeum,
2009, roč. 5, s. 65-71. ISBN 978-80-
85134-29-2.

450

ARPÁŠ, Róbert. Vojtech Tuka a jeho
aktivity v ľudovej strane. In: Societas :
časopis pro politické a spoločenské
vedy. 2010, roč. 5, č. 1-2, s. 14-16. ISSN
1801-0229.

451

TOBOLKA, Marek. Doba a život
Ivana Daxnera - 1860-1935. In:
SLNEKOVÁ, Veronika (ed.). Čriepky
z dejín Slovenska : zborník referátov
z konferencie pri príležitosti 70.
narodenín doc. PhDr. Idy Zubáckej,
CSc. Nitra 27. november 2008. Nitra :
UKF, 2010, s. 122-135. ISBN 978-80-
8094-732-3.

452

TOBOLKA, Marek. Doba a život Ivana
Daxnera (1860-1935). In: GADUŠOVÁ,
Zdenka (ed.). Acta Nitriensiae 12 :
reprezentačný zborník Filozofickej
fakulty UKF v Nitre. Nitra : UKF, 2010,
s. 200-220. ISBN 978-80-8094-869-6.

453

KIČKOVÁ, Adriana. George Russell
Clerk a Československo. In: České,
slovenské a československé dějiny
20. století V : sborník z mezinárodní
vědecké konference, UHK Hradec

Králové 22. - 23. 3. 2011. Hradec Králové : Univerzita Hradec Králové, 2011, s. 83-92. ISBN 978-80-7405-103-6. 454

DANIŠ, Vladimír. R. W. Seton – Watson, obranca práv Slovákov a iných utláčaných národov rakúskej monarchie. In: *Studia politica Slovaca. Časopis pre politické vedy, najnovšie politické dejiny a medzinárodné vzťahy*. 2012, roč. 5, č. 1, s. 94 – 107. ISSN 1337 8163. 455

DANIŠ, Vladimír – DVORŠČÁKOVÁ, Zdislava. Vzťahy Andreja Hlinku a R. W. Setona-Warsona. In: *Historica Olomucensia 44. Sborník prací historických*. 2013, č. 33, s. 75-97. ISSN 1803-9561.

Regionálne dejiny:

456
IVANIČ, Peter. Z kroniky obce : dejiny kostola. In: *Kozárovské noviny*. 2008, roč. 2, č. 1, s. 7.

457
IVANIČ, Peter. Z kroniky obce. Dejiny obecnej školy. In: *Kozárovské noviny*. 2008, roč. 2, č. 4, s. 7.

458
IVANIČ, Peter. Z kroniky obce. Chotárne názvy. In: *Kozárovské noviny*, 2008, roč. 2, č. 2, s. 7.

459
IVANIČ, Peter. Z kroniky obce. Počet obyvateľov a domov. In: *Kozárovské noviny*. 2008, roč. 2, č. 5, s. 10.

460
IVANIČ, Peter. Z kroniky obce. Spolková činnosť v roku 1933. In: *Kozárovské noviny*. 2008, roč. 2, č. 3, s. 7.

461
IVANIČ, Peter. Z kroniky obce : evakuácia obce v roku 1945. In: *Kozárovské noviny*. 2009, roč. 3, č. 5, s. 6.

462
IVANIČ, Peter. Z kroniky obce - rok 1979. In: *Kozárovské noviny*. 2009, roč. 3, č. 1, s. 7.

463
IVANIČ, Peter. Z kroniky obce : utečenci z roku 1944. In: *Kozárovské noviny*. 2009, roč. 3, č. 6, s. 9.

464
HETÉNYI, Martin. Búrliivé udalosti v marci 1939 a nitriansky región. In: *Rozbitie alebo rozpad ? Historické reflexie zániku Česko-Slovenska 1939*. Bratislava : VEDA, 2010, s. 430-447. ISBN 978-80-224-1150-9.

465
HETÉNYI, Martin – IVANIČ, Peter. Poznámky k šíreniu kultu sv. Cyrila a Metoda v rokoch 1939 – 1945 na príklade mesta Nitra. In: *Život v Slovenskej republike : Slovenská republika 1939-1945 očami mladých historikov IX*. Bratislava : Ústav pamäti národa, 2010, s. 336-345. ISBN 978-80-89335-37-4.

466
IVANIČ, Peter. Evakuácia obce Kozárovce v roku 1945 : história Požitavia. In: *Žitava.sk*, 2010.

467
IVANIČ, Peter. Z kroniky obce : frontové boje a oslobodenie. In: *Kozárovské noviny*. 2010, roč. 4, č. 2, s. 11.

468
IVANIČ, Peter. Z kroniky obce : opevňovacie práce v obci a príchod nemeckej armády. In: *Kozárovské noviny*. 2010, roč. 4, č. 1, s. 10.

469

HUDÁK, Peter. Potulky Bardejovom I. : našimi očami. In: Bardejovské novosti. 2011, roč. 22, č. 11, s. 1. ISSN 1338-1067.

470

IVANIČ, Peter. Z kroniky obce : obecná rada 1935. In: Kozárovské noviny. 2011, roč. 5, č. 5-6, s. 10.

471

IVANIČ, Peter. Z kroniky obce : o čom rokovala obecná rada v roku 1939. In: Kozárovské noviny. 2011, roč. 5, č. 3-4, s. 10.

472

FERIANCOVÁ, Alena - PALÁRIK, Miroslav. Príspevok k dejinám nitrianskych kín v prvej polovici 20. storočia. In: Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Šafarikianae 27 : spoločnosť, kultúra a každodennosť v dejinách Slovenska. Košice : UPJŠ, 2012, s. 272-281. ISBN 978-80-7097-990-7.

OBDOBIE OD ROKU 1993

473

HUDÁK, Peter - MOCHNACKÁ, Marta. Kráčali po ich stopách. - Online dokument. In: Kráčali po ich stopách : dokumentárny film o Spomienkovom stretnutí peživších židov z Bardejova v máji 2012.

474

HUDÁK, Peter - HUDÁK, Pavol. Pochod živých 2012. In: Bardejovské novosti. 2012, roč. 23, č. 17, s. 1, 3. ISSN 1338-1067.

VŠEOBECNÉ DEJINY

Starovek

475

HEČKOVÁ, Janka. Traianus - Optimus princeps. In: Historická revue : Vedecko-populárny časopis o dejinách. 2010, roč. 21, č. 7-8, s. 68-73. ISSN 1335-6550.

476

JIRKAL, Emanuel. Dejiny raných kresťanských smerov a hnutí. In: Historická revue. 2010, roč. 21, č. 12, s. 36-43. ISSN 1335-6550.

477

JIRKAL, Emanuel. Diocletianus. In: Historická revue. 2010, roč. 21, č. 7-8, s. 109-113. ISSN 1335-6550.

478

ŽUPČÁN, Ladislav. Aký (veľký) mohol byť Alexander Veľký naozaj? Charizmatický vládca a odvážny dobyvateľ. In: História : revue o dejinách spoločnosti, 2010, roč. 10, č. 1-2, s. 75-78. ISSN 1335-8316.

479

BAKA, Vojtech. Objavné expedície Feničanov a Kartágincov. In: FERIANCOVÁ, Alena - PALÁRIK, Miroslav (eds.). Vox discipuli historiae I. : Zborník prác študentov Katedry histórie FF UKF v Nitre. Nitra : UKF, 2011, s. 9-29. ISBN 978-80-8094-864-1

DZURJANÍK, Peter. Výprava Židov na pomoc Caesarovi očami Iosepha Flavia. In: FERIANCOVÁ, Alena - PALÁRIK, Miroslav (eds.). Vox discipuli historiae I. : Zborník prác študentov Katedry histórie FF UKF v Nitre. Nitra : UKF, 2011, s. 77-101. ISBN 978-80-8094-864-1

481

JIRKAL, Emanuel. Hypatia : pohanská filozofka a mocenský boj v Alexandrii. In: Historická revue : vedecko-

populárny časopis o dejinách. 2011, roč. 22, č. 4, s. 58-63. ISSN 1335-6550. 482

JIRKAL, Emanuel. Senátori - vládcovia sveta v tieni. In: *Historická revue : vedecko-populárny časopis o dejinách*. 2011, roč. 22, č. 12, s. 34-39. ISSN 1335-6550. 483

JIRKAL, Emanuel. Sulla a Mithridates VI. In: *Historická revue : vedecko-populárny časopis o dejinách*. 2011, roč. 22, č. 10, s. 42-47. ISSN 1335-6550. 484

ŽUPČÁN, Ladislav. Bitka pri Graniku. In: FERIANCOVÁ, Alena – PALÁRIK, Miroslav (eds.). *Vox discipuli historiae I. : Zborník prác študentov Katedry histórie FF UKF v Nitre*. Nitra : UKF, 2011, s. 31-44. ISBN 978-80-8094-864-1 485

JIRKAL, Emanuel. Dávid - kráľ Judska a Izraela. In: *Historická revue : vedecko-populárny časopis o dejinách*. 2012, roč. 23, č. 4, s. 30-35. ISSN 1335-6550. 486

JIRKAL, Emanuel. Flavius Rikimer : barbar pri kormidle dejín. In: *Historická revue : vedecko-populárny časopis o dejinách*. 2012, roč. 23, č. 2, s. 50-56. ISSN 1335-6550. 487

JIRKAL, Emanuel. Makabejské povstanie. In: *Historická revue : vedecko-populárny časopis o dejinách*. 2012, roč. 23, č. 4, s. 47-49. ISSN 1335-6550. 488

HUSÁR, Martin. Bojisko Európa na konci antiky : rímska armáda vs. barbari. In: *Historická revue : vedecko-populárny časopis o dejinách*. 2013, roč. 24, č. 7, s. 10-15. ISSN 1335-6550. 489

JIRKAL, Emanuel. Geiserich - vládca Vandalov. In: *Historická revue : Vedecko-populárny časopis o dejinách*. 2013, roč. 24, č. 7, s. 28-33. ISSN 1335-6550. 490

JIRKAL, Emanuel. Gregor I. Veľký a jeho doba : Upevnenie pápežského primátu. In: *Historická revue : vedecko-populárny časopis o dejinách*. 2013, roč. 24, č. 12, s. 13-17. ISSN 1335-6550. 491

JIRKAL, Emanuel. Jánova Apokalypsa. - Online dokument. In: *Historyweb.sk : informačný portál o histórii*. - ISSN 1338-8789. 492

JIRKAL, Emanuel. Mocní muži si delia štát (1. časť). - Online dokument. In: *Historyweb.sk : informačný portál o histórii*. - ISSN 1338-8789. 493

JIRKAL, Emanuel. Mocní muži si delia štát (2. časť). - Online dokument. In: *Historyweb.sk : informačný portál o histórii*. - ISSN 1338-8789. 494

JIRKAL, Emanuel. Posledné dni Vandalskej ríše v Afrike. In: *Historická revue : vedecko-populárny časopis o dejinách*. 2013, roč. 24, č. 7, s. 52-57. ISSN 1335-6550. 495

JIRKAL, Emanuel. Rímska republika - od malých počiatkov k svetovej veľmoci. - Online dokument. In: *Historyweb.sk : informačný portál o histórii*. - ISSN 1338-8789. 496

JIRKAL, Emanuel. Theodorich I. Veľký. In: *Historická revue : vedecko-populárny časopis o dejinách*. 2013, roč. 24, č. 7, s. 34-40. ISSN 1335-6550.

Stredovek

497

HETÉNYI, Martin - IVANIČ, Peter - TANESKI, Zvonko. Kláštor v Nerezi. In: *Historická revue : Vedecko-populárny časopis o dejinách*. 2009, roč. 20, č. 10, s. 78-80. ISSN 1335-6550.

498

HETÉNYI, Martin - IVANIČ, Peter - TANESKI, Zvonko. Ochrid - zlatý poklad Macedónska. In: *Historická revue : Vedecko-populárny časopis o dejinách*. 2009, roč. 20, č. 1, s. 62-64. ISSN 1335-6550.

499

MEŠKO, Marek. Byzancia a nomádi. Byzantská diplomacia na čiernomorskej stepi. In: *Historická revue : Vedecko-populárny časopis o dejinách*. 2009, roč. 20, č. 7-8, s. 66-73. ISSN 1335-6550.

500

HUSÁR, Martin. Pechotná revolúcia a koniec klasického rytierstva. In: *Historická revue : vedecko-populárny časopis o dejinách*. 2013, roč. 24, č. 10, s. 40-45. ISSN 1335-6550.

501

MEŠKO, Marek. Vikingská sága na Východe. In: *Historická revue : Vedecko-populárny časopis o dejinách*. 2010, roč. 21, č. 11, s. 54-61. ISSN 1335-6550.

502

HETÉNYI, Martin - IVANIČ, Peter - TANESKI, Zvonko. Chorváti - medzi karolínskym a byzantským svetom. In: *Historická revue*. 2011, roč. 22, č. 8, s. 24-29. ISSN 1335-6550.

503

HETÉNYI, Martin - IVANIČ, Peter - TANESKI, Zvonko. Zjednotenie Srbov. In: *Historická revue*. 2011, roč. 22, č. 8, s. 30-33. ISSN 1335-6550.

504

MEŠKO, Marek. Notes sur la chronologie de la guerre des Byzantins contre les Petchenegues (1083-1091). In: *Byzantinoslavica*. 2011, roč. 59, č. 1-2, s. 134-148. ISSN 0007-7712.

505

MEŠKO, Marek. Tekutý oheň - tajomná zbraň Byzancie. In: *Historická revue : vedecko-populárny časopis o dejinách*. 2011, roč. 22, č. 6, s. 72-74. ISSN 1335-6550.

Novovek

506

JAKUBEJ, Ján. Johannes Gutenberg - „otec“ kníhtlače? In: WIEDERMANN, Egon (ed.). *Studia Historica Nitriensia* 15. Nitra : UKF, 2010, s. 99-129. ISBN 978-80-8094-836-8.

507

JAKUBEJ, Ján. Andreas Osiander starší - jeden z teoretikov reformácie. In: *Studia historica Nitriensia*. 2013, roč. 17, č. 2, s. 171-177. ISSN 1338-7219.

508

MARCI, Ľudovít. Niekoľko úvah o „Jeseni stredoveku“ J. Huizingu. In: *Studia Historica Nitriensia*. 2012, roč. 16, č. 1-2, s. 189-192. ISSN 1338-7219.

Dejiny od roku 1918

509

KIČKOVÁ, Adriana. Britská zahraničná politika a odzbrojenie. In: IVANIČ, Peter - HETÉNYI, Martin - TANESKI, Zvonko (eds.). *Európske kontexty interkultúrnej komunikácie : zborník z konferencie konanej pri príležitosti 15. výročia založenia Fakulty humanitných vied a 10. výročia jej premenovania na Filozofickú fakultu Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, Nitra*

september 2008. Nitra : UKF, 2009, s. 128-138. ISBN 978-80-8094-564-0.

510

KIČKOVÁ, Adriana. Ženy a britská diplomacia. In: FERIANCOVÁ, Alena – GLEJTEK, Miroslav (eds.). Prameň - jeho funkcia, význam, interpretácia a limity v historickom výskume.

Nitra : UKF, 2009, s. 161-169. ISBN 978-80-8094-587-9.

511

MEŠKO, Marek. Epos roku 1940 - bitka o Britániu. In: Historická revue : vedecko-populárny časopis o dejinách. 2009, roč. 20, č. 2-3, s. 30-41. ISSN 1335-6550.

512

MEŠKO, Marek. Operácia Pointblank - americká účasť na strategickom bombardovaní Nemecka 1943-1945. In: Historická revue : vedecko-populárny časopis o dejinách. 2009, roč. 20, č. 2-3, s. 90-99. ISSN 1335-6550.

513

FERIANCOVÁ, Alena. Trianon, Versailles a medzivojnová Európa očami historikov. In: Listy : Slovákov a Čechov, ktorí chcú o sebe vedieť viac. 2010, roč. 17, č. 6, s. 8-10. ISSN 1213-0249.

514

MEŠKO, Marek. Japonsko na ceste k vojenskej mocnosti : prečo Krajina vychádzajúceho slnka nezaútočila na Sovietsky Zväz?. In: Historická revue : vedecko-populárny časopis o dejinách. 2010, roč. 21, č. 4-5, s. 41-49. ISSN 1335-6550.

515

FERIANCOVÁ, Alena. Úsilie o revíziu versaillského poriadku: prípad Weimarskej republiky. In: Zrod Nové Evropy. Praha : Historický ústav AV ČR, 2011, s. 265-291. ISBN 978-80-7286-188-0.

516

KIČKOVÁ, Adriana. Ženevská konferencia, bezpečnosť a odzbrojenie 1932-34. In: WIEDERMANN, Egon (ed.). *Studia Historica Nitriensia* 15. Nitra : UKF, 2010, s. 131-148. ISBN 978-80-8094-836-8.

517

KIČKOVÁ, Adriana. Ženské volebné hnutie a Veľká Británia. In: *Studia Historica Nitriensia*. 2012, roč. 16, č. 1-2, s. 80-91. ISSN 1338-7219.

POKYNY PRE AUTOROV PRÍSPEVKOV DO ČASOPISU STUDIA HISTORICA NITRIENSIA

Studia Historica Nitriensia je recenzovaný časopis, ktorý vychádza 2x ročne. Uverejňuje pôvodné príspevky, výsledky bádateľskej činnosti autorov. Uzávierka je každoročne vždy 30. marca a 30. augusta. Texty sú anonymne posúdené dvomi nezávislými posudzovateľmi. Autori budú o výsledku recenzného konania a rozhodnutí vedeckej redakčnej rady upovedomení najneskôr do 6 mesiacov od odovzdania príspevku. Autori zároveň súhlasia s uverejnením príspevku, respektíve abstraktu v databázach: CEEOL – Central and Eastern European Online Library, CEJSH – The Central European Journal of Social Sciences and Humanities, EBSCOhost, H-Soz-u-Kult – Humanities – Sozial und Kulturgeschichte.

Príspevky je možné zasielať elektronicky prípadne poslať poštou na CD:

1. elektronicky na adresu: shnnitra@gmail.com
2. poštou: redakcia Studia Historica Nitriensia, Katedra histórie FF UKF, Hodžova 1, 949 01 Nitra

Každý príspevok musí obsahovať:

- názov v slovenskom a anglickom jazyku
- meno autora
- pracovisko a stručné informácie o autorovi
- abstrakt v anglickom jazyku (aj v prípade príspevku v anglickom jazyku)
- 5-6 kľúčových slov v slovenskom a anglickom jazyku
- vlastný text
- v prípade príspevkov v anglickom alebo nemeckom jazyku musí byť názov príspevku a abstrakt v slovenskom jazyku

Obrázky (rozlíšenie min. 300x300 dpi, farebné/čiernobiele), tabuľky a grafy sa odovzdávajú v samostatnom súbore, ich vloženie do textu zabezpečí grafik. Obrázky, tabuľky a grafy musia byť očíslované, popísané a ku každému uvedený zdroj. V texte príspevku musí byť uvedená odvolávka na konkrétne obrázky, tabuľky alebo grafy.

Každý príspevok musí spĺňať nasledujúce publikačné požiadavky:

- písmo: Times New Roman, 12
- zarovnanie na obe strany
- poznámkový aparát pod čiarou v nasledujúcej forme:

Odkaz na monografiu:

¹ HEČKOVÁ, Janka. Rimania & Germáni na strednom Dunaji. Nitra : FF UKF, 2005, s. 56.

² PEŠEK, Jan – BARNOVSKÝ, Michal. *Štátna moc a cirkvi na Slovensku 1948 – 1953*. Bratislava : Veda, 1997, 311 s.

Odkaz na zborník ako celok:

⁴ WIEDERMANN, Egon (ed.). Studia Historica Nitriensia 15. Nitra : FF UKF, 2010, 424 s.

Odkaz na štúdiu v zborníku alebo v kolektívnej práci:

⁶ KIČKOVÁ, Adriana. Nadežda Konstantinovna Krupská (1869-1939). In RUMAN, Ladislav et al. *Desivé dejiny*. Nitra : FF UKF, 2002, s. 431-435.

Odkaz na štúdiu publikovaných v periodiku:

⁷ PALÁRIK, Miroslav. Osudy pamiatok pochádzajúcich zo židovského majetku za druhej svetovej vojny. In *Historický časopis*, 2011, roč. 59, č. 3, s. 515-534.

Odkaz na už uvedenú prácu:

⁸ HEČKOVÁ, ref. 1, s. 37.

Odkaz na elektronický zdroj:

¹⁰ KUCIANOVÁ, Anna. Personálie v elektronickej súběžnej Slovenskej národnej bibliografii. In *Bibliografický zborník 2000 – 2001* [Online]. Martin : Slovenská národná knižnica, 2005, s. 136-139. Dostupné na internete: <http://www.snk.sk/nbuu/Zborník_2000_2001.pdf>

- ak nie je uvedené miesto vydania, rok vydania alebo vydavateľstvo, uvádzame: b. m., b. r., b. v.
- ak je viac miest vydania a len jeden vydavateľ, tak miesta vydania oddelíme bodkočiarkou a medzerou, napr. Bratislava; Martin: Osveta, 1956.
- skratka pre stranu je s.
- údaje ako je ročník časopisu, čísla zborníkov sa uvádzajú arabskými číslicami
- ak sú dokumenty v edíciách číslované, je potrebné okrem strán uviesť aj číslo dokumentu

Odkaz na archívny prameň

presný názov archívu, názov fondu, ktorý sme študovali, prípadne aj roky, z ktorých agenda fondu pochádza, ďalej č. kartónu, z ktorého je dokument, signatúru dokumentu a slovná charakteristika dokumentu

Slovenský národný archív v Bratislave (ďalej SNA v BA), fond (ďalej f.) Ministerstvo školstva a národnej osvety (ďalej MŠANO), 1939 – 1945, kartón (ďalej k.) 52, č. j. 785. Nariadenie Ministerstva školstva a národnej osvety pre správy ľudových škôl zo dňa 12. 4. 1941.

Odkaz na dobovú tlač

Slovák, 5.12.1938, s. 3, názov článku.

Poznámka: ak ide o denník, uvádzame dátum výtlačku, ak ide o iné periodikum, uvádza sa rok, ročník, číslo, strana, prípadne názov článku. Ak má článok autora a ide nám o zdôraznenie tohto faktu, tak meno, názov a In.

Odkaz na antický prameň

V poznámke uvádzame meno autora v najčastejšie používanej forme (CAESAR, TACITUS, SUETONIUS), názov diela v latinčine (aj keď bol originál v inom jazyku, napr. v gréčtine), nasleduje číslo knihy, kapitoly a paragrafu, ak je vyznačený

TACITUS. Annales II, 46.